

SEMENDİRE SANCAĞI (15. VE 16. YÜZYIL)

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Engin ASLAN

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

Temmuz 2023

DENİZLİ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

ENGİN ASLAN

TEŞEKKÜR

Tez seçimi ve arşiv evrakı okuma hususunda yardımlarını esirgemeyen aynı zamanda yazım esnasında düzeltmelerde büyük katkısı olan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'a; gerek tez önerisi gerekse tez izleme toplantılarında çalışmama yön veren kıymetli hocam Prof. Dr. Yasemin Beyazıt'a; değerli vaktini ayırıp tez izleme komitesi toplantılarına iştirak edip değerli görüşlerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Behset Karaca'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman ve her durumda bana destek olan kıymetli eşim Zümrüt Aslan'a ve tez süreci boyunca neşe kaynağım olan gözlerimin nuru çocuklarım Muhammed Furkan ve İklil Meryem'i varlığına için ne kadar şükretsem azdır.

ÖZET
SEMENDİRE SANCAĞI (15. VE 16. YÜZYIL)

ASLAN, Engin

Doktora Tezi,

Tarih ABD

Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

Temmuz 2023, XIV +353 Sayfa

Günümüzde Sırbistan sınırları içerisinde yer alan Semendire şehri, Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirilen birçok teşebbüsün ardından tam olarak 1459 yılında fethedilmiştir. Şehir ele geçirildikten sonra oldukça geniş bir coğrafyayı kapsayan bir sancağın merkezi haline getirilmiştir. Bu çalışmada tahrir defterlerinde yer alan veriler ışığında Semendire Sancağı'nın 15. ve 16. yüzyıllardaki sosyal ve ekonomik durumu açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda 15. ve 16. yüzyıllarda muhtelif tarihlerde Semendire Sancağı'na bağlı 11 kaza tespit edilmiştir. Bu kazalarda zaman zaman sınır değişiklikleri yaşandığı gibi bazılarının süreç içerisinde sancak dâhilinden çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Semendire Sancağı aynı zamanda bir uç merkezi olması hasebi ile bölgede çok sayıda kale bulunmaktadır. Bu kalelerin en büyükleri olan Semendire ve Belgrad kaleleri başta olmak üzere sancak dâhilinde 12 adet kale yer almaktadır. Çalışmamızda bu kalelerde bulunan askeri teşkilatlanma hakkında bilgilere de yer verilmiştir.

Sancağın ekonomisi ile ilgili olan veriler tahrir defterlerinden tasnif edilerek araştırmamızda başlıklar halinde sıralanmıştır. Görüldüğü kadarıyla bölgedeki hububat tarımının yanında özellikle bağcılığa bağlı olarak üretimi yapılan şıra sancak ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Semendire Sancağı'nın nüfusunun önemli bir kısmı gayrimüslim Sırplardan oluşmaktadır. Sancakta bulunan Müslümanlar daha çok şehir merkezlerinde yaşamıştır. O dönemde şehir merkezlerinde Müslümanların inşa ettikleri pek çok dini yapı bulunmaktaydı. Çalışmamızda bu yapılara ait vakıflar tespit edilerek bu vakıfların gelir gider durumlarına dair veriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Rumeli, Semendire, Sancak, Şehir Tarihi, Ekonomi, Sosyal ve Demografik Yapı.

ABSTRACT
SANJAK OF SEMENDİRE (15TH AND 16TH CENTURIES)

ASLAN, Engin

Doctoral Thesis

History Department

Doktoral Programme

Advisor: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

July 2023, XIV+ 353 Pages

The city of Semendire, which is located within the borders of Serbia today, was conquered in 1459 after many attempts by the Ottoman Empire. After the city was conquered, it was made the center of a sanjak covering a very large geography. This study attempts to explain the social and economic situation of the Sanjak of Semendire in the 15th and 16th centuries in the light of the data in the tahrir books.

In our research, 11 *kaza's* of the Sanjak of Semendire were identified at various dates in the 15th and 16th centuries. It has been observed that there were border changes in these *kaza* from time to time and some of them were removed from the sanjak in the process. Since the Sanjak of Semendire was also an extreme center, there were many castles in the region. There were 12 fortresses in the sanjak, the largest of which were Semendire and Belgrade fortresses. Our study also includes information about the military organization in these fortresses.

The data on the economy of the sanjak are classified from the tahrir books and listed under headings in our research. As far as we can see, in addition to the cereal agriculture in the region, especially the wine produced in connection with viticulture has an important place in the economy of the sanjak.

A significant portion of the population of the Sanjak of Semendire consisted of non-Muslim Serbs. Muslims in the sanjak lived mostly in the city centers. At that time, there were many religious buildings built by Muslims in the city centers. In our study, the foundations of these buildings were identified and data on the income and expenditure status of these foundations were revealed.

Keywords: Ottoman Empire, Balkans, Rumelia, Smederevo, Sanjak, City History, Economy, Social and Demographic Structure.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar	xi
HARİTALAR.....	xiii
GRAFİKLER	xiii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv

GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu ve Sınırı.....	1
B. Kaynaklar	2
1. Tahrir Kayıtlarının Yer Aldığı Defterler	2
a. Mufassal Tahrir Defterleri.....	4
b. İcmal Defterler	7
c. Tımar Ruznamçe Defterleri.....	8
2. Diğer Arşiv Kaynakları.....	8
3. Araştırma ve İnceleme Eserler.....	8
C. Semendire Sancağı'nın Adı ve Coğrafi Konumu.....	9
1. Semendirenin Adı	9
2. Coğrafi Özellikler ve İklim	11
D. Semendire'nin Tarihi.....	12
1. Osmanlı Fethinden Önce Semendire ve Çevresi	12
2. Osmanlı Sırp Mücadelelerinin Başlangıcı.....	15
3. II. Murad Döneminde Semendire'nin Fethi ve Segedin Antlaşması	18
4. II. Mehmed Döneminde Semendire'nin Fethi	25

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI VE KALELER

1.1. İDARİ YAPI	32
1.1.1. 15 ve 16. Yüzyılda Semendire Sancağı'nın Osmanlı İdari Taksimatındaki Yeri.....	32
1.1.2. Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'nın İdari Taksimatı	34
1.2. Semendire Sancağı'nda İdareciler.....	42

1.2.1. Ehl-i Örf'e Mensup İdareciler.....	42
1.2.1.1. Sancak Beyleri	42
1.2.1.2. Alaybeyi	51
1.2.1.3. Serasker (Çeribaşı)	52
1.2.1.4. Subaşı	53
1.2.2. Ehl-i Şer'e Mensup İdareciler	54
1.2.2.1. Kadı	54
1.3. Semendire Sancağında Kale İdaresi ve Kaleler	58
1.3.1. Semendire Kalesi	60
1.3.2. Belgrad Kalesi	67
1.3.3. Güvercinlik (Golubac) Kalesi.....	70
1.3.4. Resava Kalesi	74
1.3.5. Havale-Avala (Güzelcehisar) Kalesi	75
1.3.6. Ujiçe Kalesi.....	76
1.3.7. Hram (Ram) Kalesi	77
1.3.8. Koyluc (Kulic) Kalesi.....	80
1.3.9. Magliç Kalesi.....	81
1.3.10. Sivricehisar Kalesi	83
1.3.11. Sokol Kalesi.....	84
1.3.12. Hisarlık Parkanı.....	85
1.3.13. Kuçayna Parkanı	86

İKİNCİ BÖLÜM

YERLEŞMELER VE NÜFUS

2.1. Semendire Sancağı' da Yerleşme ve Nüfus	87
2.1.1. Semendire Kazası.....	88
2.1.1.1 Şehir Yerleşmesi ve Nüfus.....	88
2.1.1.2. Kırsal Yerleşmeler ve Nüfus	94
2.1.2. Braniçeva Kazası.....	100
2.1.2. Rudnik ve Sivricehisar Kazası	103
2.1.2.1. Şehir Yerleşimi ve Nüfus	103
2.1.2.2. Kırsal Yerleşme ve Nüfus	110
2.1.3. Niş Kazası	113
2.1.3.1. Şehir Yerleşmesi ve Nüfus.....	113
2.1.3.2. Kırsal Yerleşme ve Nüfus	117
2.1.4. İzvornik Kazası.....	119
2.1.5. Belgrad Kazası.....	120
2.1.5.1. Şehir Yerleşimi ve Nüfus	120
2.1.5.2. Kırsal Yerleşim ve Nüfus.....	125
2.1.6. Bırvenik Kazası	126
2.1.7. Srebreniçe Kazası.....	127
2.1.8. Ujiçe Kazası.....	128
2.1.8.1. Şehir Yerleşmesi ve Nüfusu.....	128

2.1.8.2. Kırsal Yerleşme ve Nüfus	130
2.1.9. Pojega Kazası	132
2.1.10. Çaçak Kazası	132
2.1.11. Kuçayna Kazası.....	135
2.2. Semendire Sancağı'nın Toplam Nüfusu	135
2.2.1. Şehir Nüfusu	137
2.2.1.1. Müslüman Nüfus	137
2.2.1.2. Gayrimüslim Nüfus	138
2.2.1.3. Toplam Şehir Nüfusu	139
2.2.2. Kırsal Nüfus	140
2.2.2.1. Müslüman Nüfus	140
2.2.2.2. Gayrimüslim Nüfus	141
2.2.2.3. Toplam Kır Nüfusu	143
2.3. Muaf ve Ayrıcalıklı Gruplar.....	146
2.3.1. Eflaklar	146
2.3.2. Voynuklar.....	152
2.3.3. Derbendler ve Derbendçiler.....	154
2.3.4. Bazdârlar	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ YAPI

3.1. Arazi Taksimatı ve Tasarruf Şekli	158
3.1.1. Mirî Arazi.....	158
3.1.1.1. Reaya Çiftlikleri	159
3.1.1.2. Baştinalar.....	162
3.1.1.3. Hassa Çiftlikler.....	163
3.1.1.4. Hassa Bağlar.....	164
3.2. Vergiler	165
3.2.2. Gayrimüslim Reayadan Alınan Vergiler.....	165
3.2.1.1. İspençe ve Bive Resmi	165
3.2.1.2. Cizye Vergisi.....	166
3.2.1.3. Giyah, Hime (Otluk ve Odun) ve Bostan Resmi	168
3.2.3. Zirai Ürünler ve Vergi Miktarları	169
3.2.3.1. Hububattan Alınan Vergiler ve Narh Fiyatları.....	169
3.2.3.1.1. Buğday	174
3.2.3.1.2. Arpa.....	175
3.2.3.1.3. Yulaf, Çavdar, Darı ve Mahlût.....	176
3.2.3.1.4. Kapluca	177
3.2.3.1.5. Çeltik.....	177
3.2.3.2. Bakliyattan Alınan Vergiler	180
3.2.3.3. Şıra Üretimi ve Bağcılıktan Alınan Vergiler	180

3.2.3.4. Endüstriyel Bitkilerden Alınan Vergiler	183
3.2.3.4.1. Keten	183
3.2.3.4.2. Kenevir	183
3.2.3.5. Sebzelerden Alınan Vergiler	184
3.2.3.6. Meyvelerden Alınan Vergiler	184
3.2.4. Hayvancılıktan Alınan Vergiler	185
3.2.4.1. Domuz Vergisi	185
3.2.4.2. Arıcılık	186
3.2.4.3. Koyun Vergisi	187
3.2.5. Arızî Vergiler	187
3.2.5.1. Bâd-ı heva, niyabet, resm-i arus, resm-i fuçı ve cürm-i cinayet	188
3.2.5.2. Beytü'l mâl ve mâl-ı gâ'ib ve mâl- mefkûd ve yava ve kaçgun	188
3.2.5.3. Âdet-i Deştânî	188
3.2.6. Mukataalar	189
3.2.6.1. Maden Mukataası	189
3.2.6.2. Gümrük ve İskele Mukataaları	191
3.2.6.3. İhtisab, Kapan ve Kantar Mukataası	192
3.2.6.4. Şemhane(Mumhane) Mukataası	193
3.2.6.5. Bozahane Mukataası	193
3.2.6.6. Hamam Mukataası	194
3.2.7. Değirmenler	194
3.3. Şehirlerde İktisadi Hayat	195
3.3.1. Kervansaraylar	196
3.3.2. Pazarlar	196
3.3.3. Esnaf Grupları ve Meslekler	197
3.4. Sancakta Tımar Düzeni	199
3.4.1. Haslar	200
a. Padişah Hasları	200
b. Sancak Beyi Hasları	203
3.4.2. Zeametler	205
3.4.3. Tımarlar	208
3.1.2. Vakıf Topraklar	212

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ VE SOSYAL YAPILAR

4.1. VAKIFLAR	236
4.1.1. Semendire Sancağın'da Bulunan Vakıfların Mahiyeti	236
4.1.1. Semendire Kazasında Bulunan Vakıflar	238
4.1.1.1. Mescid Vakıfları	238
4.1.1.1.1. Mehmed Bey v. Minnet Bey Mescidi	238
4.1.1.1.2. Mahmud-ı Ohrlu Mescidi	238
4.1.1.1.3. Tuzcu Şirmerd Mescidi	239

4.1.1.1.4. Hoca Bali Mescidi.....	240
4.1.1.1.5. Dizdar Mustafa Mescidi.....	240
4.1.1.1.6. Hacı Veli Mescidi.....	240
4.1.1.1.7. Çarıkkçı Hacı Hayreddin Mescidi.....	242
4.1.1.1.8. Ali b. Karagöz Mescidi.....	242
4.1.1.1.9. Ahmed Çelebi Mescidi.....	242
4.1.1.1.10. Hoca Nasuh Mescidi.....	242
4.1.1.2. Zaviye Vakıfları.....	243
4.1.1.2.1. Ali Paşa Zaviyesi.....	243
4.1.1.2.2. Ömer Bey Zaviyesi.....	243
4.1.1.2.3. Efdalzâde Ahmed Zaviyesi.....	244
4.1.1.3. Firuz Ağa Hamamı.....	244
4.1.2. Niş Kazasında Bulunan Vakıflar.....	245
4.1.2.1. Camii ve Mescid Vakıfları.....	245
4.1.2.1.1. Edirneli Bali Mescidi.....	245
4.1.2.1.2. Süleyman Paşa Camii.....	246
4.1.2.1.3. Mehmed b. Miha1 Koçî Camii.....	248
4.1.2.1.4. Çiçekzen Etmekçi Sinan Mescidi.....	248
4.1.2.1.5. Abdi Dede ve Hızır Mescidi.....	249
4.1.2.1.6. Hacı Balaban Mescidi.....	249
4.1.2.1.7. Hacı Durmuş Mescidi.....	250
4.1.1.2. Zaviyeler ve Tekkeler.....	251
4.1.1.2.1. Ali Bey b. Miha1 Bey Zaviyesi.....	251
4.1.1.2.2. Mustafa Baba Tekkesi.....	252
4.1.1.3. Mehmed Bey b. Minnet Bey Hamamı.....	252
4.1.1.4. Cerrah Hamza Vakfı.....	252
4.1.3. Braniçeva Kazasında Bulunan Vakıflar.....	252
4.1.3.1. Mahmud Paşa Medresesi.....	252
4.1.3.2. Ali Bey b. Miha1 Hamamları.....	253
4.1.3.3. Evkâf-ı Sinan.....	253
4.1.4. Belgrad Kazasında Bulunan Vakıflar.....	253
4.1.4.1. Pîrî Mehmed Paşa İmaretî Vakfı.....	253
4.2. GAYRİMÜSLİMLERE AİT DİNİ YAPILAR.....	254
SONUÇ.....	256
KAYNAKÇA.....	260
EKLER.....	282
EK-1 1476 Tarihli Semendire Eflakları Kanunu.....	283
EK-2 1498 Tarihli Niş Kazası Kanunu.....	284
EK-3 1516 Tarihli Semendire Sancağı Kanunnameleri.....	285
EK-4 1528 Tarihli Semendire Eflakları Kanunları.....	290
EK-5 1536 Tarihli Semendire Sancağı Kanunnameleri.....	293

EK-6 1560 Tarihli Semendire Sancağı Kanunnameleri.....	299
EK-7 1560 Tarihine Göre Semendire Sancağında Muhafız Tımarları Listesi.....	303
EK-8 1476 Yılı Tahririnde Yer Alan Voynukların Listesi	339
EK-9 1516 Yılı Tahririnde Yer Alan Voynukların Listesi	348
ÖZGEÇMİŐ	HATA! YER İŐARETİ TANIMLANMAMIŐ.

TABLOLAR

Tablo 1: Semendire Sancağı'na Ait Tahrir Defterleri.....	3
Tablo 2: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağının Kazaları.....	35
Tablo 3: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'nda Nahiyeler	36
Tablo 4: Semendire Sancağı'nda Kazalar ve Nahiyeler (1476-1560)	39
Tablo 5: Semendire Sancakbeyleri Listesi	44
Tablo 6: 16. yüzyılda Tespit Edilen Semendire Sancağı Alaybeyleri Listesi.....	51
Tablo 7 1521 yılında Semendire Sancağında Görevli Kadılar.....	55
Tablo 8: 16. Yüzyılın İlk Yarısında Semendire Kadılıklarının Yevmiye Dereceleri	56
Tablo 9: 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Semendire Kadılıklarının Yevmiye Dereceleri.....	56
Tablo 10: Semendire Kalesinde Bulunan Mehterân Ekibi ve Yevmiyeleri.....	63
Tablo 11: Semendire Kalesi'nde Bulunan Askeri Gruplar	64
Tablo 12: 1530 Yılında Semendire Kalesinde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri.....	65
Tablo 13: 1530 Yılında Belgrad Kalesinde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri	68
Tablo 14: 1560 Yılında Belgrad Kalesinde Bulunan Askeri Sınıf.....	69
Tablo 15: Güvercinlik Kalesi'nde Bulunan Görevliler	72
Tablo 16: 1530 Yılında Güğercinlik Kalesinde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri.....	73
Tablo 17: 1530 Yılında Hram Kalesi'nde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri	79
Tablo 18: Nefs-i Semendire'de Müslüman Mahalleleri.....	89
Tablo 19: Nefs-i Semendire'de Bulunan Gayrimüslim Mahalleleri ve Nüfusları	91
Tablo 20: Semendire Kazasına Bağlı Kırsal Yerleşmelerin Nahiyelere Dağılımı.....	95
Tablo 21: Semendire Sancağı'nın Kırsal Nüfusunun Nahiyelere Dağılımı.....	98
Tablo 22: Braniçeva Kazasına Bağlı Kırsal Yerleşim Yerlerinin Nahiyelere Dağılımı.....	100
Tablo 23: Tahrir Defterlerine Göre Braniçeva Kazası'nda Kırsal Nüfus	102
Tablo 24: Rudnik Kazası'ndaki Şehir Nüfusunun Mahallelere Dağılımı.....	106
Tablo 25: Rudnik Kazasına Bağlı Kırsal Yerleşim Yerlerinin Nahiyelere Dağılımı....	110
Tablo 26: Tahrir Defterlerine Göre Rudnik Kazası'ndaki Hane Kayıtlarının Nahiyelere Göre Dağılımı.....	111
Tablo 27: Niş Kazası'nın Şehir Nüfusu	116
Tablo 28: Niş Kazası'ndaki Kırsal Yerleşmelerin Nahiyelere Dağılımı	118
Tablo 29: Niş Kazası'ndaki Hane Kayıtlarının Nahiyelere Dağılımı	118
Tablo 30: Tahrir Defterine Göre Belgrad Kazası'nda Bulunan Gayrimüslim Mahalleleri ve Hane Sayıları	122
Tablo 31: Tahrir Defterine Göre Belgrad Kazası'nda Bulunan Müslüman Mahalleleri ve Hane Sayıları.....	123
Tablo 32: Belgrad Kazası'ndaki Kırsal Yerleşmelerin Sayısı ve Hane Dağılımı.....	125
Tablo 33: Ujiçe Kazası'nın Mahalleleri ve Nüfusu	129
Tablo 34: Ujiçe Kazası'nın Kırsal Yerleşim Yerlerinin Nahiyelere Dağılımı.....	131
Tablo 35: Ujiçe Kazası Kırsalındaki Hane Nüfuslarının Nahiyelere Dağılımı.....	131
Tablo 36: Semendire Sancağı Şehirlerindeki Toplam Müslüman Nüfus.....	138
Tablo 37: Semendire Sancağı'nın Şehirlerindeki Toplam Gayrimüslim Nüfus	139
Tablo 38: Semendire Sancağı'ndaki Toplam Şehir Nüfusu.....	140
Tablo 39: Semendire Sancağı'ndaki Şehir Nüfusunun Nisbeti	140
Tablo 40: Semendire Sancağı'ndaki Kırsal Yerleşmelerde Müslüman Nüfus	141
Tablo 41: Semendire Sancağı Kırsalında Toplam Gayrimüslim Nüfus.....	142
Tablo 42: Semendire Kırsalındaki Toplam Müslim ve Gayrimüslim Nüfus.....	145

Tablo 43: Semendire Sancağı'ndaki Müslim ve Gayrimüslim Kır Nüfusunun Nispeti	145
Tablo 44: Semendire Sancağındaki Şehir ve Kırsal Kesimlerin Toplam Nüfusu.....	146
Tablo 45: 1476 yılında Semendire Sancağı'ndaki Eflaklar	150
Tablo 46: 1528 yılında Semendire Sancağı'ndaki Eflaklar	151
Tablo 47: Semendire Sancağı'ndaki Derbend Köylerinin Listesi.....	155
Tablo 48: Semendire Sancağı'nda Tahsil edilen Cizye Vergisi.....	167
Tablo 49: 1476'daki Tahrir Defterlerine Göre Hububatın Narh Fiyatları	171
Tablo 50: 1516 Yılı Tahririne Göre Hububatın Narh Fiyatları.....	171
Tablo 51: 1523 Yılı Tahririne Göre Hububatın Narh Fiyatları.....	171
Tablo 52: 1560 yılı Tahririne Göre Hububatın Narh fiyatları	172
Tablo 53: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Buğdayın Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti	174
Tablo 54: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Yulaf, Çavdar ve Darının Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti	176
Tablo 55: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'ndaki Şıranın Narh Fiyatı	181
Tablo 56: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Şıranın Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti	181
Tablo 57: Semendire Sancağı'nda Meyvelerden Alınan Öşür.....	184
Tablo 58: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'nda Tahsil Edilen Domuz Vergisi	185
Tablo 59: Semendire Sancağı'nda Arıcılıktan Alınan Vergiler.....	186
Tablo 60: Semendire Sancağı'da Gümüşten Alınan Vergiler.....	190
Tablo 61 Semendire Sancağında İskele Gelirleri.....	191
Tablo 62 Semendire Sancağı'nda İhtisab, Kapan ve Kantar Mukataalarından Alınan Vergiler	192
Tablo 63: Semendire Sancağı'ndaki Değirmenler ve Vergileri.....	195
Tablo 64: Semendire Sancağı'nın Şehir ve Kasabalarında Kurulan Pazarların Konumları	197
Tablo 65: Semendire Sancağı'nda Esnaf ve Meslek Grupları	198
Tablo 66: Semendire Sancağı'nın Gelirlerinin Toprak Tasarrufuna Göre Dağılımı	200
Tablo 67: Semendire Sancağı'ndaki Padişah Hasları	201
Tablo 68: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancakbeylerinin Hasları.....	203
Tablo 69: 1476-1516 Yılları Arasında Semendire Sancağı'ndaki Zeamet Sahipleri....	206
Tablo 70: Semendire Sancağı'ndaki Tımarların Gelir Dağılımı.....	209
Tablo 71: 1560 Tarihinde Semendire Sancağı'ndaki Muhafız Tımarları.	212
Tablo 72: 1524 Yılında Resava Nahiyesi'ndeki Bali Bey b. Yahya Paşa Evkafı Gelirleri	213
Tablo 73: 1560 yılında Resava Nahiyesi'ndeki Bali Bey b. Yahya Paşa Evkafı Gelirleri	213
Tablo 74: 1560 yılında Mehmed Paşa b. Yahya Paşa Vakıf Arazisinin Gelirleri.....	214
Tablo 75: Semendire Sancağı'ndaki Tımarlı Sipahiler ve Tımar Hâsılları.....	216
Tablo 76: Sırbistan'da İnşa Edilen Osmanlı Eserleri ve Günümüzdeki Durumları.....	237
Tablo 77: 1523 Yılında Hacı Veli Mescidi Vakfının Gelir-Gider Tablosu	240
Tablo 78: 1516 yılında Hacı Durmuş Vakfı'nın Gelir-Gider Durumu	250
Tablo 79: Gayrimüslimlere Ait Dini Yapılar	254

HARİTALAR

Harita 1: Semendire şehrinin farklı isimlerle kaydedildiği bir harita	10
Harita 2: Stefan Duşan Döneminde Sırp Devleti'nin Sınırları	14
Harita 3: Semendire Sancağının İdari Birimleri.....	41
Harita 4: Semendire Sancağı'nda Bulunan Müstahkem Yapılar	59
Harita 5: 1530 Yılı Tahririne Göre Semendire Kazası Haritası.....	99
Harita 6: Braniçeva Kazası.....	103
Harita 7: Rudnik Kazasının Yerleşim Yerleri.....	112
Harita 8: 1530 Yılında Niş Kazası	118
Harita 9: Belgrad Kazası	126
Harita 10: Pojega, Ujiçe, Valyeva, Sokol Bölgeleri.....	134
Harita 11: Firuz Ağa Hamamının Semendire Kalesindeki Konumu	245

RESİMLER

Resim 1: Georg Brankoviç ve Ailesi	19
Resim 2: 1430 Yılında Semendire Kalesinin Dış Görünüşünü Yansıtan Bir Çizim.....	20
Resim 3: Semendire Kalesi	62
Resim 4: Belgrad Kalesi.....	68
Resim 5: Güvercinlik Kalesi	74
Resim 6: Havale-Avala (Güzelcehisar Kalesi)	76
Resim 7: Hram Kalesi	79
Resim 8: Maglic Kalesi.....	82
Resim 9: Niş'i tasvir eden 950 (1543) tarihli minyatür	115
Resim 10: Hoca Bali Mescidi	246

GRAFİKLER

GRAFİK 1: Semendire Sancağı'nda Şehir ve Kırsal Nüfusun Nispeti.....	146
GRAFİK 2: Semendire Sancağı'nda Tımarlı Sipahiler	210

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

A. DVNSMHHM.d	: Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Defterkeri
bkz	: Bakınız
c.	: Cilt
COA	: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
Edt.	: Editör
GDAAD	: Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
KK.d	: Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defterler
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	: Sayfa
TS.MA.d	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TS.MA.e	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
TT	: Tapu Tahrir Defterleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.	: Varak
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Sınırı

Osmanlı Devleti gibi imparatorluk seviyesine ulaşan yapılar, tarihin her döneminde gerek inşa ettikleri müesseseler ve gerekse hükmettikleri topraklar üzerinde kurdukları düzen açısından hep bir merak konu olmuştur. Göçebe bir toplumdaki beyliğe, beylikten devlet-i aliyyeye yükselen, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun mirasını da devralarak bünyesinde farklı coğrafyaları ve kültürleri barındırmış olan Osmanlı Devleti idari, sosyal, kültürel ve mali yönlerden pek çok çalışmada mercek altına alınmıştır. Özellikle bizim çalışmamız açısından da ayrı bir önemi haiz olan tahrir defterlerine yararlanılarak yapılan sancak ve kaza çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin idari yapılarının incelenmesi, ekonomik ve sosyal durumu hakkında fikir sahibi olunabilmesi bağlamında önemli bir yer tutmaktadır.

Tahrir defterleri temel alınarak yapılan çalışmalar ülkemizde Ömer Lütfi Barkan ile başlamıştır. Barkan, tahrir defterlerinde bulunan mevcut kayıtlar üzerinden daha çok imparatorluğun demografik yapısı üzerine yoğunlaşmıştır. Onun açtığı yolda ilerleyen tarihçiler, tahrir defterlerini değerlendirmede birçok yöntem keşfetmişlerdir. Bilhassa Halil İnalıcık'ın "Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid" adlı çalışmasında kullandığı sistem, tahrir eksenli birçok çalışmanın yönünü tayin etmiştir. Bu çalışmalar, sancak veya kazaların nüfusu, coğrafyası, sosyal, idari ve iktisadi yapısı gibi birçok meseleyi ele almaktadır.

Sancak ve kazâlar üzerindeki çalışmalar Nejat Göyünç tarafından tamamlanan XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı (1969) ile başlamıştır¹. Onu diğer sancak çalışmaları takip ederek günümüze kadar yapılan çalışmalara göz atıldığında çalışılmadık pek az sancak ve kaza kaldığı görülür.

Tüm bu bilgiler ışığında şehir tarihine katkı sağlamak amacıyla tez konusu olarak Osmanlı için Rumeli'de mühim bir sancak olan Semendire Sancağı seçilmiştir. 1459-1816 yılları arasında Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Semendire Sancağı, günümüzde Sırbistan toprakları içerisinde yer almaktadır.

---

¹ Nejat Göyünç, *XVI. yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969.

Semendire Sancağı yaklaşık dört asır boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Hâkimiyet süresinin uzunluğu ve çalışma alanı ile ilgili belgelerin oldukça fazla olması sebebi ile konu 15. ve 16. yüzyıllar ile sınırlı tutulmuştur.

B. Kaynaklar

15. ve 16. yüzyıl Osmanlı sancak tarihinin başlıca kaynakları tahrir defterleri, mühimme defterleri ve şeriye sicilleridir. Yapılan araştırmada Semendire Sancağı'na ve kazalarına ait herhangi bir şeriye sicili kaydına rastlanılmadı. Buna mukabil 15. yüzyıldan 16. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde Semendire Sancağı'na ait tahrir kayıtlarının düzenli olarak tutulduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple Semendire Sancağı (XV. ve XVI. Yüzyıllar) isimli çalışma hazırlanırken başta tahrir defterleri olmak üzere diğer arşiv malzemeleri kaynak olarak kullanılmıştır. Aşağıda tezimizde kullandığımız kaynaklar başlıklar halinde detaylı olarak analiz edilmiştir.

1. Tahrir Kayıtlarının Yer Aldığı Defterler

Kökene çok eskiye dayanan tahrir işlemleri tarım toplumlarında farklı isimlerle anılmış ve nihayetinde kendine özgü yapısı ile Osmanlı Devleti'nde de uygulanmıştır². Kelime olarak “yazmak, kaydetmek, deftere geçirmek” manasına gelen tahrir, Osmanlı Devleti'nde çoğunlukla vergi toplamak amacı ile yapılan tespit işlemleri için kullanılmıştır. Bu uygulamanın Osmanlı Devleti'nde ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte, günümüze kadar ulaşan en eski tahrir örneklerinin II. Murat devrine ait olduğu bilinmektedir. Ancak tahrir uygulamasının ilk hükümdar Osman Gâzi'yle başladığı ortaya konulmuştur³.

Araştırmalar Osmanlı Devleti'nde fetihten sonra yapılan tahrirlerin çeşitli sebeplerle tekrarlandığını göstermektedir. Bu sebepler taht değişikliği, savaşlar,

² Mehmet Öz, “Tahrir”, *DİA*, İstanbul 2010, c. 39, s. 425,426; Kemal Çiçek, “Osmanlılar' dan Önce Akdeniz Dünyasında Yapılan Tahrirler Hakkında Bazı Gözlemler”, *OTAM*, sayı: 6 (1995), s. 51-89; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara 1988, s. 242.

³ Ömer L. Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri (I-II)”, *İÜİFM*, II/1 (1940), s. 32; Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1985, s. 18-19; Evgeni Radusev-Uğur Altuğ, *1422-1423 Tarihli Köprülü Kastorya ve Koluna Vilâyetleri Mufassal Defteri*, İstanbul 2016; Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1987.

gelirlerde meydana gelen değişimler ve salgın hastalıklar olabilmekteydi⁴. Belgelerden anlaşıldığı üzere tahrir işlemleri başında muharrir, mübaşir veya il yazıcısı olarak yer alan kişinin ve yanında bir kâtibin bulunduğu heyet tarafından yürütülürdü. Görev mahalline gelen tahrir heyeti, kadıların yardımı ile bölgede bulunan vergi mükellefleri ve muaf kişilerin elindeki vesikaları inceleyerek tahrir işlemine başlardı. Özellikle dirlik sahiplerinin verdiği malumatlar incelenerek bölgeye ait bütün vergi kalemlerinin tamamı, varsa bir önceki defterle kıyaslanarak yeni deftere geçirilirdi⁵. Bu işlemden sonra vergi kayıtlarının tüm ayrıntıları ile kaydedildiği mufassal tahrir defterleri oluşturulur, ardından bu defterlere bağlı olarak genelde vergilerin tasarruf sahiplerine dağıtıldığını gösteren icmal defterleri ortaya çıkardı⁶. İki tahrir arasında vefat, azil ve yer değiştirme gibi sebeplerle meydana gelen mahlûl kadrolara yapılan atamalar günlük tımar tevcihlerinin kaydedildiği tımar ruznamçe defterlerine işlenirdi⁷.

Yaptığımız arşiv araştırmaları sonucu farklı defter kataloglarında Semendire Sancağı'na ait 15 ve 16. yüzyılların tahrirlerini içeren 12 mufassal, 5 icmal ve 1 adet tımar ruznamçe defteri olmak üzere 18 adet defter tespit ettik. Çalışmamızın konusundaki zaman sınırlaması sebebi ile II. Selim ve III. Murat dönemine ait olan defterler dışında diğer bütün defterlerden istifade edilmiştir. Konudaki süre sınırlamasının en önemli nedeni sancak sınırlarında meydana gelen değişikliklerdir. Ayrıca çalışma süresi ve bölgeye ait belge yoğunlu göz önünde bulundurulduğunda süre aralığının 1476-1560 tarihlerini kapsamaması elzem olmuştur.

Tablo 1: Semendire Sancağı'na Ait Tahrir Defterleri

	Defter Türü	Defter No	Tarih	Sayfa Sayısı
1	Mufassal(Braniçeva)	COA, MAD 5	H.872/M.1467	307 s.
2	Mufassal	COA, TT 16	H.876?/M.1476?	754 s.
3	Mufassal (Niş)	COA, TT 27	H.903/M. 1498	142 s.
4	Tımar Ruznamçe	COA, MAD.d 00007	H.918/M.1512?	78 s.

⁴ Memet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999, s. 5, 6; Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirleri'nin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I)", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, sayı: II (I), 1941, s. 35.

⁵ Ö. L. Barkan, Türkiye'de İmparatorluk Devirleri'nin..., s. 7. Halil İnalçık, "Osmanlı'da İstatistik Metodu Kullanıldı mı?", Şevket Pamuk (ed.), *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, İstanbul 1999, s. 4.

⁶ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 22, 1991, s. 431.

⁷ Nejat Göyünç, "Tımar Tevcihleri Hakkında", *Osmanlı-Türk Diplomatığı Semineri (30-31 Mayıs 1994)*, İstanbul 1995, s. 67-74.

5	Mufassal	COA, TT 1007	H.922/M.1516	549 s.
6	İcmal	COA, TT 135	H.931/M.1524?	127 s.
7	Mufassal	COA, TT 978	H.934/M.1523?	959 s.
8	Mufassal Eflakan	COA, TT 144	H.934/M.1528	300 s.
9	Mufassal Eflakan	COA, TT 1011	H.934/M.1528	1043s.
10	İcmal	COA, MAD 506	H.937/M.1530	45 s.
11	Mufassal	COA, TT 187	H.943/M.1536	859 s.
12	Mufassal	COA, TT 316	H.967/M. 1560	747 s.
13	İcmal-Müstahfizân	COA, TT 330	H.968/M.1560	253 s.
14	İcmal	COA, TT 429	H.979/M.1571?	591 s.
15	Mufassal	COA, TT 517	H.980/M.1573	755 s.
16	İcmal	COA, KK.323	H.991/1583	17 s.
17	Mufassal	COA, TKGM.d 166	III. Murat Dönemi	335 s.
18	Mufassal	COA, TKGM.d 184	H.993/1585	338 s.

a. Mufassal Tahrir Defterleri

MAD.d 5: Yalnızca Braniçeva bölgesine ait kayıtların bulunduğu bu defter H.872/M.1467-68 tarihlidir⁸. 304 sayfadan oluşan bu defterde Braniçeva vilâyet olarak kaydedilmiştir. Defterin girişinde fihrist, kanunnâme ve tahrir emininin bilgilerinin bulunması, bu defterin herhangi bir defterin parçası olmadığını ve yalnızca bu bölgeye münhasır kayıtlar için düzenlendiğini düşündürmektedir. Defterde bölgenin Semendire Sancağı'na bağlı olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısı ile Braniçeva bölgesi bu defterin düzenlendiği tarihten sonra Semendire Sancağı'na bağlanmış olmalıdır.

COA, TT 16: Defterin başlangıç kısmında bulunan varaklar eksik olduğundan tarihi tam olarak belirlenemese de tımar kayıtlarının üzerinde yer alan derkenarlara düşülen tarihlerden bu defterin 22 Aralık 1477 yılından önceye ait olması gerektiği anlaşılmaktadır⁹. Braniçeva defterde kaza statüsünde Semendire Sancağı'na bağlıdır. Braniçeva'ya ait 1467-68 tarihli bir defterin bulunması sebebi ile bu defter 1467-68 tarihinden sonraya ait olmalıdır. Çalışmamızda bu deftere ait veriler 1476 olarak tarihlendirilmiştir. 754 sayfadan oluşan defterde Eflâk kanunnamesi bulunmaktadır. Bu

⁸ COA, MAD.d 5, s. 2.

⁹ "Tımâr-ı Durmuş bin Hasan. Bundan (akdem) İstanbul'da Ravaniçe keşişleri mutasarrıf olduğu tımara zamîme oldu. Fî 16 Ramazan sene 882(22 Aralık 1477)." COA, TT 16, s. 689.

kanunname Ahmed Akgündüz tarafından yayınlanmıştır¹⁰. Defter has, zeamet ve tımar kayıtlarına göre düzenlenmiştir.

COA, TT 27: Yalnızca Niş Kazası'nın tahrir edildiği bu defter 143 sayfadan oluşmaktadır. Defterin tarihi H. 903/ M. 1498'dir. Giriş kısmında tahrir emininin girizgâhının ve şehre ait kanunnamenin bulunması defterin kazaya münhasır bir mufassal tahrir defteri olduğunu düşündürmektedir. Bölgenin Semendire'ye bağlı olduğu bilgisi defterde kayıtlıdır¹¹. Defter içeriğinde Semendire sancakbeyinin hasları ile birlikte Niş Kazası dâhilinde bulunan tımar ve zeametlerin kayıtları bulunmaktadır.

COA, TT 1007: Defterin tarihi H. 922¹²/ M. 1516'dır. 549 sayfadan oluşan bu defterde yer alan kanunnâmeler Ahmed Akgündüz tarafından neşredilmiştir¹³. Bu defter de has, zeamet ve tımar tevcihlerine göre düzenlenmiştir.

COA, TT 978: Bu mufassal tahrir defteri 959 sayfadan oluşmaktadır. Defterin girişinde padişah hasları yer alırken geriye kalan veriler kaza ve bunlara bağlı nahiyelere göre düzenlenmiştir. Defterde herhangi bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Ancak defterde yer alan Belgrad mahallelerinde herhangi bir Müslüman hane kaydının bulunmaması ve burada bulunan gayrimüslim nüfusun sadece 51 haneden ibaret olması gibi nedenler, defterin tarihini Belgrad'ın fethi olan 1521 yılı ile ilişkilendirmemiz gerektiğini düşündürmektedir. Her ne kadar bazı araştırmalarda defterin tarihi "TT 144" numaralı Eflak defterinin tarihi olan 1528 ile ilişkilendirilmişse de bu durumun aksini gösteren bazı veriler mevcuttur. "TT 144" numaralı defter Eflakların tespiti için yapılan tahrirlerin sonucunu ihtiva ederken "TT 978" numaralı defter klasik mufassal defter tahriridir. Defterlerde kayıtlı karye ve mezralar büyük oranda benzerlik göstermesine rağmen hane kayıtları birbirinden farklıdır. Dolayısıyla biz çalışmamızda Belgrad'ın 1521 yılında fethedilmesini göz önünde bulundurarak, yapılan tahririn süresinin de ortalama 2-3 sene olabileceğini ve böylece defterin tarihinin 1523-24 yılı olması gerektiğini kabul etmiş bulunmaktayız. Çalışmamızda bu defterle ilgili veriler 1523 olarak tarihlendirilmiştir.

¹⁰ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, c. 1, s. 527-528.

¹¹ "Defter-i esâmî-i re'âyâ-yı Niş der livâ-i Semendire." *COA, TT 27*, s. 2.

¹² Evâil-i şehri-Saferü'l-hayr sene isnâ ve 'işrîn ve tis'a mi'e. *COA, TT 1007*, s. 10.

¹³ A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri...*, c. 3, s. 443-450.

COA, TT 144: Tamamı Eflâk tahririnden oluşan bu defter 300 sayfadan oluşmaktadır. Defterdeki veriler kazalar ve bunlara bağlı nahiyelere göre düzenlenmiştir. Defterde yalnızca Belgrad ve Ujiçe kazalarında bulunan Eflakların kayıtları bulunmaktadır. H.934/1528¹⁴ tarihli olan bu defterde yer alan Eflâk kanunnâmesi Ömer Lütü Barkan¹⁵ ve Ahmed Akgündüz¹⁶ tarafından daha önce neşredilmiştir.

COA, TT 1011: Bir diğer Eflak tahriri olan bu defter 1044 sayfadır. Defterin tarihi “TT 144” numaralı mufassal eflâk tahriri ile aynıdır. H.934/1528¹⁷ tarihli defterde “TT 144” numaralı defterde yer alan Belgrad ve Uziçe dışında Semendire Sancağı’nda bulunan Resava, Milava, Omol, Topolovnik, Kenâr-ı âb-ı Tuna, İpek, Jabar, İjviyd nahiyesinde bulunan Eflâkların kayıtları bulunmaktadır. Defterde ayrıca Alacahisar Sancağı’ndaki Eflâkların kayıtları da bulunmaktadır. Semendire Sancağı’nda bulunan Eflâkların kayıtları defterin 1-344 sayfaları arasında yer almaktadır. Ayrıca defterde yer alan kanunnâme ile “TT 144” numaralı Eflâk defterinde bulunan kanunnâme birkaç kelime değişikliği dışında neredeyse birebir aynıdır.

COA, TT 187: H.943/M.1536 tarihli bu mufassal tahrir defterinin başlangıç kısmı tam olmakla birlikte sonu eksiktir. 859 sayfadan oluşan defterin yazısında mürekkep bulaşığının bir hayli yoğun olması yazının okunmasını oldukça güçleştiren unsurlardan biri olmuştur. Özellikle defterde yer alan reaya baştinalarının sayıları, bazı karyelerin isimleri ve vergi hâsıllarının tam olarak belirlenmesi mümkün olmamıştır. Yazılarının kötü durumda olmasına rağmen defterlerde yer alan verilerin bir kısmı okunarak dönemleri içerisinde çalışmamızda kullanılmıştır. Defterin 3-19 sayfaları arasında yer alan kanunnâmeler Ahmed Akgündüz tarafından daha önce yayınlanmıştır¹⁸.

COA, TT 316: H. 967/M. 1560¹⁹ tarihli olan bu mufassal tahrir defteri 747 sayfadır. Defterdeki veriler kaza ve bunlara bağlı nahiyelere göre düzenlenmiştir.

¹⁴ “Fî evâ’il-i Ramazanü’l-mübârek min şuhûr sene erba’a ve selasîn ve tis’a mi’e.” *COA, TT 144*, s. 3.

¹⁵ Ömer Lütü Barkan, *15 ve 16. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî ve Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları. 1. Cilt, Kanunlar*, s. 324, 325.

¹⁶ A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri...*, c. 5, s. 368, 369.

¹⁷ “Fî evâ’il-i Ramazanü’l-mübârek min şuhûr sene erba’a ve selasîn ve tis’a mi’e.” *COA, TT 1011*, s. 3.

¹⁸ A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri...*, c. 5, 351-358.

¹⁹ “Fî evâsıt-ı Recebü’l-mürecceb min şuhûr sene seb’a ve sittîn ve tis’a mi’e”, *COA, TT 316*, s. 2.

Defterin giriş kısmında yer alan kanunnameler Ahmed Akgündüz tarafından daha önce yayınlanmıştır²⁰.

b. İcmal Defterler

COA, TT 135: 127 sayfadan oluşan bu defterin tarihi belirsizdir. Defterde yer alan derkenar kayıtlarından en eski tarihli olanı 5 Ekim 1525 tarihlidir²¹. Dolayısı ile bu defterin tarihi 1525 yılından önceye ait olmalıdır. Defterde padişah hasları arasında Belgrad'a ait mukataa kayıtlarının²² bulunması sebebi ile defterin şehrin fetih tarihi olan 1521 yılından sonraya ait olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu deftere ait veriler çalışmamızda 1524 olarak tarihlendirilmiştir.

COA, TT 330: Bu defter H.968²³/M.1560 tarihli bir icmal muhâfız defteridir. 253 sayfadan oluşan bu defterde Semendire Sancağı dâhilinde tımar tasarruf eden muhafızların kaydı bulunmaktadır. Bu muhafızlar Semendire ve Sirem sancaklarında bulunan kalelerde görevli iken tasarruf ettikleri tımarların tamamı Semendire Sancağı dâhilindedir.

COA, TT 429: Semendire ve Sirem Sancaklarında bulunan kalelerde görevli muhafızların tımarlarının kayıtlı olduğu bu defter 591 sayfadır. Defterin tarihi belirsizdir. Bu defterle ilgili bazı çalışmalarda Kanuni devrine²⁴ ve 1536²⁵ yılına ait olduğu yönünde yapılan tespitler geçeği yansıtmamaktadır. Çünkü hemen defterin girişinde Belgrad Kazası'nda tımarları bulunan Budin sancağına bağlı askerlerin kaydı vardır²⁶. Budin'in Osmanlı hâkimiyetine tam olarak girişi 1541²⁷ yılı olduğuna göre bu defter yapılan tespitlere nazaran daha ileri bir tarihe aittir. Aynı zamanda defterde yer alan en erken

²⁰ A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri...*, c. 5, 371-375.

²¹ "Tımâr-ı Hamza b. Ali. Mezkûr bu sancakda 3800 akçelik tıardan ma'zûl olmağın verildi. Fî 17 Zilhicce sene 931." *COA, TT 135*, s. 48.

²² *COA, TT 135*, s. 4.

²³ "Fî evâhîr-i Saferü'l-muzaffer min şuhûr sene semân ve sittîn ve tis'a mi'e" *COA, TT 135*, s. 3.

²⁴ Murat Yüzbaşıoğlu vd, *MAD 506 Numaralı...*, s. 12.

²⁵ İlhan Türkmen, *XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 4, 5.

²⁶ "Tımâr-ı Bâli Hersek yeniçeriyân-ı Budun, Tımâr-ı Hüseyin bin Ali 'an çavuşân-ı mîrmîrân-ı Budun" s. 1; Hüseyin 'an Çavuşân-ı Budun" *COA, TT 429*, s. 19.

²⁷ Mustafa Işık, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Budin*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2013, s. 52-54.

derkenar kaydı²⁸ 13 Şaban 979/31 Aralık 1571 tarihlidir. Geriye kalan 30 yıllık zaman diliminde deftere kesin bir tarih tayin etmeye delil olacak bir bilgi yoktur. Ancak 1541 tarihinden sonra yapılan tahrir işleminin 1560 yılına ait olması ve bu tarihte ayrı bir icmal müstahfızan defterinin²⁹ bulunması sebebi ile bu defterin daha sonraki bir padişah dönemine, yani II. Selim dönemine ait olma ihtimali ağırlık kazanmaktadır.

c. Tımar Ruznamçe Defterleri

COA, MAD.d 7: Rumeli'de Alacahisar, Siroz, Filibe, Üsküb, Vize, Silistre, Vidin, Karlılı, İlbasan, Vulçitrın, Köstendil, Prizrin, Ağrıboz, Ohri, Tırhala, Yanya, Mora, Semendire, Bosna livaları dâhilinde bulunan nahiyelerdeki tımar, zeamet ve bazı bölgelerdeki hasları ihtiva eden tımar ruznâmçe defteridir. Defter toplamda 389 varaktan oluşmaktadır. Semendire Sancağı'nda bulunan dirliklere yönelik azil, terakkî ve tevcih işlemleri defterin 348b-365a varakları arasında yer almaktadır.

2. Diğer Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Osmanlı Arşivi'nde bulunan mühimme, tahvil, ruus ve maliyeden müdevver defterleri gibi birçok arşiv vesikasının bulunduğu fonlar incelenerek Semendire Sancağı ve bağlı kazalar ile ilgili belgelerin çalışma sınırları içerisinde bulunanlar tespit edilip araştırmamızda kullanılmış ve kaynakçada gösterilmiştir.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Çalışma sınırlarımız içerisinde Semendire Sancağı ile doğrudan ilgili yegâne çalışma Sırp tarihçi Ema Miljković-Bojanić tarafından 2004 yılında tamamlanan, "Smederevski sandžak: 1476-1560: zemlja, naselja, stanovništvo"³⁰ adlı eserdir. 2004 yılında Belgrad Tarih Enstitüsü'nde hazırlanan eserin tamamı Sırpça kiril alfabesi ile yazılmıştır. Toplam beş adet tahrir defterinin temel kaynak olarak kullanıldığı bu çalışma, arazi, yerleşim yerleri ve nüfus olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bölgede nüfuzunun etkileri üzerinde özellikle duran Ema Miljković-Bojanić bilhassa 1476-1516 yılları arasında tımar sahibi Hristiyan sipahilerinin sayısında ve gelirlerinde meydana gelen azalmaya vurgu yapmaktadır. Bunun Osmanlı'nın yeni

²⁸ Defterde yer alan en erken tarihli derkenar 13 Şaban 979/31 Aralık 1571 tarihlidir. *COA, TT 429*, s. 32.

²⁹ *COA, TT 330*.

³⁰ Eserin Türkçesi: "Semendire Sancağı (1476-1560): Arazi, Yerleşim Yerleri, Nüfus"

fethettiği bölgeler için uyguladığı politikanın doğal bir sonucu olduğu belirtilen çalışmada, nüfus kategorileri, ekonomi, yerleşim yerleri ve müstahkem yapıların durumu ve bölgedeki İslamlaşma gibi konularda birçok bilgi verilmektedir.

Ülkemizde 15 ve 16. yüzyıllara dair doğrudan Semendire Sancağı'nı konu alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu dönem ile ilgili oldukça geniş bir coğrafyaya sahip sancağın yalnızca “Belgrad Kazası” İlhan Türkmen tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır³¹. Kazanın fethinden 16. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi konu alan çalışma, bölgeye ait olan tahrir verilerini temel almıştır. Giriş dâhil toplam altı başlıktan oluşan çalışmada, kazanın fethinden itibaren, idari yapı, nüfus ve yerleşme, iktisadi yapı ve askerî üs olarak Belgrad'ın önemi gibi birçok konuya dair bilgiler yer almaktadır.

Semendire Sancağı'na bağlı bölgelere dair bir diğer çalışma ise Yusuf Hamzaoğlu tarafından yapılan “Sırbistan Türklüğü” adlı çalışmadır. Bu çalışmada günümüzde Sırbistan coğrafyasında bulunan Türklerin 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar mevcut durumları incelenmiştir. Semendire Sancağı çalışmamız bahis konusu olduğunda “Sırbistan Türklüğü” eserinde bize göre en dikkat çekici nokta tahrir verilerine dayanarak bölgedeki İslamlaşmanın izinin sürülmesidir. Özellikle defterlerde yer alan hane kayıtları içerisinde “veled-i Abdullah” olanlar takip edilerek bölgede İslam'ın yayılımı takip edilmiştir.

Yukarıda adı geçen eserler dışında Semendire Sancağı ve bağlı kazalar hakkında makaleler bulunmaktadır. Bu makalelerden de istifade edilip tezimizin kaynakçasına eklenmiştir.

C. Semendire Sancağı'nın Adı ve Coğrafi Konumu

1. Semendirenin Adı

Roma hâkimiyeti döneminde *Mons Aureus*³² adıyla bilinen Semendire'nin kökeni tam olarak tespit edilememiştir. Osmanlı metinlerinde *Semendire*, Sırp kaynaklarında *Smederevo*, Latin, İtalyan, Rumen ve Yunan kaynaklarında *Semendria* ve Macar dilinde

³¹ İlhan Türkmen, *XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2014.

³² Aleksandar Fotić - Machiel Kiel, “Semendire”, *DİA*, c. 36, s. 467.

Szendrö olarak tabir edilen şehrin isminin kaynağı hakkında pek çok araştırmacı tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Semendire ismine ilk olarak 1019'da Bizans İmparatoru II. Basileios'un tüzüğünde *Sfenteromon* olarak rastlanılmaktadır³³. Bazı araştırmacılar bu ismin *Mons Areus* isminin çeşitli eklemelerle dönüşmüş hali olduğunu iddia etmektedirler. Yine bu adın Sırpça *Sanctius Demetrius*'un bozulmuş hali olabileceği ya da Semendire çevresindeki yoğun ormanların dikkate alınarak bu ismin “*derin kar*” ve “*odun*” kelimelerinin eski Sırpça karşılığı olan “*smet*” ve “*drvo*”³⁴’nın birleşiminden meydana geldiği savunulmuştur³⁵.

Dr. Leontije Pavlović *Smederevo* kelimesinin Slovence “*vsje*” ve Yunanca “*medomai-medereo*” kelimelerinden oluşan askeri bir terimden türediğini öne sürmüştür. İlgilenmek, saklamak, yönetmek anlamına gelen bu sözcük aynı zamanda Roma-Bizans ve Germen terminolojisinde de kullanılan bir kelimedir³⁶.

Harita 1: Semendire Şehrinin Farklı İsimlerle Kaydedildiği Bir Harita³⁷

³³ Leontije Pavlović, *Istorija Smedereva u reči i slici*, Smederevo: Muzej u Smederevu, 1980, s. 11.

³⁴ Kurteş Ağuşi, *Türkçe Sırpça Sözlük*, İstanbul 1987, s. 226; Drvo: 1) Ağaç, 2) Kesik Odun.

³⁵ John Everett-Heath, *The Concise Dictionary of World Place-Names*, s. 107; L. Pavlović, *Istorija Smedereva...*, s. 13; P.L. İnciciyan, H.D. Andreasyan, “Osmanlı Rumelisi’nin Tarih ve Coğrafyası”, *GDAA*, sayı: 2-3, 1974, s. 86.

³⁶ L. Pavlović, *Istorija Smedereva...*, s. 12.

³⁷ L. Pavlović, *Istorija Smedereva...*, s. 13.

Şehrin isminin kökenine dair bir diğer görüş Kiev Knezi I. Svyatoslav tarafından yıkılan Hazar Hanlığının³⁸ Semender bölgesinden geldiğidir. İddiaya göre hanlık yıkıldıktan sonra savaştan kaçan bölge halkı Semendire bölgesine yerleşerek bu adı yeni yaşadıkları bölgeye vermişlerdi. Hazar Denizi'nin güneybatısında bulunan bu bölge Farsça da “Son Kapı” manasına geliyordu³⁹. Semendire kelimesinin Macar tarihçiler tarafından kullanılan bir diğer şekli *Szendrö'dür*⁴⁰. Söz konusu ismin Ortaçağda yaşayan bir aziz olan Saint Andrew'in isminden türediği iddia edilmiştir⁴¹.

2. Coğrafi Özellikler ve İklim

Sancağa adına veren Semendire şehri günümüzde konum olarak Tuna Nehri ve Jezeva (Sava) Nehri'nin birleştiği, stratejik önemi haiz bir nokta olarak Sırbistan toprakları içerisinde yer alır⁴². Semendire Sancağı doğu'da Vidin, güneyde Alacahisar kuzeyde Budin, batıda ise İzvornik ve Bosna Sancakları ile çevirili idi⁴³.

Bugün genel olarak bakıldığında Semendire Sancağı'nın oluşturan bölgelerin büyük çoğunluğunun, başkent Belgrat dâhil olmak üzere, Sırbistan ülkesinin yerleşim yerlerinin kapsamında olduğu görülür. Balkan coğrafyasının önemli ülkelerinden biri olan Sırbistan, günümüzde doğuda Romanya ve Bulgaristan, batıda Bosna Hersek ve Hırvatistan, kuzeyde Macaristan, güneyde Makedonya ve Kosova ülkeleri ile komşudur⁴⁴.

Sırbistan'da karasal iklim özellikleri görülmektedir. Kışları soğuk ve yağışlı, yazları ise sıcak ve kurak geçmektedir. Güney ve doğu kesiminde dağlık ve engebeli alanlar bulunan ülkenin bu kesimi Balkan dağlarının ve Transilvanya Alplerinin birleşim

³⁸ Onur Sevim, “Balkanlar'da Rus Tehdidi: Kiev Knezi I. Svyatoslav'ın Bulgaristan'ı İşgâli (968-971)” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 36, 2021, s. 38.

³⁹ L. Pavlović, *Istorija Smedereva...*, s. 11.

⁴⁰ Pál Fodor, Pál Ács, *Identity and Culture in Ottoman Hungary*, 2017, s. 348; Mehmet İnbaşı, “The Sancak of Semendire And Its Governors in the Second half of the eighteenth Century”, *Şerefe Studies In Honour Of Prof. Géza Dávid On His Seventieth Birthday*, Edt. Pál Fodor, Nándor E. Kovács And Benedek Péri, Research Centre for the Humanities of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2019, s. 523.

⁴¹ L. Pavlović, *Istorija Smedereva...*, s. 15.

⁴² A. Fotić – M. Kiel, “Semendire”, s. 467.

⁴³ Ema Miljković-Bojanić, *Smederevski sandžak: 1476-1560: zemlja, naselja, stanovništvo*, Istorijski institut, Beograd 2004, s. 34; Murat Yüzbaşıoğlu vd., *MAD 506 Numaralı...*, s. 69.

⁴⁴ Halil Kurt, “Sırbistan”, *DİA*, c. 37, 2009, s. 120; P.L. İnciciyan, H.D. Andreasyan, “Osmanlı Rumelisi'nin...”, s. 85-86.

noktasıdır. Kuzey bölgesinde bulunan Voyvodina Bölgesi tarıma uygun araziler ile kaplıdır⁴⁵.

D. Semendire'nin Tarihi

1. Osmanlı Fethinden Önce Semendire ve Çevresi

Semendire Sırların Ortaçağda Balkanlarda kurdukları devletin son başkentidir. Slavların bölgedeki izlerine ilk olarak 547-548 tarihlerinde rastlanır. Bu dönemde Balkanların güneyinden bölgeye gelen Avarların müdahalesi ile Raška, Arnavutluk ve Karadağ içerine doğru yayılmışlardır⁴⁶. Sırlar Jupan denilen kabile reisleri tarafından yönetilmekteydi⁴⁷. Bu kabilelerden Vlastimoriç Hanedanlığı bölgede ilk defa 626 yılında hüküm sürmeye başlamıştır. 960 yılına kadar varlığını sürdüren bu hanedanlık döneminde Sırlar Hristiyanlaşma sürecine girmiştir. Aynı hanedanlığa mensup Petar Goşnikoviç (892-917) döneminde Hristiyanlık neredeyse bütün Sırlar arasında yayılımını tamamlamıştır⁴⁸. Bu dönemden itibaren Dalmaçya kıyıları ve Hırvatların bulunduğu bölgeler Roma yönetimi altında Katolik Hristiyanlığın etkisi altında kalsa da Sırlar Doğu Roma'nın etkisiyle Ortodoks Hristiyanlığı benimsediler. Aynı dönemde Yunan Kiril ve Methodios kardeşlerin geliştirdiği ve günümüzde de Slav halkları arasında yoğun olarak kullanılan Kiril Alfabesi Slavlar arasında yayılmıştır⁴⁹.

1042-1044 yılları arasında Tuna kıyılarında Bizans birliklerinin çekildiği bölgelerde pekçok Slav isyanı meydana gelmiştir. Bu isyanlardan biri Sırp hanedanlarından Stefan Vojislav'ın kontrolünde gerçekleşmiştir⁵⁰. Vojislav karışıklıklardan faydalanarak başkenti Skodar olan bir krallık kurmuştu. Ayrıca Trebinje

⁴⁵ H. Kurt, "Sırbistan", s. 121; Muhammet Kaçmaz, "Balkan Coğrafyası", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, c. 1, s. 22; Halil Kurt-Ayşe Yaşar, "Balkan Yarım Adasının Jeopolitiği", *IBANESS Konferans Serisi – Tekirdağ / Türkiye*, 24-25 Mart 2018, s. 431; Osman Karatay, "Avar Hakimiyeti ve Balkanların Slavlaşması", *Balkan Tarihi El Kitabı*, ed: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Ankara 2006, s. 89-91.

⁴⁶ Vladimir Ćorović, *Istorija Srba*, Belgrad 2011, s. 12-13. Mehmet Hacısalihoğlu, "Sırbistan", *DİA*. c. 37, s. 121; John Van Antwerp Fine, *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, The University of Michigan Press, Michigan 1983, s. 29-30.

⁴⁷ M.Hacısalihoğlu, "Sırbistan", s. 129; Jan Peisker, "The Expansion of the Slavs", Edt.: John Bagnell Bury, *The Cambridge Medieval History, Volum II, The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire*, New York 1913, s. 302-329.

⁴⁸ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası...*, s. 12; H. Kurt, "Sırbistan", s. 121.

⁴⁹ H. Kurt, "Sırbistan", s. 121.

⁵⁰ Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier (A Political Study of the Northern Balkans), 900-1204*, Cambridge University Press, 2004, s. 130.

ile kıyı kentleri olan Kotor ve Bar'da kendi devleti adına mahkemeler kurdurdu. Bizans gemilerini yağmalayarak yüklü miktarda altın ve değerli eşya ele geçirdi. Yağma edilen malların iadesi isteğini reddederek Bizans ile birçok mücadeleye girişilmiştir. Vojislav'a karşı yapılan mücadelelerde başarılı olamayan Bizanslılar, dönemin Bosna hükümdarı dâhil olmak üzere bölgedeki diğer knezlikler ile bir koalisyon kurmuş ve bu koalisyona Raşka Jupanı Ljutovid liderlik ederek Vojislav'a karşı pek çok galibiyet elde etmiştir. Bizans bir süre sonra koalisyondan çekildiğinde Vojislav mücadelesini sürdürerek Ljutovid'i yenmeyi başardı⁵¹. 1043 yılında öldüğünde ülkesinin sınırları bir hayli genişlemişti. Ölümünden sonra ülkesi beş oğlu arasında pay edilmiş ve bölgede bulunan diğer knezlikler tarafından pek çok bölgesi ele geçirilmiştir⁵².

12. yüzyılın ortalarına kadar bölgede pek çok Slav isyanı gerçekleşti ise de bu isyanlar çoğunlukla Bizans tarafından kontrol altına alındı. Sırplar bölgedeki isyanlarda başat rol oynayarak devlet kurma emellerinden asla vazgeçemediler. Nitekim amaçlarına 1166-1168 yılları arasında Nemanja hanedanına mensup despotlar ile ulaşmayı başaracaklardı⁵³. 12. yüzyılda Balkanlarda kurulan bu devletin kurucusu olarak Stefan Nemanja(1167-1196) gösterilir⁵⁴. Nemanja Raşka ırmağı boyunca uzanan Sırp bölgelerinin "Büyük Jupan"ı idi. Kendisine bu unvanı Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos vermesine karşın, Macarların desteği ile Bizans'a isyan ederek bölgedeki knezlikleri kendi emri altında birleştirmeyi başarmıştır. Neticede Bizans'ın vassal devletlerinden biri olarak Raşka, Zeta ve Niş'de hâkimiyetini tesis etti⁵⁵.

Nemanja öldükten sonra 1200 yılında yerine geçen oğlu I. Stefan 1217 yılında ilk defa bir papa tarafından kral unvanı alan Sırp yöneticisi oldu. Sonraki dönemde II. Stefan Milutin(1282-1321) Bizans taht varisleri arasındaki mücadelelere katılarak Üsküp, Draç

⁵¹ J. Fine, *The Early Medieval Balkans...*, s. 206-208.

⁵² P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier...*, s. 138.

⁵³ J. Fine, *The Early Medieval Balkans...*, s. 243.

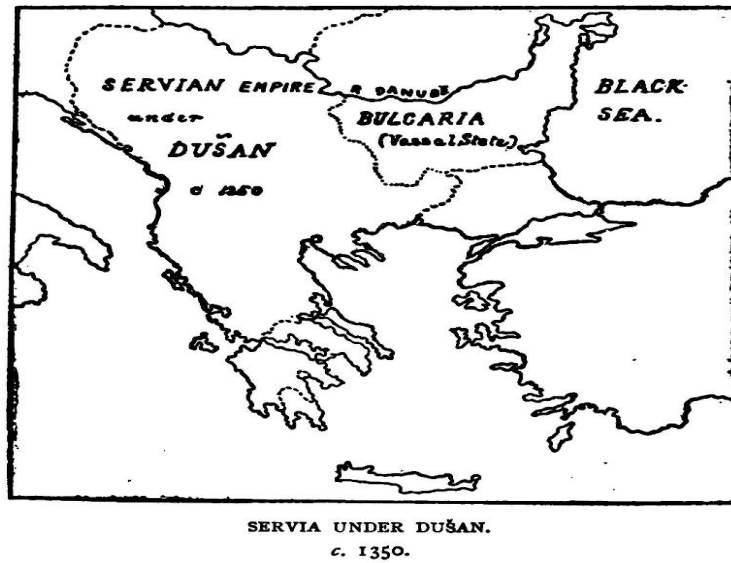
⁵⁴ Josif Konstantin Jireček, *Istorija Srba: Kulturna istorija*, çev.: Jovan Radonić, Belgrad 1952, s. 16; Ayşe Kayapınar-Levent Kayapınar, "Ortaçağ'da Sırplar ve Devletleri", *Balkan Tarihi El Kitabı*, ed. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Ankara 2006, s. 129; P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier...*, s. 274; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1991, s. 359.

⁵⁵ J. Fine, *The Early Medieval Balkans...*, s. 243-244; William Miller, *The Balkans(Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro*, Harvard Universty, 1911, s. 252; Paul Hehn, "Man And The State In Serbia, From The Fourteenth to the Mid-Nineteenth Century: A Study In Centralist And Anti-Centralist Conflict, *Balkan Studies*, c. 7, 1986, s. 4.

ve Makedonya'nın önemli bir kısmını ele geçirerek Sırp Devleti'ni Balkanlarda önemli bir güç merkezi haline getirdi. Ölümünden sonra oğulları arasındaki taht mücadelesini III. Stefan Deçanski kazandı. Deçanski bir süre oğlu IV. Stefan Uroş Duşan ile ortak bir yönetim sürdürse de bir süre sonra Duşan babasını tahttan indirerek hâkimiyeti tek başına ele almıştır⁵⁶.

Yaklaşık 24 yıl (1331-1355) iktidarda kalan Duşan yönetiminde Sırp Devleti, Balkanlarda rakipsiz bir güç haline geldi. Devletin sınırlarını batıda Dirina, kuzeyde Belgrad hariç Tuna nehri, doğuda Kavala, güneyde Korintos Körfezi'ne kadar genişletti⁵⁷. Bizans iç karışıklıklarından yararlanarak 1345'de Serez'i ele geçirdi. Bulgarlar üzerinde de nüfuzunu kurduktan sonra 1346 yılında kendini Sırların ve Romalıların imparatoru ilan ederek İstanbul'u ele geçirme niyetini ortaya koydu. Aynı zamanda oğlu Uroş'u kral ilan eden Duşan'ın faaliyetleri bununla sınırlı kalmadı. Ohri Piskoposluğunun himayesinde bulunan Sırp Piskoposluğunu patriklik seviyesine çıkararak ülkesini 1349 yılında ilan ettiği kanunlar⁵⁸ ile yönetti⁵⁹.

Harita 2: *Stefan Duşan Döneminde Sırp Devleti'nin Sınırları*⁶⁰

⁵⁶ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1988, c. I, s. 174; A. Kayapınar-L. Kayapınar, "Ortaçağ'da Sırlar ve Devletleri", s. 129-130; Y. Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü*, s. 23.

⁵⁷ Y. Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü*, s. 23; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 460.

⁵⁸ Stefan Duşan tarafından oluşturulan bazı kanunlar için bkz. Malcolm Burr, "The Code of Stephan Duşan: Tsar and Autocrat of the Serbs and Greeks", *The Slavonic and East European Review*, Nov. 1949, vol. 28, no. 70, s. 198-217.

⁵⁹ W. Miller, *The Balkans...*, s. 273-281. ; A. Kayapınar-L. Kayapınar, "Ortaçağ'da Sırlar ve Devletleri", s. 130; Y. Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü*, s. 23; P. Hehn, "Man And The State In Serbia..." s. 6.

⁶⁰ W. Miller, *The Balkans...*, s. 275.

2. Osmanlı Sırp Mücadelelerinin Başlangıcı

İstanbul'u ele geçirme emelinde olan Duşan bir donanma ihtiyacının olduğunu tespit ederek bu konuda Venediklilerden yardım istediyse de isteği reddedilerek kendisine yalnızca birkaç gemi tahsis edildi. Böylece Duşan'ın destek alabileceği tek güç Osmanlılar kalmıştı. Ancak Duşan'ın bu niyetinden haberdar olan Bizans tahtının varislerinden İoannes Kantakuzen Sırp'ların Osmanlılara gönderdiği heyeti öldürerek muhtemel bir Osmanlı-Sırp ittifakını önlediği gibi kendisi Osmanlılarla ittifak yaptı⁶¹. Böylece Kantakuzen 1352 yılında Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla Dimetoka'da Duşan birliklerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra bu durum önce Çimpi ardından Gelibolu'nun Osmanlıların eline geçmesi ile sonuçlanacaktı⁶².

Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı askerlerinin Balkan yarımadasına girişleri, Bizans dâhil olmak üzere bölgede faaliyet gösteren bütün güçleri endişeye sevk etti. Papalık Osmanlı'ya karşı Duşan'ın başında bulunduğu bir Haçlı seferi tertip etmeyi düşünse de 1355 yılında Duşan'ın ölmesiyle bu düşüncesini gerçekleştirememiştir⁶³.

Duşan'ın ölümünden sonra idareyi ele alan oğlu V. Stefan Uroş döneminde Sırp Devleti eski gücünü yitirmiştir. Bu dönemde Sırp'lar savaş yerine diplomasi üzerine yoğunlaşsa da Uroş'un Osmanlı ile karşılaştığı muharebelerde aldığı mağlubiyetler Sırp Devleti'nin dağılmasına neden olmuştur⁶⁴. Özellikle 1371 yılında Osmanlı galibiyeti ile sonuçlanan Çirmen Savaşı⁶⁵ nedeni ile büyük darbe almış ve nihayetinde Sırp Devleti Osmanlı vassalı haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren Sırp'lar Osmanlı seferlerine asker göndermek zorunda kaldılar⁶⁶.

⁶¹ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 175.

⁶² A. Kayapınar-L. Kayapınar, "Ortaçağ'da Sırp'lar ve Devletleri", s. 137. Gábor Ágoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, İstanbul 2019, s. 15; J. Fine, *The Early Medieval Balkans...*, s. 325.

⁶³ Halil İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna, XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *Fatih Devri Üzerinde Tedkikler ve Vesikalar I*, s. 137- 184; İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 176.

⁶⁴ Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi 3*, Prizren 2005, s. 26; Nikolay Antov, *The Ottoman "Wild West" (The Balkan Frontier in the Fifteenth and Sixteenth Centuries)*, Cambridge 2017, s. 17; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2003, s. 273; W. Miller, *The Balkans...*, s. 283; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 490.

⁶⁵ Çirmen Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fehamettin Başar, "Çirmen Savaşı'nın Balkan Tarihindeki Yeri", *GDAAD Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı*, sayı:12, İstanbul 1998, s. 51-55.

⁶⁶ A. Kayapınar-L. Kayapınar, "Ortaçağ'da Sırp'lar ve Devletleri", s. 138. Jaroslav Bidlo, "The Slavs In Medieval History", *The Slavonic and East European Review*, Jun, 1930, vol. 9, no. 25 (Jun. 1930), s. 48. Oytun Ayberk Fırat, "Çağdaş Sırp ve Dubrovnik Kayıtlarına Göre I. Kosova Savaşı", *GDAAD*, 36, 2021, s. 91.

Küçük despotluklar halinde varlıklarını sürdürmeye başlayan Lazar'ın önderliğindeki Sırp Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişine karşı Macarlar ve Bosna Kralı Tvrtko ile anlaşma yoluna gitti. Macar Kralı Louis'in ölümünden sonra Sırpların elinden 1384 yılında Niş alınarak Osmanlıların haraçgüzarı haline getirildi. Lazar bu tarihten itibaren Bosna Kralı Tvrtko ile ilişkisini daha da kuvvetlendirdi. I. Murat döneminde Osmanlı Devleti'nin Bosna topraklarına gönderdiği yaklaşık yirmi bin kişilik askerî kuvvet, Tvrtko ve Lazar komutasındaki otuz bin kişilik ordu tarafından 1388 yılında Ploşnik'te büyük bir yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgi Osmanlılara karşı Balkanlardaki diğer milletleri cesaretlendirerek yeni bir haçlı ittifakının önünü açmış oldu.

Osmanlı Devleti Haçlı ittifakını dağıtmak için birçok sefer düzenlediyse de netice alamadı ve nihayetinde iki ordu 1389'da I. Kosova Savaşı'nda karşı karşıya geldi⁶⁷. 1389'da cerayan eden I. Kosova Savaşı Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile sonuçlandı. Ardından savaş sahasını dolaşan I. Murat, Miloş Obiliç adlı bir Sırp tarafından şehit edilmiştir. Bunun üzerine tahta geçen I. Bayezid, Sırp Kralı Lazar da dâhil olmak üzere esir olarak ele geçirilen soyluların tamamını kılıçtan geçirdi⁶⁸. Savaşın sonra Sırp topraklarının önemli bir kısmı Osmanlı hâkimiyetine girdiyse de I. Murad'ın ölüm haberini alan Karaman beyinin Anadolu'da Osmanlı aleyhine hareketlenmesi, I. Bayezid'in Kral Lazar'ın eşi Milica ile anlaşma yapmasına neden olmuştur. Böylece Sırp topraklarının bir kısmının hâkimiyeti Lazar'ın oğlu Stefan Lazareviç'e bırakıldı. Anlaşma şartlarına göre Sırp Osmanlı seferlerine 20.000 askerle destek verecek ve her yıl düzenli olarak vergi ödeyecekti. Ayrıca iki devlet arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla Stefan Lazareviç'in kızkardeşi Oliviera (Mara Despina) ile I. Bayezid evlenmiştir⁶⁹. Lazareviç'in talebi üzerine bu evlilik karşılığında Semendire ve

⁶⁷ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 193; Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. I, İstanbul 2005, s. 243.

⁶⁸ Konstantin Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, Çev. Nuri Fudayl Kırıcıoğlu- Behiç Anıl Tekin, Nisan 2017, s. 58, 59; Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. Vladimir Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 7; Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 29. Johann Wihelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 1, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 196-199.

⁶⁹ K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 60; Âşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 113; Haldun Eroğlu, "Osmanlı Sırp İlişkileri(1347-1521)", *OTAM*, 41 /Bahar 2017, s. 90; Mustafa Çağan Keskin, "Osmanlı Sarayında Bir Sırp Prenses: Mileva Olivera Lazareviç", *Bilig*, 2017, sayı 82, s. 269-301.

Güvercinlik çevresi kendisine verildi⁷⁰. Bu kayda göre Semendire ilk kez Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş fakat bölgede Osmanlı idaresi kurulmadan Sırlara geri verilmiştir.

I. Bayezid zamanında Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin sınırları kalıcı olarak genişlemiş ve yapılan akınlar Balkanlar'da Macar toprakları içerisinde bulunan Tımsıvar bölgesine kadar ilerlemiştir⁷¹. Yapılan anlaşma gereği Stefan Lazareviç, yapılan seferlerde daima sözünde durarak Osmanlı'nın yanında yer aldı. Özellikle 1396 yılında gerçekleşen Niğbolu Savaşı'nda Hristiyan birliğinin tüm baskılarına rağmen yapılan anlaşmaya sadık kaldığı görülür⁷². Niğbolu Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti Balkanlarda önemli kazanımlar elde etse de sonrasında gelişen Karaman beyi Alaaddin'in isyanı üzerine tekrar Anadolu'ya dönmek zorunda kaldı. Ardından I. Bayezid'in Timur karşısında aldığı mağlubiyet sebebi ile Balkanlardaki Osmanlı ilerleyişi sekteye uğramış ve savaşta bizzat Osmanlı'nın yanında yer alan Lazareviç dâhil olmak üzere, bölgenin büyük çoğunluğu Macarların tesiri altına girmiştir⁷³.

1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşından sonra Stefan Lazareviç fetret devrinde şehzadeler arasındaki taht mücadelelerine doğrudan müdahil olmuştur. Başlangıçta Rumeli'de padişahlığını ilan eden Musa Çelebi'nin yanında dursa da Sırp soylularına olan sert tavrı nedeni ile saf değiştirdi. Musa Çelebi'nin bölgede giderek güçlenmesi nedeni ile Bizans endişeye kapıldı ve nihayetinde I. Mehmed'in Rumeli

⁷⁰ "...Devletli Padişah'tan kız kardeşim Hizmetçine Semendire'yi sadaka etmeni isterim, dedi. Padişah bunun dileğini kabul ederek yanında Güvercinlik'i de verdi." Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 113. Hoca Sadettin Efendi; Tacü't-Tevarih, çev. İsmet Parmaksız c. I, Ankara 1979. 209-210; Selim Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Okulu Dergisi*, Eylül 2013, sayı XV, s. 70; Miloš Ivanović, "Militarization of the Serbian State under Ottoman Pressure", *The Hungarian Historical Review*, Vol. 8, No. 2, 2019, s. 391-392; Marko Šuica, "Effects of the Early Ottoman Conquests on the State and Social Structure of the Lazarević Principality", *State And Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, ed. Srđan Rudić-Selim Aslantaş, Belgrad 2017. s. 8-10.

⁷¹ Feridun M.Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, İstanbul 2009, s. 224; Gabor Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, çev. Kahraman Şakul İstanbul 2013, s. 38; Murat Serdaroğlu, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımsıvar Sancağı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019, s. 9.

⁷² Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul 2011, s. 130; Hicran Yusufoglu, *Osmanlı-Macar İlişkileri*, Ankara, 1995, s. 72. Konstantin Kostenecki, *Stefan Lazareviç: Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*, çev. Hüseyin Mevsim, İstanbul 2008 s. 58-59.

⁷³ İlhan Türkmen, "Osmanlı Devleti'nin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı: 28 2013, s. 452-456.

tarafına geçmesine yardım etti. Karşı karşıya gelen iki şehzade arasında meydana gelen savaşta, I. Mehmed'in yanında yer alan Lazareviç, kazanılan zaferde büyük pay sahibi olur. Nihayetinde 1413 yılında I. Mehmed hâkimiyeti tek başına ele alarak, Lazareviç Osmanlı'nın vassalı olmayı ve seferlere asker göndermeyi kabul etmiş ve Stefan Lazareviç hayatı boyunca Osmanlı ile yaptığı anlaşmalara sadık kalmıştır⁷⁴.

Osmanlı kaynakları babasının isminin de Lazar olması hasebi ile Sırp topraklarından *Vilayet-i Laz* veyahut *Laz eli* olarak bahsetmiştir⁷⁵.

3. II. Murad Döneminde Semendire'nin Fethi ve Segedin Antlaşması

Stefan Lazareviç ölümünden bir sene önce 1426 tarihinde yeğeni Georg Brankoviç'in halefi olarak kabul edilmesi karşılığında Macarlar ile Tata Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre Osmanlı kaynaklarında Vıлкоğlu olarak da geçen Georg Brankoviç'in hâkimiyetinin kabulü karşılığında Belgrad Kalesi'ni Macarlara terk edecekti. Ancak Güğercinlik Kalesi komutanı kaleyi Osmanlılara 12.000 altın karşılığında vermiştir. Buna rağmen 1427 yılında Lazareviç öldükten hemen sonra Macar kralı Belgrad üzerinde daha önce yapılan anlaşmaya göre hak iddia ederek Belgrad Kalesi'ni zaptetti. Durumu haber alan II. Murad buraya İshak Bey komutasında bir ordu ile sefer düzenlemeyi düşündü. Brankoviç, hazırladığı yüklü miktarda hediyelerin yanı sıra Macarlar'ın Osmanlı topraklarına taarruz etmeyeceğini garanti etti. Ayrıca kızı Mara'yı II. Murad ile evlendirerek akrabalık bağını kuvvetlendirmek istedi. Anadolu da beliren Karamanoğlu tehlikesi üzerine II. Murad, Brankoviç'in isteklerini kabul etti⁷⁶. Böylece Sultan Murad 1428 yılında Mara ile nişanlanmıştır⁷⁷.

⁷⁴ H. Eroğlu, "Osmanlı Sırp İlişkileri...", s. 92; İ. Türkmen, "Osmanlı Osmanlı Devleti'nin Emrinde...", s. 455; K. Kosteneçki, *Stefan Lazareviç...*, s. 73. Jonel Hedjan, "Les Branković De Hongrie Et La Principauté De Moscou", *Revue des études slaves*, vol. 89, no. 1-2, s. 147.

⁷⁵ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, haz. Şerafettin Turan Ankara 1991, s. 60; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 108; Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 91.

⁷⁶ Hicran Yusufoglu Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi", *X.Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986)*, TTK, Ankara, 1993, s. 1160; İlhan Türkmen, "II. Murad'ın Belgrad Muhsarası", *History Studies*, Volume 6, Issue 1 January 2014, s. 190; Kemal Beydilli, "II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi Mara Brankovic (1418-1487)", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, c. XLIX, 2017, s. 386.

⁷⁷ K. Beydilli, "II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi...", s. 388.

Resim 1: Georg Brankoviç ve Ailesi (Mara Brankovic tasvirin sağ tarafında yer almaktadır)⁷⁸

Aynı yıl Sırların başkenti Alacahisar Osmanlılar'ın eline geçtiği için Brankoviç Sultan II. Murad'dan yeni bir başkent olarak Semendire'yi kullanmak istedi. Padişahın izni ile Tuna ve Jezeva nehrinin kenarına üçgen formunda bir kale şehir inşa edildi. Yirmi altı adet kule ile güçlü duvarlara sahip bu kalenin inşası iki yıl sürmüştür. Kalenin inşasında bizzat rol oynayan Irena Kantakuzina halkı zorla çalıştırdığı için Sırp halkı arasında lanetli Irena olarak anılmıştır⁷⁹.

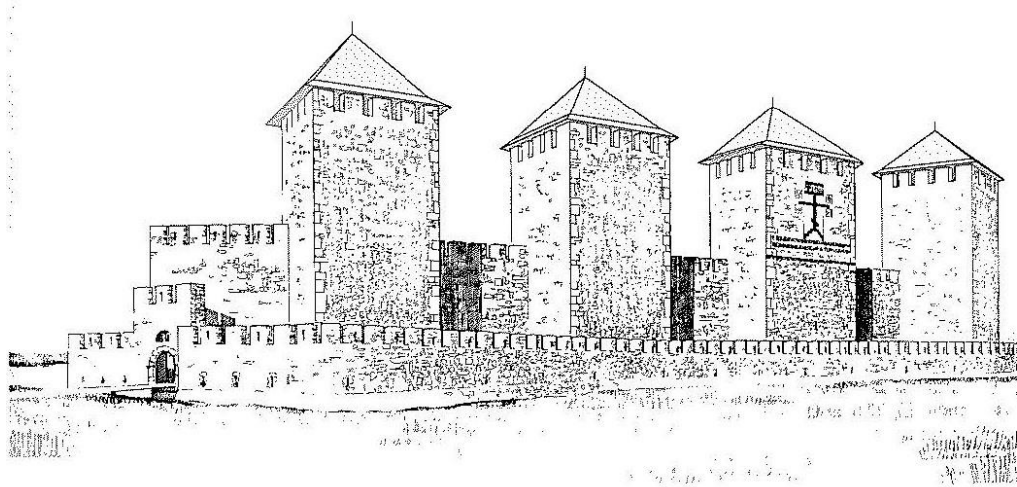
Brankoviç'in Macar yanlısı tutumu, II. Murad'ı Sırp topraklarının tamamını hâkimiyet altına almaya yöneltti. Son olarak Karamanoğlu ile Macar ittifakına Sırların aracılık etmesi üzerine II. Murad, bu emelini gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Karamanoğullarının Anadolu'da, Macarlar'ın ise Balkanlardaki Osmanlı topraklarına taarruz etmeleri sebebi ile Edirne'de ikamet eden II. Murad Macarlar'ın üzerine Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'yı gönderdi. Sinan Paşa'nın 1434 yılında Macarlarla yapılan savaşta galip gelmesi üzerine Karamanoğlu-Macar-Sırp ittifakı dağıtılmıştır⁸⁰.

⁷⁸ "...1429 tarihli Jiça (Ziča) Manastırı için hazırlanan bir vakıf beratında Despot Curac ve karısı İrene'nin isimlerini içermekte ve bu berata ilave edilen bir minyatürde aile mensuplarına, dolayısıyla Mara'nın da tasvirine yer verilmektedir. Böylece o sıralarda 11 yaşında olan Mara'nın bir görüntüsü tarihsel bir belge olarak zamanımıza da intikal etmiş olur." K. Beydilli, "II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi ...", s. 412.

⁷⁹ A. Fotić – M. Kiel, "Semendire", s. 467.

⁸⁰ Haldun Eroğlu, "Osmanlı Sırp İlişkileri...", s. 93.

Resim 2: 1430 Yılında Semendire Kalesinin Dış Görünüşünü Yansıtan Bir Çizim⁸¹

Macar ve Karamanoğlu tehlikesinin bertaraf edilmesinden sonra II. Murad tekrar Sırp toprakları üzerine yürüdü. Bu durum Georg Brankoviç oldukça endişelendirmişti. Hemen harekete geçerek II. Murad ile nişanlı olan kızının çeyizinin hazır olduğunu ve kızını evlilik için alabileceğini elçiler aracılığı ile bildirdi. Dominikan rahibi Johannes von Rafusa (İvan Stojkovic) çeyizin yaklaşık 400 bin duka altına tekabül ettiğini yazmıştır⁸². Teklifi kabul edilen Brankoviç, bu izdivaca karşılık Semendire’de kilise inşası için izin istemiştir. Dönemin tanıklarından olan Osmanlı yeniçerisi, Konstantin Mihailoviç, Brankoviç’e kilisenin yanında kale dahi inşa edilmesine izin verildiğini belirtir⁸³. Oruç Bey Tarihi’nde bu durumun aksine kale inşasından Sultan Murad’ın haberi olmadığına yer verilmiştir. Oruç Bey, Saruca Paşa’nın kale inşasından haberi olduğu halde gizlediğini ve bu sebepten azledildiğini kaydeder⁸⁴.

⁸¹ Marko Popovic, *Смедеревски Град (Smederevo Şehri)*, Belgrad 2013, s. 57.

⁸² Haldun Eroğlu, “Osmanlı Sırp İlişkileri...”, s. 91.

⁸³ “Vefatından sonra Vuk’un oğlu Curac, yani yeğeni, despot oldu ve Belgrad’ı İmparatora bıraktı. Böylece Belgrad kendi isteği ile Macar toprakların katıldı. Bu arada Sultan Murad despotun kızı Mara’yı eşi olarak aldı ve despotun oğlu Grgur’un da onunla beraber gelmesini emretti. Despot oğlunu Murad’a gönderdi. Buna mukabil bir manastır yapmak için müsaade istedi. Padişah emniyetli bir kale dahi inşa etmesine mani olmayacağına dair söz verdi. Sultan yeminine dayanarak despot Semendire’yi inşa ettirdi. Murad despotun bir kale inşa ettirdiğini duyduğunda henüz kale tamamlanmamış ve demirle güçlendirilmemişti.” K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 66.

⁸⁴ “...Vilkoğlu Semendre’yi Sultan Murad’dan bir kelisâ yapdurayım diyu icâzet alup, sonra hisâr olduğu zâhir olub gelüp bu yıl tamam olup Semendre, Saruca Paşa hisarı görüp gelüp sultan Murad’a dimeyüp gizleyüb ol sebepten ötürü Sultan Murad’ dahı Saruca Paşa’yı mukarrib iken hem vezîri hem nedîmi ve hem beglerbegi iken azlolub...” Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 59.

Nispeten Sırp meselesini halleden Sultan II. Murad, Balkanlarda Haçlı ittifakının önemli merkezlerinden biri haline gelen Macar tehlikesini ortadan kaldırmak üzere büyük bir akıncı kuvvetini Evrenesoğlu Ali Bey komutasında harekete geçirdi. Evrenesoğlu Ali Bey birçok ganimet ile geri dönmüş ve Macar ülkesi hakkında topladığı malumatları padişaha iletmıştır⁸⁵. Evrenesoğlu Ali Bey'den aldığı malumatlardan sonra Sultan II. Murad, Sırp Despotu Georg Brankoviç ve Eflak Prensi Vlad Drakul ile beraber tekrar Macaristan üzerine harekete geçer. Bu seferde Macaristan içlerine kadar hareket edilmesine rağmen Macar Kralı Osmanlıların karşısına çıkamamıştır⁸⁶.

Yaşanan hadiseler sebebi ile Brankoviç ve Eflak prensi Vlad Drakola'ya güvenmeyen II. Murad, İshak Bey'in telkini ile onları tutuklamaya karar vermiştir⁸⁷. Brankoviç ve Drakol'a elçi gönderilip derhal oğulları ile beraber Edirne'ye varmaları istenir. Brankoviç oğullarından birini Semendire'yi muhafaza etmesi için bırakmış diğerini ise Edirne'ye yollamıştır. Kendisi ise firar ederek Macar Kralına sığınmıştır. Edirne'ye gelen Brankoviç'in oğlu tutuklanarak Tokat Kalesi'ne hapsedilmek üzere gönderildi. Eflak Prensi Gelibolu Hisarı'na, çocukları ise yakalanarak Germiyan Vilayeti'nde Eğrikös Kalesi'ne hapsedildiler⁸⁸.

Semendire'ye doğru hareket eden Osmanlı ordusu burayı üç ay süren muhasara sonucunda fethetmiştir. Öte yandan şehrin kesin fetih tarihi ile ilgili Osmanlı kaynakları

⁸⁵ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 167; Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 59. Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ...*, s. 621-623; Hoca Sadeddin, *Tac'üt-Tevârih*, s. 193 .

⁸⁶ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 168; Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 60; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ...*, s. 285.

⁸⁷ "...İshak Bey "Ey Devletlü Sultanım! Vılkoğlu Semendire'de olduğu müddetçe bize Macar baş eğmez, Karaman da susmaz. Ayrıca Drakola da münafiktir." dedi. Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 170; İshak Bey eyitti:"Hay devletli Sultanım, madam-ki Vulk oğlu Semendire'de ola, ne Karamanoğlu epsem olur ve ne Üngurus epsem olur. Ve hem Drakuİa'yı dostun sanma. Münafiktir, dedi. Murad Han eyitti : "Hele bir kışı kışlıyalım. İnşaaallah bahar olıcak, ikisini dahi görevüz.", Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ...*, s. 627.

⁸⁸ Aşıkpaşazade Brankoviç'in iki oğlunu gönderildiğini bildirirken, Mihailoviç yalnızca bir oğlunu gönderdiğini belirtmiştir. K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 66; Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 170-171; Neşri ve Ruhî ise Brankoviç'in Macaristan'a sığınarak iki oğlunu birden Semendire muhafazasına bıraktığını kaydedmiştir. Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ...*, s. 284-285; Rûhî, *Rûhî Tarihi*, haz. Yaşar Yücel- Halil E. Cengiz, Ankara, 1992, s. 440; Bizans Kroniklerine bakılırsa Neşri ve Ruhî'nin bu konudaki anlatımı doğru gözükmektedir. Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora): Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İstanbul 2013; "Sultan Mourates Smederevo'yu aldı ve Smederevo despotu kaçtı. Macaristan'a yürüdü ve istila etti. Ve Sultan Mourates onun oğulları Georgios ve Stefanos'u yakaladı ve onları Paskalya günü kör etti."

farklı tarihlere işaret etmektedir. Ruhi fethi H.835/M.1432⁸⁹ olarak kaydederken, fetih esnasında bizzat bulunan Aşıkpaşazade ise H.841/M.1437⁹⁰ tarihini vermektedir. Osmanlı tarihlerindeki bu karışıklığın sebebi olarak II. Murad'ın Macaristan, Semendire ile Belgrad kuşatmalarının dönemin tarihçileri tarafından birbirine karıştırılması gösterilebilir⁹¹. Yine Solakzade ve Hoca Sadeddin Semendire ve Novabrda şehirlerinin Belgrad'ın muhasarasından sonra fethedildiği yönündeki kayıtları doğru değildir⁹². Nitekim Semendire, Belgrad kuşatmasından hemen önce fethedilmiştir. Akdes Nimet Kurat, Sırp ve Bulgar kaynaklarına göre 27 Ağustos 1439 tarihinin şehrin kesin fetih tarihi olduğunu kaydeder⁹³. Dönemin Bizans kaynakları Chalkokondyles ve Dukas da bu tarihi doğrulamaktadır⁹⁴. Ayrıca Şahin Kılıç tarafından yazılan “Bizans Kısa Kronikleri” isimli eserde yer alan kroniklerde 1439 yılının Ağustos ayında Semendire'nin II. Murad tarafından ele geçirildiği kayıtlıdır⁹⁵. Semendire'nin fethi konusunda Osmanlı kaynaklarından Neşri⁹⁶, Oruç Bey⁹⁷ ve Lütü Paşa⁹⁸ tarihlerinin verdikleri bilgiler 1439 yılını göstermektedir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'e sunulan takvimde de H.842/M.1439 yılı Semendire'nin fetih tarihi olarak kaydedilmiştir⁹⁹. Son olarak bu konuda örnek gösterebileceğimiz bir diğer eser ise 15. yüzyıl'a ait olduğu düşünülen “Seyfü'l-Mülûk ile Bedi'ü'l-Cemal” adlı edebî eserdir. Henüz müellifi bilinmeyen eserde, yazar

⁸⁹ Rûhî, *Rûhî Tarihi*, s. 440.

⁹⁰ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman...*, s. 172.

⁹¹ H. Y. Akın, “II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları...” s. 1160.

⁹² İlhan Türkmen, “II. Murad'ın Belgrad Muhsarası”, s. 195; H. Y. Akın, “II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları...” s. 1160.

⁹³ Akdes Nimet Kurat, Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: III/4-5, 1965, s. 183-195.

⁹⁴ Chalkokondyles'e göre Sırbistan'ın başkenti Semendire 1439 senesinin yaz mevsiminde Osmanlıların eline geçmiştir. Chalkokondyles'ten aktaran: Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, “Laonikos Chalkokondyles'in Tarih'inde Sultan II. Murad Dönemi”, XV. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler IV. Cilt - I. Kısım), Ankara 2006, s. 867; Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 127. Bizans kaynakları için ayrıca bkz; Maja Nikolić, *Vizantijski pisci o Srbiji (1402-1439)*, Belgrade 2010, s. 103-108.

⁹⁵ Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri...*, *Kronik 71A/1439/6947, 2. İndiksiyon, Ağustos: Mouratmpees Smederevo'yu ilk aldığı zaman 6947 yılıydı. s. 241; Kronik 72A/1439/6947, 2.İndiksiyon, Ağustos: 6497 yılında Sultan Mourates Smederevo'yu aldı ve Smederevo despotu kaçtı. s. 248.*

⁹⁶ Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ...*, s. 287.

⁹⁷ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 61.

⁹⁸ Lütü Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atik, Ankara 2001, s. 178.

⁹⁹ Hüseyin Nihal Atsız, “Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihi bir Takvim”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, sayı: III, İstanbul 1957. s. 22.

eserini yazdığı tarih olarak, Semendire'nin kâfirden alındığı 1439 senesine işaret etmektedir¹⁰⁰.

Semendire'nin fethiyle Osmanlı kaynakları sayısız ganimet ele geçirildiğini kaydetmektedir. Savaşın bizzat tanıklarından olan Âşıkpaşazade ele geçirdiği beş esiri Üsküp'te dokuz yüz akçeye sattığını, Semendire'de Cuma namazı kılındığını ve şehirlerine kadılar tayin edildiğini kayda geçirerek bölgede Osmanlı idaresinin kurulduğunu bildirir¹⁰¹. Ayrıca Mihailoviç eserinde Semendire halkının Macar yönetimine karşı Osmanlıları desteklediğini kaydetmiştir. Yine Mihailoviç'e göre şehir fethedildikten sonra esir alınan Brankoviç'in diğer oğlu önce Dimetoka'da hapsedilip sonrasında diğer kardeşinin yanına Tokat Kalesi'ne gönderildi. Ardından II. Murad'ın emri ile Brankoviç'in oğullarının gözlerine mil çekildi. Kardeşlerinin durumundan haberdar olan Mara Brankoviç eşi II. Murad'ı ikna ettiyse de gönderilen haber zamanında yerine ulaşamadığı için yaşananlara engel olmamıştır¹⁰².

Semendire'nin Osmanlı kuşatmasında olduğunu haber alıp, yardım için yola çıkan Macar kralı Albert'in kuvvetleri İshak ve Timurtaş paşalarının başarılı müdahalesi ile bozguna uğramış ve kral savaş meydanından kaçarak kurtulabilmiştir. Daha sonra az sayıda birliği ile Titel Kalesi'nde bekleyerek yeniden ordusunu toplamaya çalışmıştır. II. Murad ise aldığı galibiyetlerden sonra Bosna'ya hareket etti. Bosna Kral'ı Tvartko, Macar kralının aldığı yenilgiyi haber alınca, Osmanlılara bağlılığını bildirerek yıllık olarak ödediği vergiyi yirmi bin dukadan, yirmi beş bin dukaya çıkardı¹⁰³.

Sırbistan seferinin ardından II. Murad Macaristan'da meydana gelen taht kavgalarını fırsat bilerek Belgrad şehrini ele geçirmek istemiştir¹⁰⁴. Evrenesoğlu Ali Bey komutasındaki ordu tarafından Belgrad Kalesi altı ay boyunca muhasara altına alındı¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Tülay Çulha, "15. yy'a Ait Bilinmeyen Bir Yazma: Seyfü'l-Mülük ile Bedi'ü'l-Cemâl", *Tarih Okulu Dergisi*, sayı: XLIII, Aralık 2019, s. 1947.

¹⁰¹ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 171.

¹⁰² K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 67.

¹⁰³ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 364-365; İlhan Türkmen, "II. Murad'ın Belgrad Muhasarası", s. 194, 195; H. Y. Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları..." s. 1160, 1161.

¹⁰⁴ H. Y. Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları..." s. 1162.

¹⁰⁵ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 61; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman...*, s. 199; İlhan Türkmen, "II. Murad'ın Belgrad Muhsarası", s. 195, 196.

Muhasara esnasında açılan lağımlardan ve yıkılan kale duvarlarından Osmanlı ordusu içeriye kadar girmeyi başardıysa da Macarların kaleyi iyi savunmaları sebebi ile fethetmek için girişilen bütün teşebbüsler sonuçsuz kaldı¹⁰⁶. Sultan Murad Edirne'ye döndü fakat Mezid Bey'i buradaki Macar topraklarında akınlara devam etmesi için bıraktı. Mezid Bey H.845/M.1442 yılında Hermenşad Kalesi'ni muhasara ettiği esnada Jan Hunyad'ın taaruuzu sonucu hayatını kaybeder¹⁰⁷. Durumu öğrenen Sultan Murad bu sefer Kula Şahin Paşa komutasında bir orduyu Jan Hunyad'ın üzerine gönderse de Vazağ bölgesinde Osmanlı ordusu büyük bir hezimet yaşamıştır¹⁰⁸. Macarların bu galibiyetleri Balkanlar'da ve Avrupa'da büyük bir yankı uyandırmış ve böylece Osmanlılara karşı yeni bir Haçlı ittifakının önünü açmış olmaktadır¹⁰⁹. Nihayetinde Papanın teşviki ile toplanan Jan Hunyad komutasındaki haçlı ordusu Osmanlıya karşı Balkanlar'ın güneyine doğru harekete geçer. İzladi Derbendi'nde meydana gelen savaşta Osmanlı ordusu yenilgiye uğramıştır¹¹⁰. Savaşta ordunun önemli bir kısmı zayiata uğrarken birçok asker de esir düştü. Esir düşenler arasında Vezir Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi Mahmud Bey de bulunmaktaydı¹¹¹. Bu seferde özellikle Semendire muhasarası esnasında Macarlara sığınan Georg Brankoviç önemli rol oynamıştır. Aşıkpaşazade Brankoviç'in Rumeli beylerini rüşvet vererek engellediğini yazarken¹¹², Oruç Bey mağlubiyette Brankoviç ile barış yapan Turhan Bey'in de etkisinin olduğunu kaydetmiştir¹¹³.

Karamanoğulları'nın da Macarlarla yaptıkları ittifak gereğince Anadolu'da tekrar hareketlenmesi üzerine Sultan Murad Brankoviç'in aracılığı ile Macarlarla barış yapma mecburiyetinde kalır¹¹⁴. 1444 yılında Edirne Segedin Anlaşması olarak tarihe geçen bu

¹⁰⁶ Haldun Eroğlu, "Osmanlı Sırp İlişkileri...", s. 93; İlhan Türkmen, "II. Murad'ın Belgrad Muhasarası", s. 195, 196; Hicran Y. Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları..." s. 1162.

¹⁰⁷ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 62.

¹⁰⁸ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 171; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, haz. Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş, c. II, Ankara 2008, s. 294.

¹⁰⁹ Muhittin Kapanşahin, Sultan II. Murad'ın Haçlılarla Mücadelesi – Varna Ve Kosova Savaşları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl: 4, sayı: 28, Temmuz 2016, s. 19-20.

¹¹⁰ Anonim, *Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemed Han: İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatname*, haz. Halil İncalcık-Mevlud Oğuz, Ankara 1989, s. 2-4.

¹¹¹ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 64, Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 175; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, c. II, s. 370, Anonim, *Gazavat-ı Sultan Murad...*, s. 27.

¹¹² Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 175.

¹¹³ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 61.

¹¹⁴ Halil İncalcık, "1444 Buhranı", *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, 1954, s. 13-16; M. Tayyip Gökbilgin, *Avrupa'da İktidar Mücadelesi: Osmanlı Macar İlişkileri*, İstanbul 2019, s. 52,53; Pál Engel,

anlaşmaya göre yaklaşık beş yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Semendire dâhil olmak üzere Sırbistan toprakları Brankoviç'e geri verilmekteydi. Kurulan yeni Sırp Devleti Osmanlı'ya vergi vermeyi taahhüt etmiştir. Brankoviç'in daha önce Tokat Kalesi'ne hapsolünmüş olan çocukları geri gönderildi. Çandarlı Halil'in kardeşi serbest bırakıldı¹¹⁵. Alınan mağlubiyetlerin ardından Sultan II. Murad, tahtını oğlu II. Mehmed'e devrederek Manisa'ya yerleşmiştir¹¹⁶.

4. II. Mehmed Döneminde Semendire'nin Fethi

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un fethinden sonra Balkanlar'a yönelmişti ve burada oluşabilecek bir haçlı tehlikesini önceden bertaraf etmek istemekteydi¹¹⁷. Bu sırada İstanbul'un fethini tebrik etmek amacı ile Sırp kralı tarafından gönderilen bir heyet bazı kalelerin anahtarlarının teslimi ile padişaha bağlılıklarını bildirmişti. Ancak Fatih bölgenin tamamını ele geçirmek emelinde olduğu için Sırp topraklarının üvey annesi Mara Hatundan dolayı kendisinin mirası olduğunu ve isterse ona yalnızca Vulçitrın bölgesini bırakabileceğini Sırp kralı Brankoviç'e bildirdi¹¹⁸. Sırp Kralı'nın bu teklifi reddetmesi üzerine Osmanlı ordusu hızla harekete geçti. Brankoviç Osmanlı ordusunun ilk olarak Semendire Kalesi'ne doğru taaruzla geçeceğini düşünerek hazinesini Sivricehisar Kalesi'ne göndermişti. Ayrıca Semendire Kalesi'ni de tahkim ettirerek ailesi ile beraber Macarlara sığınmıştı. Osmanlı ordusu Brankoviç'in beklentisinin aksine iki gruba ayrıldı. Birinci grup İsa Bey kumandasında Sivricehisar'ı muhasaraya aldı. Hisardakiler bir süre dayansalar da 1454 yılında kaleyi teslim etmeye razı oldular. Böylece 1454 yılında hem hisar hem de kralın hazinesi Osmanlıların eline geçmiş oldu¹¹⁹.

János Hunyadi and The Peace "Of Szeged" (1444), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1994, vol. 47, no. 3 (1994), s. 242.

¹¹⁵ "Vilkoğlu ile barışup Halil Paşa karındaşu Mahmud Çelebi İzladi derbendinde tutsak idi. Ol dutsak oldugı cihetden bir niçe bin flori virüp ve Semendireyi ve ilini virüp Alacahisar'dan anarısını virüp ve ne varsa Vilkoğluna virüp barışup...", Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 64; Anonim, *Gazavat-ı Sultan Murad*, 32-35; Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 69.

¹¹⁶ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 176. Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 64, 65; K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 70.

¹¹⁷ Haldun Eroğlu, "Osmanlı Sırp İlişkileri...", s. 98.

¹¹⁸ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 3, 4; Feridun M. Emecen, "Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi Siyasi Olaylar", *Fatih Sultan Mehmed Han*, ed: Fehameddin Başar, İstanbul 2018, s. 140, 141; Andre Clot, *İki Kıtanın ve İki Denizin Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed*, çev. Necla Işık, İstanbul 2012, s. 85; Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1999, s. 115.

¹¹⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 4; Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 190-191; Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 114; İbn-i Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman VII. Defter*, s. 118-121.

Ayrıca bölgede bulunan Omol, Trebçe ve Novabrda şehirleri ele geçirildi¹²⁰. Osmanlı ordusunun diğer bölümü tarafından Semendire kuşatıldıysa da Firuz Bey kumandasındaki Osmanlı ordusu, Sırlara yardıma gelen Macar kralı Jan Hunyad tarafından bozguna uğrattıldı. Firuz Bey'in Macarlar tarafından esir alınması ve Sırp despotu Brankoviç'in barış talebi sebebi ile kuşatma kaldırıldı. Sefer sonucu Sırp despotu Brankoviç ile geçici de olsa bir anlaşma yapıldı. Sırp kralı Osmanlı Devleti'ne bağlılığını tekrar bildirerek vergi vermeyi kabul etmişti. Sefer nispeten başarısız olsa da yaklaşık elli bin Sırp esir alınmış¹²¹ ve bu esirlerden önemli bir kısmı İstanbul ve çevresindeki köylere yerleştirilmiştir¹²².

Fatih Sultan Mehmed başarısız olan Semendire kuşatmasının akabinde bir süre bekledikten sonra 1456 yılında Belgrad'ı ele geçirmek için harekete geçti. Hoca Sadeddin'in tabiri ile Belgrad Macar diyarının kilit noktasıydı. Fatih burayı ele geçirmenin Macar tehlikesini bertaraf edeceği kanaatindeydi. Ancak kalenin, konumu itibari ile savunma açısından oldukça güçlüydü¹²³. Nitekim günlerce süren kuşatma özellikle Osmanlı ordusu içerisindeki beylerin birbirleri ile olan çekişmeleri sebebi ile sonuçsuz kalacaktı. Muhasara esnasında Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa hayatını kaybetmiş¹²⁴, Fatih Sultan Mehmed düşman ile göğüs göğüse çarpışmak zorunda kalmış

¹²⁰ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 114; Rûhî, *Rûhî Tarihi*, s. 450.

¹²¹ Halil İnalçık Fatih'in Mora ve Sırbistan çevresinde ele geçirilen otuz bin esirin, saray ve kentin iâşesini üretmek amacı ile İstanbul civarında otuz beş boş köye yerleştirildiğini tespit etmiştir. Bu kişiler yerleştirildikleri köyleri bırakıp kaçmalarını engellemek amacıyla köle "ortakçı kul" konumunda tutulmuştur. Halil İnalçık *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2007, s. 147.

¹²² İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2, s. 36; Haldun Eroğlu, "Osmanlı Sırp İlişkileri...", s. 98; İlhan Türkmen, "Osmanlı Kroniklerine Göre Fatih Sultan Mehmed Dönemi Sırbistan Seferleri", *Asia Minor Studies*, c. 3, sayı: 5 Ocak 2015, s. 119, Kritovulos, *Kritovulos Tarihi*, çev. Ari Çokona, İstanbul 2012, s. 312.

¹²³ "Belgrad Kalesi ki, Üngürüs diyarının kilit noktalarından ve bu ülkenin en sağlam hisarlarından biriydi. Sağlamlıkta gökler kadar güçlü, içinde bulunan savunma gereçleriye gökteki yıldızlar örneği sayılamayacak kadar çoktu. Bu durumuyla söz konusu kalenin fethi pek zor, ele geçirilmesiyse bu yıllarda cihana hükmeden Bütün padişâhların gücünün üstünde bulunuyordu." Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 12, 13.

¹²⁴ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 176.

ve yaralanmıştı¹²⁵. Savaş esnasında yara alanların bir diğeri ise Macar Jan Hunyad idi. Hunyad aldığı yaradan dolayı bir süre sonra hayatını kaybetmiştir¹²⁶.

1457 senesinde Sırp Despotu Georg Brankoviç'in öldüğünde tahta çıkabilecek üç oğlu bulunuyordu. Oğullarından ikisinin gözlerine II. Murad devrinde mil çekildiği için kör olmuşlardı. Bu durumda tahta geçebilecek tek varis olarak Lazar bulunuyordu. Lazar kardeşlerinin durumunu gözetmeksizin kendisine karşı isyan etmelerinden korkmuş ve onları Sırbistan'dan sürmek istemişti. Aynı sebepten dolayı annesi İren'i zehirleterek ölümüne neden olmuştu.

Lazar tahta oturduğunda Osmanlı hâkimiyetini kabul ederek geçmişten devam eden yirmi bin duka altın vergiyi her sene vermeyi taahhüt etmiştir. Ancak Lazar'ın kısa sürede ölmesi ile Sırbistan ülkesinin varisi olarak yalnızca eşi Elen ve küçük yaştaki kızı kaldı¹²⁷. Sırbistan'daki durumun yanında Jan Hunyad'ın ölümünden sonra Macaristan'ın eski gücünde olmaması Balkanlardaki güç dengesini Osmanlılar lehine değiştirmişti. Durumdan haberdar olan Fatih Sultan Mehmed 1458 yılında Mora seferinde iken Mahmud Paşa¹²⁸ komutasında bir orduyu Sırbistan'a doğru harekete geçirdi¹²⁹. Ordusu ile bir süre Sofya'da ikâmet eden Mahmud Paşa'nın emrindeki beyler, muhtemelen daha önce başarısız olan Semendire ve Belgrad kuşatmalarının etkisi ile sefere çıkmakta isteksiz davranmışlardır. Beyler, Mora seferinin bitmesini beklemenin ve buradaki ordu ile birleşerek sefere katılmanın şartları daha da kolaylaştıracağını düşünüyorlardı. Ancak Mahmud Paşa yaptığı müzakereler sonucu zor da olsa askerlerini sefer için ikna etmiştir¹³⁰.

Mahmud Paşa Semendire'ye vardıktan sonra şehri kuşatma altına almıştır. Kuşatma devam ederken 1458 yılında Semendire çevresinde bulunan Reseva, Omol ve

¹²⁵ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 133.

¹²⁶ “Yanko mel'ûna ok dokunup, zahmlu olup kendüyi bildirmeyüp, bunlar dahi gâfil olub hisar üzerinde gitdikleri demde Yanko mel'ûn dahı ol zahmdan helâk olub...”, Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 114; Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, s. 91.

¹²⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2, s. 40.

¹²⁸ Mahmud Paşanın Sırp veyahut Rum asıllı olduğu yönünde tartışmalar mevcuttur. Mahmud Paşa'nın hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ömer Şahin Sakıcioğlu, *Fatih'in Kullarından Vezir-i Azam Mahmud Paşa, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2021.

¹²⁹ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 115; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 30; Enverî, *Dusturnâme-i Enverî*, s. 68.

¹³⁰ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 150.

Sivricehisar kalelerini fethetti. Ardından yapılan müzakereler sonucu Güğercinlik Kalesi'ni savaşmadan teslim alarak, Belgrad Kalesi karşısında bulunan Havala Kalesi'ni ele geçirdi. Fetholunan kaleleri tahkim ettirerek içine askerler yerleştirdi¹³¹. Bu sırada kuşatma altına aldığı Semendire'nin dış kalesini fethetse de iç kale henüz alınmamıştı¹³². Tursun Bey iç kalenin fethedilememesine gerekçe olarak martolosların kale savunmasına yardıma geldiğini kaydederken, İdris-i Bitlisî ise Macar kuvvelerinin yardımını sebep olarak sunmuştur. Bunun yanında İbn-i Kemal kale halkının savunma için büyük gayret sarf ettiğini belirtirken¹³³, Konstantin Mihailoviç aksine kale halkının iradesizliğinden dem vurarak, halkın kalede Osmanlı yönetimini Macarlara tercih ettiklerinden söz eder¹³⁴.

Mahmud Paşa iç kalenin muhasarası esnasında İshakoğlu Ali Bey ve Ali Bey'in oğlu Ahmed Bey'i kalenin teslim edilmesi hususunda müzakereye gönderse de Macarların yardımını ümit eden Sırp'lar tarafından reddedilmişlerdir¹³⁵. Ancak Macarlar taht kavgaları sebebi ile kendi iç meseleleri ile meşguldü. Nihayetinde beklenen yardımı Bosna kralından uyan Lazar'ın eşi Elen, kızını Bosna kralı ile evlendirmişti¹³⁶. Osmanlı kaynakları Bosna Kralı'nın bu dönemde Semendire'nin hâkimi olduğundan söz etmektedirler¹³⁷. Muhtemelen bu hâkimiyet İbn-i Kemal'in değindiği üzere bahsolunan evliliğin sonucudur¹³⁸. Bu sırada Mora seferini tamamlayan Fatih Üsküp'te üs kurarak

¹³¹ Rûhî, *Rûhî Tarihi*, s. 454; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 31, 32.

¹³² Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 36.

¹³³ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 147.

¹³⁴ K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 88.

¹³⁵ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 145.

¹³⁶ K. Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, s. 88.

¹³⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 36, 37; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman...*, s. 250; Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 197; Cihan Çimen, *Anonim Tevârih-i Âli Osman*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 99, 100.

¹³⁸ “Zikrolan kal'anun tasarrufu Bosna kralının elinde olmasının sebebi buydu ki Vılkoğlu Koca Despot'un kızın almışdı; mezkûr fertut ki selatin-i Laz'un ahiriydi. 'ömri tamam olub emri nihayet bulıcak sonunda hemin ol kız kalmışdı, hükmi verasetle mülk-i Laz'da emaret iderdi, eri, kendinün yerine turmuşdı niyabet iderdi.” İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 175; Hoca Sadettin'in yazdığına göre Bosna Kralı Semendire Kalesini satın almıştı. Bosna kralının kaleyi satın alma söylemi aynı kayıta Semendire'ye karşılık başka bir kale talep etme çabasından başka bir şey değildi. Nitekim istediği kale Bosna kralının borçları bahane edilerek kendisine verilmeyecekti. Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 38, 39; *Bu konu Anonim bir Osmanlı tarihinde şöyle geçer*; “Semendire teshîrine azîmet olunup Sofya şehri izz-i nüzûl-ı şâhî ile mübâhî oldu. Ol eyyâmda Semendire-kal'ası [102a] iştirâ tarikile Bosna kralından intikal itmiş idi. Kırıl, azîmet-i hümâyûndan haberdâr oldukda bilâ-te'hîr ubûdiyyet-nâme irsâl idüp el-abdû ve mâ yem li kühu kâne li mevlâhi mîsdâkıncâ teslîm-i kal'a için âdem gönderilmeği istid'â ve tasarruf-ı pâd-şâhîde olan Bosna sarâyı kendüye ihsân olunmağı niyâz ü recâ eyledükde âdemler ta'yîn olunup Semendire, memâlik-i İslâmiyye'den kılını. Ve kırıl-ı mesfûrun

Mahmud Paşa'dan sefer hakkında gerekli bilgileri almıştı¹³⁹. Nihayetinde Osmanlı kaynaklarının ekserinde yer alan bilgiye göre Fatih'in gelişinden haberdar olan Bosna kralı korkmuş ve kaleyi Osmanlılara teslim etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Mevcut kaynaklarda Osmanlı'nın Semendire Kalesini teslimi ve tarihi ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Âşıkpaşazade Semendire'nin Osmanlılara H.864/M. 1459/60 tarihinde teslim edilmesi hadisesini şu şekilde kaydeder:

"...Kral, Mahmud Paşa'nın kardeşine de Semendire'yi Türk padişahına verdim, diyerek haber gönderdi. Mahmud Paşa kardeşiyle haberleşiyordu. Semendire'yi vermesine razı olmuştu. Bosna kralına o kadar söz söylemişlerdi ki sonunda kral da razı olmuştu. Sözün kısası Semendire'yi vermeye razı oldular. Mahmud Paşa'nın kardeşi krala Semendire'yi Türk'e verdim, demişsin. Veririm ama bütün içindekilerle veriyorum, tamam mı?" diye haber gönderdi. Kral da, "Ver!", dedi.

Bu tarafta Mahmud Paşa'nın kardeşi, Mahmud Paşa'ya "Adamınızı gönderin, Semendire'yi teslim alsın, hisarına adam koyun, tahkim edin." Dedi Hünkar İzvornik'a varmadan gelen adamlarına Semendire'yi teslim ettiler¹⁴⁰."

Âşıkpaşazade'nin söz ettiği Mahmud Paşa'nın kardeşi Mihail Angeloviç Sırbistan'da önde gelen soylulardan biridir. Semendire muhasara esnasında Osmanlılar kendisinin nüfuzundan yararlanmış ve böylece kaledeki halk ikna edilerek kalenin teslimi sağlanmıştı¹⁴¹. Hoca Sadeddin de Âşıkpaşazade ve Neşri'den nakille kalenin Mahmud Paşa'nın kardeşi aracılığı ile teslim alındığını kaydetmiştir¹⁴². İbn-i Kemal ise Âşıkpaşazade ile aynı tarihi verirken Mahmud Paşa'nın kardeşinden söz etmez¹⁴³. Bunun yanında Tursun Bey bu yazarlar gibi şehrin fetih tarihi olarak H.864/M.1459/60 yılını

---

zimmetinde teslim olunmadık harâc olmagla istediği Bosna sarâyı virilmege müsâ'ade olunmadı.", Cihan Çimen, *Anonim Tevârih-i Âli Osman*, s. 99, 100.

¹³⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 34, 35; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman...*, s. 246.

¹⁴⁰ Âşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman...*, s. 197, 198.

¹⁴¹ Ö. Ş. Sakıcioğlu, *Fatih'in Kullarından Vezir-i Azam...*, s. 41.

¹⁴² Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, c. 3, s. 38.

¹⁴³ "Leşker-i nusret-şi 'ar henüz diyar-ı Laz'a girmeden mezkûr kal 'anun miftahın karşı getürdiler." İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 175.

zikrederken aksine Semendire'nin bizzat padişah tarafından fethedildiğini kaydetmiştir¹⁴⁴. Diğer bir tarihçi Hadidî, Mahmud Paşa'nın kardeşinden söz etmeyerek Semendire'nin teslimi olayının H.865/M. 1460/61 yılında gerçekleştiğini şu dizelerle açıklar:

*Sefer itdükde Laz'a şah-ı a'zam
Semendre kıralun idi ol dem
Hücûmindan şehün Bosna kıralı
Olup lerzan müşevveş oldu hali*

... ..

*Kıral sandı ki Bosna'ya gelür şah
Heman gendinün üstine tutup rah
Kıral elçi düzüp gönderdi şaha*

... ..

*Bile virdi hisarun kilidini
Kıralun şahile mabeynin islah*

... ..

*Sekiz yüz yıl dahı altmış beşinde
Bu fethe tarih olmuşdur o hinde¹⁴⁵*

Semendire'nin fetih tarihi olarak en erken bilgi ise bu yüzyıla ait anonim Osmanlı tarihinde H.863/M. 1458/59 olarak geçer¹⁴⁶. Osmanlı kaynaklarında şehrin fetih tarihi ile ilgili kayıtlarda bir tarih birliği olmadığı gibi hicri takvimin etkisi ile kesin bir yıl tayin etmek de güçleşmektedir. Bu konuda Osmanlı kaynaklarının aksine Bizans kronikleri daha tafsilatlı bilgiler vermektedir. Bizans kroniklerine ait iki ayrı kayıta Semendire'nin Osmanlılar tarafından 1458 yılının bahar veyahut yaz aylarında teslim alındığı kayıtlıdır¹⁴⁷. Bizans kroniklerinde yer alan mevcut en net tarih ise 20 Haziran 1459 yılını göstermektedir¹⁴⁸ ki günümüzde araştırmacılar bu tarihi referans almaktadırlar¹⁴⁹.

Semendire fetholunduktan hemen sonra Osmanlı idari teşkilatında sancak olarak teşkil edilerek beyliğine Minnetoğlu Mehmed Bey getirildi¹⁵⁰. Semendire Kalesi'ne bir

¹⁴⁴ Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, s. 104.

¹⁴⁵ Cihan Çimen, *Anonim Tevârih-i Âli Osman*, s. 99, 100.

¹⁴⁶ Necdet Öztürk, *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, İstanbul 2000, s. 125.

¹⁴⁷ Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri...*, s. 163. bir diğer kayıt için bkz; s. 185.

¹⁴⁸ Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri...*, s. 242.

¹⁴⁹ A. Fotić – M. Kiel, "Semendire", s. 468; L. Pavlović, *Istorija Smedereva...*, s. 68.

¹⁵⁰ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 115; İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 162.

askeri garnizon yerleştirilirken büyük kilesi bir camiye evrildi¹⁵¹. Fatih Sultan Mehmed devrine ait bir defterde Semendire Sancağı dört kaza,  nefis, on altı nahiyeye sahiptir¹⁵².

---

¹⁵¹ M. İnbası, "The Sancak Of Semendire And Its Governors...", s. 525

¹⁵² COA, TT 16.

BİRİNCİ BÖLÜM İDARİ YAPI ve KALELER

1.1. İDARİ YAPI

1.1.1. 15 ve 16. Yüzyılda Semendire Sancağı'nın Osmanlı İdari

Taksimattındaki Yeri

Osmanlı Devleti'nde idari olarak en büyük yapı beylerbeyi yönetiminde bulunan eyaletlerdir. Bu yapı sınırların genişlemesine müteakip ilk olarak I. Murad devrinde görülmüştür. Rumeli'de idare altında bulunan sancakların fazlalılığı nedeni ile bunları tek elden yönetme fikri ortaya çıkmıştı. Nihayetinde burada sancak beyliği yapanların, Lala Şahin Paşa emrine verilmesi ile kendisi beylerbeyi unvanı ile anılmıştır¹⁵³. Böylece Anadolu topraklarında mevcut olan sancakların idaresi de başka bir yöneticiye verilerek devletin idari teşkilatı Anadolu ve Rumeli beylerbeyliği olarak ikiye ayrılmıştır. Sınırların genişlemesine bağlı olarak 16. yüzyılda eyaletlerin sayısı otuzu geçmiştir¹⁵⁴.

Genel kanı, Sırp Despotluğu'nun fethinden hemen sonra bölgenin tamamının Rumeli Beylerbeyliğine bağlı olarak Semendire Sancağı'nı teşkil ettiği idi¹⁵⁵. Oysaki 1475 tarihli Fatih Sultan Mehmed devrine ait bir listeye göre Rumeli eyaleti: İstanbul, Edirne, Niğbolu ve Zagora, *Sırbıya (Despot-ili)*, *Vidin, Sofya, Arnavut-ili (İskender Bey'e ait)*, *Sırbıya (Laz-ili)*, *Vardar (Evrenosoğulları)*, *Üsküp, Gelibolu, Arnavut-ili (Araniti'ye ait)*, *Bosna (krala ait)*, *Bosna (Stefan'a ait)*; *Arta, Zituni ve Atina; Mora, (Manastır)*, sancaklarından müteşekkil idi¹⁵⁶. Yukarıda yirmi sancak içerisinde bahsi geçen Sırbıya (Laz-ili) ve Sırbıya (Despot-ili) bölgeleri Semendire ve civarı olmalıdır. Franz Babinger'in eserinde yer alan Promontorio de Campis'e ait bu listede gerçekte Lazili "Capitano di Ceruia Lazari", Despot-ili ise "Capitano di seconda Ceruia" olarak geçmektedir. Babinger bu şehirlerden "Capitano di Ceruia Lazari" (Laz-ili) isminin Georg Brankovic'in oğlu olan Lazar'dan kaynaklandığını belirtir. "Capitano di seconda Ceruia"(Despot-ili) şehrinin ise Georg Brankoviç'in II. Murad zamanında kör edilen oğlu

¹⁵³ Halil İnalçık, "Eyalet", *DİA*, İstanbul 1995, c. 11, s. 548; Mehmet İpsirli, "Beylerbeyi", *DİA*, c. 6, İstanbul 1992, s. 69; Orhan Kılınç, *Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylik-Eyalet, Kaptanlık, Voyvodalık, Melikler (1362-1799)*, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 9, s. 887.

¹⁵⁴ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, 1989, s. 29, 30.

¹⁵⁵ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, c. 5, İstanbul 1992, s. 349.

¹⁵⁶ Halil İnalçık, "Rumeli", *DİA*, İstanbul 2008, c. 35, s. 234.

Gregor Brankoviç'in hâkimiyetinde olan bölgeler için kullanıldığını iddia etmiştir¹⁵⁷. Ancak Laz-ili ifadesinin Georg Brankoviç'in oğlu Lazar'dan çok daha önce Kral Stefan Lazar ve oğlu Stefan Lazareviç zamanlarında da kullanıldığı bilinmektedir¹⁵⁸. Her ne kadar araştırmamız esnasında kaynaklarda rastlayamasak da fethedilmeden hemen önce Sırbistan bölgesinin bu iki hükümdar arasında bölünmüş olabilme ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. Nitekim Fatih Sultan Mehmed devrine ait 1476-1481 tarihli bir defterde Semendire, Güvercinlik ve Güzelce kaleleri Semendire Sancağı'na bağlı iken, Ujiçe, Sokol ve Sivricehisar kaleleri Lazili sancağına bağlıdır¹⁵⁹. Yine II. Bayezid devrine ait 1491 tarihli Rumeli'de bulunan kale muhafızlarını gösteren bir defterde Ujiçe, Sokol ve Sivricehisar kalelerinin bağlı olduğu idari birim olarak Lazili gösterilmiştir¹⁶⁰. Aynı defterde Semendire Sancağı'na bağlı Semendire, Resava, Güvercinlik, Koyluc, Hram, kaleleri ayrı olarak tasnif edilmiştir¹⁶¹. Bu bilgelere ek olarak Mihailoğlu Ali Bey tarafından II. Bayezid'e gönderilen pusula yukarıda zikrolunan verileri destekler niteliktedir. Belgede Cem Sultan'dan dolayı çıkan karışıklıklardan istifade etmek isteyen Sırp despotunun elçi olarak Mihailoğlu Ali Bey'e gönderdiği talebi şöyledir: "*Despot bir yarar ademisi bana gelüb... İzvornik'i, Sokol'u, Ujiçe ve Güğercinlik'i Lazar tasarruf etdiğini, elçisi sözü ile Semendire dahi bende sarf etsünler... Hem Cem'i dahi bu diyara getürtmeyeyim*"¹⁶². Despotun sözüne itibar olunmaması tenbih olursa da belgeden ve yukarıda zikrolunan bilgilerden hareketle geçekten de Sırbistan bölgesinin Fatih Sultan Mehmed zamanında Semendire ve Laz-ili olmak üzere iki farklı idari birim olarak ayrılmış olabileceği sonucuna ulaşabiliriz. Sonuç olarak yukarıda bahsi geçen kalelerin ve yerleşim yerlerinin tamamı 16. yüzyılda Semendire Sancağı tahrirlerinde yer alarak tek bir sancak altında birleştirilmiştir.

¹⁵⁷ Franz Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio - de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, München 1957, s. 51.

¹⁵⁸ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, Haz. Şerafettin Turan Ankara 1991, s. 60; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 108; Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, s. 91.

¹⁵⁹ COA, MAD.d, 176; Göksel Baş, *Ottoman Serhad Organization In The Balkans (1450s to Early 1500s)*, The Department of History İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2017 s. 20.

¹⁶⁰ COA, MAD.d, 15334; G. Baş, *Ottoman Serhad Organization...*, s. 23.

¹⁶¹ COA, MAD.d 15334, s. 40-46.

¹⁶² COA, TS.MA.e, 968, "... Bunların hiçbir vechle i'tibârlu sözleri yoktur..."

Kanuni Sultan Süleyman devrine gelindiğinde Semendire Sancağı Rumeli Eyaleti'ni oluşturan otuz bir sancak içerisinde Bosna'dan (739.000 akçe) sonra 622.000 akçe ile sancakbeyi haslarının en yüksek olduğu sancaktır¹⁶³. Gerçi sancakbeyine tahsis edilen haslar sancakbeyinin kıdem ve istihkakına göre değişmekteydi. Önemli sancaklara rütbece kıdemli sancakbeyleri atanırdı. Teşrifatta da hasları yüksek olan sancakbeyi diğerlerinin üstünde yer alırdı¹⁶⁴. Aynı padişah döneminde 1541'de Budin¹⁶⁵, 1554'te Tımişvar Eyaleti¹⁶⁶ ihdas edildiği zaman Semendire geçici bir süre¹⁶⁷ bu eyaletlere bağlansa da Metin Kunt¹⁶⁸ ve Mehmet İnbaşı'nın¹⁶⁹ yayınladığı listelerde 16. yüzyılın ikinci çeyreğinde hala Rumeli Eyaletine bağlı bir sancaktır. 17. yüzyılın başlarına gelindiğinde Ayn Ali Efendi 1607 yılında Semendire'yi, 540.260 akçelik sancakbeyi hassı ile Budin Eyaletinin sancaklarından biri olarak göstermektedir¹⁷⁰.

1.1.2. Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'nın İdari Taksimatı

Osmanlı Devleti idari taksimatında hiyerarşik olarak eyaletlerden sonra sancaklar gelmektedir. Sancakların bir alt birimini ise kazalar oluştururken bu sırayı nahiye, köy ve

¹⁶³ Halil İnalçık, "Rumeli", c. 35, s. 234. Sancak beylerinin gelir dağılımı: Paşa, Bosna (sancak beyi hassı: 739.000), Semendire (622.000), Vidin (580.000), Silistre (560 000), Ohri (535 000). Yanya (515 000), Köstendil (500.000), Niğbolu (457.000), Vulçitrin (350.000), Safya (430.000), İnebahtı (400.000), Tırhala (372.000), Alacahisar (360.000), Kefe (300.000), Prizren (263.000), Karlı-ili (250.000), Eğriboz (250 000), Çirmen (250.000), Vize (230.000), İzvornik (264.000), Florina (200 000). İlbasan (200.000), Voynuk (52.000), Çingene (190 000). Midilli (170.000), Karadağ (100. 000), Müselleman-ı Kırkkilise (81.000), İskenderiye-İşkodra (512.000), Avlonya (535.000), Gelibolu (500.000), Hersek (560 000), Mora (606.000).

¹⁶⁴ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Denizli 2021, s. 231.

¹⁶⁵ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, c. 5, İstanbul 1992, s. 349.

¹⁶⁶ M. Serdaroğlu, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımişvar...*, s. 33. Bu çalışmaya göre 1554 yılında Semendire, Vidin ve Vulçitrin sancakları Tımişvar Eyaletine bağlanmıştı.

¹⁶⁷ M. İnbaşı, "The Sancak of Semendire And Its Governors...", s. 529.

¹⁶⁸ COA, *TS.MA.d. 5246*; Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Bogaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 125-126.

¹⁶⁹ Mehmet İnbaşı, *Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazâsı (1455-1569)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, s. 24-25; Mehmet İnbaşı, "Balkanlarda İslam Hakimiyeti ve İskan Siyaseti", *Yeni Türkiye*, sayı: 66, 2015, s. 818. *1551-1553 yıllarına ait cizye defterinde yer alan Rumeli Eyaleti Sancakları: Paşa, Silistre, Vidin, Köstendil, Vulçitrin, Prizrin, Alacabisar, Semendire, İzvornik, Sirem, Pojega, Bosna, Kilis, Hersek, Tırhala, Ağriboz, Karlili, İnebahtı, Yanya, Avlonya, Delvine, İşkodra, Elbasan, Ohri, Dukakin ve Mora.*

¹⁷⁰ Ayn Ali Efendi, *Kavânin-i Âli Osman Der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, s. 16-18. Bu tarihte Budin Eyaleti'nin sancakları şunlardır: *Semendire, Peçuy, İstolni Belgrad, Estergon Segedin, Sirem, Hatvan, Şimontorina, Seksar, Eğri, Kanije, Solnok, Filek, Seçen, Budin, Ösek, Mohaç, Sigetvar, Nograd, ve Kopan.*

mezraa takip etmektedir¹⁷¹. İlk olarak II. Murad zamanında 1439’da Osmanlı hâkimiyeti altına giren Semendire’de idari yapının kuruluşunu Aşıkpaşazâde şöyle anlatmaktadır¹⁷²: “...Sözün özü Semendire o yılda alındı. Bütün Sırp vilâyeti ele geçti. Hisarlarına askerler yerleştirildiği gibi şehirlerine de kadılar tayin edildi. Sonra Semendire’de Cuma namazı kılındı ve bütün Sırp ülkesinin hâkimi Allah’ın verdiği üstünlükle Müslümanlar oldu.” Bu anlatıda yer alan “şehirlerine de kadılar atandı” ifadesi Semendire’nin idari yapı olarak bu dönemde bir sancak statüsünde olduğunu düşündürmektedir. Ne yazık ki, II. Murad devrine ait günümüze ulaşan tahrir defterleri örnekleri olsa da, Semendire sancağına ait olan bir tahrir defteri tespit edemedik. Semendire yalnızca beş sene boyunca Osmanlı Devleti’nin elinde kalması sebebi ile bu tarihte herhangi bir tahrir işlemine tabi tutulmamış olması muhtemeldir.

Semendire Sancağı’na ait günümüze ulaşan ilk tahrir defteri şehrin ikinci kez Osmanlı yönetimine girdiği Fatih Sultan Mehmed dönemine aittir¹⁷³. 1476 yılına ait olduğunu düşündüğümüz bu defterden itibaren, 1560 yılı tahririne kadar olan mevcut tahrirlerde tespit edilen Semendire Sancağı’nın kazaları ve nahiyeleri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. Tahrirlerin birçoğunda kaza ve nahiye ayrımı tam olarak belli değildir. Bu sebeple sancağa bağlı kazaları ve nahiyeleri ayrı tablolarda göstermek daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 2: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağının Kazaları

Tarih /Adet	1476 ¹⁷⁴	1516 ¹⁷⁵	1523 ¹⁷⁶	1524 ¹⁷⁷	1528	1530 ¹⁷⁸	1536 ¹⁷⁹	1560 ¹⁸⁰
1	Semendire	Semendire	Semendire	Semendire	Semendire	Semendire	Rudnik	Semendire
2	Rudnik	Rudnik	Belgrad	Belgrad	Rudnik	Belgrad	Ujiçe	Belgrad
3	Branıçeva	Branıçeva	Rudnik	Branıçeva	Ujiçe	Branıçeva		Ujiçe
4	Brvenik	Pojega	Ujiçe	Niş	Belgrad	Niş		Srebreniçe
5	Sivricehisar	Niş			Branıçeva	Rudnik		Çaçaka
6	İzvornik					Pojega		Kuçayna
7	Srebreniçe							Niş

¹⁷¹ İlhan Şahin, “XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilâtının Özellikleri”, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. 235, 236.

¹⁷² Aşık Paşazade, *Tevarih-İ Al-i Osman...*, s. 171.

¹⁷³ COA, TT, 16.

¹⁷⁴ COA, TT 16.

¹⁷⁵ COA, TT 1007.

¹⁷⁶ COA, TT 978.

¹⁷⁷ COA, TT 135.

¹⁷⁸ COA, MAD 506.

¹⁷⁹ COA, TT 187.

¹⁸⁰ COA, TT 316.

Tablo 3: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'nda Nahiyeler

Tarih /Adet	1476?	1516	1523	1524	1528	1530	1536	1560
1	Branıçeva	Branıçeva	Semendire	Belgrad	Golubara	Belgrad	Belgrad	Belgrad
2	Morava	Jabar	Lomniçe	Jelejnik	İjdrel	Jelejnik	Golubara	Havale
3	Der-kenâr-1 Ab-1 Tuna	Koyluç	Jelejnik	Kuçeva	İjvijd	Kuçayna	İpek	İjvijd
4	Güvercinlik	Kuçeva	Rudnik	Lefçe	İpek	Kuçeva ve Nikodim	Jelejnik	İpek
5	İjdrel	Nikodim	Morava	Lepaniçe	Jabar	Lefçe	Lepaniçe	Jelejnik
6	İjvijd	Lefçe	Pirlep	Magliç	Jelejnik	Magliç	Lomniçe	Lepaniçe
7	İpek	Lepaniçe	Golubara	Niş	Kenar-1 Âb-1 Tuna	Niş	Milava	Lomniçe
8	İzvornik	Lipostine	Lepaniçe	Pojega	Lefçe	Pojega	Niş	Luçiçe
9	Jabar	Lomniçe	Uziçe	Resava	Lepaniçe	Resava	Omol	Milava
10	Jejenik	Luçiçe	Valyeva	Semendire	Lomniçe	Rudnik	Osad	Omol
11	Kuçeva	Magliç	Osad	Sivrice	Luçiçe	Semendire	Pirlep	Osad
12	Kula	Nikodim	Sokol	Topolovnik	Milava	Sivricehisar	Resava	Pirlep
13	Kuşlat	Niş	Belgrad	Ujiçe	Morava	Topolovnik	Morava-i Rudnik	Pojega
14	Lefçe	Omol		Lomniçe	Niş	Ujiçe	Semendire	Resava
15	Lepaniçe	Pojega		Osad	Omol		Ujiçe	Rudnik
16	Lipostine	Prlep		Valyeva	Osad			Sokol
17	Magliç	Ravaniçe		Morava	Pirlep			Topolovnik
18	Milava	Resava		Zagırlata	Resava			Ujiçe
19	Nikodim	Semendire			Rudnik			Valyeva
20	Omol	Sivricehisar			Semendire			Poraça
21	Osad	Topolovnik			Sokol			
22	Resava	Uziçe			Topolovnik			
23	Rovine	Valyeva			Ujiçe			
24	Rudnik	Yagodine			Valyeva			
25	Semendire	Zaplana						
26	Sivricehisar							
27	Sokol							
28	Srebreniça							
29	Şubin							
30	Topolnik							
31	Ujiçe							
32	Yagodine							
33	Gostil							
34	Lugomir							
Toplam	34	25	25	18		14	16	19

1476-1560 yılları arası yedi adet farklı tarihe ait tahrir kayıtlarında toplamda on biri kaza olmak üzere, elli bir adet farklı nahiye kaydı tespit edildi. Kaza ve nahiye sayısı göz önüne alındığında Semendire Sancağı'nın oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığı görülecektir. Yukarıda yer alan tablodan da anlaşılacağı üzere Semendire Sancağı'nın idari taksimatında sık sık değişiklikler meydana gelmiştir. Bu farklılığın esas sebebi kaza ve nahiye merkezlerinde meydana gelen değişiklikler olduğu gibi Semendire Sancağı'nda mukim olan Eflaklara ait bazı tahrirlerin kayıp olması nedeni ile yerleşim yerlerinin tespit edilememesidir.

1476 tarihli defterde Semendire Sancağı'nın kazaları Semendire, Rudnik, Brvenik, Srebreniçe, Sivricehisar ve İzvornik olmak üzere altı adettir. Bu tarihte tespit edilen nahiye sayısı otuz üçtür. Tahrirde yer alan İzvornik Kazası 1480 yılında müstakil bir sancak olarak teşkil edilmesi hasebi ile Semendire Sancağı'nın bir sonraki tahririnden çıkarılmıştır¹⁸¹. Yine bu tarihten sonra Brvenik, Rovine¹⁸², Osad¹⁸³ ve Sivricehisar¹⁸⁴ nahiyeleri ile Brvenik Kazası, İzvornik Sancağı sınırları içerisinde yer almıştır¹⁸⁵. Ayrıca Osad Nahiyesi'nin bir kısmı Semendire Sancağı'nda bir kısmı ise Bosna Sancağı'nda olmak üzere iki ayrı bölgeye ayrılmıştır. Drin nehrinin sağ tarafına bakan kısmı Semendire Sancağı sınırları içerisinde yer alan Ujiçe'ye, daha sonra Valyeva bölgesine bağlanmıştır¹⁸⁶. Nahiyenin Semendire Sancağı'na bağlı kısmı bazı arşiv kayıtlarında Osad-1 Semendire olarak yer almıştır¹⁸⁷. Benzer bir durum Srebreniçe Kazası için de geçerlidir. Srebreniçe ve İzvornik kadısının tımarlarının kaydedildiği defterde¹⁸⁸, zeamet bölgesi olarak kaydedilen Kuşlat bölgesi de Srebreniçe Kazası'na bağlıdır¹⁸⁹. Bu tarihten itibaren Semendire Sancağı'nın tahrirlerinde yer almayan Srebreniçe Kazası yeni ihdas

¹⁸¹181 Nenad Moacanin, "İzvornik", *DİA*, c. 23, s. 553.

¹⁸² *COA, TT 16*, s. 49.

¹⁸³ *COA, TT 16*, s. 107.

¹⁸⁴ *COA, TT 16*, s. 321.

¹⁸⁵ Hatice Oruç, "Administrative Division of the Bosnian Sandjak in the 16th Century", *OTAM*, sayı: 25, Ankara 2009, s. 126, 127; *MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri (926-939/1520-1533)*, haz. Ahmet Özkılınç vd., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005, s. 3

¹⁸⁶ Hatice Oruç, "Administrative Division...", s. 119, 120.

¹⁸⁷ *COA, MAD.D, 14764*, s. 70-104; *COA MAD 15180*, s. 23-29.

¹⁸⁸ *COA, TT 16*, s. 540-542. "Tımâr-ı kadı-i Srebreniçe ve hem İzvornik'e dahi kadıdır."

¹⁸⁹ *COA, TT 16*, s. 544 "Zeamet-i Kuşlat, Karye-i... , tâbi'-i kazâ-i Srebreniçe." (*karye isminin silik olması sebebi ile okunamadı.*)

edilen İzvornik Sancağı'na bağlanmıştır. 1528-1530, 1550 ve 1565 tarihlerinde Bosna Sancağına bağlı¹⁹⁰ olan bu kaza, 1560 tarihli Semendire Livası tahririnde kaza statüsündedir¹⁹¹.

Yavuz Sultan Selim dönemine ait 1516 tarihli tahrirde sancağın kazaları Semendire, Rudnik, Pojega, Braniçeva ve Niş'tir. Pojega kazası bu defterde ilk defa adı geçmekle beraber kendi ismini taşıyan yalnızca bir karye ve bir mezraa ile kayıtlıdır¹⁹². Niş kazası bu tarihten önce 1498'de Semendire Sancağı Sancak Beyi hasları arasındadır¹⁹³. Ayrıca bu tahrirde sancağa bağlı 25 nahiyeye tespit edilmiştir.

1523'te Semendire Sancağı Semendire, Belgrad, Ujiçe, Rudnik, Niş ve Ujiçe kazalarından müteşekkildir. 1521'de Osmanlı hâkimiyetine giren Belgrad'ın tespit edilen ilk kayıtları bu defterde mevcuttur¹⁹⁴.

Kanuni Sultan Süleyman zamanına ait 1524 yılı tahririnde Semendire Sancağı'nın kazaları Semendire, Belgrad Braniçeva, Niş ve Ujiçe'dir. Yaklaşık 18 adet nahiyenin kayıtlarının yer aldığı tahrirde, Eflaklara ait nahiyelerin kayıtlarına ulaşılammıştır.

1528 yılına ait veriler aynı tarihe ait TT 144 ve TT 1011 numaralı defterlerden yararlanılarak tespit edilmiştir. Bu defterler sancak genelinde yapılan eflak tahrirlerine ait bilgileri kapsamaktadır.

1530 tarihli icmal defteri kaza-nahiyeye usulüne göre tutulmuştur. Bu tahrirde göre Semendire Sancağı kazaları: Semendire, Belgrad, Braniçeva, Pojega, Niş ve Rudnik'tir. Semendire Kazası yalnızca nefsi ile beraber Jelejnik Nahiyesi ile kayıtlıdır. Daha önceki tahrir kayıtlarında Semendire Kazası'na bağlı olan Lefçe Nahiyesi bu defterde Alacahisar Sancağı'nın Zagırlata Kazası'nda idari bir birim olarak yer almıştır¹⁹⁵. Defterde zikrolunan kazalara bağlı olarak on dört nahiyeye kaydı tespit edilmiştir. Ayrıca defterden Sirem Sancağı'nda yer alan kaleler ile ilgili verilere de ulaşmak mümkündür¹⁹⁶. Bunun

¹⁹⁰ Hatice Oruç, "Administrative Division...", s. 108.

¹⁹¹ COA TD 316, s. 32-37.

¹⁹² COA, TT 1007, s. 238-240.

¹⁹³ COA, TT 27.

¹⁹⁴ COA, TT 978.

¹⁹⁵ COA, MAD.d, 506, s. 23-25.

¹⁹⁶ COA, MAD.d, 506, s. 4.

sebebi Sirem Sancağında bulunan kalelerde mevcut olan muhafızlara Semendire Sancağı'nın hudutlarının tımar olarak tevcih edilmesidir¹⁹⁷.

1536 yılı tahririnde yalnızca Rudnik ve Ujiçe kazalarının isimleri “yuvacıyân-ı şâhîn”¹⁹⁸ hanelerinin bulunduğu karyelerinin konumlarını belirtmek amacı ile zikredilmiştir. Esasında bu tahrir Semendire Sancağı'nda bulunan nahiye birimleri dikkate alınarak yapılmıştır. Defterde on altı nahiye kaydına rastlanılmıştır. Bu tahrirde Morava Nahiyesi'nin karyelerinin bir bölümü Rudnik Kazası'na diğer kısımları ise Pojega'ya bağlanmıştır. Bu sebeple idari birimlerini ayırt edebilmek amacı ile Rudnik bölgesinde kalan kısmı Morava-i Rudnik olarak isimlendirilmiştir¹⁹⁹.

Defterler genelde nahiye usulüne göre tutulsa da tahrir eminleri nahiyelerin hangi kazalara bağlı olduklarını yer yer kayıt altına almışlardır. Bunun dışında kalan nahiyelerin hangi kazalara tabi oldukları defterlerdeki kayıtlardan çoğu zaman anlaşılamamaktadır. Bu sebeple nahiyelerin tabi olduğu kazaları tespit etmek için defterlerin birbirleriyle kıyaslanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Defterlerdeki verileri birleştirdiğimizde Semendire Sancağı'nın idari yapısının 15 ve 16. yüzyıllarda genel görünümü aşağıdaki gibi olmaktadır.

Tablo 4: Semendire Sancağı'nda Kazalar ve Nahiyeler (1476-1560)

Kaza/ Nahiye	Semendire Kazası	İzvornik Kazası	Bırvenik Kazası	Belgrad Kazası	Srebreniçe Kazası	Rudnik Kazası	Pojega	Braniçeva	Niş Kazası
1	Semendire	Şubin	Sivricehisar	Belgrad	Srebreniçe	Rudnik	Pojega	Braniçeva	Niş
2	Kuçeva		Rovine		Osad	Sivricehisar	Magliç/Kala- i Magliç	Resava Ravaniçe	Delboçiçe
3	Nikodim		Uziçe ²⁰⁰		Kuşlat	Lepaniçe	Ujiçe	Topolovnik	Medveç
4	Jelejnik		Gostil			Golubara/ Güvercinlik	Morava	Omol	Bolyaniçe
5	Lomniçe		Magliç			Morava-i Rudnik	Valyeva	Kuçayna	Zaplana
6	Pirlep					Sokol	Osad	Luçiçe	
7	Lefçe						Rovine	Kenar-ı Âb-ı Tuna	
8	Libostin						Sokol	İpek	
9	Yagodine						Çaçak	Jabar	

¹⁹⁷ Bkz. COA, TT 330, s. 185-253.

¹⁹⁸ COA, TT 187, s. 858, 859.

¹⁹⁹ COA, MAD.d, 506, s. 4, Sirem Sancağı'nda yer alan kaleler şunlardır: Varadin, İlok, Burgaz-ı Cedid Kalesi, Çerevik, Duk, Edrevit, Virdnik, Dimitroviçe, Osijek, Titel.

²⁰⁰ COA, TT 16, s. 431. 1476 yılında Ujiçe Nahiyesi yalnızca bir karye ile kayıtlıdır. “Karye-i Prkanaç tâbi'-i Ujiçe der kazâ-i Brvenik tâbi'-i mezkûr(İstapan v. Radosav)”.

10	Topolovnik							İjdirel	
11	Havale							İjvijd	
12	Luçiçe ²⁰¹							Milava	
13								Koyluç	
14								Topolovnik	
15								Lugomir	

1524-1536 yılları arasında nahiye ve kaza bölgeleri çok fazla değişikliğe uğramadan genelde aynı isimler kullanılarak tahrirlere kaydedilmiştir. 1560 yılı tahririnde ise Braniçeva Kazası'na bağlı nahiyeler, şehrin yaklaşık 42 km güneyinde yeni bir kaza olarak teşkil edilen Kuçayna Kazası'na bağlanmıştır. Aynı tahrirde Pojega'nın yaklaşık 35 km doğusunda bulunan Çaçak Kazası ihdas edilerek Pojega nahiye olarak bu kazaya bağlanmıştır. Yine 1536 tahririnde nahiye statüsünde olan Ujiçe sonraki dönemlere ait tahrirlerde kaza statüsüne yükseltilmiştir.

---

²⁰¹ COA, *TT 316*, s. 320-338.

1.2. Semendire Sancağı'nda İdareciler

1.2.1. Ehl-i Örfe Mensup İdareciler

1.2.1.1. Sancak Beyleri

Osmanlı Devleti'nde idari bir birim olarak sancaklarda en yüksek rütbeye sahip kişiler sancakbeyleridir. Devletin sancaktaki askerî ve idarî otoritesini temsil eden sancakbeylerinin asıl görevi seferlerde sancağındaki tımarlı sipahilerin komutanlığını yapmaktır²⁰³.

Semendire'nin sancakbeyliğine 1439'da Osmanlı hâkimiyetine ilk defa girdiğinde Toğan Bey'in getirildiği Ruhi tarafından kayıt altına alınmıştır²⁰⁴. Aşıkpaşazâde'nin aynı tarihte bizzat sefere katılarak beraber eşkıyalık yaptığı İshak Beyoğlu Kılıççı Toğan Bey bu kişi olmalıdır²⁰⁵. Semendire ikinci kez fethedildiğinde 1459'da Minnetoğlu Mehmed Bey sancakbeyi olarak atanmıştır²⁰⁶. 1462 yılına kadar bu görevde kaldığı tahmin edilen Mehmed Bey 1464'te Bosna'nın fethedilmesi ile beraber buraya sancakbeyi olarak atanmıştır²⁰⁷.

Semendire Sancağı Macar sınırında bulunması hasebi ile Osmanlı idaresi burada yöneticilik yapan sancakbeyilerini özellikle bölgeyi iyi tanıyan akıncı aileleri arasından seçmiştir. Nitekim 15. yüzyılın ikinci yarısında Semendire Sancağı'nın sancakbeyi olarak bu bölgede faaliyet gösteren Mihaloğulları ailesinden akıncı beyi Mihaloğlu Ali Bey tercih edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed devrinde Ali Bey bir süre Anadolu'da doğu sınırlarını korumak amacı ile görev almış, Otlukbeli Savaşı'nın akabinde 1474 yılında

²⁰² M. Yüzbaşıoğlu vd., *MAD 506...*, s. 69.

²⁰³ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 216-29; İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, İstanbul 2009, c. 36, s. 97-99; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 2003, s. 83, 84; M. Kunt, *Sancaktan Eyalete...*, s. 25; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler". *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976)*, *Bildiriler*, c. II, Ankara, s. 1265- 1274.

²⁰⁴ "...akıbet feth olub despotun iki oğlın kayd ü bend ile esir idüb alub gelüb, Semendire'nün begligin Toğan Beg'e virildi.", *Rûhî, Rûhî Tarihi*, s. 440.

²⁰⁵ "Zaman zaman bu savaşlarda da bulunurdum. Bir defasında İshak Bey'in oğlu Kılıççı Toğan Bey ile eşkıyalığa bile gittim." Aşık Paşazade, *Tevârih-i Al-i Osman...*, s. 171. *Buradaki eşkıyalık bir akın türüdür. Haramîlik olarak da geçer. Akıncı beyinin akına gönderdiği kuvvetler 100 kişiden fazla olursa buna haramîlik denirdi.* bkz. Abdülkadir Özcan, "Akıncı", *DİA*, c. 2, 1989, s. 249-250.

²⁰⁶ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 115; İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 162.

²⁰⁷ *Rûhî, Rûhî Tarihi*, s. 458; Feridun Emecen, "Bosna Eyaleti", *DİA*, c. 6, s. 296; Ayşe Seyhan, "Conquest of Bosnia in the Light of Ottoman Chronicles", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, c. 4, sayı: 7, 2018, s. 157.

tekrar Rumeli'ye geçiş yapmıştır²⁰⁸. Bir süre burada kaldıktan sonra tekrar Anadolu'da Karamanoğullarının çıkardığı isyanı bastırmada görev almıştır. Bu döneme ait bir belgede seferde başarılı olan Karamanî Mehmed Paşa'ya vezirlik rütbesi verilmesi sebebi ile Ali Bey'in padişaha mektup göndererek kendisi için de vezaret rütbesi istediği anlaşılıyor²⁰⁹. Ali Bey Balkanlarda yapılan akınlarda ün salmış ve kendisi adına bir gazavatnâme dahi yazılmıştır²¹⁰. Mükerreren birçok kez Semendire Sancağı'nda beylik görevi üstlenen Ali Bey son görevini 1499'da tamamlamıştır. Mihaloğlu Ali Bey 1500 yılında vefat etmiş ve Plevne'de yaptırdığı mescidin yanında olan türbeye defnedilmiştir²¹¹.

Ali Bey'in ölümünden sonra 16. yüzyılda bir diğer akıncı ailesi olan Malkoçoğulları Semendire'nin yönetiminde etkili olmuştur. Burada sancak yönetiminde olanların nesli Anadolu, Rumeli ve Bosna gibi Osmanlı eyaletlerinde beylerbeylik vazifesinde bulunmuş olan Malkoçoğlu Yahya Paşa'dan gelmektedir²¹². Bu sebeple kaynaklarda ve Osmanlı arşiv belgelerinde adları ekseriyetle Yahya Paşazade veyahut Yahya Paşaoğlu olarak geçmektedir. Yahya Paşazadelerden Semendire Sancağı'nda görev yapanlar ise Yahya Paşa'nın en büyük oğlu Bali Bey'in soyundan gelmektedir. Bali Bey, 1510-1527 tarihleri arasında muhtelif zamanlarda burada sancakbeyliği görevini üstlenmiştir. Belgrad'ın fethi sırasında Bosna Sancak Beyi olan Bali Bey'in, kazanılan zaferde etkili olması sebebi ile Semendire Sancağı Beyliği 900.000 akçe ile kendisine tevcih edilmiştir²¹³. Balkanlarda özellikle Macarlara karşı yapılan seferlerde öne çıkan Bali Bey aynı başarıyı 1526 yılındaki Mohaç Muharebesi'nde de göstererek, savaşın Osmanlılar tarafından kazanmasında önemli rol oynamıştır ve bir yıl sonra 1527'de vefat etmiştir.

²⁰⁸ Fehmeddin Başar, "Mihaloğulları", *DİA*, c. 30, s. 25.

²⁰⁹ *COA, TS.MA.e 968 101*.

²¹⁰ Agah Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara 2000.

²¹¹ Fehmeddin Başar, "Mihaloğulları", *DİA*, s. 25.

²¹² Fehmeddin Başar, "Osmanlı Akıncı Ailelerinin Balkan Tarihindeki Yeri" *Balkanlarda İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri, IRCICA*, s. 215-231; Ayşegül Kılıç, "Malkoçoğlu Bali Bey ve Mezarı Hakkında", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 26, 2020, s. 750.

²¹³ Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12 sayı: 1, 2002, s. 278.

Vefatının ardından yerine atanan Küçük Bali Bey'in onun oğlu olup olmadığı hakkında tartışmalar mevcuttur. Claudia Römer, döneme ait bir mühre dayanarak Küçük lakaplı Bali Bey'in babasının adının Hamza olduğunu bu sebeple, Bali Bey'in oğlu olmadığını ortaya koymuştur. Ancak yapılan bazı araştırmalar yine de bu kişinin Yahya Paşa'nın diğer çocuklarının soyundan geldiğini öne sürmektedir²¹⁴. Nitekim 1528 yılına ait Eflak defterinde yer alan bir kayıta bu kişi için “*Bali Bey Küçük hîş-i Yahya Paşa*” ifadesi bulunmaktadır. Hîş ifadesi akraba manasına geldiğine göre Küçük Bâlî Bey'in Yahya Paşa ile aynı soydan geldiği kanıtlanmış olmaktadır²¹⁵. Bundan başka Bali Bey'in soyundan gelen, Mehmed Paşa ve Arslan Bey'in sonraki zaman dilimlerinde Semendire'de sancakbeyliği görevlerini ifa ettikleri belgelerden tespit edilmiştir.

Semendire Sancağı'nda sancakbeyliği yapanlar mühimme, ruus, maliyeden müdevver defterler, Topkapı Sarayı evrakı-defterlerindeki kayıtlar ve ayrıca telif eserler incelenerek tespit edilmiş ve tablo halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5: Semendire Sancakbeyleri Listesi

Sancak Beyi	Tespit Edilen Görev Yılı	Eski Görevi
Toğan Bey	H.842 - M.1439 ²¹⁶	
İsa Bey	H.848 - M.1444 ²¹⁷	
Minnetoğlu Mehmet Bey	H. 18 Ş 863 ²¹⁸ - M. 20 Haziran 1459	
Mihaloğlu Ali Bey	H. 867- M. 1463 ²¹⁹	Vidin Sancak Beyi
Mihaloğlu Ali Bey	H. 871 - M. 1467 H. 876 - M. 1472 ²²⁰	
Malkoçoğlu Bali Bey	H. 879 - M. 1474 ²²¹	

²¹⁴ Géza Dávid, “Macaristan’da Yönetici Osmanlı Aileleri”, *OTAM*, c. 38, Güz 2015, s. 17.

²¹⁵ “Karye-i Resnik Mukata’a-i mezbûre der uhde-i Bali Bey Küçük hîş-i Yahya Paşa Fi sene 100. Bundan akdem Sancak Beyi Bali Bey’e der-i devletden hükm-i şerîf vârid olub Belgrad kal’asına müteallık olan halî yerleri mukata’aya verilüb ihyâ olmak emr olmağın zikrolan karye ihyâ olmasiçün mezbûr Küçük Bali Bey’e mukata’a ile verilüb yüz akçe mukata’ası deftere sebtolundu.”, *COA, TT 144*, s. 28.

²¹⁶ Rûhî, *Rûhî Tarihi*, s. 440.

²¹⁷ Enes Pelidija-Feridun "Emecen, "İsa Bey", *DİA*, c. 22, İstanbul 2000, s. 475; Feridun Emecen, "İshak Bey", *DİA*, c. 22, İstanbul 2000, s. 525.

²¹⁸ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 115; İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 162.

²¹⁹ Olga Zirojevic, “Der Sandschakbey von Mederevo Ali-Bey Mihaloglu”, *VII. Türk Tarih Kongresi*, 1970, s. 568; Maria Kprovskva, “The Mihaloğlu Family”, *The Journal of Ottoman Studies*, c. 32, İstanbul 2008, s. 203.

²²⁰ O. Zirojevic, “Der Sandschakbey von Mederevo...” s. 568; Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına...*, s. 168.

²²¹ “Malkoçoğlu Bali Bey Semendire’yi yirken....”, Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, s. 127, 128; Ayşegül Kılıç, “Malkoçoğlu Bali Bey...”, s. 751.

Mihaloğlu Ali Bey	H. 879 - M. 1475 ²²² H. 29 Z 881 ²²³ - M. 14 Nisan 1476 (Ma'zul)	
Ömer Bey (Paşa Yiğitoğlu Turahan Beyin oğlu)	H. 29 Z 881 ²²⁴ - M. 14 Nisan 1476	
Mihaloğlu Ali Bey	H. 883 - M. 1479 ²²⁵ H. 04 Ra 886 ²²⁶ - M. 3 Mayıs 1481	
Mihaloğlu Ali Bey	H. 891- M. 1486 ²²⁷	
Mihaloğlu Ali Bey	H. 897- 1492 H. 900- 1494 ²²⁸	
Mihaloğlu Ali Bey	H. 903 – 1498 H. 905 -1499 ²²⁹	
Mustafa Bey	H. 14 C 909 – M. 4 Aralık 1503 H. 8 M 912 – M. 31 Mayıs 1506 ²³⁰	
Sinan Bey	H. 10 N 912- M. 31 Mayıs 1506- H. 13 Ş 913- M. 15 Şubat 1508 ²³¹	
Yahya Paşazade Bali Bey	H. 29 Z 915 ²³² - M. 9 Nisan 1510	
Ahmed Bey	H. 18 N 917 - M. 9 Aralık 1511	
Yahya Paşazade Bali Bey	H. 29 Z 917 ²³³ - M. 24 Nisan 1512	
Sinan Paşa	H. 6 Ş 918 ²³⁴ - M. 17 Ekim 1512	
Yusuf Bey	H. 918 Z 29 ²³⁵ - M. 7 Mart 1513	
Sinan Paşa	H. 23 B 919 ²³⁶ - M. 24 Eylül 1513 (Ma'zul)	
Yunus Paşa	H. 23 B 919 ²³⁷ - M. 24 Eylül 1513	Bosna Sancak Beyi
Yusuf Bey	H. 29 Z 920 ²³⁸ - M. 14 Şubat 1515	
Yahya Paşazade Bali Bey	H. 29 R 921 ²³⁹ - M. 12 Haziran 1515	
Gazi Hüsrev Bey	29 Ağustos 1521 (Mazul) ²⁴⁰	

²²² O. Zirojevic, "Der Sandschakbey von Mederevo..." s. 569.

²²³ COA, TS.MA.e 857 16; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Hızır Bey Oğlu Sinan Paşa'nın Vezir-i Azamlığına Dair Çok Kıymetli Bir Vesika", *Belleten*, c. 27, sayı 105, s. 39, 40.

²²⁴ COA, TS.MA.e 857 16; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Hızır Bey Oğlu...", s. 39, 40.

²²⁵ O. Zirojevic, "Der Sandschakbey von Mederevo..." s. 569.

²²⁶ COA, TS.MA.e 968 6; Neşri, *Cihânnüma*, s. 760.

²²⁷ O. Zirojevic, "Der Sandschakbey von Mederevo..." s. 569.

²²⁸ O. Zirojevic, "Der Sandschakbey von Mederevo..." s. 571, 572.

²²⁹ O. Zirojevic, "Der Sandschakbey von Mederevo..." s. 572.

²³⁰ İlhan GÖK. "İnamat Defteri'ndeki Verilere Göre 16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Eyalet ve Sancak Yöneticileri", *Mavi Atlas*, 9(1), 2021, s. 191.

²³¹ İ. GÖK. "İnamat Defteri'ndeki..." s. 191; Koji Imazawa, "İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihiştinin...", s. 891.

²³² COA, TS.MA.e 731 19.

²³³ COA, TS.MA.e 756 54; COA, TS.MA.e 756 31.

²³⁴ COA, MAD.d, 7, s. 349a. ; MAD.d. 338, s. 349a.

²³⁵ COA, TS.MA.e 850 33.

²³⁶ COA, TS.MA.e 745 60.

²³⁷ COA, TS.MA.e 745 60.

²³⁸ COA, TS.MA.e 850 24.

²³⁹ COA, TS.MA.e 745 22.

²⁴⁰ İ. U. Çarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2, s. 299.

Yahya Paşazade Bali Bey	H. 29 Z 924 ²⁴¹ - M. 1 Ocak 1519 H. 926 L 09 ²⁴² - M. 22 Eylül 1520	
Yusuf Bey	H. 9 L 926 ²⁴³ - M. 22 Eylül 1520	
Yahya Paşazade Bali Bey (Küçük)	H. 29 Z 927 ²⁴⁴ - M. 30 Kasım 1521 H. 16 Za 934 ²⁴⁵ - M. 1 Eylül 1528	
Gazi Hüsrev Bey	1533-1536 ²⁴⁶	
Yahya Paşazade Mehmed Bey	M. 1543 ²⁴⁷	
Toygun Bey	18 M 952 – 1 Nisan 1945 ²⁴⁸	
Rüstem Ağa (Bey)	H. Gurre-i R 956 ²⁴⁹ - M. Mart/Nisan 1549 H. 13 Ca 959 – M. 7 Mayıs 1552 ²⁵⁰	Ser-bevvabin
Bayram Bey	H.958 ²⁵¹ - M.1551 H.19 Ra 962 ²⁵² - M. 11 Şubat 1555	
Rüstem Ağa (Bey)	H. 15 Ra 963 ²⁵³ - 28 Ocak 1556	
Haydar Paşa	H. 04 Ra 964- M. 5 Ocak 1557 ²⁵⁴ (Ma'zul)	Hersek sancağının, Semendire beyi Haydar Pasa'ya tevcihi
Hüseyin Bey	H. 04 Ra 964 ²⁵⁵ - M. 5 Ocak 1557 H. 11 L 966 ²⁵⁶ - M. 17 Temmuz 1559	Avlonya Sancak Beyi
Bali Bey	H. 11 L 966 ²⁵⁷ - M. 17 Temmuz 1559	

²⁴¹ COA, TS.MA.e, 755 17.

²⁴² COA, TS.MA.e 750 81; Enver Çakar, “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12 sayı: 1, 2002, s. 278.

²⁴³ COA, TS.MA.e 874 8.

²⁴⁴ COA, TS.MA.e 855 63; COA, TS.MA.e 754 76; COA, TS.MA.e 754 61; COA, TS.MA.e 857 27.

²⁴⁵ COA, TT, 135.

²⁴⁶ Hatice Oruç, “Gazi Hüsrev Bey’in Saray Bosnadaki Vakıfları”, *Bellekten*, c. LXXIII, Aralık 2009, sayı: 268, s. 647.

²⁴⁷ Géza Dávid, “Macaristan’da Yönetici...”, s. 17.

²⁴⁸ Nenad Moaçanın, “Cisr-i Kebir-i Ösek”, *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut*, edt. Muhammed Savaş Kafkasyalı, TİKA, c. 3, 2016, s. 469.

²⁴⁹ Feridun Emecen, -M. İlhan Şahin; “Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550- 1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I”, *Belgeler*, Ankara, c. XIX, sayı: 23, Ankara 1999, s. 61.

²⁵⁰ Abid Yaşaroğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri (1a-260a, Tahlil ve Transkrip)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 418, 419.

²⁵¹ COA, MAD.d 90, v. 48b.

²⁵² COA, KK.d 212, s. 23; A. {DVNSMHH.d... 1 1456.

²⁵³ Tayfun Yeşilbaş 2 Numaralı Mühimme Defteri, (963/1555), *Beykent Üniversitesi Sosyala Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi*, İstanbul 2019, s. 17.

²⁵⁴ COA, A. {DVNSMHH.d... 2 1883.

²⁵⁵ COA, A. {DVNSMHH.d... 2 1883.

²⁵⁶ COA, A. {DVNSMHH.d... 3 123; COA KK.d, 216, s. 121.

²⁵⁷ COA, A. {DVNSMHH.d... 3 123; COA KK.d, 216, s. 121.

Arslan Bey (Yahyapaşazade Mehmed Bey'in oğlu)	H. 03 Şaban 972 - M. 6 Mart 1565 ²⁵⁸	
İskender Paşa	H. 19 Şaban 972 - M.22 Mart 1565 ²⁵⁹	Budin Beylerbeyi
Bayram Bey	H. 05 Za 972 ²⁶⁰ - M. 6 Mayıs 1565	
Bali Bey	H. 27 Ra 973 ²⁶¹ - M. 22 Ekim 1565 H. 21 S 974 ²⁶² - M. 13 Eylül 1566	
Yahya Paşazade Mehmed Paşa	21 S 974 ²⁶³ - 7 Eylül 1566	
Tur Ali Bey	H. 20 R 974 ²⁶⁴ - 4 Kasım 1566	İskenderiye Sancak Beyi
Mehmed Bey	7 Ş 975 ²⁶⁵ - M. 5 Nisan 1568	
Hasan Paşa	H. 06 M 979 ²⁶⁶ - M. 31 Mayıs 1571 M. 20 B 979 ²⁶⁷ - M. 8 Aralık 1571	Hersek Sancakbeyi
Sinan Bey ²⁶⁸	H. 8 M 980 ²⁶⁹ - M. 14 Kasım 1572 H. 982 Ra 24 ²⁷⁰ - M. 14 Temmuz 1574	Hersek Sancakbeyi
Muharrem Bey ²⁷¹	H. 5 Z 981 ²⁷² - M. 26 Şubat 1574 H 983 N 26 ²⁷³ -M. 29 Aralık 1575	Göle Sancağı Beyi
Mehmed Bey	H. 08 Z 983 ²⁷⁴ - M. 9 Mart 1576	
Muharrem Bey	H. 01 L 984 ²⁷⁵ - M. 22 Kasım 1576 H. 29 Za 984 ²⁷⁶ - M.17 Şubat 1577	
Feridun Bey	H. 09 M 986 ²⁷⁷ - M. 18 Mart 1578 H. 01 R 987 ²⁷⁸ - M. 28 Mayıs 1579	

²⁵⁸ COA, A.{DVNSMHH.d... 6 827; M. Kemal Özergin, *Sultan Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971, s. 90.

²⁵⁹ M. K. Özergin, *Sultan Süleyman...*, s. 90.

²⁶⁰ COA, A.{DVNSMHH.d... 6 1228.

²⁶¹ COA, A.{DVNSMHH.d... 5 406.

²⁶² COA, TS.MA.e 753 40; COA, TS.MA.e 814 39; A, TS.MA.e 857 28.

²⁶³ COA, TS.MA.e 756 57; COA, TS.MA.d 05246, s. 2, 500.000 akçe ile tasarruf eder.

²⁶⁴ Pervin Sevinç, *955-982/1548-1574 Tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri (563 nr)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 9.

²⁶⁵ P. Sevinç, *955-982/1548-1574 Tarihli...*, s. 9; COA, MAD.d 17928, s. 51.

²⁶⁶ COA, A.{DVNSMHH.d... 142, 1481.

²⁶⁷ COA, A.{DVNSMHH.d... 15 1886; COA, A.{DVNSMHH.d... 15 395., A.{DVNSMHH.d... 15 644; COA, A.{DVNSMHH.d... 12, 888; COA, A.{DVNSMHH.d... 2 1781.

²⁶⁸ COA, A.{DVNSMHH.d... 19 206.

²⁶⁹ Pervin SEVİNÇ, *955-982/1548-1574...*, s. 91.

²⁷⁰ COA, A.{DVNSMHH.d... 25 2009; COA, A.{DVNSMHH.d... 25 411; COA, A.{DVNSMHH.d... 25; COA, A.{DVNSMHH.d... 25 49; COA, A.{DVNSMHH.d... 25 743.

²⁷¹ COA, A.{DVNSMHH.d... 24 698.

²⁷² Pervin Sevinç, *955-982/1548-1574...*, s. 10.

²⁷³ COA, A.{DVNSMHH.d... 27 411; COA, A.{DVNSMHH.d... 25 744.

²⁷⁴ COA, A.{DVNSMHH.d... 27 872.

²⁷⁵ COA, A.{DVNSMHH.d... 29 97.

²⁷⁶ COA, A.{DVNSMHH.d... 29 456.

²⁷⁷ COA, A.{DVNSMHH.d... 34 21.

²⁷⁸ COA, A.{DVNSMHH.d... 37 2656.

Osman Bey ²⁷⁹	H. 26 Ra 990 - M. 20 Nisan 1582	
--------------------------	---------------------------------	--

Yapılan araştırma sonucu elli ayrı sancakbeyliği dönemi tespit edilmiştir. Söz konusu dönemler içerisinde 29 kişi sancakbeyi olarak görev yapmıştır. Sancakbeyliği görevini üstlenen bazı kişilerin farklı zaman dilimlerinde tekrar bu göreve tayin edildiği görülmektedir. Bu kişilerin görev süreleri ekseriyetle bir ile dört yıl arasında değiştiği gibi aynı yıl içerisinde birden fazla sancakbeyliği değişikliğine gidildiği de görülmüştür. Esasen bu kişiler çoğunlukla Balkanlarda bulunan diğer sancaklarda veyahut eyaletlerde görev yapan kişilerdir. Genelde Bosna Sancağı'nda sancakbeyliği yapan kişiler ile görev yeri değişimi olmuştur. 1513 yılında Yavuz Sultan Selim'in fermanı ile Bosna sancakbeyi olan Yunus Paşa'ya Semendire Sancağı tevcih edilirken aynı emirde mevcut sancakbeyi olan Sinan Bey'e Bosna sancağı verilmiştir²⁸⁰. Bunun yanında sancakbeyi atamalarında tevcih olunacak beylerin talepleri de etkili olmaktadır. Muhtemelen Mihaloğlu Ali Bey'e ait olduğunu düşündüğümüz bir belgede, kendisine Semendire Sancağı tevcih edilmiş birinin sancağın gelirlerinin beklenen düzeyde olmaması sebebi ile Alacahisar Sancağı'nın ihsan edilmesini talep edilmesi söz konusu olmuştur²⁸¹. Yine 1515'te Semendire sancakbeyi olan Yusuf Bey Semendire'nin havasına uyum sağlayamadığı için Bosna Sancağı'na tayin olunmayı talep etmişti²⁸². Sonraki atamalardan takip edildiği üzere Yusuf Bey'in bu talebi kabul edilmiş olmalıdır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti bürokrasisinde eyalet yöneticileri olan beylerbeyiler "paşa" unvanı kullanırken sancakbeyleri de "bey" unvanlarını kullanmışlardır. Bunun dışında kalan bazı yüksek memuriyet görevlerinde bulunanlara ise "ağa" unvanı verilmiştir²⁸³. Bu bağlamda tabloda yer alan paşa ünvanlı kişilerin daha önce beylerbeylik yaptığını ya da paşalığa terfi ederek Semendire sancakbeyliğine atandığını söyleyebiliriz. Bazı sancaklara sancağın önemine binaen beybeyi rütbesindeki paşalar atanabilmekteydi. Aynı şekilde bazı önemli eyaletlere de vezir rütbesindeki paşaların atandığı vaki olmuştur. Örneğin bu kişilerden İskender Paşa, Budin

²⁷⁹ Yasemin Beyazıt, "Osmanlı İlimiye Bürokrasisinde Merkez-Çevre İletişimine Dair Sorunlar (XVI. Yüzyıl)" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XIX, sayı: 47, Ankara 2010, s. 165.

²⁸⁰ COA, TS.MA.e 745 60.

²⁸¹ COA, TS.MA.e 968 27.

²⁸² COA, TS.MA.e 850 24.

²⁸³ Turan Açıık, "Bey"likten "Ağa"lığa: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da "Unvan Enflasyonu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c. 16, sayı: 16, 2014, s. 17-19.

beylerbeyliğinden Semendire sancakbeyliğine atanırken makam olarak daha düşük bir statüye getirilmiştir. Buna mukabil Rüstem Ağa ise kapıcıbaşılık yaptığı sırada ağalıktan beyliğe terfi etmiştir.

Sancağı dâhilindeki ehl-i örfe mensup, dizdar, alaybeyi, subaşı ve sipahilerin amiri konumunda olan sancakbeyinin başlıca görevi, görevlileri koordine etmek ve asayişi sağlamaktır²⁸⁴. Bunun yanında Semendire'nin Macar sınırında bulunması sebebi ile bu taraftan gelecek saldırılara karşı koymak, düşmanın gücünü kırmak için akınlar düzenlemek ve istihbarat faaliyetlerinde bulunmak da sancakbeyinin görevleri arasında olmuştur. Muhtemelen Mohaç Muharebesi öncesine ait olan bir vesikadaki bilgiler, Bali Paşa'nın bu konudaki faaliyetlerini ortaya koymasından dikkate değerdir. Bali Paşa'nın verdiği bilgilere göre Osmanlı ordusu Sava Nehri üzerinden Sirem istikameti takip edilirse Macarların başkenti olan Budin'e beş gün mesafede olan Drava Nehri'ne iki günde varabilecekti. Ayrıca Macarların askeri olarak oldukça zayıf olduğu, bir savaş durumunda Osmanlı Devleti'nin büyük bir zafer kazanabileceğine dair verdiği bilgiler bulunmaktadır²⁸⁵. Nitekim kaynaklara göre gerçekten de Kanuni Sultan Süleyman ordusu ile bu istikameti takip etmiş ve böylece Mohaç bölgesine ulaşabilmiştir²⁸⁶. Ayrıca Macar ordusunun savaş düzenini bozan hamlesi de herkes tarafından kabul edilmiştir. Böylece zincirlerle birbirine bağlı olan Macar ordusu kanatlardan ve geriden kuşatma altına alınarak imha edilmiştir²⁸⁷.

Sonraki süreçte Budin ve Tımsıvar bölgelerinin ele geçirilmesi ile beraber Semendire sancak olarak uç bölgesi olma özelliğini kaybetti. 16. yüzyılın ikinci yarısında mühimme defterleri kayıtlarından anladığımızı göre Semendire ve Belgrad kaleleri bir nevi depo görevi görerek gerekli mahallere cephaneye tedariki ve tevzii için kullanılmıştır. Semendire sancakbeyinin en önemli görevlerinden biri bu dağıtım işinin sağlıklı bir

²⁸⁴ İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, c. 36, s. 99.

²⁸⁵ *COA, TSMA .e 754 61.* ; Pál Fodor, "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti, 1520-1541", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, sayı: 40, İstanbul 2004, s. 3.

²⁸⁶ Solakzâde Mehmet Hemdemî, *Solakzâde Tarihi*, İstanbul 1297, s. 452; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baysal, c. I, Ankara 1981, s. 66, 67.

²⁸⁷ Mustafa Işık, "Mohaç Savaşı ve Budin'de Osmanlı Hakimiyeti'nin Tesisi Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 5, sayı: 22, 2012, s. 270-279.

şekilde organize edilerek yapılması idi²⁸⁸. Bu süreçte özellikle Semendire’ye bağlı bir kaza olan Rudnik’te bulunan demir madeni top dökümü için önemli rol oynamıştır²⁸⁹.

Sancakbeyi, sancağı dâhilindeki bütün askerî ve sivil erkânın tabii âmiri konumundaydı²⁹⁰. Öte yandan sancakbeyi’nin iki aslî görevi askerî ve idarî alanlarla ilgilidir. Sancağındaki tımarlı sipahilerin komutanı durumundaki sancakbeyi, kendi *kapu halkı* ve sancağındaki *zâim, sipahi* ve *cebelülülerle* birlikte sefere katılmak zorundaydı. Onun esas görevi buydu. İdarî görevi ise, kısaca *reâyâ’nın* rahat ve huzur içerisinde yaşamasını temin etmek, sancağın düzenini sağlamaktı. Aynı zamanda şehrin düzenini sağlamak, adaletin uygulanmasını temin etmek, *şer’e* ve *örfe* aykırı durumları önlemek hususlarında kadı ile birlikte hareket etmek de sancakbeyinin görevleri arasında sayılmıştır²⁹¹.

Osmanlı Devleti’nde halkın vereceği vergiler kanunnamelerle hüküm altına alınmıştır. Sancakbeyi veyahut başka bir yönetici kanunnamelerde yazan vergiler dışında halktan vergi toplama hakkına sahip değildi. Aksi halde halkın şikâyet hakkı doğmaktaydı²⁹². 1571’e ait bir mühimme defteri kaydında Semendire Sancakbeyi Hasan Bey’in adamlarının halktan haksız yere vergi toplaması sebebi ile neredeyse bütün sancak genelinde kadılara şikâyet edilmişti. Sancakta bulunan Belgrad, Kocayna, Rudnik, Valyeva ve Srebreniçe kadıları aracılığı ile merkeze iletilen şikâyetin araştırılması işi ise Sofya kadısına verilmişti²⁹³. Halktan kanunda ve defterde olmayan vergiler talep etmek Semedire sancakbeyine özel bir durum değildi. Mesela Harput sancakbeyinin de benzeri hukuksuzlukları yaptığı kayıtlara geçmiştir²⁹⁴.

²⁸⁸ COA, A.{DVNSMHH.d... 7 1084 ;COA, A.{DVNSMHH.d... 12 1172; COA, A.{DVNSMHH.d... 12 1168, COA A.{DVNSMHH.d... 14 1 355; COA, A.{DVNSMHH.d... 14 2 1347, COA, A.{DVNSMHH.d... 19 597; COA, COA, A.{DVNSMHH.d... 19 598, COA, A.{DVNSMHH.d... 24 53, COA, A.{DVNSMHH.d... 24 210; COA A.{DVNSMHH.d... 24 759; COA A.{DVNSMHH.d... 14 2 1339.

²⁸⁹COA, A.{DVNSMHH.d... 19 602; COA, A.{DVNSMHH.d... 12 1218, COA , A.{DVNSMHH.d... 9 29; COA, A.{DVNSMHH.d... 26 668.

²⁹⁰ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete*, s. 17.

²⁹¹ M. A. Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 230.

²⁹² Halil İnalçık, “Kanunname”, *DİA*, c. 24, s. 333-337.

²⁹³ COA, A.{DVNSMHH.d... 14 2 1481.

²⁹⁴ Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, s. 43.

1.2.1.2. Alaybeyi

Alaybeyilik ilk olarak Orhan Bey zamanında, çeşitli kazalara mensup tımarlı sipahileri onar bölükler (1000 kişi) halinde bir kişinin kumandasına verilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Alaybeyleri buldukları bölgelerde askerî ve idarî bakımdan sancakbeyinden sonra en yetkili kişilerdir²⁹⁵. Ekseriyetle zaimler arasından seçilen alaybeyleri sefer esnasında sancakbeylerinin sorumluluğu altında tutulmuştur²⁹⁶. Görevlerini ihmal etmeleri söz konusu olduğu takdirde ise azledilirlerdi²⁹⁷.

Semendire Sancağı'nda 16. yüzyılda tespit edilen alaybeylerinin isimleri aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 6: 16. yüzyılda Tespit Edilen Semendire Sancağı Alaybeyleri Listesi

Mustafa Bey ²⁹⁸	H. 10 Za 963 – M. 15 Eylül 1556
Mustafa Bey(Sabık) ²⁹⁹	H. 12 R 974 – M. 27 Ekim 1576
Süleyman Bey ³⁰⁰	H. 03 L 981- M. 26 Ocak 1574 (vefat ettiği tarih)
Musa Bey ³⁰¹	M. 24 S 1014 – H. 11 Temmuz 1605
Mahmud Bey	H. 02 L 1014 – 10 Şubat 1606

Alaybeyleri zeamet tasarruf ederlerdi. 1574'de vefat eden Semendire Sancağı alaybeyi Süleyman'ın 51.562 akçelik zeameti bulunuyordu. Vefatı sebebi ile bu zeametın 22.000 akçelik kısmı sancakbeyi olan Sinan Bey'e verilirken, kalan 22.000 akçelik kısmı

²⁹⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi I-II*, Ankara 1999, s. 339; Yusuf Hallaçoğlu, *Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s. 48. ; Erhan Afyoncu, "Zeamet", *DİA*, 2013, c. 44, s. 164; Ziya Kazıcı, "Alay", *DİA*, İstanbul 1989, s. 347.

²⁹⁶ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara 1999, c. 6, s. 77-79.

²⁹⁷ Geza David, *16.Yüzyılda Simontornya Sancağı: Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim*, çev. Hilmi Ortaç, İstanbul 1999, s. 22.

²⁹⁸ A.İDVNSMHH.d... 2 1417.

²⁹⁹ P. Sevinç, *955-982/1548-1574 Tarihli...*, s. 17.

³⁰⁰ COA, A.İDVNSMHH.d... 25 410.

³⁰¹ COA, A.İDVNSMHH.d... 77 331.

kardeşinin oğlu Zeynel'e, kalan son kısmı ise Sinan Bey'in bir adamına tevcih edilmiştir³⁰².

Alaybeyleri görevlerinde başarılı olmaları halinde sancakbeyiliğine terfi edilebilirlerdi. 1574 yılı öncesinde alaybeyi vazifesi gören Mustafa Bey, bu tarihte Sekçuy (Kopan) Sancağı'na 234.000 has bedeli ile sancakbeyi olarak atanmıştır³⁰³.

1.2.1.3. Serasker (Çeribaşı)

İlk dönem Osmanlı kaynaklarında serdar, serasker, serheng gibi terimler ile kullanılan çeribaşılık, muhtemelen kavram olarak Memlüklerden intikal etmiştir. Osmanlı kaynaklarında bu kavram serasker kavramı ile birbirinin yerine kullanılmıştır. Sancaklarda alaybeyinden sonra en yüksek idari amir olarak görevlendirilmişlerdir. Genelde bir nahiyenin idari sorumluları olan çeribaşılardan başlıca görevi çeri sürücüleri aracılığı ile askerleri sefer zamanı istenilen yere götürmektir³⁰⁴. Çeribaşılar serbest tımar tasarruf etmekteydiler³⁰⁵.

Semendire Sancağı'nın tahrir defterlerinde bu kavramların kullanıldığı kayıtlar bulunmaktadır. 1476'da bu görevi Semendire'de ifa eden serasker İvaz, 13.099 akçelik tımar tasarruf etmekteydi³⁰⁶. Semendire'de bulunan başka bir serasker ile ilgili kayıt ise 1498 tarihli Niş mufassal tahrir defterinde geçmektedir. Buradaki kayda göre seraskerlik görevinde olan Remzi Bey Niş Kazası'nda 13.238 akçelik tımara sahipti³⁰⁷. 1516 yılına gelindiğinde Semendire seraskerinin gelirlerinde büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde seraskerlik görevini yapan Kurt Beyin tımarının 9.381 akçe olduğu görülür³⁰⁸.

1476 tarihli defterde kayıtlı olan Branıçeva seraskeri Ali Bey'in bu nahiyede 22.443 akçelik bir zeameti bulunmaktaydı³⁰⁹. Bu tahrir defterinde serasker tabirinin geçtiği bir diğer nahiye ise Lepaniçe bölgesiydi. Lepaniçe seraskeri olan Tuzcu Ahmed'in

³⁰² A.İDVNSMHHM.d... 25 410.

³⁰³ P. Sevinç, 955-982/1548-1574 Tarihli..., s. 17.

³⁰⁴ Abdülkadir Özcan, "Çeribaşı", *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 270.

³⁰⁵ H. İnalçık, *H. 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1954, Giriş, s. XXVIII, not: 162.

³⁰⁶ COA, TT 16, s. 365-369.

³⁰⁷ COA, TT 27, s. 52-56.

³⁰⁸ COA, TT 1007, s. 511, 512.

³⁰⁹ COA, TT 16, s. 588, 593.

Sivricehisar Nahiyesi'nde 3.659 akçelik tımarı bulunuyordu³¹⁰. 1516'ya gelindiğinde Lepaniçe bölgesine oldukça yakın bir nahiye olan Lomniçe seraskeri İskender Bey'in tımarı 4.003 akçeye tekabül etmektedir³¹¹.

1498 tarihli Niş defterinde çeribaşı olarak kaydedilen Mustafa Divâne'nin Niş Kazası'ndaki Lütfi Bey'den tahvil olunan 12.810 akçelik tımarı vardı³¹². 1516 tarihli defterde Niş seraskeri olarak kayıtlı olan Murad, oğlu Mehmed ile müşterek olarak 11.374 akçelik bir tımara sahipti. Bu tımarla Serasker Murad'ın hissesi 9.374 akçe iken oğlu Mehmed'in hissesi 2.000 akçedir³¹³. 1

1.2.1.4. Subaşı

Kelime olarak ilk Türk devletlerinde sü-başı olarak geçen bu kavram asker ve ordu manalarını ihtiva etmektedir. 16. yüzyıla kadar sübaşı olarak Osmanlı kaynaklarında yer alan bu kelime daha sonra subaşı olarak anılmıştır³¹⁴. Kanunnamelere göre Osmanlı Devletinde subaşılık iki ayrı idari birimi ifade etmektedir. Bunlardan ilki kadının emrinde olarak çarşı, pazar ve sokakların intizamından sorumlu olan mîrî subaşıdır. Ases ve asesbaşların yardımı ile aynı zamanda şehrin asayiş ve güvenliğinden de sorumludur³¹⁵. Diğeri ise tımarlı subaşı da denilen sancakbeyinden sonra tımarlı sipahiler üzerindeki en yetkili kişidir. Sefer zamanlarında gerekli görüldüğünde tımarlı sipahilerin başında bulunmaktaydı³¹⁶.

Subaşların tımar tasarruf ettikleri gibi bazı hallerde zeamet tasarruf ettikleri de görülmektedir. 1476 tarihinde Semendire Sancağı'nda Ahmed Bey b. Kasım'ın 16.845 akçelik dirliği zeamet olarak kaydedilmiştir³¹⁷. Subaşı ile ilgili diğer kayıtlar 1516 tarihli defterde yer almaktadır. Bu defterdeki ilk kayıt İlyas Subaşı'ya ait olup, İlyas Bey subaşılık görevi karşılığında 8.344 akçelik tımar tasarruf etmektedir³¹⁸. Bu defterde kayıtlı bir diğer subaşı Sinan Bey'dir. Sinan Bey Braniçeva Kazası'na bağlı Resava

³¹⁰ COA, TT 16, s. 478, 479.

³¹¹ COA, TT 1007, s. 84, 85.

³¹² COA, TT27, s. 51, 52.

³¹³ COA, TT 1007, s. 511.

³¹⁴ Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA*, 2009, c. 37, s. 447.

³¹⁵ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri ...*, s. 230, 231.

³¹⁶ İlhan Şahin, "XV ve XVI. Yüzyıllarda...", s. 258; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî...*, s. 325, 326.

³¹⁷ COA, TT 16, s. 449-454.

³¹⁸ COA, TT 1007, s. 201-203.

Nahiyesi'nde iki gayrimüslim ile aynı tımara müşterek olarak tasarruf etmektedir. Bu tımar Breniçe Karyesi hâsılı olan 9.229 akçeden ibarettir³¹⁹. Braniçeva Kazası'nda kayıtlı bir başka subaşı ise 5.807 akçelik tımara sahip olan Hızır v. Sadullah'tır³²⁰. Yine aynı defterde Niş Kazası'nda 10.965 akçelik tımarı tasarruf eden Davud Bey subaşı olarak kayıtlanmıştır³²¹.

1.2.2. Ehl-i Şer'e Mensup İdareciler

1.2.2.1. Kadı

Osmanlı Devleti'nde kadı kaza idaresinin en yüksek rütbeli amiridir. Kadı olabilmenin en önemli şartı muhakkak yüksek dereceli bir medreseden mezun olmaktır. Ayrıca kadı adaylarının Konya, Edirne, Bağdat ve Sivas gibi büyük kentlerde danişmend (stajyer) hizmetinde bulunmuş olmaları gerekmektedir. Kadıaskerler tarafından ataması yapılan kadıların görev süreleri ekseriyetle iki yıl ile sınırlı tutulurdu. Görev sürelerini dolduran kadılar İstanbul'a dönerek burada "mülazemet" için beklerlerdi³²².

Kadıların askeri, hukukî, beledi ve örfî olmak üzere kaza dâhilinde pek çok sorumlulukları vardı. Kadı esasen *hakimü 'ş-şer'* demektir. Görev bölgesinde meydana gelen hukuki her türlü meseleyi *meclis-i şer'* denilen mahkemede çözüme kavuşturmaktaydı. Mahkeme, genelde kadının yaşadığı mekânın alt katında kurulur, evi müsait değil ise yaşadığı şehrin en büyük camii mahkeme için kullanılırdı. Kadının mahkeme sonucunda verdiği kararların kanuna uygun olup olmadığını takip eden ve genelde şehrin dürüstlüğü ile meşhur kişiler arasından seçilen "*şuhudu'l-hal*" denilen bir heyet dava esnasında mahkemede hazır bulunurdu³²³. Mahkeme sonucu varılan kararlar şer'îye sicili olarak anılan defterlere kaydedilmekteydi³²⁴. Semendire Sancağı'na bağlı kazalara ait bugüne kadar elimize ulaşmış herhangi bir şer'îye sicili defteri

³¹⁹ COA, TT 1007, s. 375. Bu tımarın yekûnu defterde 8.886 akçe olarak yanlış hesaplanmıştır.

³²⁰ COA, TT 1007, s. 374, 375.

³²¹ COA, TT 1007, s. 466.

³²² M. A. Ünal, *Osmanlı Müesseseleri...*, s. 225 ; İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *DİA*, Ankara 2001, c. 24, s. 70-71; Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Bellekten*, c. 38, sayı: 152, Ankara 1979, s. 665.

³²³ M. A. Ünal, *Osmanlı Müesseseleri...*, s. 225, 226.

³²⁴ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", *DTCFD*, sayı: 13 (1-2), 1955, s. 49.

bulunmadığına daha evvel değinilmiştir. Bu yüzden bu bölgede şer'i mahkemelerin kayıtları ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşmamız mümkün olmamıştır.

1521 yılına ait bir defterde Semendire Sancağı beş kazadan oluşmuş şekilde karşımıza çıkar. Defterin verilerine göre Semendire Sancağı'nın kazalarındaki kadılar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7 1521 yılında Semendire Sancağında Görevli Kadılar³²⁵

Kazalar	Kadılar
Semendire	Mevlana Taceddin İznikî
Branıçeva	Mevlana Hüsam
Rudnik	Mevlana Muhyiddin el-'Acem
Ujiçe	Mevlana Abdülkerim
Belgradü'l-Üngürüs	Mevlana Hasan

Orhan Bey devrinde kadılara maaş karşılığı, vakıfların hasılatından belli bir miktar ücret verildiği bilinmektedir. Bu sistemin elverişsiz olmasından dolayı ve kadıların rüşvete yönelmelerini engellemek maksadı ile I. Bayezid zamanında harç sistemi kurulmuştur. Buna göre kadılar sicil kaydı için 6-8 akçe, sicil suretleri için 10-14 akçe, hüccet için 20-32 akçe harç almaktaydı. Fatih zamanına gelindiğinde kadılar tarafından sicil için 7 akçe, hüccet için 32 akçe, imza işleri için 12 akçe, nikâh işlemleri için evlenen kadının ilk evliliği ise 32 akçe, dul ise 15 akçe, ıtknameden³²⁶ ise 30 akçe alınır³²⁷. Sonraki devirlerde kadıların yaptıkları işlemler için aldıkları miktarlar farklılık gösterse de kadıların bulunduğu bölgelerde maaşlarına karşılık tımar tasarruf ettikleri de bilinen bir husustur. Bu minvalde Semendire Sancağı'na bağlı kazalarda görev yapan birçok kadının da tımar tasarruf ettiği tahrir defterlerinde müşahede edilmiştir.

Söz konusu kayıtlarda kadının adı belirtilmeden yalnızca görev yaptığı kaza belirtilerek "Mevlâna kadı-i x" veyahut "kadı-i x" şeklinde kayıt tutulmuştur. Bu

³²⁵ COA, TS.MA.d 00699, s. 2.

³²⁶ "Bir kimsenin kölelikten azad edildiğini gösteren belge, azat kağıdı." M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 335.

³²⁷ Feda Şamil Arık, "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi 1", *OTAM*, sayı: 8, 1997, s. 59.

kayıtlarda Braniçeva kadısı 1476 yılında 6.500 akçe³²⁸, 1516'da 6.354 akçe³²⁹, 1524'te ise 6.260 akçelik tımara sahipti. Belirtilen tarihler arasında Braniçeva kadısının gelirlerinde düşüş gözlenirse de dikkate değer bir değişiklik olmamıştır.

1476 tarihli defterde kayıtlı olan Rudnik kadısı 2.816 akçelik³³⁰ tımar tasarruf ederken, Srebreniçe kadısı 3.606 akçelik³³¹ tımara sahipti. 1516 yılında Ujiçe kadısı 2.820 akçelik³³² tımarı elinde bulunduruyordu.

Kadı tımarları arasındaki yekûn farklılıkları muhtemelen kadılıkların kıdem ve derecesi ile ilgilidir. Nitekim 16. yüzyılda kadılıklar yevmiye olarak 25 akçe ile 300 akçe arasında on yedi farklı dereceye ayrılmıştır. Bunun yanında mevleviyet kadılıkları denilen İstanbul, Edirne, Bursa, Bağdat, Mısır, Sam, Halep, Mekke, Medine, Trablus, Edirne ve Selanik kadıları yevmî 500 akçe ile en yüksek ücreti almaktaydılar³³³. Bu bağlamda Semendire Sancağı'nın kadılarının 16. yüzyıldaki yevmiye durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: 16. Yüzyılın İlk Yarısında Semendire Kadılıklarının Yevmiye Dereceleri³³⁴

Kaza	Akçe Değeri
Belgrad	70
Semendire	70
Srebreniçe	70
Niş	60
Braniçeva	50
Ujiçe	45
Rudnik	45
Pojega	35
Güğercinlik	20

Tablo 9: 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Semendire Kadılıklarının Yevmiye Dereceleri³³⁵

Kaza	Akçe Değeri
Belgrad	200-300
Semendire	130-150

³²⁸ COA, TT 16, s. 585-587.

³²⁹ COA, TT 1007, s. 357-359.

³³⁰ COA, TT 16, s. 457, 458.

³³¹ COA, TT 16, s. 540-542

³³² COA, TT 1007, s. 246. Defterde tımar yekûnu 3.371 akçe olarak yanlış hesaplanmıştır.

³³³ Yasemin Beyazıt, *Osmanlı İlimiye Mesleğinde İstihdam*, Ankara 2014, s. 171.

³³⁴ Levent Kuru, Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Rumeli Kadılıkları, *Tarihin Peşinde*, sayı: 21, 2019, s. 255-262

³³⁵ Y. Beyazıt, *Osmanlı İlimiye Mesleğinde İstihdam*, s. 171-178.

Rudnik	130-150
Pojega	70-100
Koçayna	70-80
Srebreniçe	60-70
Niş	45-50-60
Hram	40
Reseva	35-45-50
Güğercinlik	25

Tablolar karşılaştırıldığında 16. yüzyılın ilk yarısına nazaran ikinci yarısında Semendire kadılıklarının tamamının derecesi yükselmiştir. Kadılık bölgelerinin yevmiyelerinde dönem dönem şartlara göre artış veyahut düşüş görülebilmektedir. Çalışmamızın dönemi içerisinde tahrir defterlerinde Güğercinlik her ne kadar nefse sahip bir kale olarak Braniçeva Kazası'nda yer alsada da 12 Mart 1480 tarihli bir defterde burada Kemal b. Yahya isminde bir kadının bulunduğu anlaşılmaktadır³³⁶. Bunun yanında 17. yüzyılın hemen başlarına ait adet-i ağnam defterlerinde Hram'ın³³⁷, Resava'nın³³⁸ ve Güğercinlik'in³³⁹ kaza statüsünde kaydedildiği görülmektedir.

Sancak dâhilinde sancakbeyleri ile kadılar birbirlerine karşı kontrol vazifesi görmekteydi. Örneğin 1560 tarihinde sancak kadılarının tamamına hitaben yazılan bir hükümde kadılardan sancak beylerinin halktan kanuna aykırı vergi toplamalarına mâni olmaları istenmiştir³⁴⁰. Başka bir hükümde ise bazı kadınların ve naiplerin köy köy gezerek yeni gömülmüş ölülerin terekelerine el koydukları bildirilmiş ve buna sancakbeyinin mâni olması istenmiştir³⁴¹.

Kadıların mahkemeler dışında, merkezden gelen talimat ile buldukları bölgelerin tahririni yapma görevini üstlendiği bilinir. 1571 yılında Semendire Sancağı'nın tahririnde Belgrad kadısı Bali Bey görevli olarak yer almaktadır. Yapılan tahrir sonucunda oluşturulan icmal defterindeki tutarsızlıklar sebebi ile tımar tevcihleri iptal

³³⁶ COA, MAD.d 176, v. 245b.

³³⁷ COA, MAD.d, 1249, s. 40; COA, MAD.d, 15087, s. 37

³³⁸ COA, MAD.d, 1249, s. 72; COA, MAD.d, 15087, s. 85.

³³⁹ COA, MAD.d, 1249, s. 24; COA, MAD.d, 15087, s. 49.

³⁴⁰ COA, A. {DVNSMHH.d... 3 1224; Muharrem Midilli, "Osmanlı Taşrasında Ehl-i Örfeye Karşı Kadılar yahut Kânûn-i Kadîmin Ehl-i Şer' Bekçileri (1453-1586), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 59 Aralık 2020, s. 98.

³⁴¹ COA, A. {DVNSMHH.d... 27 571.

edilmiştir³⁴². Kadıların sancak dâhilinde mesul oldukları diğer görevler avarız vergilerinin toplanması, nüzul zahiresinin toplanarak bizatihi kadı tarafından ulaştırılması ve tekâlif-i örfiye vergilerinin toplanmasına nezaret etmektir. Kadının bazı sebeplerden kazada bulunmadığı zamanlarda mahkeme işlerine naipleri nezaret etmekteydi. Bunun yanında kadıya yargı işlerini yürütmede asesbaşı, muhızrlar ve mukayyid gibi görevliler yardımcı olmaktadır³⁴³.

1.3. Semendire Sancağında Kale İdaresi ve Kaleler

Tarih boyunca insanlar korunma amacı ile birçok yapı inşa etmişlerdir. Genellikle stratejik önemi haiz noktalarda yapılan etrafı yüksek duvarlarla örülü bu yapılara kale adı verilmiştir³⁴⁴. Kaleler özellikle savaş durumlarında halkın ilk sığınağı olmuş ve böylece bu yapılar zamanla şehir merkezleri haline gelen yerleşmelere dönüşmüştür³⁴⁵.

Osmanlı yönetiminde bulunan kaleler dizdar denilen komutanlar tarafından idare edilirdi. Farsça kale manasına gelen “diz” kelimesinden türeyen bu unvana sahip yöneticiler, kale ile ilgili mevcut bulunan bütün meselelerden sorumlu olmuşlardır. Genelde buldukları bölgelerde serbest tımar tasarruf eden dizdarlar sefer zamanı vaki olduğunda orduya katılmak zorundadır³⁴⁶. Sefer zamanı bulunduğu bölgenin sancakbeyi veya beylerbeyine karşı sorumlu olan dizdarlar, şehir içindeki davranışlarında da kadıya karşı sorumlu tutulmuşlardır³⁴⁷. Herhangi bir görev ihmali söz konusu olduğunda sorumluluğu altında bulunduğu amirlerinin arzı neticesinde görevden azledilebilirlerdi³⁴⁸.

Kale içinde dizdarların en önemli yardımcıları kale kethüdarları idi. Görev, yetki ve sorumlulukları dizdarla benzer özelliklere sahip kale kethüdası özellikle kale muhafızlarının düzeninden mesul idi³⁴⁹. Bunun yanında Osmanlı Devleti kaleleri korumak maksadı ile bünyesinde bulunan askerleri yeteneklerine göre cemaatler adı

³⁴² COA, A.{DVNSMHH.d... 142 1428; COA, A.{DVNSMHH.d... 141 102; COA, A.{DVNSMHH.d... 12 701.

³⁴³ M. A. Ünal, *Osmanlı Müesseseleri...*, s. 226, 227.

³⁴⁴ Mark L. Stein, *Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2007, s. 27.

³⁴⁵ Eftal Şükrü Batmaz, “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *OTAM*, sayı: 7, 1996, s. 3-9.

³⁴⁶ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *DİA*, İstanbul 1994, c. 9, s. 480-481.

³⁴⁷ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihiğine Katkı 1, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, 1995, s. 79.

³⁴⁸ Ö. Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent...*, s. 84.

³⁴⁹ Ö. Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent...*, s. 100.

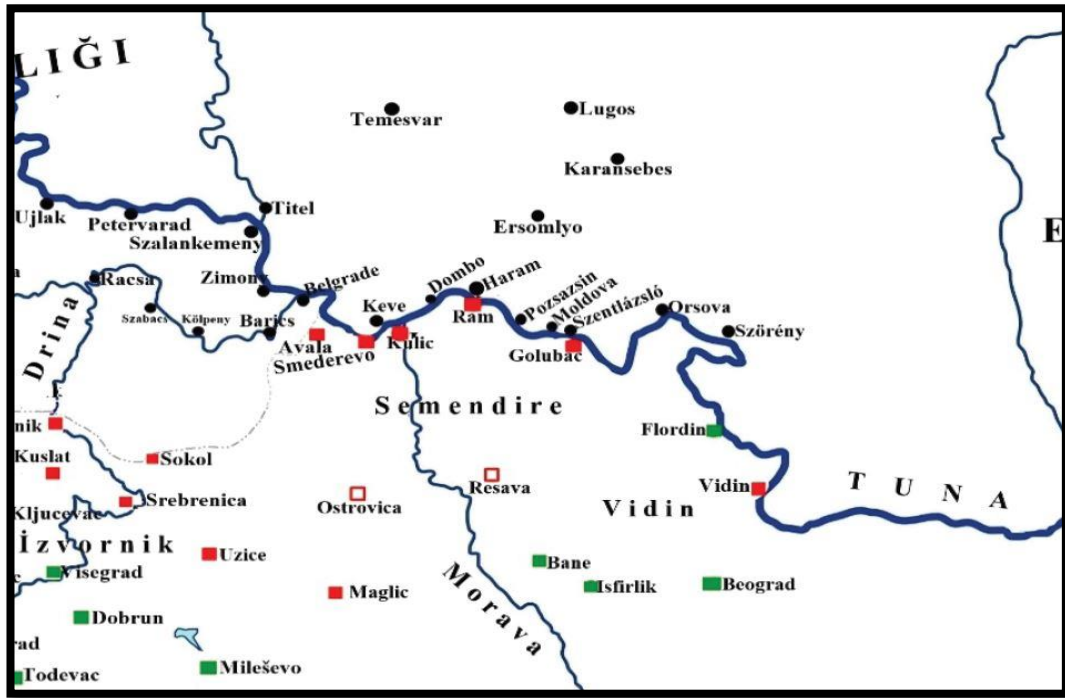
altında teşkilatlandırmıştır. Bunların başlıcaları muhafızlar, topçu birlikleri, zenberekçi, cebeci ve martolos olarak sıralanabilir. Kale levazımâtı için demirci, marangoz ve kalafatçı gibi yardımcı kuvvetler kullanılırken kaleye yakın bazı karyeler çeşitli onarım işleri için tayin edilirdi. Semendire Sancağı'nda bulunan kalelerde muhafızlar genelde tımara karşılık görevlerini eda ederken geriye kalan meslek erbabı ve martoloslar ekseriyetle ulufeli olarak görevlerini sürdürürlerdi. Ayrıca kale civarında bulunan Kıpti cemaatinin genelde demircilik hizmetinde istihdam edildiği görülmüştür.

Osmanlı kalelerinin yerleşmeye müsait bölümleri zamanla şehir merkezlerine dönüşmüştür. Nefs olarak kale içinde ve varoş olarak tabir edilen kalenin çevresine yapılan yerleşmelerde genelde Müslümanlar ve gayrimüslimler farklı mahallerde otururlardı. Semendire Sancağı'nda da durum farklı değildi. Semendire Sancağı'nda 13 adet müstahkem yapı bulunmaktadır. Kayıtlarda bu yapılar kale ve parkan olarak geçmektedir. Sancak dâhilinde bulunan kaleler Semendire, Belgrad, Koyluç, Sokol, Hram, Güğercinlik, Resava, Havale(Güzelce), Ujiçe, Sivricehisar ve Magliç kaleleridir. Bölgede görülen bir diğer yapı ise ahşap direkler kullanılarak örülmüş duvarların içine moloz ve harç doldurularak yapılan parkanlardır³⁵⁰. Etrafı hendekle çevrili orta ölçekli yapılar olan Hisarlık ve Koçayna parkanları bu tip yapılardandır.

Semendire Sancağı'ndaki kaleler Macar hududunda bulunan savunma teşkilatının sağ kolunu oluşturmaktaydı. Güvercinlik, Hram, Koyluç ve Semendire kaleleri savunma ağının ilk hattında yer alırken, güneyinde yer alan Resava, Magliç, Ujiçe, Sokol ve Güzelce kaleleri ise ikinci savunma hattında yer almaktaydılar³⁵¹.

³⁵⁰Bu tip yapıların büyük ölçeklilerine palanka denilirken daha küçük boyutta olanlarına parkan deniliyordu. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 539; “Bu yapı taş duvarlar ve kayalada çevrili, köşelerinde dört burç ve kapıların üzerinde iki adet dörtgen kule bulunan bir şato niteliğini taşımaktaydı.”, Burcu Özgüven, “Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Askeri Yapı ve Kaleleri”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler*, Konya 2000, s. 273.

³⁵¹ Göksel Baş, “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 33, s. 159.

Harita 4: Semendire Sancağı'nda Bulunan Müstahkem Yapılar³⁵²

1.3.1. Semendire Kalesi

Belgrad'ın 45 kilometre doğusunda Jezeva ve Tuna nehrinin birleştiği yerde bulunan bu kale Osmanlıların Sırların başkenti Alcahisar'ın fethetmesinin ardından yeni bir başkent kurma teşebbüsü ile 1429 yılında yapılmaya başlanmıştır. II. Murad döneminde Brankoviç tarafından yapımına başlanan bu kale üçgen bir plana sahiptir. Başlangıçta tek bir kuleye sahipken zamanla kulelerin sayısı 26'ya kadar çıkmıştır. 11 hektardan fazla bir alanı kapsayan bu kalenin içinde tepe bölgesinde bir iç kale daha inşa edilmişti. Kale 1439'da Osmanlı'nın eline geçtiğinde bir kısmı harap olsa da 1444'te tekrar Sırların eline geçmiş ve Sırlar kaleyi tahkim etmeye devam etmişlerdir.³⁵³

1553 yılında kaleyi bizzat gören Hans Dernschwam, kaleyi tarif ederken şehrin kuleleri ve büyüklüğünden sitayişle şöyle bahseder:

“2 Ağustos'ta Groçka'dan kalkarak 3 veya 4 mil mesafede bulunan Sendere'ye 6 saatte geldik. Kalenin önündeki meydanda konakladık.

³⁵² Göksel Baş, “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad...” s. 159.

³⁵³ Marko Popoviç, *Смедеревски Град Емане Грађења и Значење: The Town Of Smederevo - The Construction Phases and Historical Significance*, Belgrad 2011, s. 374-380.

Kafilenin ileri gelenleri civardaki küçük ve yarı harap bir evde misafir edildiler. Burada bir taleriyi 37 akçaya bozdurduk. Şehir ve kale Tuna'nın bir kolunda uzanan vadide yapılmıştır. Bu müstahkem kale nerde ise küçük bir şehir kadar büyük ve geniş olup Tyrnau'nunki gibi birçok kuleleri var. Surların önünde büyük bir geçit ve taş duvarlarla tahkim edilmiş kanal mevcut. Bu kanal Tuna'nın fazla suları ile doluyor. Suyunu Tuna'dan alan bu kanalda Dees'dan gelmiş 7 tane meşeden yapılmış büyük tuz gemisi gördük. Kalenin önünde Szolnok'tan getirildiği söylenen 10 adet top duruyor³⁵⁴.”

Kaleyi dört köşeli ve 36 kuleden müteşekkil olarak tasvir eden Evliya Çelebi Semendire Kalesi ile ilgili şu bilgileri kaydetmiştir:

“Nehr-i Tuna sâhilinde Belgrad tarafında çâr-kûşe bir seng-i tırâş kal'a-i savaştır kim cemî'i ahcârları Ferhâd-vâr tîşe-i üstâd mi'mârdan çıkup mücellâ ve musaykal dîvâr-ı serâmeddir. Hakkâ ki Âl-i Osmân elinde eyle bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn hisâr-ı kadîm ve sûr-ı azîm yokdur ve eyle bir rabât-ı müzeyyen ve şehir-i medyendir kim binâsı bir refî'ül-bünyân ve halkı halîm ü selîm ve sâhibü's-şân âdemlerdir. Üstâd-ı selef-i mühendisîn var maktûrun sarf edüp alâ mehil bir kal'a inşâ etmişdir kim hâlâ seyyâhân-ı berr [ü] bihâr içre memdûh olup hasretü'l-mülûk bir kal'a-i mahbûbdur.

Dâ'iren-mâdâr cirmi kâmil dörd bin adımdır ve cümle otuz altı kulle-i azîmlerdir, ammâ sâhib-i binâsı Sıvlani Yanoş Kral bir sâhib-i tab' ilm-i nücûmda kâmil üstâd-ı âmil olmağın bu kal'anın kara tarafındaki on iki aded kullelerin ilm-i nücûm üzre esâsın sa'd sâ'at-i tâli'-i meymûnda birağup on iki kulle binâ olunmuşdur ve her kullenin kubbesi üzre ola[n] alemlerin gölgeleri gün deverân etdikce baş kullenin zillî yanındaki kullenin dibine geldikde bir sâ'at olur. Bu hisâb üzre on iki kulle külâhının alemi gölgeleri on iki sâ'atde on iki kulle dibine gelüp on iki sâ'at tamâm olur. Garîb san'at-ı acîbdir, ammâ bu san'atı Destpot Krala isnâd ederler, zîrâ bir zamân anın tahtı idi³⁵⁵.”

³⁵⁴ Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya...*, s. 22.

³⁵⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. 5, s. 308, 309.

Eviya Çelebi her ne kadar üçgen formuna sahip kaleden dörtgen olarak bahsetse de kulelerin sayısı ile ilgili verdiği bilgiler doğrudur. Nitekim 1480 yılında yapılan eklemelerle kalenin kule sayısı 36'yı bulmuştur³⁵⁶.

Resim 3: Semendire Kalesi³⁵⁷

Tahrir defterlerinde *darü'l-guzât ve'l-mücâhidin* olarak kayıt edilen Semendire Kalesi 1521'de Belgrad'ın fethine kadar önemli bir üs merkezidir. Kale aynı zamanda Müslüman ve gayrimüslimlerin yaşadığı sancağın merkezini oluşturan bir yerleşim yeridir. Semendire Kalesi çeşitli grup ve cemaatlerle oluşturulan bir askeri garnizon tarafından korunmaktaydı. Bunun yanında kalede birer neferden oluşan zurnacı, nakkâre, davulcu ve nefirîden oluşan mehteran ekibi de vardı. Bunların görevleri ve aldıkları yevmiyeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

³⁵⁶ A. Fotić, M. Kiel, "Semendire", s. 469.

³⁵⁷ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 38.

Tablo 10: Semendire Kalesinde Bulunan Mehterân Ekibi ve Yevmiyeleri

Görev	1516 ³⁵⁸ (Yevmî)	1524 ³⁵⁹ (Yevmî)	1528 ³⁶⁰ (Yevmî)
Zurnacı	5	6	6
Nakkaredan	4	4	4
Tabl	4	4	4
Nefirî	4	4	4

1477 tarihli bir muhasebe defterinde Semendire Kalesi'nde 444 muhafızın bulunduğu kayıtlıdır. Muhafızlar hakkında detaylı bilgi bulunmayan bu kayda göre muhafızların günlük yevmiye tutarı 1.424 akçeye tekâbül etmektedir³⁶¹.

1488'de kalede tespit edilen asker sayısı 1.782'dir. Kalede bulunan askeri sınıflarıdan mevcudatı en fazla olanlar 850 nefer ile azeb ve farisanlar iken bunları 500 neferle martoloslar ve 300 nefer ile muhafızlar takip etmektedir.

1516'da kalede askeri birliğin toplam mevcudiyeti 626 neferi bulmaktadır. Kale dizdarının tımarı bu tarihte 1.773 akçeye tekabül etmekte idi. Kalede bulunan askerlerden yalnızca 16'sı Müslümandı. En kalabalık askeri grup 36 adet oda denilen bölüklere tabi olarak 395 nefer sayısı ile martoloslardı. Martolosların çocuk ve kardeşleri aynı zamanda kaleye hizmet etmeleri mukabilinde vergiden muaf tutulmuşlardır³⁶². Bu tarihte kalenin hizmetine tayin edilen Miloşevaç karyesi ahâlisi 160 hanelik bir yerleşim yeridir³⁶³.

³⁵⁸ COA, TT 1007, s. 38.

³⁵⁹ COA, TT 135, s. 4.

³⁶⁰ COA, TT 978, s. 150

³⁶¹ COA, MAD.d 176, v. 265/a.

³⁶² Cema 'at-i enbâ ve birâderân-ı topciyân ve tüfenkçiyân ve zenberekçiyân ki haraç ve İспенçe virmeyüb ve 'avâriz-ı divâniyeden mu'âf ve müsellemler olmağla hizmet ederler. COA, TT 1007, s. 22, 23.

³⁶³ Karye-i mezbûre re'âyâsı Semendire kal'asının virüdgirleridir. Hisara hizmet ederler hukuk-ı şer'iyeden ve rüsûm-ı 'örfiyeden ve 'avarız-ı divâniyeden mu'âf müsellemlerdir ve ber müceb-i defter-i 'atîk cürm-i cinâyet ve resm-i fuçu verürler. COA, TT 1007, s. 33.

Tablo 11: Semendire Kalesi'nde Bulunan Askeri Gruplar

Görevli	1488		1516			1523			1524		1536		1560		
	Nefer	Bölük	Gm	M	Bölük	Gm	M	Bölük	Gm	Bölük	Gm	Bölük	Gm	M	Bölük
Dizdar	1			1										1	
Kethüda	1			1										3 ³⁶⁴	
İmam														2 ³⁶⁵	
Topçu	50 ³⁶⁶	2	65	14	7	35	13		58				15	25	3
Tüfekçi	40 ³⁶⁷	4	76		7				42						
Zenberekçi	40 ³⁶⁸	4	40		4										
Sengitraşân			10		2				8						
Neccar			12		1								7	1	
Haddâd			3		1										
Haddâdan-ı 'azeb			3		1				13						
Bennâ			13		1				15						
Kalafatçıyan-ı 'azeb			8	1	1				9				10	4	
Martolos	500 ³⁶⁹	50	395		36	367		37	392	36	352	40	53	4	5
Muhafız	300	30	10 ³⁷⁰											191	16
Azeb ve Farisân	850 ³⁷¹	84												107	14
Limancı													42		4
Toplam	1.782	174	626	15	51	402	13	37	537	36	352	40	127	338	42
			ebnâ ve birâderân-ı topçıyan ve tüfenkçiyân ve zenberekçiyân 114 hane 60 bive						ebnâ ve birâderân-ı topçuyân ve tüfekçiyân ve zemberekçiyân 25 nefer		ebnâ ve birâderân-ı martolosân 79 hane 28 mcrrd		ebnâ ve birâderân-ı martolosân 10 hane 13 mcrrd		

³⁶⁴ 1'i kale Kethüdası, 1'i topçu Kehüdası, 1'i Azeb Kethüdası. *COA TT 316*, s. 166-171.

³⁶⁵ 1'i kale imamı, 1'i azeb imamı. *COA, TT 316*, s. 166-171.

³⁶⁶ "Topçiyân-ı Müslüman nefer 18, Topçiyân-ı kefer nefer 42" Defterde gayrimüslim topçu sayısı yanlışlıkla 32 olarak belirtilmiştir. *COA, KK.d 4275*, v. 44b-45a.

³⁶⁷ Tüfekçiyân-ı Kefere 4 seroda bölüğünden oluşmaktadır.

³⁶⁸ Zenberekçiyân-ı Kefere 4 seroda bölüğünden oluşmaktadır.

³⁶⁹ 50 serodadan oluşmaktadır. *COA, KK.d 4275*, v. 50b-67a.

³⁷⁰ 1 dizdar 1 kethüda.

³⁷¹ *COA, KK.d 4275*, v. 82a- 111a.

1516 yılında kalede bulunan topçu ve tüfekçi guruplarının bir kısmı ulufeli iken bir kısmı ise yaptıkları hizmet karşılığında vergi muafiyeti hakkı kazanmışlardır. Geriye kalan askerlerin ve yardımcı sınıfların tamamı ulufe karşılığında hizmetlerini eda etmekteydiler.

1523 yılına gelindiğinde kalede yalnızca martolos ve topçu grupları kalmıştır. Miloşevaç Karye'si ahalisi ise 3 farklı mahalleye bölünerek 299 haneye ulaşmıştır. Bu tarihte kalede kalan topçuların tamamının ulufeleri tımara tebdil edilmiştir³⁷². 1524'ten sonra kaleye hizmet eden Miloşevaç ahalisinin önemli bir kısmı yeni fethedilen Belgrad Kalesi'nin hizmetine verilmiştir. Bu tarihte kalede bulunan dizdar ve kethüdalar hakkında tahrirlerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1530 yılına ait bir muhasebe defterinde Semendire Kalesi'nde bulunan askerlerin yevmiyeleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır³⁷³. Çeşitli cemaatlara ait 1.490 neferin kayıtlı olduğu deftere göre askerlerin yevmiyeleri aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 12: 1530 Yılında Semendire Kalesinde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri

Cemaat	Nefer	Fî Yevm	Fî Sene
Muhafızlar	253	1.094	387.276
Martoloslar	398	1.239	438.604
Azebler	798	3.119	1.066.696
Süvariler (Ulûfeci)	101	634	216.828
Toplam	1.550³⁷⁴	6.086	2.109.404

Tablodaki veriler göz önüne alındığında 1530 tarihli muhasebe defterine göre kalede mevcut asker sayısı tahrir defterlerine nazaran oldukça yüksek görünmektedir. Toplam 1.550 nefer içerisinde en kalabalık grubu azeb sınıfı oluşturmaktadır. Kaledeki en yüksek günlük yevmiyeyi yaklaşık 6.3 akçe ortalama ile süvariler alırken en düşük yevmiye alan martolosların yevmiyeleri yaklaşık olarak 3.1 akçeye tekâbül etmektedir.

³⁷² “Zikrolunan topçular Semendire kal’asında topçuluk hizmetin edüb emr üzere ‘ulûfeleri tımara tebdil olunmuşdur. Kadîmden haraçdan ve ispençeden ve sâ’ir rusûm-ı ‘örfiyeden mu’âflardır ve ‘öşür vermezler deyu defter-i ‘atîkde mastûr olub ve ellerinde selâtin-i mâziyyeden rahmetuhum-leh ahkâm-ı şerîfe olub defter-i cedîd pâye-i serîr a’lâya ‘arz olundukda karar-ı sâbık haraçdan ve ispençeden ve ‘öşürden vesâ’ir rusûm ‘örfiyeden mu’âf olmak emrolunmağın defter-i cedide ol vech üzere kaydolundu.” , COA, TT 978, s. 13

³⁷³ COA, MAD.d 506, s. 5.

³⁷⁴ Defterde toplam 1.490 olarak hesaplanmıştır.

Ayrıca defterde kaydı bulunan topçu, zemberekçi, sengtraş, neccar ve haddad gibi cemaatlerin kayıtlarının 1524'teki tahrir ile aynı olduğu görülür.

1536 tahririne göre Semendire Kalesi askeri açıdan önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Yeni uç merkezinin Belgrad olması ve Semendire sancakbeyinin artık burada ikâmet etmesi bu durumun oluşmasında etkilidir. Kalenin bakımsız kalması neticesinde 1536 yılında Miloşevaç ahalisinin bir kısmı Semendire Kalesi'nin hizmetine geri döndürülmüştür. 1560 tarihinde kaledeki askeri unsurların yeniden teşkil edildiği görülmektedir. Bu tarihte kalede yer alan toplam 465 neferin 338'i Müslümanlardan seçilmiştir³⁷⁵.

1560 yılında kalede bulunan muhafız, cebeci ve topçu sınıfının görev ücretleri tımarlardan karşılanmaktaydı. Bu tarihe ait bir defterde 186 muhafız, 15 cebeci, 40 adet topçu grubunun tımarları kayıt altına alınmıştır³⁷⁶. Kale dizdarı Mahmud'un toplam tımar yekûnu 12.137 akçe iken kale kethüdası Yunus İne'nin tımarı 5.146 akçe idi. Muhafızlara ser bölük olarak tayin edilen 19 neferin tımarları ise 1500 akçe civarında idi. Geriye kalan muhafızların tamamı Müslüman olup tımarları ekseriyetle 1.400 akçeye tekabül ediyordu. Muhafız grubu içerisindekiler 9'u kul, 2'si şâdî(acemî), 2'si imam olarak kaydedilmiştir. İmam olarak görev yapan Muharrem'in tımarı 1.440 akçe iken, diğer imam Mehmed'in tımarı 1.471 akçe olarak kaydedilmiştir³⁷⁷.

1560'ta tımara kaydedilen 15 adet cebeci grubunun 9'u Müslüman, 6'sı gayrimüslimdir. Sercebeci olarak kaydedilen Mehmed'in tımarı 4.069 akçedir. Cebeci kethüdâsının ise 3.000 akçelik tımarı bulunur. Geriye kalan Müslüman cebecilerin tımarı

³⁷⁵ “Zikrolan karyenin re'âyası mâ-tekaddümden Semendire kal'asının virüdgirleridir. Elllerinde selâtin-i sâlifeden enârallah u be-rahmuhum ahkâm-ı şerîfeleri var. Nesne vermezler hemân bâd-ı hevâ ve resm-i 'arûs ve resm-i fuçî ve cürm-i cinâyet verürler deyu defâtir-i 'atikde mukayyed ve mastûr iken ba'de zaman Belgrad kal'ası feth olunduk da ifrâz edüb bir mikdar re'âyasın Belgrad kal'asına virüdgir ta'yin etmişler imiş. Teftiş olundukda kal'a-i Semendire'de hizmet ziyâde olub ve mîrî köprüler ve hassa tophaneler harabe müşerref olub meremmet lâzım ve lâbüdd olmağın ifrâz olunan re'âyâ birikdirilüb gerü kemâkân cümle kal'a-i Semendire'ye virüdgir ve meremmetçi ve köprücü ta'yin olundular ki kal'a-i mezbûrenin tophanelerin ve anbârların yapup ve bâkî meremmete muhtâc olan yerlerin rûz-be-rûz meremmet eyleyub ve her senede dörd yüz aded ağacı diker olan köprüler için der mahzen (ve) bozulan yerlerin ta'mir ve termîm eyleyeler.” *COA, TT 187*, s. 115.

³⁷⁶ Bkz: Ek-7.

³⁷⁷ *COA, TT 330*, s. 4-36.

1.400 akçe olarak kaydedilmiştir. Gayrimüslim cebecilerin tımarları ise 2'si 1400 akçe ve 4'ü 700 akçe olarak tevcih edilmiştir³⁷⁸.

Aynı tarihte kalede bulunan topçu cemaatinin 26'sı Müslüman iken 14'ü gayrimüslimdir. Kalede bulunan topçubaşının tımarı 2.300 akçe iken, topçu kethüdasının tımarı 1.666 akçedir. Topçular içerisinde ayrıca 1500 akçe tımara sahip 2 serbölük bulunmaktadır. Geriye kalan topçuların tamamının tımarı 1.400 akçedir³⁷⁹.

Genel olarak bakıldığında kaledeki görevliler 1560 tarihinden önce ekseriyetle gayrimüslim iken bu tarihten itibaren Müslümanlar arasından seçilmiştir. Ayrıca 1560'ta kaledeki askeri varlık 1488 yılına nazaran düşüş göstermiştir.

1.3.2. Belgrad Kalesi

Sırça beyaz şehir manasına gelen Belgrad, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde Kuzey ve Orta Avrupa'yı birbirine bağlayan yolların üzerinde inşa edilmiştir. Osmanlılar burayı bir serhat şehri olması münâsebeti ile dârü'l-cihâd olarak tabir etmiş, bölgede bulunan aynı isimdeki diğer bölgelerden ayırt etmek maksadı ile buraya Tuna Belgradı veyahut Üngürüs Belgradı da demişlerdir³⁸⁰.

Oldukça muhkem olan bu kalenin savunma yönü Macar ve Sırlar tarafından iyi bir şekilde tahkim edilmiştir. 15. yüzyılda şehri gören Bertrandon şehrin etrafına hendeklerle tahkimat yapıldığını ve kalede bulunanların burayı iyi bir sığınak olarak gördüklerinden bahsetmektedir³⁸¹. Kale, Osmanlılar tarafından birçok defa kuşatma altına alınmış olsa da fethi 1521 tarihinde gerçekleşmiştir³⁸².

Bir tepe üzerinde beşgen bir yapıda inşa edilen kale tahrir defterlerinde "kal'a-i zîr", kal'a-i bâla ve kal'a-i bölme olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Kal'a-i bölme olarak adlandırılan tarafı aşağı kale içerisinde yer almaktadır³⁸³.

³⁷⁸ COA, TT 330, s. 36-38.

³⁷⁹ COA, TT 330, s. 39-46

³⁸⁰ Divna Djuric-Zamolo, "Belgrad", *DİA*, c. 5, s. 407.

³⁸¹ B. Broquiere, ...*Deniz Aşırı Seyahati*, s. 261, 262.

³⁸² S. Aslantaş, "Belgrad-ı Darü'l-Cihâd", s. 28, 29.

³⁸³ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 314.

Resim 4: Belgrad Kalesi³⁸⁴

1523'te kalede bulunan kalafatçı, topçu ve martolos cemaatleri kale varoşunda bulunan gayrimüslim mahallelerinde karışık olarak oturmaktaydılar. Bu yüzden sayılarını ayrı kategorilerde vermek mümkün değildir. Ayrıca ziraatla meşgul oldukları belirtilen bu cemaatlerin sayısı 48'dir.

1530 tarihinde kalede muhafız, martolos ve azeb ve süvarilerden oluşan 1.479 nefer asker bulunuyordu. Bunlara ait yevmiye bilgileri aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 13: 1530 Yılında Belgrad Kalesinde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri³⁸⁵

Cemaat	Nefer	Fî Yevm	Fî Sene
Muhafızlar	400	2.122	751.188
Martoloslar	389	1.404	514.716
Rü'esa ve Azeban	490	2.131	462.356
Süvariler (Ulûfeci)	200	1.349	461.356
Toplam	1.479	7.056	2.189.616

³⁸⁴ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 320.

³⁸⁵ COA, MAD.d, 506, s. 16.

1530 tarihinde kalede bulunan askerlerin sayıları Semendire Kalesi'nden azdır. Ancak yevmiye toplamları Semendire Kalesi'ne nazaran daha yüksektir. Bunun sebebi kalede en yüksek yevmiyeyi alan süvarilerin sayısının Semendire Kalesi'nden iki kat fazla olmasıdır. 1536 tarihinde ise martoloslar 40 oda şeklinde teşkilatlı olarak 386 nefer ile kaleye kayıtlıdır³⁸⁶.

Tahrir defterlerinde göre 1560 yılında kalede bulunan askeri sınıfın mevcudiyeti artmıştır. Kalede bulunan askeri teşkilat aşağıda tablo olarak verilmiştir.

Tablo 14: 1560 Yılında Belgrad Kalesinde Bulunan Askeri Sınıf

Görevli	1560					
	Dizdar	Kethüda	Serbölük	Alemdar	M.Nefer	G.Müslim nefer
Müstahfizân-ı kal'a-i Belgrad	1	1	23		182	
Müstahfizân-ı kal'a-i Bölme-i Belgrad	1	1	6		41	
Cemaat-i Müteferrika-i 'an Anbarciyân ve Bevvâvan					7	
Cemaat-i Cebeciyan ve Mehterân ve Kundakçıyan ³⁸⁷					9	
Cema'at-i Topçuyân		1	5		35	13
Cema'at-i 'azeban			12	2	101	
Cema'at-i Limancıyan			1		30	
Cema'at-i Kalafatçıyan						19
Martolos			8			92
Cemaat-i Kıptiyân-ı haddâdân-ı Müsellemân ³⁸⁸						20

³⁸⁶ COA, TT 187, s. 248-255.

³⁸⁷ 1'i ser-cebeci olmak üzere 4 cebeci; 1'i Nefîrî, 1'i tabbâl, 1'i nakkare olmak üzere 3 nefer Mehterân ekibi; 2'si Kundakî, COA, TT 316, s. 364.

³⁸⁸ "Mezkûrûn kal'a-i Belgrad limanında olan gemilere meremmet lâzım olduk da demir âlâtın işler mukâbele-i hizmetlerinde harâçdan ve ispençeden ve sa'ir 'avârız-ı divânîyye ve tekâlif-i 'örfiyyeden

Cema'at-ı Kıptiyân-ı Müsellemân-ı gayr- ı mu'âfat						18
Cema'at-i Diğer Kıptiyân						11
Cemat-i Diğer dervaroş-i Vuk						6
Toplam	2	3	55	2	405	87

1560 yılında kalede bulunan askeri nüfusun en kalabalık grubunu muhafız askerler oluşturmaktaydı. 186 muhafızın bulunduğu kalede ayrıca kalenin aşağı tarafı olan bölme kısmında da 41 nefer muhafız bulunmaktadır. Bu tahrirde yer alan daha önce Semendire Kalesi'nde bulunan mehterân ekibi Belgrad Kalesi'ne yönlendirilmiş olmalıdır. Zurnacı, nefirî, tabl ve nakkare olmak üzere 4 nefer olarak en son 1524 yılında Semendire'de kaydedilen bu ekipten bu tarihte sadece zurnacı eksiktir. Kale etrafına yerleştirilen Kıptiler ise 3 gruba ayrılarak yaptıkları hizmetlere karşılık olarak vergiden muaf sayılmışlardı. Kale varoşunda mütemekkin 5 hane, 2 mücerred olarak Yahudiler de bulunmaktadır.

1560 tarihli muhafız tımarlarının kayıtlı olduğu defterde Balgrad Kalesi'nin dizdarı Hasan 12.071 akçelik tımar tasarruf etmekte idi. Kale kethüdasının tımarı 5.769 akçe iken geriye kalan 226 neferin ekseri 1.400 akçelik tımar tasarruf etmekteydiler. Bu muhafızlardan 4'ü kul olarak kaydedilmiştir³⁸⁹. Kalenin 1560 yılı verileri Semendire Kalesi ile kıyaslandığında Belgrad'da bulunan askeri zümre daha fazladır.

1.3.3. Güvercinlik (Golubac) Kalesi

Semendire'nin yaklaşık 70 km doğusunda Tuna Nehri'nin kenarında yer alan bu kale Osmanlıların eline Semendire'nin fethinden hemen önce geçmiştir. Osmanlı kaynaklarında çoğunlukla "Güğercinlik" olarak anılmıştır. Bu kale Belgrad'ın fethine kadar olan dönemde önemli bir serhat noktasıydı. Kale özellikle Macarlarla olan mücadelelerde Osmanlı Devleti'nin sıklıkla kullandığı bir karargâh olmuştur.

mu'âf ve müsellem olub kal'aya müte'allik envâ'ı demur esbâbın dahi işleyeler deyu defter-i 'atıkde mukayyed bulunduğundan gayrı ellerinde emr-i şerîf-i vâcibü's-şer'leri dahi olmağın defter-i cedid-i sultâniye kayd olundu." *COA, TT 316*, s. 368.

³⁸⁹ Bkz: EK-7.

Kale, Braniçeva Kazası sınırları dâhilinde yer almaktadır. Önceki bölümde zikrolunduğu üzere kaza kadısı aynı zamanda burada ikamet ettiğinden dolayı burası kazanın doğal merkezi olmalıdır. Ayrıca tahrir defterleri burada Cuma kılınır bir yer olarak bahsedilmektedir. Ancak defterlerde burada bulunan camii ile ilgili bir kayda rastlayamadık.

Güvercinlik Kalesi'nde bulunan askeri unsurlar içerisinde martoloslar önemli bir yer almaktadır. Kalede bulunan görevliler muhtelif miktarlarda ulufe karşılığı hizmet etmektedirler³⁹⁰. Kalede askeri kuvvetlerin en fazla olduğu tarih 1476'dır. Bu tarihte kalede bulunan 85 hane gayrimüslim müselleme kaydedilerek vergiden muaf tutulmuştur³⁹¹. Kalenin varoşu olan Manastır Mahallesi'nde ise 10 hane gayrimüslim bulunmaktadır. Ayrıca burada 4 bölük halinde kırk nefer zemberekçiye bir kaptan tayin edildiği görülmektedir³⁹². Branovi v. Bransal adlı kişinin kaptanlık yaptığı kaydının bulunduğu defterde bilgiler bununla sınırlıdır.

1516 ve 1524 tarihli defterlerde kapudanlık vazifesinde bulunan kişilere kalede bulunan askerlere ait niyâbet vergilerinin tımar olarak tevcih edildiği görülmektedir³⁹³. Yine 1524 yılında kapudan-ı Güğercinlik olarak kaydedilen bu görevlinin üzerinde yer alan “eşmez” ibâresi ile sefer yükümlülüğü olmadığı anlaşılmaktadır³⁹⁴. 1536 yılı tahririnde yer alan kanunnameye göre kapudan olarak tarif edilen kişi azep ağasıdır³⁹⁵.

³⁹⁰ COA, TT 135, s. 9.10.

³⁹¹ “Nefs-i Güğercinlik ellerinde berât-ı sultânî var ellerinde olan bağlarına ve bağçelerine ve tarlalarına mutasarrıf olub haraçdan ve ispençe ve ‘öşür vermekten ve cürm-i davarın ve salgundan fi'l-cümle cemî’ ‘avâriz ve tekâlif-i dîvâniyeden mu’âf ve müselleme olub emîn olalar ve oğullarına ve kızlarına ve davarlarına dahl etmeyeler ve güçle nesnelere almayalar ve martolosların esirlerin bekletmeyeler bunlar dahi edgeldikleri gibi kal’a-i mezkûrenin ve gemilerin her ne dürlü kulluğu olursa doğruluk ve rastlık birle yerine getüreler ve gecelerde on nefer kişi çıkarub gemileri bekledeler ve anun gibi ola ve kezalik mecmû’ hisarun ve gemilerin her ne kulluğu olursa yerine getüreler ve dahi öte yakadan ve berü yakadan ne kadar harâç yazılmadık kâfir getürürlerse anlar dahi bunlar gibi olalar bir dürlü dahi etmeyeler.”, COA, TT 16, s. 750.

³⁹² “Zemberekçiyân-ı kal’a-i mezkûre ‘ulufe yerler bölük başıları yevmi beş akçe bakisi dörder akçe yerler. Branovi v. Bransal kapudan kırk neferdir kapudanlı.” COA, TT 16, s. 751.

³⁹³ “Niyâbet ve bâd-ı hevâ ve resm-i ‘arûs-ı zemberekçiyân ve tüfekçiyân ve haddâdan ve neccârân-ı kal’a-i Güğercinlik ma’a uğurluk-ı gerdek.”, COA, TT 1007, s. 378.

³⁹⁴ COA, TT 135, s. 89.

³⁹⁵ “...cümlelerin nisfî sancakbeyi ve nisfî aharn kapudan azep ağası dahi oldur ol ala ve su yüzünden gelen...”, COA, TT 187, s. 11, 12.

Tablo 15: Güvercinlik Kalesi’nde Bulunan Görevliler

Görevli	1476		1516		1524	
	Nefer	Akraba ³⁹⁶	Nefer	Akraba	Nefer	Akraba
Müslüman (Azeb- Yeniçeri)			22		7	
Gayrimüslim	85		18		18	
Neccar	3	7 ³⁹⁷	5 ³⁹⁸	2	7 ³⁹⁹	1
Haddad	3					
Sengtraşân	3					
Kemankıran	2					
Zenberekçiyân	40	22	36	28	38	9
Martolosân	42	20	75	43	98	
Tüfekçi	15	5	10	8	10	3
Bennâyan	10					
Floriciyân			3			
Haymana			44			
Toplam	221	54	213	81	179	13

1476’da kalede bulunan askeri sınıfın sayısı 221’dir. Kalede mevcut askerlerin önemli bir kısmını martolos ve zenberekçiler oluşturmaktadır. Bunun yanında bu tarihte 5 zenberekçi 1 tüfekçinin ulufeleri tutsak düşmeleri sebebi ile kesilmiştir. Tutsaklıktan kurtulmalarına rağmen bu kişilerin görevlerine iade edilmeleri ile ilgili ayrıntılı bir bilgi mevcut değildir⁴⁰⁰.

Kaledeki askeri kuvvetin mevcudiyeti sonraki süreçte düzenli olarak düşmüştür. 1516’ya gelindiğinde kalede bulunan 213 nefer askerin 22’sini Müslüman ‘azeb ve

³⁹⁶ Ebnâ ve birâderân.

³⁹⁷ Ebnâ-i Neccar ve sengtraşan, *COA, TT 16*, s. 752.

³⁹⁸ Neccar ve Haddad bir arada verilmiştir.

³⁹⁹ Neccar ve Haddad bir arada verilmiştir.

⁴⁰⁰ “‘ulufeleri münkatı’ olmuş zenberekçi ve tüfekçi ki Pojeren uğraşında dutsak olduklarıyla ‘ulûfeleri kesilmiş hâliyân dutsaklıktan halâs olmuş.’”, *COA, TT 16*, s. 753.

yenicheriler oluşturmaktadır. Kaleye Müslüman askerlerin yerleştirilmesi ile beraber burası Cum'a kılınır bir mekâna dönüşmüştür⁴⁰¹. 1524'te muhtelif kategorilerde mevcut asker sayısı 179'a kadar gerilemiştir. Bu tarihte kalede bulunan askerlerin 98 neferini martoloslar oluşturmaktadır. Bu martoloslardan 18 adeti Gradişte Karyesi'ne yakın bir bölgede güvenlik amacı ile Mihaloğlu Ali Bey tarafından konuşlandırılmıştır⁴⁰².

1530 tarihi kalede mevcut askeri nüfusun en fazla tespit edildiği yıldır. Bu tarihte kalede muhtelif cemaatlara tabi 309 nefer asker tespit edilirken bunların aldığı ulufe miktarı kategorilerine göre aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 16: 1530 Yılında Güğercinlik Kalesinde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri

Cemaat	Nefer	Fî Yevm	Fî Sene
Muhafızlar ⁴⁰³	143	565	200.008
Martoloslar	96	210,5	74.516
Rü'esa ve Azaban	45	193	66.004
Süvariler (Ulûfeci)	25	158	44.036
Toplam	309	1.126,5	384.564

1530 yılında muhafız, zenberekçi, neccâr ve topçular bir arada kaydedildiği için bunlara ait verileri ayrı kategorilerde değerlendirmek mümkün değildir. 143 neferin bulunduğu bu grubun içerisinde bir mehter ekibi de bulunduğu kayıtlı olmasına rağmen aynı sebepten dolayı bunlara ait tafsilatlı bir bilgi verilememektedir.

1560'ta kalede yalnızca 82 tımarlı muhafız bulunmaktadır. Bu muhafızlar ekser kalelerde olduğu gibi 1.400 akçelik tımar tasarruf ediyorlardı. Kalenin dizdarı 5.021 akçelik tımara sahipti. Kale kethüdasının tımarı ise 2.075 akeçeye tekabül ediyordu. Kalede imam hatiplik görevinde olan Mevlanâ Hayreddin'in 2.700 akçelik tımarı bulunuyordu⁴⁰⁴.

⁴⁰¹ COA, TT 1007, s. 316.

⁴⁰² "Cema'at-i martolosan ki sabıktan Mihaloğlu Ali Bey Güğercinlik kal'asından ifrâz edüb mahûf yer olmağla Gradişte yakın eylemiş 'ulufelerin Güğercinlik martolosları ile alurlar. Nefer 18.", COA, TT 135, s. 9.

⁴⁰³ "Cemaat-i müstahfizân ve zenberekçiyân ve tüfenkçiyân ve neccârân ve topçuyân ve mehterân ve gayruhu ber müceb-i defter-i hizâne-i 'âmire" COA, MAD.d 506, s. 28.

⁴⁰⁴ Bkz: Ek-7.

Resim 5: Güvercinlik Kalesi⁴⁰⁵

1.3.4. Resava Kalesi

Braniçeva Kazası'nda bulunan bir diğer kale de Resava Kalesi'dir. 1476 tahririnde kale hakkında müstakil bir bilgi verilmez iken kalede mevcut askerlerin durumu tımar tevcihatı bölümünde görülmektedir. Defterde iki adet Resava Kalesi dizdarı kayıtlıdır. Bu tarihte kalenin dizdarı Kemal Bey'in 10.409 akçelik tımarı bulunmaktaydı⁴⁰⁶. Diğer dizdar Muslihiddin ise 7.463 akçelik tımarı tasarruf ediyordu. Kalede imamlık görevinde bulunan Mahmud Fakih'in 2.014 akçelik tımarı bulunurken Resava Kalesi'nde kapıcılık görevinde bulunan Süleyman'ın 2.256 akçelik tımarı bulunuyordu. Ayrıca defterde 2 topçunun yanında 33 kale muhafızının tımarları bulunmaktaydı.

1516'da kalede mevcut askeri zümre olarak yalnızca 3 topçu kaydedilmiştir. Bunun yanında hizmet grubu içerisinde 2 adet haddad bulunur. Haddad ve topçular ulufe ile hizmet gördükleri gibi bunların oğul ve biraderleri de ulufe almaktaydı. Bunun yanında yardımcı kuvvet olarak kale varoşunda mevcut 9 nefer Müslüman istihdam

⁴⁰⁵ Uroš Radosavljevic, Irena Kuletin Culafic, "Use of Cultural Heritage for Place Branding in Educational Projects: The Case of Smederevo and Golubac Fortresses on the Danube", *Sustainability*, 2019, s. 33.

⁴⁰⁶ COA, TT 16, s. 643.

edilmiştir⁴⁰⁷. Kale varoşunda bulunan 17 neferden oluşan çingenerler de demircilik hizmeti mukabilinde avarızdan muaf idiler⁴⁰⁸. 1524'te kalede mevcut sınıfların kategorisinde bir değişiklik olmamıştır. Bu tarihte 4 topçu, 4 haddâd bulunurken kale varoşunda bulunan Müslümanların sayısı 21'e çıkmış, çingenerlerin sayısı 15'e düşmüştür. Ayrıca İvraşya ahalisi de kale hizmeti için görevlendirilmiştir⁴⁰⁹.

1560'a gelindiğinde kalede dizdar, kethüda, imam, müezzin ve 40 nefer muhafız grubunun tımarları kaydedilmiştir. Resava Kalesi'nin dizdarı 3.184 akçelik tımarı tasarruf ederken kale kethüdasının tımarı 2.375 akçedir. Kalede bulunan imamın 1.653 akçelik tımarı bulunmasına karşın, müezzinin tımarı 1.700 akçe ile daha fazladır. 40 nefer muhafızın yalnızca ikisi gayrimüslim olmakla beraber tasarruf ettikleri tımar hâsılı 1.400 akçe ile Müslüman muhafızlar ile aynıdır.⁴¹⁰

1.3.5. Havale-Avala (Güzelcehisar) Kalesi

Belgrad yakınlarında bulunan bu kale II. Murad zamanında gerçekleşen başarısız kuşatmanın ardından Belgrad Kalesi'ni gözetlemek amacı ile 1442 yılında Şehabeddin Paşa tarafından yapılmıştır⁴¹¹. Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu Havala'nın Ortaçağ'dan kalan bir kalenin kalıntıları üzerine inşa edildiği tespit edilmiştir⁴¹². Evliya Çelebi, kalenin Belgrad'da olduğundan ve burada Gazi Porça'nın medfün olduğundan söz eder⁴¹³.

1476'ya ait bir muhasebe kaydına göre Güzelce Kalesi'nde 37 nefer muhafız bulunmaktadır. Muhafızların yevmiyeleri ise toplam 262 akçedir⁴¹⁴. 1488'de kalede bulunan askerlerde çok fazla bir değişiklik olmamakla birlikte bu tarihte burada 1 dizdar ve ketühüdâdan başka 3 bölükten oluşan 35 kişilik bir muhafız grubu bulunmaktaydı⁴¹⁵. 1530'da kaledeki muhafız sayısı dizdar, kethüda ve imam hariç olmak üzere 20'ye

⁴⁰⁷ “Cema'ât-i kal'a-i mezbûre varoşunda sâkinlerdir. Hacet olıcak yoldaşlık hizmetin ederler. Rusûmdan ve 'avarızdan nesne vermezler.” COA, TT 1007, s.329.

⁴⁰⁸ COA, TT 1007, s. 329.

⁴⁰⁹ COA, TT 135, s. 8.

⁴¹⁰ COA, TT 330, s. 159-166.

⁴¹¹ Feridun Emecen, “Şehabeddin Paşa”, *DİA*, 2019, s. 548.

⁴¹² Srdjan Katić, Тврђава Авала (Гјузелце) 15–18. Бек (Avala (Güzelce) Fortress, 15-18th centuries), *The Historical Review*, vol. LXIV, 2015, s. 253–255.

⁴¹³ Eviya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. 5, s. 195.

⁴¹⁴ COA, MAD.d, 176, v. 265a.

⁴¹⁵ COA, KK.d 4725, v. 49a.

düşmüştür. Muhafızların yevmiyeleri ise toplam 127 akçe olmakla beraber yıllık 44.956 akçedir⁴¹⁶. 1560 tarihli mufassal tahrir defterinde kalede dizdar, kethüda ve imam ile birlikte 22 adet muhafız gurubu bulunmaktadır. 2 serbölüğün kaydedildiği defterde muhafızların tamamı Müslümandır⁴¹⁷. Aynı yıla ait icmal müstahfızan defteri kaledeki askeri nüfusu doğrulasa da burada bulunan görevlerin isimleri uyuşmamaktadır. Müstahfız defterine göre Dizdar Hızır'ın 4.464 akçelik tımarı bulunmaktadır. Kalede bulunan bir diğer görevli ise 2.539 akçelik tımara sahip kethüdaydı. Kalenin imamı 2.000 akçelik tımarı tasarruf ederken geriye kalan muhafız grubunun tımar hasılı diğer kalelerdeki gibi 1.400 akçedir⁴¹⁸.

Resim 6: Havale-Avala (Güzelcehisar Kalesi)⁴¹⁹

1.3.6. Ujçe Kalesi

1459 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirilen bu kale hakkında kaynaklarda çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kaledeki askeri varlıklarla ilgili elimizdeki ilk bilgiler 1530 tarihli bir muhasebe kaydında bulunmaktadır. Bu tarihte kalede dizdar, kethüda, imam ve 31 nefer muhafız bulunmaktadır. Bu kişilerin günlük ulufeleri 126 akçe iken bu tutar yıllık 44.604 akçeye tekâbül etmektedir⁴²⁰.

⁴¹⁶ COA, MAD.d, 506, s. 41.

⁴¹⁷ COA, TT 316, s. 288.

⁴¹⁸ COA, TT 330, s. 96-99.

⁴¹⁹ Srdjan Katić, "Тврђава Авала...", s. 256.

⁴²⁰ COA, MAD.d, 506, s. 27.

1560 yılında dizdar, kethüda, imam ve hatipler dâhil olmak üzere 34 kişilik bir askeri zümre mevcuttur. Kalenin dizdarlığını yapan Gazi Şirmerd'in tımarı 4.320 akçeydi. Kalenin kethüdalığını yapan Mehmed b. Hasan'a 2.500 akçelik tımar tevcih edilmişti. Kalenin imamı Timur'un tımarı 1550 akçeydi. Bir diğer din görevlisi Hatib Taceddin'e ise 1.600 akçelik tımar uygun görülmüştü. Ayrıca kalede bulunan muhafızlara 3 kişi serbölük tayin edilmiştir⁴²¹.

1.3.7. Hram (Ram) Kalesi

Semendire'nin 39 km kuzeydoğusunda bir kayalık üzerine inşa edilen bu kalenin geçmişi Ortaçağa dayanır. II. Beyazıt zamanında yapılan bu kale, Geç Ortaçağdan kalan bu yapının kalıntıları üzerine inşa edilmiştir⁴²². Yaklaşık iki ayda yapımı tamamlanan kalenin özelliği Balkanlardaki ilk topçu takviyeli kale olmasıdır⁴²³. Braniçeva Kazası'nda bulunan kalenin, 2014 yılında TİKA bünyesinde restorasyonu tamamlanmıştır.

Evliya Çelebi kalenin H. 897/M.1491-2 yılında Sultan Bayezid-i Veli tarafından yapıldığını kaydetmektedir. Çelebi, kalede bulunun askeri garnizonun sipah kethüdası, yeniçeri serdarı ve kale dizdarının yanında elli adet neferden oluştuğundan söz eder. Ayrıca kalenin bir kaya üzerinde beşgen bir yapıda, beş kulesi bulunduğunu ve kalenin kapısının batı tarafında yer aldığını tarif etmektedir. Günümüzdeki kale kalıntısına bakılırsa Evliya Çelebi kaleyi doğru bir şekilde tasvir etmiştir. Evliya Çelebi kale varoşu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Bu kal'anın kible cânibinde kal'aya sehel havâle bir mürtefi' zemînde bir varoş-ı azîm imiş. Henüz birkaç ay mukaddem ihrâk olup niçe yerleri harâb u yebâb hâli üzre yatırdı. Ancak kal'a önünde bir taş binâ hânı var, Tımışvarlı Cimcime Defterdâr'ın hayrâtıdır. Ve şehir henüz amâr olup ancak iki yüz kadar şindire tahta ile mestûr hâne-i nev-binâ ma'mûrlardır. Cümle yigirmi aded nev-binâ dükkânlardır. Ve bir câmi'i var, bu dahi henüz ihrâk olup cânib-i vakıfdan amâr olmada idi. Ve kal'adan aşağı bir küçük

⁴²¹ COA, TT 330, s. 167-173.

⁴²² Machiel Kiel, “The Ottoman Castle of Ram (Haram) in Serbia and the Accounts of Its Construction, 1491,” *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, ed. Srđan Rudić and Selim Aslantaş, Beograd: Institut za Istoriju & Yunus Emre Enstitüsü Turkish Cultural Centre Belgrade, 2017) s. 166-167.

⁴²³ Göksel Baş, “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında...”, s. 158.

hammâmi [var].” Ve'l-hâsıl bu varoş dahi ma‘mûr değildir, ammâ âb [u] hevâsı ve bâğ u bâğçeleri latîfdir. Halkı Rûmeli tarzı esbâb geyüp Boşnakça ve Sırf ve Bulgarca ve Türkçe kelimât ederler⁴²⁴.”

Kale ile ilgili elimizdeki ilk kayıtlar Evliyâ Çelebi'nin aktardığı bilgiye göre kalenin inşa edildiği tarih olan H. 897/M.1491 yılına aittir⁴²⁵. Bu tarihte kalede 1 dizdar ve kethdânın da aralarında bulunduğu 6 bölükten oluşan 79 nefer topçu cemaati bulunmaktadır. Defterde kayıtlı bir diğer cemaat ise başlarında bir reisin bulunduğu 5 bölükten müteşekkil 48 nefer azeblerdir. Kalede sayısı en az olan askeri grub ise 1 bölük 9 neferden oluşan martoloslardır⁴²⁶. 1491'de kale dizdarının yevmiyesi 20 akçe iken kethüdânın yevmiyesi 7 akçedir. Kalede bulunan diğer topçu ve azeb neferlerinin yevmiyeleri ise 6-7 akçe arasında değişmektedir.

1516'da kalede 19 kişilik bir azeb ve yeniçeri cemaati bulunmaktaydı. Ayrıca 6 kişilik haddad, neccâr ve sengtraşan cemaati de kalenin hizmetine yardımcı olmaktaydı. Bu tarihte kalede bulunan bir diğer grup tek bölük halinde 10 nefer olarak örgütlenen martoloslardır. Ayrıca 40 kişilik bir haymane ve 17 kişilik floriciyan taifesinin de bulunduğu kalede, 1516'da bir pazarın kurulduğu bilgisi verilmiştir⁴²⁷. 1524'te kalede bulunan askeri sınıfın mevcudiyetinde bir düşüş olmuştur. Bu tarihte kalede bulunan Müslümanların sayısı 14'e düşerken, martlosların sayısı 10'dur. Neccâr ve haddad olarak yalnızca iki kişi görev almıştır. Kalede bulunan bütün unsurların oğul ve biraderleri ise 10 nefer olarak kayıtlı bulunmaktadır⁴²⁸.

1530 tarihinde ise kalede mevcut askeri nüfus 215 nefer ile en yüksek sayısına ulaşmıştır. Bu tarihte kalede mevcut askelerin sayıları ve yevmiyeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir⁴²⁹.

⁴²⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname I-X*, haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul 2006, c. 7, s. 163,164.

⁴²⁵ COA, KK.d 4725, v. 26b-28b.

⁴²⁶ COA, KK.d 4725, v. 2 a-b.

⁴²⁷ COA, TT 1007, s. 323-325.

⁴²⁸ COA, TT 135, s. 8, 9.

⁴²⁹ COA, MAD.d 506, s. 29.

Tablo 17: 1530 Yılında Hram Kalesi'nde Bulunan Askerlerin Yevmiyeleri

Cemaat	Nefer	Fî Yevm	Fî Sene
Muhafızlar	145	564	199.000
Azebler	45	166	56.772
Süvariler (Ulûfeci)	25	65	54.720
Toplam	215	795	310.492

1560 tarihinde kalede dizdar, kethüda, imam ve müezzın gibi görevlilerin yanında 67 kişilik bir muhafız birliği olduğu kayıtlara geçmiştir. Muhafızlardan sonra burada bulunan 3 bölük halinde 30 nefer 'azeb kuvveti en önemli güç olarak karşımıza çıkar. Kaledeki yardımcı hizmet grubu 4 topçu, 2 neccâr, 1 haddâd olmak üzere 8 kişilik bir cemaatten oluşmaktaydı. 1560 yılına ait bir başka defterde kaledeki muhafız sayısının 77'ye çıktığı görülmektedir. Kalede bulunan dizdarın tımar hâsılı 3.084 akçe iken, kethüdanın tımarı 2.279 akçedir. Kale imamının tımarı ise 1.550 akçeye tekabül etmektedir. Ayrıca kalede 7 bölüğü kumanda eden serbölükler bulunmaktaydı.

Resim 7: Hram Kalesi⁴³⁰

⁴³⁰ <https://anbmimarlik.com/proje/ram-kalesi/#gallery-5>

1.3.8. Koyluc (Kulic) Kalesi

Koyluc Kalesi Morava ve Tuna nehirlerinin birleştiği yerde Semendire'nin 8 kilometre doğusunda yer almaktadır. Bu kalenin II. Bayezid zamanında Hram Kalesi ile birlikte muhtemelen eski kalıntılar üzerine inşa edildiği düşünülmektedir. Kalenin yapısı Hram kalesi ile aynıdır⁴³¹.

Evliya Çelebi kalenin yapısını Hram Kalesi gibi beşgen bir yapıda, ancak yüksek bir dağın üzerinde inşa edildiğinden haber verir. Kalenin liman ve kible tarafından iki kapısı olduğundan söz eden Evliya Çelebi kalenin özelliklerini şöyle anlatmıştır:

“Kal'ası leb-i Tuna'da bir dü[z]lük yerde şekl-i muhammes üç kat fieddâdî taş binâ kal'a-i ra'nâdır kim dâ'iren-mâdâr cirmi kâmil bin altı yüz germe adım olup kible tarafına büyük kapusu ve liman tarafına su kapusu var. Eski binâ olmak ile beyâz kal'a değıldir, ya'nî kesif kal'a-i atıkdir kim der-i dîvârları karaca ve ba'zı yerleri alaca, rahnedâr yerleri var. Ammâ Semendire kal'ası gibi acîb ü garîb on yedi aded sivri tahta külâhlı kubbeleri var, ammâ iç kal'ası taşra kat kal'adan yüksekdir.

Ve cümle yigirmi pâre şâhî topçuğazları var, ammâ beş aded topları aceb mehîb toplardır. Lâkin iç kal'ası küçükdür. Ancak dizd[â]r ve [94a] kethudâ ve imâm [ve] mü'ezzin hâneleri ve cebehâne ve gılâl anbârı ve bir Hünkâr câmi'i var, tahta örtülüdür. Ve aşığı Tuna'ya ener su yolu ve bir kapusu var, gayri şey yokdur. Ve taşra kal'ada yüz kırk aded tahta şindire örtülü evlerdir. Ve cümle iki mihrâbdır ve iki mahalledir. Ve kara tarafı metîn handaklıdır kim içinden Tuna ceryân eder, ammâ şehir hâricinde kim dağlarda bâğlar zeyn olmuşdur.⁴³²”

Tahrir defterlerinde bu kale ile ilgili ilk bulgular 1516 tarihine ait mufassal defterde bulunmaktadır. Bu tarihte kalede 11 adet Müslüman hanesi, 10 nefer zenberekçi, 2 haddad, 24 martolos, 24 haymana hanesi ile beraber 7 bive, ayrıca 7 hane florici taifesi ve bunlara ait bir bive kaydı bulunmaktadır. Kalede bulunan florici taifesinin oğul ve birader sayısı 8 olarak verilmiştir. Burada görevli zenberekçinin, haddad ve martolosların

⁴³¹ Machiel Kiel, “The Ottoman Castle...” s. 188; Göksel Baş, “XV. Yüzyılın İkinci...”, s. 158.

⁴³² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. 7, s. 164.

tamamı gayrimüslim olup ulufe karşılığında hizmet görürlerdi. Kale varoşunda sakin olan florıcıların da flori vergisi verdikleri kaydedilmiştir. Aslında bu taife de kale varoşunda kaydedilen 24 adet haymana gibi etraftan gelen kimselerdir. Bu durum yeni gelen haymanaların da florici olarak kaydedilmesi ile görülmektedir⁴³³.

1524'te kale varoşunda bulunan Müslümanların sayısı 13 neferi bulmuştur. Kalede bulunan 11 nefer martolos, 10 nefer zenberekçi, 2 nefer haddad ve 2 nefer sengtraşın tamamı ulufeli olarak hizmetlerini eda etmekteydiler⁴³⁴.

1560 senesinde kalede aralarında 1 hatip, 1 müezzin, 1 dizdar ve 1 kethüdanın da bulunduğu 80 neferlik bir muhafız birliği bulunmakta idi. Kalede aynı zamanda 1 topçu, 2 sengtraş, 1 sercebeci, 2 neccar ve 1 haddad olmak üzere 6 nefer meslek erbabı vardı. Bu tarihte kalede yer alan gayrimüslim cemaatin nüfusu Müslümanlardan fazladır. Gayrimüslim cemaati sayısı 21 hane 5 mücerred iken, Müslümanlar 5 hane, 1 mücerredden ibaretti⁴³⁵.

1560 tarihli muhafız tımarlarının kaydedildiği deftere göre kale dizdarı 5.000 akçelik tımar tasarruf etmekteydi. Kalede dizdarın en önemli yardımcısı olan kale kethüdasının ise 3.000 akçelik tımarı bulunuyordu. Burada bulunan din görevlilerinin tımarları hakkında bu defterde bir bilgi bulunmamaktadır. Geriye kalan 88 adet muhafızın 2'si gayrimüslim olup, tımarları ise 1.400-1500 akçe arasında değişmektedir. Bu muhafızlardan 11 adeti ise kul kökenlidir⁴³⁶.

1.3.9. Magliç Kalesi

Sırp despotu Nemanjic tarafından inşa edilen bu kale Osmanlılar tarafından 1458'de ele geçirilmiştir. Kaleye stratejik bir noktada olmamasından dolayı çok fazla önem atfedilmemiştir⁴³⁷. 16. yüzyılın sonuna kadar burada çok küçük bir askeri birlik bırakılmıştır.

1476 tarihli mufassal defterde yalnızca kalenin dizdarı hakkında bilgi verilmiştir. Kale dizdarı Mustafa Bey'in 7.830 akçelik tımarı bulunmaktaydı. 1516 senesinde kale

⁴³³ "Cemâ't-at-i gebrân-ı Haymana etrâfdan gelüb kal'ai mezbûre varoşunda sâkinlerdir. Ber-müceb-i emr-i hümayû floriye kaydolundular.", *COA, TT 1007*, s. 328.

⁴³⁴ *COA, TT 135*, s. 8.

⁴³⁵ *COA, TT 316*, s. 174, 175.

⁴³⁶ *COA, TT 330*, s. 107-122.

⁴³⁷ E. Miljkovic, *Smederevski Sandžak...*, s. 137.

dizdarının tımarı 3.603 akçeye düşmüştür. Bu tarihte kale dizdarlığı görevini Hamza Bey üstlenmiştir. Kalede bulunan diğer görevlilerin tamamı Müslüman olmakla beraber müşterek tımar tasarruf etmekteydiler. Kale kethüdasının bu tımarlar içerisindeki hissesi 1650 akçe idi. Geriye kalan 10 nefer kale muhafızının tımar hisseleri 1450 ile 1800 akçe arasında değişmektedir.

1560'ta kale sadece bir kethüdanın da aralarında bulunduğu 11 Müslüman nefer tarafından idare edilmekteydi⁴³⁸. Burada bulunan kişilerin tımarları aynı yıla ait bir müstahfız tımarı tevcih defterinde kayıtlıdır. Bu defterde kale dizdarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan kalenin kethüdasının tımarı 1.638 akçeye tekabül etmekteydi. 2 muhafızın tımarı 744 akçe iken diğer muhafızların tımarları 1400-1500 akçe arasında değişiklik göstermektedir.

Resim 8: Maglic Kalesi⁴³⁹

⁴³⁸ COA, TT 316, s. 679.

⁴³⁹ Fotoğraf Milan Maskovic'e aittir.

1.3.10. Sivricehisar Kalesi

1454'te Osmanlı hâkimiyetine giren Sivricehisar Kalesi Rudnik Kazası sınırları içerisinde yer alır. Kalenin varoşunu 52 gayri müslim hanesi bulunan Podgradişte Karyesi oluşturur⁴⁴⁰. 1476 yılında kalenin dizdarlığını yapan Muhyiddin Bey'in 8.045 akçelik tımarı mevcuttur. Bu tarihte kalede bulunan kethüda ile ilgili bir bilgi bulunmamakla beraber kalenin kapıcısı Ali Niğbolî'nin 2.173 akçelik tımar tasarruf ettiği tahrir defterinde mevcuttur. Ayrıca bu tarihte Sivricehisar Kalesi'nde 1 topçu ve 10 muhafızın tımar tasarruf ettiği bilgisi yer alır.

1516'ya gelindiğinde kalenin varoşunda bulunan Podgradişte Karyesi büyüyerek hane halkı üç mahalleye ayrılmıştır. Bazı kişi adları altında mahallelerde teşkilatlanan karye halkı aslında kalenin muhafız grubunu oluşturuyordu. Bu tarihte karyede Miloş v. Vukosav Mahallesi'nde 26, Kuzma v. Radivi Mahallesi'nde 36, Marko v. Viçin Mahallesi'nde 24 olmak üzere toplamda 86 nefer kaydedilmiştir. Bu mahallerde oturan 1 demirci ve 1 topçu ulufeli olarak hizmetkârân kaydedilmiştir⁴⁴¹.

1524 tarihli icmâl defterine göre kalenin varoşu olan Podgradişte Karyesi üç mahalleden oluşmaktaydı. Mahalle, ayrıntısı verilmeyen bu defterde karyenin hane halkının 84 gayrimüslim, 1 müslüman hanesinde müteşekkil olduğu bilgisine ulaşmaktayız⁴⁴². Ayrıca bu tarihte kalede 2 topçu, 2 neccâr, 1 haddad bulunmaktadır.

1530 tarihinde kalede bulunan muhafız grubunu dizdar, kethüda, 3 serbölük ve 27 nefer muhafız oluşturuyordu. Kaledeki azebler ise azeb ağası ile beraber 3 serbölük ve 26 neferden oluşmaktaydı. Aynı defterde 23 nefer muhafız ayrı kategoride kaydedilerek bunların günlük 104 akçe olmak üzere senelik 39.584 akçe ulufe aldıkları hesaplanır⁴⁴³.

1536 yılına gelindiğinde kalede bulunan herhangi bir görevliden bahsedilmeden yalnızca kale varoşunu oluşturan Podgrad Karyesi'nin mahalleleri hakkında bilgi verilmiştir. Yine 3 mahalleden oluşan bu karyenin nüfusu 33 haneden oluşuyordu.

⁴⁴⁰ COA, TT 316, s. 558.

⁴⁴¹ COA, TT 1007, s. 60, 61.

⁴⁴² “Karye-i Podgrad tâbi-i Sivrice. Kal'a-i mezbûrenin varoşudur. İçinde sâkin olanlar ispençe vermeyub 'avarız-ı divâniyeden mu'af ve müsellemler olmağla hizmet ederler.”, COA, TT 135, s. 7.

⁴⁴³ COA, MAD.d 506, s. 20.

Normalde önceki tahrirlerde müsellemlenmiş olan bu karye bu tarihte vergiye tabi tutulmuştur⁴⁴⁴.

1560 tarihinde mufassal defterde kale ile ilgili bir bilgi yer almazken aynı tarihli müstahfiz tımar tevcih defterinde kalede dizdar, kethüda ve imamın da aralarında bulunduğu 24 kişilik askeri bir birlik bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Bu tarihte kalenin dizdarlığını yapan Cafer b. Mustafa 3.139 akçelik tımarı tasarruf etmekteydi. Kalenin kethüdasının tımarı 2.000 akçe, imamının 1.503 akçe, 2 nefer serbölük'ün 1.500 akçe ve son olarak kalan muhafızların tımarı ekseriyetle 1.400 akçe civarında idi.

1.3.11. Sokol Kalesi

Sokol Kalesi hakkında tahrir defterlerinde geçen ilk kayıt 1476 yılında aittir. Bu tarihte yalnızca kalenin dizdarı Kemal Bey'in 4.432 akçelik tımarı olduğu bilgisi verilmiştir⁴⁴⁵. Kalenin bu tarihte Semendire Sancağı'na tabi olup olmadığı konusunda kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır.

1516'da kale varoşunu oluşturan Podgrad Karyesi'nde 43 gayrimüslim 1 bive hanesinin sakin oldukları bilgisi tahrir defterinde yer almıştır⁴⁴⁶. Bu haneler kale tamiratında görevli olup vergiden muaf tutulmuşlardır⁴⁴⁷. Karyede yer alan 43 hanenin 4'ü Müslümandır. Ayrıca kalede bulunan 10 nefer martolos neferinin tamamı Müslümandır. 1530 tarihine gelindiğinde kaledeki askeri nüfus muhafızlar ve martoloslar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Muhafızlar dizdar, kethüda, imam, 3 serbölük ve 25 nefer merdân olarak teşkilatlanmıştır. Ayrıca bu tarihte kalede bulunan 10 nefer martalosun 5'i Müslüman iken 5'i de gayrimüslimdir. 1530 tarihinde Podgrad Karyesi'nin nüfusunu 35 nefer gayrimüslim, 8 mücerred, 3 bive ve 14 Müslüman hanesi oluşturmaktadır⁴⁴⁸.

⁴⁴⁴ COA, TT 187, s. 537, 538.

⁴⁴⁵ COA, TT 16, s. 542.

⁴⁴⁶ COA, TT 1007, s. 62.

⁴⁴⁷ "Karye-i Podgrad kal'a-i mezbûre varoşunda sâkinlerdir harâc verdikden sonra ispençe ve öşür vermeyub 'avâriz-ı dîvâniyeden mu'âf olmağla kal'a-i mezbûra meremmet ederler." COA, TT 1007, s. 62.

⁴⁴⁸ COA, MAD.d 506, s. 27

1560 tarihli mufassal defterde kalede dizdar, kethüda ve imam dâhil olmak üzere 19 kişilik bir muhafız kaydı bulunmaktadır. Kale varoşu olan Podgrad Karyesi'nin Müslüman mahallesi'nde 10, gayrimüslim mahallesinde 9 hane kaydedilmiştir⁴⁴⁹. Bu kişilerin isimleri değişmeden bu tarihte tımarları müstahfız tımar defterine kaydedilmiştir. Defterdeki verilere göre kale dizdarı 3.699 akçe, kale kethüdası 1.421 akçe, imam, 1.400 akçe tımarı tasarruf ediyordu. Diğer askerlerin tasarruf ettikleri tımar miktarı 720 akçe ile 1.421 akçe arasında değişiklik göstermekteydi⁴⁵⁰.

1.3.12. Hisarlık Parkanı

Çalışma dönemimiz içinde Hisarlık Parkanı ile ilgili tek bilgi 1560 tarihli defterlerde bulunmaktadır. TT 316 numaralı 1560 tarihli defterde bu müstahkem yapı kale⁴⁵¹ olarak kaydedilirken, aynı tarihe ait icmal müstahfızân defterinde parkan olarak anılmıştır⁴⁵². 16. yüzyılın ikinci yarısında burayı gören din görevlisi Stephan Gerlach'ın tasviri Hisarlık'ın bir parkan olduğuna işaret etmektedir. Gerlach anlatısında Hisarlık'ı şöyle tarif etmiştir:

*“Geceyi Belgrad' dan üç mil uzaklıkta bulunan Hisarlık adındaki küçük şehirde geçirdik. Bu şehrin surları kerpiçle sıvanmış tahta bir çitten ibaret, köşelerinde de küçük ahşap kuleler var. Burada ilk kez Türklerin küçük sularını dökerken dizlerinin üzerine çöktüklerini veya çömeldiklerini gördüm.”*⁴⁵³

1560 tarihli mufassal defteri ile muhafız defterinde Hisarlık Kalesi'nde yer alan askerler aynı kişilerdir. Bu tarihte kalede başta dizdar, kethüda ve imam olmak üzere 39 kişi kale muhafazasında bulunmaktadır. Kalenin dizdârı Mehmed Bey'in 2.800 akçe, kethüda Cafer'in 1500 akçelik tımarı kayıtlıdır. İmam ve hatiplik görevini sürdüren Mevlânâ Alaaddin'in tımarı kaledeki en yüksek tımar olup 3.000 akçelik hâsılı bulunuyordu.

1560 tarihli defterde ayrıca kalede görevli olarak 11 nefer 'azebân ve 22 nefer martolos kuvveti kaydedilmiştir. Bu tarihte kale varoşunda 11 hane, 1 mücerred kaydı ile

⁴⁴⁹COA, TT 316, s. 670.

⁴⁵⁰COA, TT 330, s. 179-182.

⁴⁵¹COA, TT 316, s. 178.

⁴⁵²COA, TT 330, s. 100-105.

⁴⁵³Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü...*, s. 71.

bir Müslüman mahallesi ve 28 hane, 13 mücerred kaydı ile bir gayrimüslim mahallesi de bulunmaktadır.

1.3.13. Kuçayna Parkanı

Kuçayna bölgesinde bulunan bu yapı, Hisarlık Parkanı'nda olduğu gibi 1560 tarihli defterlerden birinde kale olarak kaydedilirken diğer defterde parkan olarak isimlendirilmiştir. 1560 tarihli mufassal defterde kale olarak yer alan bu yapıda gerçekten de bölgede yer alan sair kalelere nazaran oldukça büyük bir askeri müfreze bulunmaktadır. Bu defterde dizdar, kethüda ve imamın da aralarında bulunduğu 80 kişilik bir muhafız kuvveti bulunmaktadır. Ayrıca 1 topçu kethüdası, 2 sengtraş, 1 cebeci 1 haddad ve 1 nekkare ile birlikte toplam 14 kişilik bir cemaatin kalede bulunduğu görülmektedir. Kale içinde mevcut 6 neferlik bir Müslüman grubunun yanında kale varoşunda 21 hane ve 5 mücerred kaydı ile bir gayrimüslim mahallesinin bilgileri mevcuttur⁴⁵⁴.

Yapının parkan olarak kaydedildiği muhafız defterinde aynı tarih olmasına rağmen, mufassal deftere nazaran daha küçük bir birliğin kaydı tutulmuştur. Burada 1 dizdar ile beraber 38 kişilik bir muhafız grubunun adı geçer. Kale dizdarının 3.790 akçelik bir tımarı mevcut iken diğer muhafızların tamamının dirliği 1.400 akçedir.

---

⁴⁵⁴ COA, TT 316, s. 174, 175.

İKİNCİ BÖLÜM YERLEŞMELER VE NÜFUS

2.1. Semendire Sancağı'nda Yerleşme ve Nüfus

Coğrafi bir bölge olarak Semendire Sancağı tarih süreç içerisinde sırası ile Roma, Bizans ve Sırp devletlerinin egemenliğine girmiştir. Bu süreç içerisinde bölgede inşa edilen kaleler şehirlerin merkezi olmuştur. Osmanlılar bölgeyi ele geçirdikten sonra bu kaleler iskân merkezi olmayı sürdürerek zaman içerisinde birçoğu kaza merkezlerine dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti'nde şehrin tarifi hususunda müellifler arasında farklı görüşler mevcuttur. Bu tariflerde genelde Cuma kılınır bir caminin var olduğu, pazarların kurulduğu ve bir kadı veyahut sancakbeyinin yönetiminde halkın büyük bir kısmının tarım dışı işlerle meşgul olduğu yerleşmeler şehir olarak tanımlanmıştır⁴⁵⁵.

Tahrirlerde şehir merkezleri *nefs* olarak tabir edilmiştir. Bu tabir aynı zamanda nüfusu biraz daha küçük yerleşmeler için de kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla bir yerin şehir olarak nitelendirilmesi için *nefs* tabirinin tek başına kullanılması yeterli değildir. Bundan ziyade bir merkezin şehir olarak tabir olunabilmesi için, o merkezin fiziki yapısına, nüfusuna ve ticari faaliyetlerine bakmak gerekmektedir⁴⁵⁶. Şehirlerin fiziki yapısını oluşturan temel öge ise mahallelerdir. Mahalleler bir camii veyahut imaret etrafında kümelenmiş ve çoğunlukla isimlerini bu yapılardan almıştır. Osmanlı şehirlerinde mahalleler ortak dayanışma ruhunun olduğu ve esnaf teşkilatları ile beraber iktisadi faaliyetlerin yoğun olarak yürütüldüğü bölgelerdir⁴⁵⁷. Semendire Sancağı'nda bulunan bazı kazalar zaman içerisinde Müslüman Osmanlı şehri hüviyeti kazanmıştır. Yukarıda bahsi geçen şehir özelliklerine bakıldığında Semendire Sancağı'nda bulunan Semendire, Belgrad, Niş, Rudnik ve Ujiçe kazaları Osmanlı şehri hüviyetindedir.

Semendire Sancağı kazalarında bulunan mahalleler "*nefs*" başlığı altında sıralanırken kale surları dışında kalan mahallelerin konumu ise "*varoş*" olarak

⁴⁵⁵ İlhan Şahin, "Şehir" *DİA*, İstanbul 2010, s. 446; Suraiya Faroqi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat*, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğubaki Yayınları, Ankara 2006, s. 14; Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi* 7, 1968, s. 56-57; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", 8. *Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 11-15 Ekim 1976, s. 1265.

⁴⁵⁶ Feridun M. Emecen, *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası*, Ankara 2013, s. 46-48.

⁴⁵⁷ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, İstanbul 1984, s. 69.

nitelendirilmiştir. Bunun yanı sıra sancak dâhilinde bulunan Braniçeva bölgesi herhangi bir nefse sahip olmadığı halde nahiyelerden müteşekkil olan bir bölgeyi tarif etmek amacı ile kaza olarak nitelendirilmiştir.

Semendire Sancağı'nda bulunan kırsal yerleşmeler nahiyelere göre taksim edilmiştir. Nahiye kavramı Osmanlı idari teşkilatı içerisinde birçok manada kullanılmıştır. Mesela aynı bölgelede bulunan köylerden oluşan bir bölgeyi ifade ettiği gibi cihet, yön, taraf, bölge, vilâyet, divân ve cemaat terimlerini ifade etmek için de kullanılmıştır. Gerçekte nahiyelerin teşekkülü daha çok niyâbet yani bâd-ı hevâ grubu vergileri ile ilgilidir. Tahrir defterlerinde sipahilerin tasarrufunda bulunan köy ve mezraalar hangi nahiyeye bağlı ise mutlaka belirtilmektedir. Nahiye olarak tabir olunan bölgelerde tahsil olunan bâd-ı heva grubu vergilerini sancakbeyi, subaşı veya serasker gibi bölgede bulunan en yüksek tımarlı sipahi subayı almaktaydı. Dolayısı ile nahiyeler kazaların bir altı olmaktan ziyade tamamen tımar sistemi içerisinde yer alan vergi grupları ile alakalıdır⁴⁵⁸. Bununla beraber Semendire Sancağı'nda bulunan nahiyelerin oluşturduğu vergi grupları genelde kaza sınırları içerisinde kaldığı için bunların tabi olduğu kazalar çoğu zaman belirtilerek kayıt altına alınmıştır. Bu sebeple çalışmamızda kaza ve nahiye ayırımına göre Semendire Sancağı'nın idari yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca sancak dahilinde bulunan köy ve mezraa sayısının bir hayli yüksek olması sebebi ile çalışmamızda bunlara ait veriler yalnızca sayı olarak verilmiştir.

2.1.1. Semendire Kazası

2.1.1.1 Şehir Yerleşmesi ve Nüfus

Semendire, Doğu Sırbistan'da Belgrad'ın 45 kilometre doğusunda Tuna'nın güney kısmında Sava nehri ile birleştiği noktada, deniz seviyesinden 57 metre yükseklikte bir tepede kale şehir olarak inşa edilmiştir⁴⁵⁹.

Şehrin merkezi Osmanlı kaynaklarında bir uç merkezi olması nedeni ile “*Nefs-i dâru'l-guzzât ve'l-mücâhidin kal'a-i Semendire*”⁴⁶⁰, olarak kaydedilmiştir. Semendire Kazası ile ilgili en erken tarihli bilgiler muhtemelen elimizdeki ilk tahrir olan 1476 tarihli defterin kayıp olan ilk sayfaları arasında yer alıyordu. Ne yazık ki bu bilgilerden mahrum

⁴⁵⁸ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Isparta 2008, s. 48, 49.

⁴⁵⁹ A. Fotić, M. Kiel, “Semendire”, s. 467.

⁴⁶⁰ COA, TT 187, s. 101; COA, TT 316, s. 160.

olmamız sebebi ile bölge hakkındaki bilgileri en erken olarak 1516 tarihli defterden elde edebilmekteyiz.

Müslümanlar çoğunlukla kale içinde mukim iken gayr-ı müslimler kale varoşuna yerleştirilmişlerdir. Tahrir defterlerine göre 1516 yılında 8 Müslüman mahallesi kale içinde mevcut iken iki mahalle kale varoşundadır. 1523'te kale içindeki Müslüman mahallesi sayısı 9'a çıkarken, kale varoşunda bu sayı 3'e ulaşmıştır. Bu tahrirden yalnızca iki sene sonra 1530'da kale içindeki mahalle sayısı nedenini bilemediğimiz bir şekilde 8'e düşmüş, kale varoşunda bulunan mahalle sayısı bunun aksine 4'e çıkmıştır. 1536 yılına gelindiğinde kale içindeki Müslüman mahalle sayısı %50 oranında artarak 12'ye yükselirken, kale varoşunda mevcut mahalle sayısı aynı oranda azalarak 2'ye düşmüştür. 1560 yılına gelindiğinde kale içindeki Müslüman mahallesi 14 adet ile en yüksek sayıya ulaşırken, kale varoşunda yalnızca 1 adettir.

Şehirde bulunan mahallelerin ekseri isimlerini sahip oldukları mescitlerden almıştır. Bunlardan birkaçı ise şehirde daha önce görev yapmış kişilerin kurdukları vakıflar sebebi ile bunların isimleri ile anılmıştır. Nihayetinde Osmanlı şehir yapısının temelinde olduğu gibi Semendire'de de cami veyahut bir imaret etrafına doğru yerleşme düzeni vardır. Aşağıda Semendire Kazası'nın merkezi olan kalede tespit edilen Müslüman mahallelerinin isimleri ve nüfus durumları yıllara göre tablo olarak verilmiştir.

Tablo 18: Nefs-i Semendire'de Müslüman Mahalleleri

Yıl	1516	1523	1530 ⁴⁶¹	1536	1560	
Mahalle/Hane	Hane	Hane	Hane	Hane	Hane	Mücerred
Mescid-i Mehmed Bey v. Minnet Bey	40 ⁴⁶²	25	16	22	13	4
Cami'i Şerif-i Sultan Mehmed Han ⁴⁶³	21	31	23	33	15	3
Mescid-i Kule?	13					

⁴⁶¹ COA, MAD, 506, s. 4.

⁴⁶² Mahalle iki paredir. COA, TT 1007, s. 10, 11.

⁴⁶³ COA, TT 316, s. 160.

Mescid-i Hoca Bali	22	11	14	18	16	2
Mescid-i Hoca Bali-i Diğer	-	17	14	17	8	4
Mescid-i Tuzcu Şirmerd	6	15	16	26	10	5
Mescid-i Ağa-i Azeban	65	9	7	7	8	
Mescid-i Bâb	24	12	12	12	9	2
Hoca Nasuh Ohrivî nâm-ı diğer Çarşı Mescidi ⁴⁶⁴ (Varoş)	18	9	-	-	6	1
Mescid-i Hacı İlyas	-	15	3	16	7	7
Hacı Kethüda	-	-	-	4	2	-
Mescid-i Saru Kethüda	-	-	-	17	36	3
Mescid-i Hüseyin Çelebi Üskübî	-	-	-	9	-	-
El-Hâcc Hayreddin	-	-	-	6	3	4
Ali Ağa ser-cebeciyan	-	-	-	-	40	7
Mahalle-i Kal'a-i Derun	-	-	-		2	
İmarat-i Merhum Ahmed Çelebi v. Mevlana Efdalzâde(Varoş)	45	22	34	23	-	-
Hacı Veli(Varoş)	2	9	9	-	25	7
Mescid-i Rodoslu Sinan (Varoş)			9			
Mescid-i Sinan Paşaa(Varoş)	-	33	33	33		-
Toplam	261	208	190	249	198	49

1560 yılına kadar şehirde bulunan Müslümanlar çoğunlukla nefer olarak kaydedilmiştir. Bu tarihe gelindiğinde ise Müslüman haneler beraberinde bulunan mücerredler de ilk defa kayıt altına tutuldular. Şehirdeki Müslüman nüfusunun en fazla olduğu zaman 261 hane sayısı ile 1523 yılıdır. Bu tarihten itibaren 1530 yılına kadar olan dönemde şehirdeki Müslüman nüfusunun sayısı 198'e kadar düşmüştür. 1536 yılına gelindiğinde şehirdeki Müslüman nüfusu 249 hane iken 1560 yılı kayıtlarında şehirdeki Müslüman sayısı az bir değişlikle mücerredler ile beraber 247 hane olmuştur.

⁴⁶⁴ COA, TT 316, s. 160.

Kale içinde⁴⁶⁵ ve varoşunda⁴⁶⁶ yerleşik olan Müslümanlar vergi vermekten muaf tutulmuşlardır. Kale varoşunda bulunan gayrimüslimler çoğunlukla başlarında bulunan papazların isimleri ile kayıt altına alınırdı. Bu sebeple 1516-1560 yılları arasında şehirdeki gayrimüslim mahalle adları da sürekli değişmiştir. Aşağıda Semendire varoşunda sakin olan gayrimüslimler tablo halinde verilmiştir.

Tablo 19: Nefs-i Semendire’de Bulunan Gayrimüslim Mahalleleri ve Nüfusları

Yıl	1516		1523		1530 ⁴⁶⁷		1536		1560	
	Hane	Bive	Hane	Bive	Hane	Bive	Hane	Bive	Hane	Bive
Plarka nâm-ı diğer Pop Yovan	6	11	-	-	11	4	-	-	20	6
Pop Vuk v. Vukaşin	9	12	-	-	8	14	-	-	-	-
Pop Gora	13	12	-	-			-	-	-	-
Pop Bane	16	6	-	-	5	9	-	-	-	-
Pop İstapan v. Viko	26	16	-	-	-	-	-	-	-	-
Pop Petre v. Mihal	5	9	-	-	-	-	-	-	-	-
Pop Marko v. Bratko	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Yezeva	-	-	18		-	-	-	-	-	-
Derviş Kapusu	-	-	13		-	-	-	-	-	-
Tuna	-	-	38		-	-	-	-	-	-
Martolos	-	-	43		-	-	-	-	-	-
Pop Nikola v. Radone	-	-			3	10	-	-	-	-
Pop İstapan v. Radosav	-	-			4	11	-	-	-	-
Pop Petre Babek	-	-	-	-	7	25	-	-	-	-
Pop Mihal v. Radone	-	-	-	-	2	8	-	-	-	-
Bruto Pop nâm-ı diğer Balık Pazarı	-	-	-	-	-	-	-	-	31	10
Pop Yovan-ı diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	20	5
Prava nâm-ı diğer Pop Groya	-	-	-	-	-	-	-	-	29	7
Pop İstapan nâm-ı diğer Gazi	-	-	-	-	-	-	-	-	20	3
Kuzma nâm-ı diğer Pop Yak	-	-	-	-	-	-	-	-	31	3
Haydar Voyvoda	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-
Toplam	79	71	112		40	89	70	35	162	28

⁴⁶⁵ “Cema’ât-i müslümanân ki ‘ulûfe yemeyub kal’a içinde sâkin olurlar. Defter-i ‘atikde rusûmdan ve ‘avârizdan nesne vermezler deyu kayd olunmuş defter-i cedide dahi bu vech üzere kaydolundu.”; *COA, TT 978*, s. 6.

⁴⁶⁶ “Cema’ât-i müslümanân ki Semendire varoşunda sâkin olub ‘ulufe yemezler defter-i ‘atikde rusûmdan ve ‘avârizdan nesne vermezler deyu kaydolunmuş”; *COA, TT 978*, s. 8.

⁴⁶⁷ *COA, MAD, 506*, s. 4.

Semendire Kalesi varoşunda 1517’de 7, 1523’te 4, 1530’da 7 ve 1560 ‘ta 7 mahallede gayrimüslimler bulunmaktadır. 1536 yılına ait tahrir defterinde burada bulunan gayrimüslimler mahalle kaydı düşülmeden “*re’aya-yı varoş-ı nefis-i Semendire*”⁴⁶⁸ olarak 70 nefer olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra ayrı bir başlıkta yazılan bivelerin 35 nefer oldukları bilgisi verilmiştir. Burada yaşayan halkın tamamı haraç ve ispençeden muaf olmakla birlikte yalnızca sancakbeyine öşür vermekle mükelleftiler. Dul kadınların ise ispençe vergisini vermeleri emrolunmuştur⁴⁶⁹. Şehirdeki bive kaydının fazla olmasını bölgenin bir uç noktası olması hasebi ile erkek ölüm oranının yükselmesi arasındaki doğru orantı da aramak gerekir. Nitekim Semendire Sancağı’nda mevcut müstahkem yapıların çoğunda gayrimüslim kuvvetlerden yararlanılıyordu. Bu kişilerin eşlerinin yüksek ihtimalle asker olduğunu bivelerin tasarruf ettikleri baştinaların fazla olmasından anlaşılmaktadır. 1536’daki 41 baştinanın kaydedildiği bir kayıta “*ekseri bîveler tasarrufundadır*” kaydı düşülmüştü⁴⁷⁰. Bive kayıtları ile beraber toplam 190 nefer ile 1560 yılı, şehrin gayrimüslim nüfusunun en fazla olduğu dönemdir.

Şehir varoşunda Sırlardan başka gayrimüslim cemaatler de bulunmaktaydı. Bunlarda biri de kıptî veyahut çingene olarak adlandırılan ve belli bir hizmet karşılığında bölgede yaşamalarına izin verilen gruptur. 1516 yılında bu grupta yer alan 30 neferden 1’i Müslüman olarak kayıtlıdır. 1523’te yalnızca 14 nefer Kıpti kaydedilirken bunların 12’sinin Müslüman olduğu görülmektedir. 1530 tarihinde yine 14 nefer olarak kaydedilse de dini mensubiyetleri hakkında bilgi verilmemiştir. 1536’da sayıları 20’ye kadar çıkan kıptiyân neferinin 16’sı Müslüman ve 4’ü gayrimüslim olarak kayıtlıdır. Bu tarihte sayılarının normalde 15 olması gerekirken 20’ye çıktığı bu sebeple yükümlü oldukları demircilik hizmetinden başka bir yükümlülük daha getirilmesi gerektiği yazılmıştır. Nihayetinde kaleye gönderilen 30.000 okun uçlarına temren⁴⁷¹ yapılarak gönderilmesine

⁴⁶⁸ COA, TT 187, s. 113, 114.

⁴⁶⁹ “Cema’ât-i gebrân kal’a-i mezbûre varoşunda sâkin olub harâç ve ispençeden mu’âf ve müsellemler olub sancak beyine ‘öşür verürler. Ayrık nesne vermezler. Bîveleri sancâk beyine ispençe verürler. Elllerinde selâtîn-i sâlifeden enârallahu birahmetihum hükm-i hümayûnları vardır. ‘Ulûfe yemezler defter-i ‘atîkde bu vech üzere kaydolunmuş”, COA, TT 978, s. 10.

⁴⁷⁰ COA, TT 187, s. 113, 114.

⁴⁷¹ Tahta mızrak, kargı veya okun ucuna takılan delmeye ve yaralamaya yarayan demir veya çelikten mamul sivri kısım, bkz. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 678.

karar verilmişti⁴⁷². 1560 yılına gelindiğinde sayıları 16'ya düşmüştür ve bunlardan 11'i Müslüman olarak kayıtlıdır.

Şehirde bulunan bir diğer gayrimüslim grup ise Dubrovnikli tüccarlardır. 1516'da 23⁴⁷³, 1524'te⁴⁷⁴ ve 1530'da 19'ar⁴⁷⁵ nefer olarak kayıtlı olan bu cemaatin varlığı şehrin ticari gelişmişliğine işaret etmektedir. Dubrovnikli tüccarların 1515-1519 yılları arasında 1.512.000 akçeye eş değer ticaret emtiasını Semendire'ye taşıdığı ve sermayesi bir hayli fazla olan ticari birlikler kurduğu tespit edilmiştir⁴⁷⁶. Son olarak 1560 tahririnde kale varoşunda 7 hane, 3 mücered Yahudi kaydı bulunmaktadır⁴⁷⁷.

Semendire Kazası'ndaki kayıtlarda bütün unsurlar toplandığında dahi kazanın merkez nüfusu en yüksek 500 hane civarındadır. Oysaki Tuna kıyısında yer alan bir diğer Osmanlı şehri olan Niğbolu'da kayıtlı toplam hane sayısı 1516 yılında 1000'den fazladır⁴⁷⁸. Semendire Kazası'nda nüfus yoğunluğunun az olmasının muhtemel sebebi arazisinin yerleşime uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Evliya Çelebi bu durumu şöyle açıklamaktadır: “*Ve kal'a içinde cümle bin aded kiremit ve şindire tahta örtülü bağ u bâğçesiz tahtânî ve fevkânî evlerdir, ammâ kârgîri azdır, zîrâ zemîni Tuna kenârında olmağile bataktır ve cümle sokakları serâpâ ağaç direk döşelidir*”⁴⁷⁹. Evliya Çelebi'nin Semendire ile ilgili aktardığı bilgilere göre Tuna Nehri kenarında olması sebebi ile şehrin zemini bataklıktır. Yine bu satırlardan zeminden etkilenmesi sebebi ile evlerin yapımında tahta ve kiremit gibi hafif yapı malzemesi kullanıldığını anlaşılmaktadır. Ayrıca şehrin zemininin bataklık olması, ekilecek arazi varlığını da etkileyen bir faktör olması nedeni ile nüfusu etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁷² “Mezkûrûn kıptiyân sâbikân 15 nefer iken 'uhdelerine lâzım ve lâbüdd olan mîrî cânibinden yapılan gemilere yenseri ve yenkeh düzdüb ve Semendire Kal'asına haddâdlık hizmetin etmek idi. Hâliyân yirmi nefer oldu. Şol maslahat için 'avarızdan mu'âf ve müsellemler olmağla sâl-be-sâl hazîne-i kal'a-i Semendire'ye 30.000 ok viren İstilar nâm karye ahâlisi getürdüğü oklara bi't-tamam demren etmesine kânûn-i kadîmleri üzere haracdan ve ispençeden ve 'umûmen 'avârızdan mu'âf ve müsellemler olmalarıyla iltizâm ettikleri ecilden deftere kayd olundu”, *COA, TT 187*, s. 113.

⁴⁷³ *COA, TT 1007*, s. 32

⁴⁷⁴ *COA, TT 135*, s. 2

⁴⁷⁵ *COA, MAD 506*, s. 5.

⁴⁷⁶ A. Fotić, M. Kiel, “Semendire”, s. 467.

⁴⁷⁷ *COA, TT 316*, s. 173.

⁴⁷⁸ S. Demir, *XVI. Yüzyılda Niğbolu...*, s. 88-94.

⁴⁷⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 5, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, c. 5, İstanbul 2001, s. 309.

2.1.1.2. Kırsal Yerleşmeler ve Nüfus

1476-1560 yılları arasında farklı tahrirlere ait verilerde Semendire Kazası'na bağlı on iki adet nahiye kaydı bulunmaktadır. 1476 yılına ait verilerde Semendire Kazası'nda 8 nahiyede, 414 karye 16 mezraa kayıtlıdır. Semendire Nahiyesi'ne bağlı 119 karyenin 94'ünde Eflaklar yaşamaktadır. Ayrıca bu tarihte Yagodine Nahiyesi'ne bağlı 23 karyenin 4'ü de Eflak karyesidir.

1516 yılına gelindiğinde Eflakların tahriri normal reaya ile birlikte yapıldığından karyelerin bu konuda tasnifini yapmak mümkün olmamaktadır. Muhtemelen buradaki Eflakların bir kısmı voynuk hanesi ve zevayidi olarak kaydedilmiştir. 1476 Semendire Kazası'nda yerleşim yeri olarak en fazla kaydın tespit edildiği tarihtir. Sonraki dönemlerde Semendire Nahiyesi'ne bağlı karye ve mezraalar diğer nahiyelere kaydırılmıştır.

1476'da 126 karye, 6 mezraa ile en fazla yerleşim alanına sahip olan bölge Kuçeva Nahiyesi'dir. 1523'te bu sayı 96 karye ve 1 mezraaya düşerken sonraki süreçte nahiyeye bağlı yerleşim yerlerinin tamamı Koçayna ve Lomniçe bölgelerine kaydırılmıştır. Yine 1476 yılında 41 karye ve 3 mezraası bulunan Nikodim Nahiyesi'nin yerleşim yerlerinin sayısı neredeyse iki katına çıkmıştır. 1523 ve 1560 tahrirlerinde Nikodim bir nahiye olarak tahrir defterlerine kaydedilmemiştir.

Jelejnik Nahiyesi 1476'da nefis olarak 155 hane ile kayıtlıdır. Aynı yıla ait defterdeki verilere göre burada yalnızca bir karye kaydedilirken hem bu karyede hem de nefis-i Jelejnik'te pazar kurulmaktaydı⁴⁸⁰. Sonraki tarihlerde padişah hasları içerisinde yer alan bu nahiye gümüş madeni olarak kaydedilmiştir. Bu sebeple nahiyenin etrafındaki yerleşim sayısı sonraki dönemlerde artmıştır. 1523'ten itibaren nefsiyle beraber Belgrad Kazası'na bağlıdır⁴⁸¹.

Luçiçe Nahiyesi 1560 yılından önceki tahrirlerde Braniçeva Kazası'na bağlıdır. Ancak Braniçeva Kazası'nın yerine Kuçayna Kazası ihdas edilince Luçiçe Nahiyesi bu tarihte 34 karye ve 1 mezraası ile beraber Semendire Kazası'na bağlandı. Lefçe, 1476 ile

⁴⁸⁰ COA, TT 16, s. 5-7.

⁴⁸¹ COA, TT 144, s. 72.

1516 yılları arasında Semendire Kazası'na bağlı bir nahiye iken 1530 tahririnde Alacahisar Sancağı'nın Zagırlata Kazası'na bağlı bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸²

Tablo 20: Semendire Kazasına Bağlı Kırsal Yerleşmelerin Nahiyelere Dağılımı

Tarih	1476?		1516		1523		1560	
	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa
Semendire	119 ⁴⁸³	2	71 ⁴⁸⁴	-	-	-	-	-
Kuçeva	133	6	96	1	5	1	-	-
Nikodim	41	3	88 ⁴⁸⁵	-	-	-	-	-
Jelejnik	2 ⁴⁸⁶	-	5	5	20	4	30 ⁴⁸⁷	-
Lomniçe	-	1 ⁴⁸⁸	-	-	171	26	139 ⁴⁸⁹	-
Lepaniçe ⁴⁹⁰	32	4	148	-	643	9	2	-
Lefçe ⁴⁹¹	43 ⁴⁹²	-	45	7	-	-	-	-
Libostin ⁴⁹³	18	1	-	-	-	-	-	-
Yagodine	23 ⁴⁹⁴	-	11 ⁴⁹⁵	-	-	-	-	-
Lugomir	2	-	-	-	-	-	-	-
Pirlep	-	-	1 ⁴⁹⁶	-	67	5	58	8

⁴⁸² COA, MAD, 506, s. 23, 24.

⁴⁸³ 94 karye Eflak karyesidir. COA, TT 16.

⁴⁸⁴ 67'si Voynuk karyesi.

⁴⁸⁵ 62'si Voynuk hanesi.

⁴⁸⁶ Kendi ismini taşıyan bir karye ile nefis olarak kayıtlı COA, TT 16, s. 5-7.

⁴⁸⁷ COA, TT 316, s. 8-18.

⁴⁸⁸ Mezra'a-i Kudriçe der Lomniçe tâbi'-i Semendire. COA, TT 16, s. 467.

⁴⁸⁹ 4'ü padişah hasları içerisinde yer alır.

⁴⁹⁰ Karye-i Divostine tabi'-i kazâ-i Semendire. COA, TT 16, s. 370

⁴⁹¹ Karye-i Virya der Lefçe tâbi'-i Semendire. COA, TT 16, s. 231.

⁴⁹² Bu karyelerden 4'ünde Eflaklar otururdu. 9 karyesi ise hâlî olarak kaydedilmiştir.

⁴⁹³ Karye-i Boşanofça der Libostine tabi'-i kaza-i Semendire COA, TT 16, s. 482.

⁴⁹⁴ 2'si Eflak karyesidir.

⁴⁹⁵ 8'i Voynuk karyesidir.

⁴⁹⁶ Karye-i Virhince? Tâbi'-i Pirlep. COA, TT 1007, s. 124.

Havale	-	-	-	-	-	-	64	4
Luçıçe	-	-	-	-	-	-	34 ⁴⁹⁷	1
Toplam	414	16	309	13	263	36	328	13

Tablodaki verilerde görüleceği üzere Semendire Kazası'nda kırsal alanda tespit edilen yerleşim yerlerinin bağlı oldukları üst birimler birçok kez değişiklik göstermiştir. Nitekim 1476'da tespit edilmiş olan nahiyelerden sadece Lomniçe Nahiyesi 1560 yılı dâhil olmak üzere süreç içinde Semendire Sancağı'na bağlı kalırken geriye kalan nahiyelerin bir kısmı isim değişikliğine uğramış bir kısmı da diğer kazalara bağlanmıştır. 1523 tahriri Semendire Kazası'na bağlı yerleşim yeri sayısının en az kaydedildiği dönemdir. 1521'de Belgrad'ın fethi ile Semendire Kazası'na bağlı yerleşim yerlerinin bir kısmı bu bölgenin altında kaydedilmiştir. Bu durum esasen Osmanlı Devleti'nin diğer kentlerinde de yaşanmakla beraber değişikliklerin gerçek sebebi sosyo-ekonomiktir⁴⁹⁸.

1476 yılında Semendire Kazası'nda kayıtlanan toplam gebran hanesi 6.299 iken buna ek olarak 136 bive ve 31 Müslüman hanesi bulunmaktadır. Bu tahrirde Müslümanlar ve gayrimüslimler için ayrı bir mücerred kaydı tutulmadan karye yekunlarına doğrudan hane sayısı olarak yansıtılmıştır. Nüfusun en yoğun olduğu nahiye 1.846 gayrimüslim hanesi ile Semendire Nahiyesi'dir. Semendire Nahiyesi'ne kayıtlı toplam hane kaydının 1.290'ı Eflâk hanesidir. Eflak hanesinin kayıtlı olduğu diğer nahiyeler Lefçe ve Yagodine nahiyeleridir. Lefçe Nahiyesi'nde sakin olan 1.327 hanenin 37'si Eflak olarak kayıtlı iken, Yagodine Nahiyesi'nde 528 hanenin 28'si Eflak hanesidir.

1516 yılı tahrir defterinde toplam hane sayısı 4.270'e düşerken, kayıtlı bive sayısı 86'ya, Müslüman hane sayısı ise 53'e yükselmiştir. Gebran hane sayısında meydana gelen yaklaşık %31'lik düşüşün sebebi bir önceki tahrire müstakil olarak yazılmış olan Eflak haneleridir. 1516'da Eflaklar normal gebran haneleri ile beraber aynı karyelerde tahrir edilerek bu şekilde kayıtlara geçmiştir. Normalde muaf gruplar içerisinde yer alan Eflaklar bu tahrire göre yeni bir düzenlemeye tabi tutularak vergi veren reaya gurubuna dâhil edilmiştir. Bu durum Eflakların buldukları bölgeleri terk etmesine yol açmış olmalıdır. Bu tahrirden yalnızca on iki sene sonra yapılan tahrirde Eflaklar tekrar eski

⁴⁹⁷ 4'ü Hâlî.

⁴⁹⁸ Yasemin Beyazıt, "XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı'da Kaza Sınırlarını Belirleyen Temel Etkenler", *Doğu Batı Osmanlılar III*, 2010, s. 75-98.

statülerine göre tahrir edilmişse de Semendire Kazası'na bağlı herhangi bir Eflak hanesi kaydedilmemiştir. Bir önceki tahrirde göre hane kaydı 1523 yılında % 27,6 yükselerek 5.452'e ulaşmıştır. Bu tarihte kaza dâhilinde bulunan nahiyelerden Lomniçe'de meskûn 3.707 gayrimüslim hanesi, 451 gayrimüslim mücerred, 21 bive ve 158 Müslüman hanesi ile en çok nüfusu barındıran bölgedir. Kazadaki gayrimüslim mücerred sayısı toplam 749 olarak kaydedilmiştir. Müslüman hane sayısı bu tarihte üç kat artarak 177'ye ulaşmıştır.

1560 tahririnde hem Müslüman hem de gayrimüslim haneler mücerred kayıtları ile tutulurken önceki defterlerin aksine bu defterde bive kaydı tutulmamıştır. Bu tahrirde kazadaki gayrimüslim nüfusu önemli bir düşüşle 3.367 hane ve 930 mücerred olur iken, Müslüman hanelerinin sayısı iki kat artarak 333'e yükselmiştir. Ayrıca bu tarihte 58 Müslüman mücerred kaydı da bulunmaktadır. Defterdeki bilgilere göre bu tarihte 35 karyede Müslüman hane kaydı bulunurken bunlardan 27'si gayrimüslimler ile ortak yaşama alanındadır. Bu karyelerden Lomniçe Nahiyesi'ne bağlı Kliçovaç Karyesi 48 hane ve 8 mücerred kaydı ile Müslüman kaydının en fazla olduğu köydür⁴⁹⁹. Kalan 8 karyede sadece Müslümanlar kayıtlı iken Havale Nahiyesi'nde kayıtlı Turkol ve Turkska karyelerinin Türk ismini alması Müslümanlık-Türklük algısının bölgede yerleştiğine dair bir kanaat uyandırmaktadır. Bu karyeye bağlı ayrıca Kasabzâde isminde bir mezraa kaydı da bulunmaktadır⁵⁰⁰.

Semendire Kazası'nda meydana gelen nüfus artış-düşüş eğilimlerinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi Semendire Sancağı'nın kendi dinamikleri içerisinde hem sınırlarda hem de içeride meydana gelen nüfus hareketliliğidir.

---

⁴⁹⁹ COA, TT 316, s. 182.

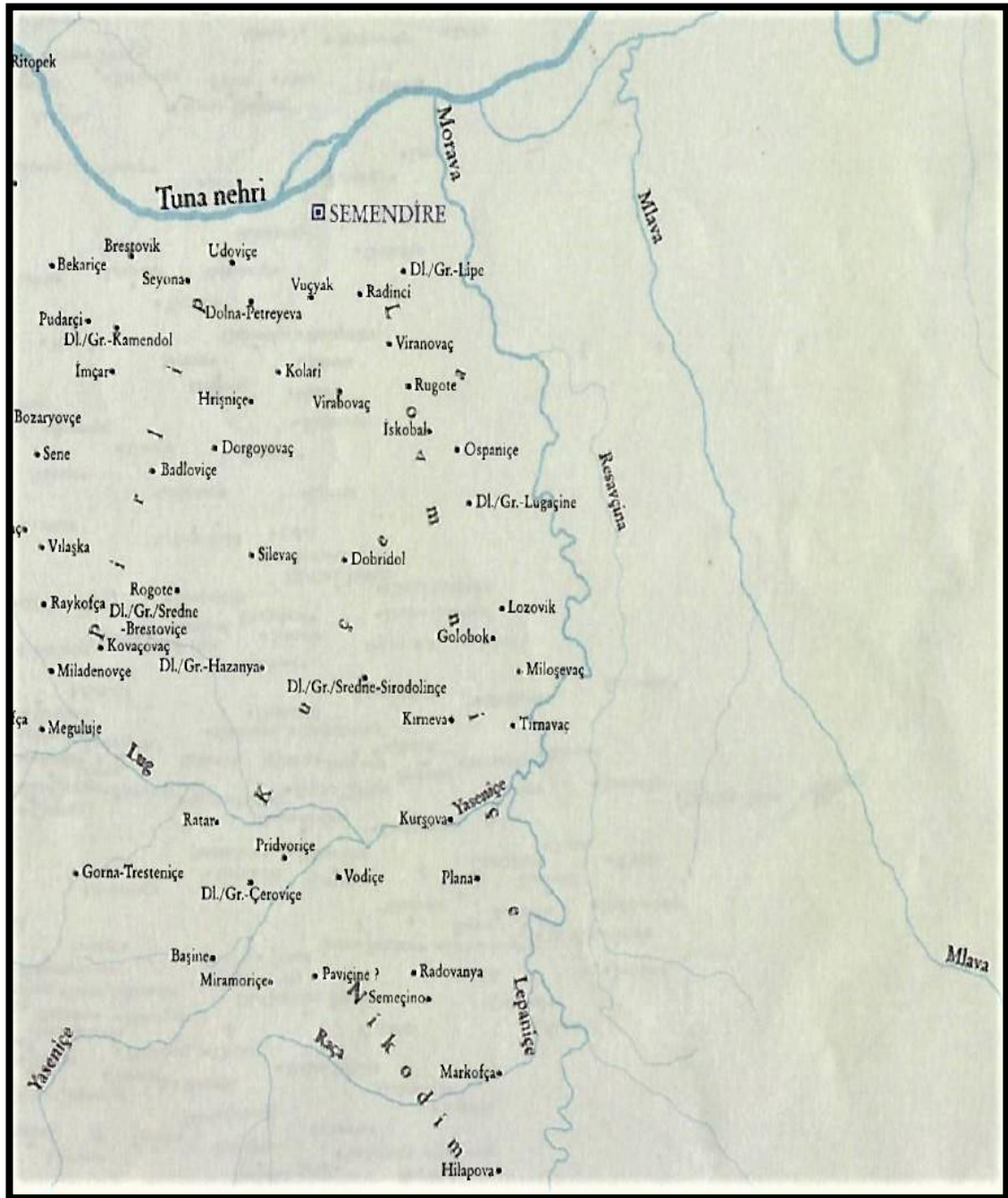
⁵⁰⁰ COA, TT 316, s. 288, 288.

9. Turkol nâm-ı diğer Zoçi.

Tablo 21: Semendire Sancağı'nın Kırsal Nüfusunun Nahiyelere Dağılımı

Yıl	1476			1516			1523				1560			
	Hane	Bive	Mslmn	Hane	Bive	Mslmn	Hane	Mcrrd	Bive	Mslmn	Hane	Mcrrd	Mslmn	Mslm mcrd
Semendire	1.846	32	3	699	25	13	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuçeva	1.216	36	7	913	34	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Nikodim	707	31	2	525	34	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jelejnik	169	-	-	253	-	-	563	168	1	15	181	133	-	-
Lefçe	1.327	17	-	1.692	27	40	-	-	-	-	-	-	-	-
Lepaniçe	643	9	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Libostin	411	6	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yağodine	528	17	-	178	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lugomir	95	5	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lomniçe	-	-	-	-	-	-	3.707	451	21	158	1.792	538	221	42
Pirlep	-	-	-	-	-	-	1.172	130	1	15	527	124	62	13
Havale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	687	104	40	3
Luçiçe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	180	31	10	-
Toplam	6.942	145	33	4.270	86	53	5.452	749	25	177	3.367	930	333	58

Harita 5: 1530 Yılı Tahririne Göre Semendire Kazası Haritası⁵⁰¹

⁵⁰¹ M. Yüzbaşıoğlu vd, *MAD 506...*, s. 71.

2.1.2. Braniçeva Kazası

Belgrad'ın doğusunda Tuna Nehri'nin hemen güneyinde yer alan bu şehrin tarihi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. 12. yüzyılda Moğolların bölgede yaşayan Kumanlara boyun eğdirmek için yaptıkları istila sebebi ile bölge yıkıma uğramıştır⁵⁰². Bölge 1390, 1427 ve 1437 tarihlerinde birçok kez Osmanlı hâkimiyetine girmiş olsa da şehrin kalıcı olarak Osmanlı hâkimiyetine girişi 1458-59 yıllarında gerçekleştirilmiştir⁵⁰³.

Braniçeva bölgesine ait ilk nüfus sayım defteri H.872- M.1468 tarihli MAD 5 numaralı mufassal defterdir. Bu tarihte vilayet olarak müstakil bir idari birim olarak kaydedilen bölge sonraki tahrirlerde Semendire Sancağı'na bağlanmıştır. Braniçeva Kazası'nın bir şehir merkezi bulunmamakla birlikte kaza nahiyelerin bağlandığı bir bölge olarak ifade edilmiştir. Bu bölgede ayrıca Resava, Koyluç, Hram ve Güğercinlik adında 4 adet kale bulunmaktadır. Şehrin kadısı Güğercinlik Kalesi'nde ikamet etmektedir⁵⁰⁴. Tahrir defterlerine göre Braniçeva Kazası'nın idari birimleri aşağıda tablo halinde gösterilecektir.

Tablo 22: Braniçeva Kazasına Bağlı Kırsal Yerleşim Yerlerinin Nahiyelere Dağılımı

Tarih	1476?		1516		1528	
	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa
Resava	135	20	25	11	150	
Ravaniçe	4	2	6	5	132	1
Topolovnik	6	-	-	-	28	2
Omol	22	-	2		31	1
Luçiçe	52	7	5	5	27	-
Kenar-1 Âb-1 Tuna	6	2	-	-	7	-

⁵⁰² Aleksandar Uzelac, "Braniçevo and Adjacent Regions Before and After the Mongol Invasion (1241–1242)", *Branicevo In The History Of Serbia Collection Of Articals III/6*, Belgrad 2008, s. 174.

⁵⁰³ Aleksandar Krstic, "Ottoman Invasion and Demographic Changes in Branicevo Province (1389–1459)", *Branicevo In The History Of Serbia Collection Of Articals III/6*, Belgrad 2008, s. 201.

⁵⁰⁴ COA, MAD.d 176, v. 245b.

Kenar-1 Âb-1 Morava	4	2				
İpek	46	15	-	-	67	1
İjdiril	51	11	-	-	19	-
İjviyd	11 ⁵⁰⁵	-	-	-	23	-
Der-kenâr âb-1 Milava	23	8	-	-	132	1
Jabar	-	-	1	-	-	-
Toplam	360	67	39	21	616	6

Bölgenin Semendire Sancağı idaresinde olduğunu belirten ilk defter 1476 tarihine ait defterdir. Defterde Braniçeva kaza statüsünde olup Resava, Ravaniçe, Topolovnik, Omol, Luçiçe, Kenâr-1 Âb-1 Tuna, Kenâr-1 Âb-1 Milava, İpek, İjviyd ve Milava bölgeleri buraya bağlı nahiye statüsündedir. Bu nahiyelere bağlı 376 karye yerleşimi ile beraber 61 mezraa kaydı bulunmaktadır. Resava Nahiyesi'ne kaydedilen 135 karyenin 44'ünde Eflaklar sakindirler. Benzer şekilde Omol Nahiyesi'nde 10, İjdril Nahiyesi'nde 22, İjviyd Nahiyesi'nde bulunan 11 karyenin tamamı Eflak karyesi statüsündedir.

1516 tarihli mufassal defterindeki verilere göre şehirde tahrir olunan yerleşim sayısında büyük oranda düşüş olmuştur. Defterde sadece Resava, Ravaniçe, Omol, Luçiçe ve Jabar nahiyelerinde 39 karye ve 21 nahiye kaydı bulunmaktadır. 1528'deki tahrirde ise Braniçeva Kazası'nın bütün birimleri ile tamamen Eflaklara ayrılmış bir şekilde yeniden ihdas edildiği görülmekte. Defterde önceki tahrirlerde zeamet ve sipahi tımarları arasında yer alan bütün bölgeler de dâhil olmak üzere Eflak karyesi olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte Braniçeva Kazası'na bağlı nahiyeler 1476 tahririndeki kayıtlar ile Ravaniçe hariç olmak üzere birebir aynıdır. Defterde on nahiyeye bağlı toplam 616 karye ile beraber 6 mezraa kaydı bulunmaktadır. Kazada en çok yerleşim yeri sayısına sahip Resava Nahiyesi'nin 150 karyesi bulunurken, bu sayı Kenar-1 Âb-1 Tuna Nahiyesi'nde yalnızca 7'dir. Braniçeva Kazası'na bağlı nahiyeler ve diğer yerleşim birimleri 1560'ta Kuçayna Kazası'na bağlanmıştır⁵⁰⁶.

⁵⁰⁵ Tamamı Eflak.

⁵⁰⁶ COA, TT 316, s. 76- 146.

1476'daki tahrirde Braniçeva Kazası'nda 4.959 gayrimüslim hanesi ile beraber toplam 174 bive kaydı bulunmaktadır. Şehirde yaşayan Müslümanlar bennak olarak kaydedilirken sayıları sadece 54 kişidir. Resava Nahiyesi'nde bulunan 967 gayri müslim hanesinin 790 adeti Eflak olup, bunlardan 1'i Müslüman olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Omol'da kaydedilen 127 hanenin 93'ü, İjdiril Nahiyesi'nde kaydedilen 491 hanenin 331'i, İjvijd Nahiyesi'nde ise 188 hanenin tamamı Eflak statüsündedir.

Tablo 23: Tahrir Defterlerine Göre Braniçeva Kazası'nda Kırsal Nüfus

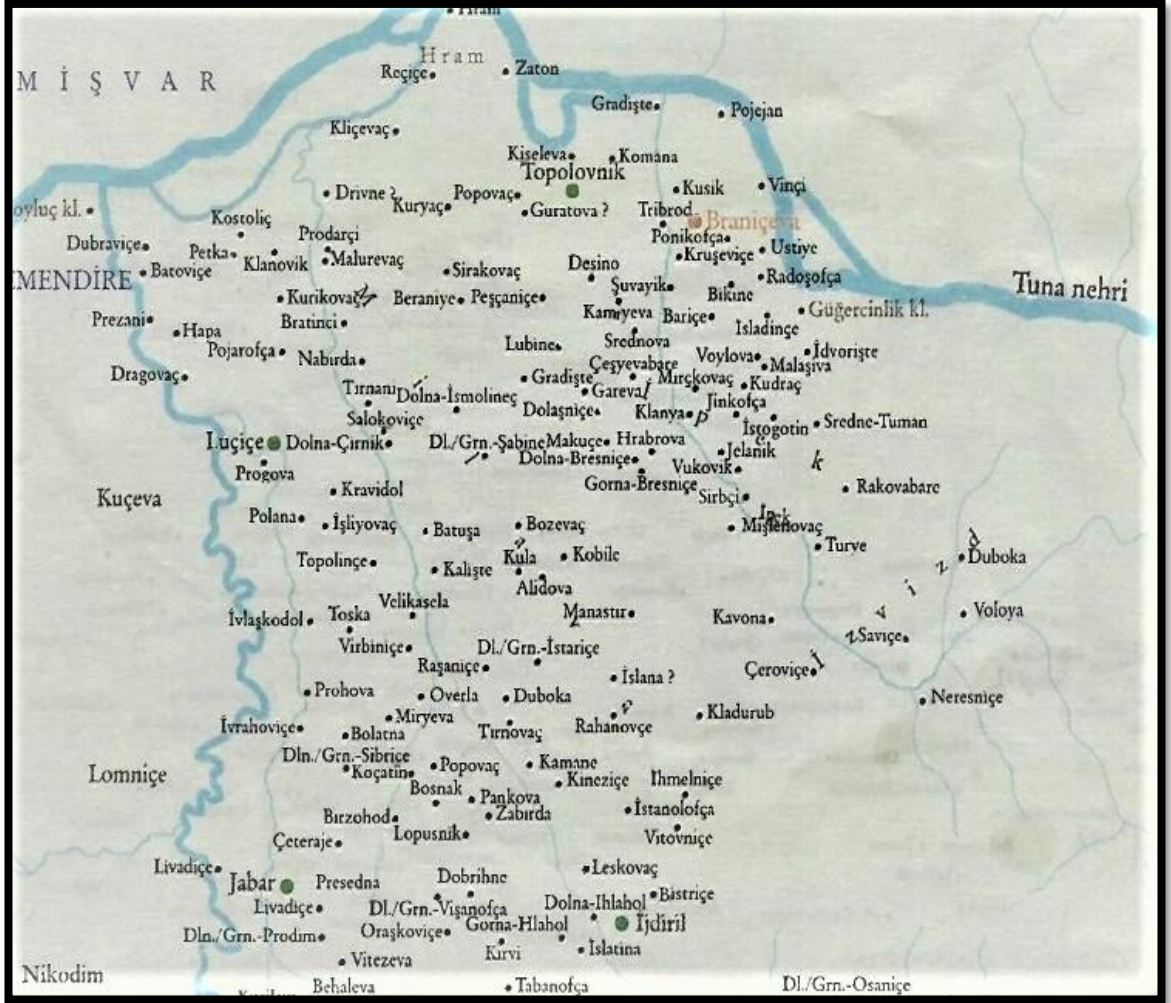
Yıl	1476			1516				(Eflak) 1528		
	Hane	Bive	Mslmn	Hane	Mücerred	Bive	Müslim	Hane	Bive	Mslmn
Resava	967	14	2	660	122	31	1	2.816	190	22
Ravaniçe	49	-	2	109	19	15	-	-	-	-
Topolovnik	233	7	23	-	-	-	-	522	39	8
Omol	127	5	-	-	-	-	-	281	18	2
Luçiçe	52	7	7	81	20	5	-	512	32	6
Kenar-ı Âb-ı Tuna	330	7	2	75	30	4	-	243	10	-
Kenar-ı Âb-ı Morava	254	13		-	-	-	-	-	-	-
İpek	778	40	3	-	-	-	-	1.006	181	19
İjdiril	491	23	9	-	-	-	-	377	39	9
İjvijd	188	2		-	-	-	-	235	4	1
Kenar-ı âb-ı Milava	930	66	2	-	-	-	-	2.879	169	24
Jabar	30	3	2	-	-	-	-	265	14	4
Toplam	4.429	173	52	925	191	55	1	9.136	696	95

1516 tarihli defterde Eflaklar, Semendire Kazası'nda olduğu gibi bu kazada da normal reaya ile birlikte tahrir olunmuştur. Vergi altına alınan Eflak karyelerinin birçoğunun dağıldığı tahrir defterlerinde yer alan ifadeler yansımıştır⁵⁰⁷. 1528'de şehirdeki yerleşme sayısına paralel olarak kaydedilen hane sayısı büyük oranda artmıştır.

⁵⁰⁷ “Çernani der Ravaniçe, Reayası müteferrik olmuşlar ve ne yerde sâkin oldukları ma'lum olmadı.” COA TD 1007, s. 365; Ayrıca bkz. aynı defter: s. 357, 364, 365, 371.

Şehirde tespit edilen 9.136 gayrimüslim, 696 bive ve 95 Müslüman hanelerinin tamamı Eflak olarak kaydedilmiştir. 1476'dan 1528 yılına kadar olan dönemde gayrimüslim hanesi sayısındaki artış oranı %118 olurken, Müslüman hanelerinin sayısı %82 oranında artmıştır.

Harita 6: Braniceva Kazası⁵⁰⁸

2.1.2. Rudnik ve Sivricehisar Kazası

2.1.2.1. Şehir Yerleşimi ve Nüfus

Coğrafi olarak oldukça yakın bölgeler olmaları sebebi ile burada bulunan yerleşim yerleri farklı zamanlara ait defterlerde Sivricehisar ve Rudnik kazalarına bağlı olarak

⁵⁰⁸ M. Yüzbaşıoğlu vd, *MAD 506...*, s. 74.

gösterilmiştir. Gerçekte bu iki kaza aynı bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölgelerden Sivricehisar Kalesi 1454'te Osmanlı topraklarına geçici olarak katılsa da tam hâkimiyeti 1458 yılında sağlanmış⁵⁰⁹. Rudnik ise aynı tarihte gerçekleşen Belgrad ve Semendire seferleri esnasında Sivricehisar Kalesi'nin fethedilmesi ile Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Rudnik padişah hasları içerisinde yer alan bir maden yerleşmesidir. Bölgenin maden geçmişine dair ilk kayıtlar 1324'teki Dubrovnik kayıtlarında geçmektedir. Maden yerleşmelerinin yapılacak yağmalar için oldukça cazip olması sebebi ile buraya 14. yüzyılda birçok Macar baskını gerçekleşmiştir. Bunun yanında bölgenin gümüş madenleri şehrin ticari gelişmişliğine katkıda bulunmuş, Venedikli ve Floransalı tacirler bölgede kurdukları şirketlerle önemli ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır⁵¹⁰.

Bölgedeki madencilik faaliyetleri Osmanlı döneminde de devam etmiştir. H. 878-M. 1474 tarihli bir mukataa defterinde buradaki madenin mukataa olarak Jelejnik madeni ile beraber Gurak v. Boşik Belasic adındaki şahıs tarafından işletildiği kaydedilmiştir. Yaklaşık 4 sene boyunca bu madeni işleten Gorak'ın 1478'de iflas etmesi gerekçe gösterilerek beratı iptal edilmiştir⁵¹¹.

Tahrir defterlerinde Rudnik Kazası'na ait ilk bilgiler 1476 tahririnde bulunmaktadır. Bu tarihte nefis-i Rudnik'ye 65 hane haraç güzâr olarak kaydedilirken, 2 hane gebran, 2 hane de hizmetçi olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte Rudnik'e bağlı Dolna Krosoca, Kolaric, Gorna Yablaniçe ve Marmarofça karyelerinde mukim toplam 761 "hane-i haraçgüzar", 2 adet "gebran" hanesi ile birlikte 23 "hizmetkâran" kaydedilmiştir⁵¹². Haraçgüzâr taifeden cizye vergisi toplanırken, hizmetçi sınıfı ile ilgili "*Mezkûr hizmetkârlardan harâç ve ispençe almazlarmış vazîfe-i hizmetleri Rudnik kârbân bekleyüb getürürlermiş ellerinde temessükleri yok 'âmil olanlar ma'rîfetiyle*"⁵¹³ kaydı düşülerek bu kişilerin vergiden muaf tutuldukları açıklanmıştır. Bu bilgilerle

⁵⁰⁹ Duşan Koraç, Radivoj Radiç, "Mehmed II, "The Conqueror", In Byzantine Short Chronicles and Old Serbian Annals, Inscriptions, and Genealogies", *Recueil des travaux de l'Institut d'études Byzantines*, vol. XLV, 2008, s. 296.

⁵¹⁰ Srdjan Katiç, "Rudnik Pod Osmanskom Vlašću u XV - XVI Veku", *Historical Review*, vol. LV, 2007 s. 133-135.

⁵¹¹ "Mukâta'a-ı ma'adin-i Rudnik ve Jelejnik tâbi'-i vilâyet-i Laz der 'uhde-i Gorak veled-i Boşik Mlasiç, Mezkûr müflis olduğu ecilden pâdişâh hullide mülkûhu azâd etti 'an berât fi 9 Safer sene selâse ve semânin ve semâniye mi'e", *COA, MAD 176*, v. 232b.

⁵¹² *COA*, TT 16, s. 2-5.

⁵¹³ *COA*, TT 16, s. 5.

beraber şehirde aynı zamanda bir pazar kurulduğu kaydedilmiştir. Defterde Rudnik'in maden yerleşmeleri ile ilgili bir kayda rastlayamadık.

1516 yılı tahririnde “*nefs-i Rudnik gümüş ma'denidir. Pazar durur.*⁵¹⁴” başlığı altında şehre ait mahalleler sıralanmıştır. Bu mahalleler muhtemelen bölgede çalışan madencilerin isimleri altında örgütlenmiştir. 58 adet⁵¹⁵ mahalle olarak kaydedilen şehirde toplam 826 gayrimüslim hanesi, 63 floriciyân hanesi ve 93 bive kaydı bulunmaktadır. Bu tarihte Rudnik şehrinde 31 adet Müslüman hanesi kayıtlıdır. Ayrıca 2 adet Yahudi hanesinin de bilgileri verilmiştir.

1523'te toplam mahalle sayısı 38'e düşerken buna paralel olarak gayrimüslim nüfusun kayıtlı olduğu 188 hane, 96 mücerred ile 2 bive kayıt altına alınmıştır. Bu tahrirde bir önceki tahrirde mevcut mahalle isimlerinin bazıları değişmeden kalsa da büyük çoğunluğunun adı değişmiştir. Bunların bazıları bir önceki tahrirde mahalleye ismi verilen kişilerin oğludur. Bir kısmı ise bölgede sonradan istihdam edilen kişilerdir. Bu tarihte Müslüman nüfusu 42 hane ve 3 mücerred olurken bölgede bir camii yapıldığını *bazar durur ikâmet-i Cuma olunur* ifâdesinden anlamaktayız⁵¹⁶. Söz konusu camide 1 imam ve müezzin görevlendirilmiştir. 1536 tahririnde Rudnik'te bulunan mahalle sayısı 33 iken bölgede bulunan gayrimüslimler toplam 208 adet nefer olarak kaydedilmiştir. Bölgede bulunan Müslüman hanelerinin sayısında bir önceki tahrirde göre artış olmuş ve 51 Müslüman hanesi ve 4 mücerred kaydedilmiştir. 1560 yılına gelindiğinde şehrin merkezinin nefs-i Rudnik yerine “Mahalle-i Cami'i-şerif-i padişâh-ı 'alem-penâh” olarak anıldığı görülmektedir. Buna ek olarak Saraç Ali isminde bir mahalle daha kurulmuştur. Cami'i-i Şerif Mahallesi'nde 94 Müslüman ve 19 mücerred hanesi kaydı bulunurken, Serrâc Ali Mahallesi'nde 40 Müslüman ve 4 mücerred kaydı bulunmaktadır⁵¹⁷.

Şehirdeki mahalle sayısındaki düşüşe paralel olarak 1516-1560 tarihleri arasında Rudnik şehrinde gayrimüslim sayısı düzenli olarak düşmüştür. Buna karşılık şehirdeki Müslüman hane sayısı 1516'da 31 adet iken 1560 tahririnde 134'e yükseldiği tespit edilmiştir.

⁵¹⁴ COA, TT 1007, s. 38.

⁵¹⁵ COA, TT 1007, s. 38-54.

⁵¹⁶ “Nahiye-i Rudnik. Nefs-i Rudnik gümüş ma'denidir. Bazar durur ve ikâmet-i cum'a olunur. 'an hashâ-i pâdişâh-ı 'alem penâh.” COA, TT 978, s. 220.

⁵¹⁷ COA, TT 316, s. 40, 41.

Tablo 24: Rudnik Kazası'ndaki Şehir Nüfusunun Mahallelere Dağılımı

Yıl 1516					1523						1536				1560				
Mahalle	g.Hane	Bive	M.hane	Yahudi	Mahalle	g.Hane	Mcrrd	Bive	M. Hane	m.mcrrd	Mahalle	g.Hane	m. Hane	m.mcrrd	Mahalle	g.Hane	G. Mcrrd	m. Hane	m.mcrrd
Nefs-i Rudnik			31		Nefs-i Rudnik				42	3	Nefs-i Rudnik		51	4	Cami-i Şerif-i Pâdişâh-ı 'alempenâh			94	19
Nikola v. İstapan ⁵¹⁸	9				Nikola v. İstapan	4	4				Radiç v. İstapan	15			Serraç Ali			40	4
Marko birâder-i Vis	12				İvan v. Radiç	5	1				Gora v. Radoş	4			Petri Vovik	4			
Radiç v. İvan	11	1			Marko v. Radoş	5	3				Dimitri v. Lazar	3			Ponoş	9	2		
Nikola v. Niko	13	1			Petre v. Suhaç	3	1				(Harab)v. Radosav	9			Medvedovik	6	4		
Radosav v. İvanko	10				Nikola v. Niko	3	3				Nikola v. Vovin	3			Deşanik	3	5		
İstapan v. Radovine	10				Radosav v. İvladko	8	4				Vovin v. Marko	6			Maloga	9	2		
Marinkov Çule	10				Vuk damad-ı Radiç	3	1				Petre v. İstapan	6			Banik	10	1		

⁵¹⁸ Der tarik-i İstopol. COA, TT 978, s. 220.

Vuk v. Bratko	12	3			Marinko Hola	3	4			İvan v. Vuk	4			İsterilana	13	2		
Petre v. İzlatar	12				Petre İzlatar	5	5			Dimitri v. Rayko	7			Ravna	10	4		
Blayko v. Vuk	13				Blayko v. Vuk	5	1			Nikola v. Rayko	5			Bukovik	8			
Rayko v. Titan	11	1			Dimitri v. Rayko	4	3			Kuzma v. Bajik	3			Drevnik	5	1		
Nikola v. Raško	11	2			Nikola v. Raško	4	1			Yak v. Nikola	6			Gorgi Bik	7	3		
Pop Radovan v. Martin	14				Pop Radovan v. Martin	3	1			Peri v. Radosav	5			Boloçiç	12	3		
Yovan v. Radovan	11				Yovan v. Radovan	6				Yak v. Gorak	6			Kosiç	13	6		
Nikola v. İvladsal	11				Nikola v. Radosav	13	4			Yovan v. Todor	3			Durbanaçka	15	7		
Radosav Preterçe	15	1			Kostarin v. İstoyan	1				Radoyko Doseliç	3			İstoyla	25	7		
Radiç v. Branko	16				Radosav v. İvlado	2	3			İstişe? v. Gorgi	4							
Kostarin v. İstoyan	11				Gorak Peşte?	6	2			Yovan v. Raško	10							
Radosav v. İvadonik	16				Marko v. Rayn	4	1			Pavel v. Vovin	4							
İstapan İrinaş	10	1			Mihoç v. Rayn	3	2			Radiç Putros	8							
Marko v. Rayn	10	3			Mati Plana	3	3		1	Vidin v. Radiç	10							
Boyaç Kovac	9	1			Yovan v. Raško	3	7	1		Nikola v. Radohne	11							
Pop Gora v. Miloş	12	1			Yak v. Vuk	4	1			Radoş v. Radosav	9							
Mati v. Radivoy	10	7			Mihail v. Radovan	1				Yovan v. Rayçik	8							

2.1.2.2. Kırsal Yerleşme ve Nüfus

1476 tarihinde Rudnik nefis olarak kayıtlı iken Sivricehisar kaza olarak kaydedilmiştir⁵¹⁹. Sivricehisar'a bağlı bir kısım yerler ise Birvenik Kazası'na bağlı gösterilmiştir⁵²⁰. Burada Sivricehisar'a bağlı 60 karye ve 4 adet mezraa bulunmaktadır. 1516'da 51 karye ve 5 mezraa kaydı bulunurken 1523'te Morava ve Golubara nahiyelerinin Rudnik Kazası'na bağlanması ile karye sayısı 581'e çıkmış ve mezraa sayısı 18 olmuştur. Lepaniçe Nahiyesi'nde kayıtlı 354 karyeden 36'sı hâlî olarak kaydedilirken Golubara ve Morava nahiyelerinde 6'şar adet karye bu şekilde kaydedilmiştir.

Tablo 25: Rudnik Kazasına Bağlı Kırsal Yerleşim Yerlerinin Nahiyelere Dağılımı

Tarih	1476?		1516		1523		1560	
	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa
Rudnik	5	5	-	-	61	4	39	-
Sivricehisar ⁵²¹	60	4	31	6	-	-	-	-
Nikodim	2	-	4	9	-	-	-	-
Lepaniçe ⁵²²	-	-	16	5	354	14	15	-
Golubara	-	-	-	-	27	-	-	-
Morava	-	-	-	-	139	4	-	-
Toplam	61	9	51	5	520	22	-	-

⁵¹⁹ “Karye-i Metohye der Nikodim tâbi’-i kazâ-i Sivricehisar.” *COA, TT 16*, s. 451.

⁵²⁰ *Nahiye-i Sivricehisar tâbi’-i kaza-i Birvenik. COA, TT 16*, 322.

⁵²¹ 1516 tarihli mufassal defterde Sivrice olarak kaydedilmiştir. *COA, TT 1007*, s. 90, 145, 148.

⁵²² “Nahiye-i Sivricehisar ve Lepaniçe der kazâ-i Rudnik.” *COA, TT 1007*, s. 142.

Tablo 26: Tahrir Defterlerine Göre Rudnik Kazası'ndaki Hane Kayıtlarının Nahiyelere Göre Dağılımı

Yıl	1476			1516				1523				1560			
	G.Hane	Bive	Mslmn	G.Hane	G.Merred	Bive	Mslmn	G.Hane	G.Merred	Bive	Mslmn	G.Hane	G.Merred	Mslmn	M.Merred
Rudnik	211	21		-	-	-	-	-	212	23	16	540	209	6	2
Sivricehisar	1.565	65	18	273	55	17	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Nikodim	-	-	-	25	6			-	-	-	-	-	-	-	-
Lepaniçe	-	-	-	102	22	4	2	5.012	899	99	133	193	83	-	-
Golubara	-	-	-	-	-	-		206	84	1		-	-	-	-
Morava	-	-	-	-	-	-		2.440	854	22	52	-	-	-	-
Toplam	1.776	65	18	400	83	21	5	7.658	1.837	122	185	693	292	6	2

Rudnik Kazası'nın kır nüfusu 1476'da 1.565 gayrimüslim hanesi, 65 bive ve 18 Müslüman hanesinden oluşmaktaydı. 1516'da tüm hane birimlerinde diğer kazalarda olduğu gibi büyük bir düşüş yaşanmıştır. 1523'te Lepaniçe Nahiyesi'nin sınırlarının genişletilmesi, Golubara ve Morava nahiyelerinin de Rudnik'e bağlanması ile beraber şehrin nüfusu 7.658 gayrimüslim haneye ulaşırken aynı tarihte 1.837 gayrimüslim mücerred ve 122 bive kaydı bulunmaktadır. Müslüman hane sayısının da bu tarihte 185'e ulaştığı görülmektedir. Ayrıca bu tarihte geçmişte maden hizmetinde bulunmuş olan 48 karyeye dağılmış olarak bulunan 557 gayrimüslim ve 15 Müslüman ahali voynuk ve derbend olarak görevlendirilmişlerdir⁵²³. Morava ve Golubara nahiyelerinin Rudnik

⁵²³ "Voynugân-ı hashâ-i Rudnik. Zikrolan voynuklar kadimden Rudnik ve Jelejnik ma'denlerinden hâsıl olan nukreleri Novabrda darphanesine eyledüb ve yine ma'dene akçe getürüb hizmetleri mukâbelesinde harâcların verdiklerinden sonra on ikişer akçe ispençe ve evlülerinden buçuk lukna arpa ve buçuk lukna buğday ve bâd-ı hevâ ve resm-i 'arûs ve resm-i fuçı verürler ki panâyır rûsumundan ve 'avârız-ı dîvânîyeden mu'âf ve müsellemlerdir." COA, TT 978, s. 133.

2.1.3. Niş Kazası

2.1.3.1. Şehir Yerleşmesi ve Nüfus

Günümüzde Sırbistan'ın ikinci büyük şehri olan Niş, Morava Nehri'nin kollarından biri olan Nişava'nın kenarında kurulmuştur⁵²⁵. Niş, Roma'nın inşa ettiği bir Via Militarias'ın yolunun üzerinde yer almaktaydı. Bu yol İstanbul, Filibe ve Sofya üzerinden Niş'e ulaşıyordu⁵²⁶.

9. yüzyıla kadar Bulgar hâkimiyetinde kalan şehir, 971 tarihinden itibaren Bizans'ın eline geçti. Bizans burada bir kale inşâ etti ve zamanla burası şehrin merkezi haline geldi. II. Haçlı seferi sırasında yıkıma uğrayan şehir sonrasında Sırların eline geçmiştir. Şehrin Osmanlı hâkimiyetine girişi ise 1385'te gerçekleşmiştir⁵²⁷.

1573 yılında şehirden geçen Stephan Gerlach Niş'den şöyle söz eder:

*“14 Temmuz sabahı erkenden Nissa'ya [Niş, Sırbistan] gitmek üzere yola koyulduk ve saat on ikide oraya vardık. Bir Ragusalının yerinde çok rahat konaklama olanağı bulduk. Düz bir vadide kurulmuş olan bu kent surlarla çevrili değil, beş kilisesi ve çok nefis bir suyu var. Bu kadar güzel bir suya Belgrad ile Baratschin ve Sipahiköy arasındaki yol boyunca hiçbir yerde rastlamadık.”*⁵²⁸

Kentin surlarla çevrili olmadığını ve açık bir yerleşim alanı olduğunu belirten Gerlach'ı 17. yüzyılda şehre gelen Evliya Çelebi de doğrulamaktadır. Kalenin şehir içinde bir taş binadan ibaret olduğunu belirten Evliya, şehrin özelliklerini şu satırlarla dile getirmiştir:

“Sene 777 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr Sırf ve Bulkar Kralı Despot Kral elinden feth edüp (---) eyâletinde (---) hâkimlikdir. Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi cümle (---) aded ma'mûr kurâlardır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve subaşı ve voyvadası ve muhtesibi ve bâcdârı ve nakîbi ve a'yân [u] eşrâfi ve dizdârı vardır, ammâ neferâtları yoktur, zîrâ kal'ası şehir içinde hân-misâl bir taş binâ bir kal'a ve bir bâbı var. Bedenleri üzre haydûd

⁵²⁵ Machiel Kiel, “Niş”, *DİA*, c. 33, s. 147-149.

⁵²⁶ Mead Osmani, *Arşiv Belgelerine Göre Niş Sancağı (1839-1878)*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, s. 1.

⁵²⁷ Mead Osmani, *Arşiv Belgelerine Göre...*, s. 16.

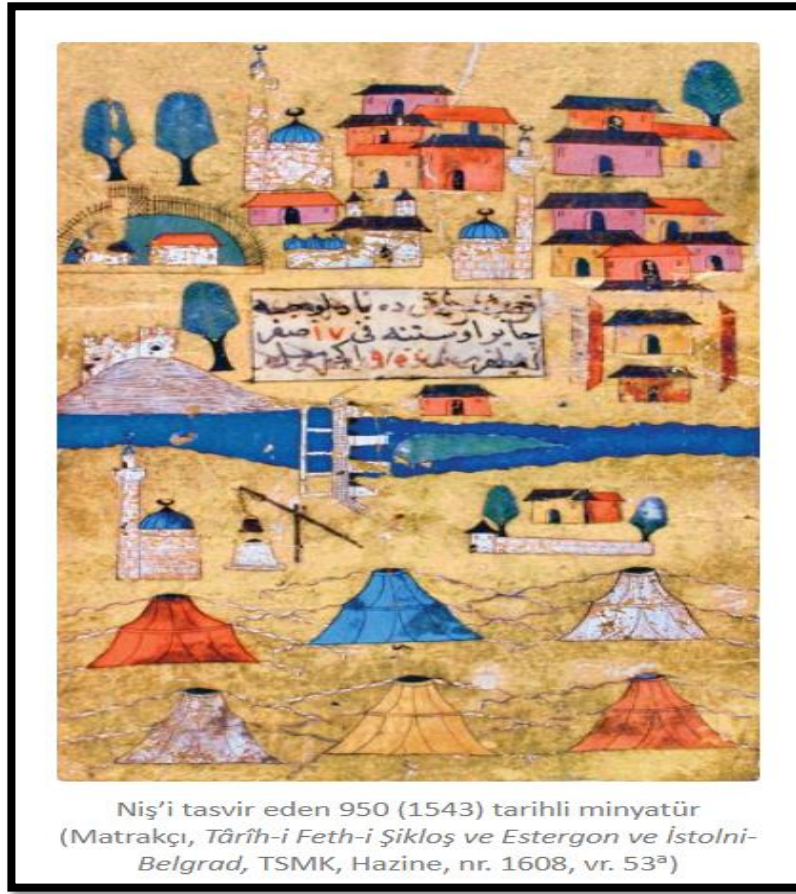
⁵²⁸ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, c. 1, İstanbul 2006, s. 73, 74.

kelleleri mızraklar üzre zeyn olup durur, ammâ derûn-ı hisârda âsâr-ı binâdan bir şey yokdur. Ancak biraz keraste haşebleri mâl-â-mâldır. Ve bir kapusu cânib-i cenûba nâzır ağaç kapudur, ammâ şehri bir düz vâdîde cümle (---) aded mahalledir ve cümle iki bin altmış aded bâğlı ve bâğçeli ve serâpâ kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî sarây-ı âliler ve fukarâ hâneleridir. Cümleden ma'mûr (---) sarâyı ve Nişli Alî Ağa sarâyı ve kayınbabası sarâyı ve niçe yüz aded âbâdân hânedânlar var. Ve cümle (---) aded ma'bedgâh-ı ehl-i îmândır. Cümleden çârsû-yı hüsn içre ma'bedgâh-ı kadîm Gâzî Hudâvendigâr Sultân câmi'i ol kadar müzeyyen değil, tarz-ı kadîm mezkittir. Ve Musli Efendi câmi'i müferrih, âyne-i dil-küşâdır. Ve Hayda[r] Kethüdâ câmi'i cemâ'at-i kesîreye mâlik salâgâh-ı rûşendir. Bunlardan mâ'adâ mesâcid-i muvahhidânlardır, ammâ dârü't-tedrîs-i âlimân ve dâ[r]ü'l-hadîs-i müfessirân ve dârü'l-kurrâ-i Kur'ân imâretleri yokdur. Ve cümle 22 aded mekteb-i sıbyândır. Ve cümle (---) aded tekye-i dervîşân-ı zî-şândır. Evvelâ Köprübaşı tekyesi kân-ı fukarâ-yı Bektaşiyân'dır. Ve Zâhide Bacı tekyesi ve Haydar Kethüdâ tekyesi⁵²⁹”.

Şehrin merkezinde ekseriyetle Müslümanların yaşadığını anlatan Evliya Çelebi, mahalleleri ilgili verdiği bilgiler doğru olmasına karşılık, var olduğunu belirttiği 2.060 adet ev sayısı 15. ve 16. yüzyıl tahrir defterlerindeki rakamlara göre abartılı sayılabilecek bir rakamdır. Şehrin açık bir yerleşim alanı olduğu Matrakçı'nın Niş tasvirinde de müşahede edilmektedir.

⁵²⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname 5. Kitap*, s. 183-184.

Resim 9: Niş'i Tasvir Eden 950 (1543) Tarihli Minyatür⁵³⁰

Niş ile ilgili elimizdeki ilk defter kazaya münhasır olarak tutulan 1498 tarihli TT 27 numaralı mufassal defterdir. Bu defterde Niş merkezinde Cami', Hacı Balaban ve Köprübaşı mahalleleri bulunuyordu⁵³¹. Ayrıca *cemâ'at-i tekkeliyân* adı altında 15 kişinin kaydı da müstakil olarak tutulmuştur. Bu tarihte şehirde yaşayan gayrimüslimler iki ulak atı beslemeleri karşılığında avarız-ı divânîye vergisinden muaf tutulmuşlardı⁵³². Şehirdeki toplam Müslüman sayısı 1498 yılında 194'tür. Vergiye tabi 55 adet gayrimüslim hane, 17 mücerred ve 32 bîve bulunurken vergiden muaf olan ulâk atı beslemekle mükellef hane sayısı 40'tır.

⁵³⁰ Machiel Kiel, "Niş", *DİA*, c. 33, s. 147-149.

⁵³¹ COA, TT 27, s. 2-4.

⁵³² "Mezkûr şehirden kırk nefer kimesne 'avarız-ı divâniyeleri mukâbelesinde iki ulâk bârgîrin besleyüb tekâlif-i 'örfiyeden müsellemlerdir." COA, TT 27, s. 6.

1498 yılında şehirdeki Müslüman hane sayısında yeni Müslüman olan kimselerin etkili oldukları görülmektedir. “El-mühtedî” olarak kaydedilen bu kişilerin sayısı 30’dur. Bu da mevcut Müslüman hane sayısının % 15’ine denk düşmektedir. Burada en çok mühtedi kaydı 8 kişi ile Brezirov köyüdür⁵³³.

Tablo 27: Niş Kazası’nın Şehir Nüfusu

Yıl	1498				1516				1530		
	Hane	Mücerred	Ulak neferi	Bive	Hane	Mücerred	Ulak neferi	Bive	Hane	Mücerred	Bive
Mahalle/Hane											
Cami’-i Şerif	77				155						
Hacı Balaban (Mescid-i Şerif)	74				28						
Köprübaşı	28				59						
Cemaat-i Tekkeliyan	15										
Toplam	194				242				128		
	Hane	Mücerred	Ulak neferi	Bive	Hane	Mücerred	Ulak neferi	Bive	Hane	Mücerred	Bive
Gebran-ı Niş	55	17	40	32	43	21	40	25	75	15	16

1516 yılına gelindiğinde Niş Kazası mahallelerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak Müslüman hane sayısı yaklaşık %25 artarak 242’ye ulaşmıştır. Şehrin en kalabalık nüfusa sahip mahallesi 155 hane ile Cami’-i Şerif Mahallesi’dir. Buna karşın gebran hane sayısı 43’e düşmüştür. Burada bir önceki tahrirde uygulanan ulak bargiri besleme görevi yine 40 kişilik bir gayrimüslim nüfusa verilmiştir.

⁵³³ COA, TT 27, s. 90-91.

Niş Kazası'nda dikkat çekmeden bir diğer durum ise şehirdeki manastır sayısıdır. 1498 senesinde şehirde vergiye tabi manastır sayısı 8 iken burada 3 papaz ve 4 keşiş bulunmaktadır. 1516 yılında kaza dâhilinde bulunan manastır sayısı 19'a yükselmiştir.

1516 tahririnden sonra Niş'in 1522 yılında Alacahisar Sancağı'na bağlandığı belgelerden anlaşılmaktadır⁵³⁴. Buna karşın yalnızca 8 sene sonra 1530 tarihli Semendire Sancağı'na ait bir muhasebe defterinde Niş Kazası'nda isimleri belirtilmeden 3 mahallede 128 Müslüman sakindir. Önceki dönemlere ait tahrir defterleriyle kıyaslandığında mahalle sayısı değişmediğinden dolayı bunların muhtemelen aynı mahalleler olduğundan söz edilebilir. Şehirdeki Müslüman sayısında %47 oranında düşüş yaşanırken, gayrimüslim hane sayısı yaklaşık % 75 oranında artarak 75 haneye ulaşmıştır. Bunun yanında 15 gayrimüslim mücerredi ve 16 adet bive kaydı bulunmaktadır⁵³⁵.

Genel olarak Mirliya ve padişah hasları içerisinde yer alan Niş Kazası'nda çeltik ekimi kayıtlarda ön plana çıkmaktadır. Şehrin etrafında yer alan Nişava, Bana-Kutine, Yeleşniçe ve Boniçe nehirleri sebebi ile Niş'in arazisi çeltik ekimine müsait bir yapıdadır.

2.1.3.2. Kırsal Yerleşme ve Nüfus

1498 yılına ait tahrir defterinde Niş Kazası, Niş Delboççe, Leskoviçe ve Ürgüb nahiyelerinden müteşekkildi. Bu tarihte Niş Nahiyesi'ne bağlı 93 karye ve 4 mezraa bulunurken Delboççe Nahiyesi'nde 3 karye ve 5 mezraa kayıtlıdır. Ürgüb Nahiyesi'nde ise sadece 1 karye kaydı bulunmaktadır. 1516'da Niş Nahiyesi'nde karye sayısı 81'e düşerken burada yeni bir nahiye olarak kaydedilen Zaplana bölgesinde 4 karye mevcuttur. 1536 ve 1560 tahrirleri yalnızca padişah haslarına dâhil olan kısmı içerdiği için Niş Kazası'ndaki yerleşim yerleri ile ilgili sadece bu bölüm ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

⁵³⁴ E. Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman...", s. 270.

⁵³⁵ COA, MAD 506, s. 35

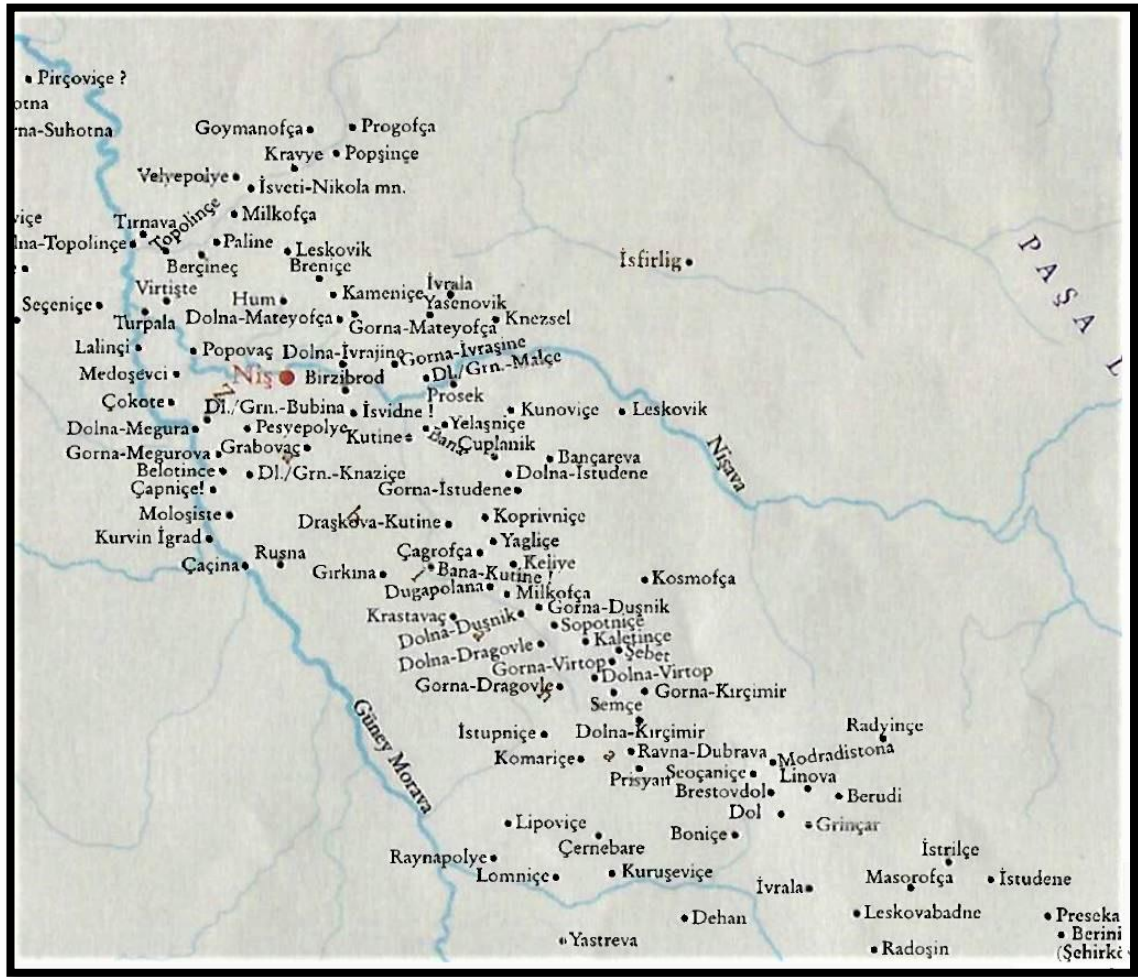
Tablo 28: Niş Kazası'ndaki Kırsal Yerleşmelerin Nahiyelere Dağılımı

Tarih	1498		1516		1536		1560	
	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa
Niş	93	4	81	12	18		15	-
Delboçiçe	3	5	-	-	-	-	-	-
Leskoviçe	1	-	-	-	-	-		-
Ürgüb	1	-	-	-	-	-		-
Zaplana			4					
Toplam	96	9	85	12	18		15	

Tablo 29: Niş Kazası'ndaki Hane Kayıtlarının Nahiyelere Dağılımı

Yıl	1498				1516					1536			1560		Müslim
	G.Hane	G.mcrrd	Bive	Mslmn	G.Hane	G.Mcrrd	Bive	Mslmn	M.mcrrd	G.Hane	G.Mcrrd	Mslmn	G.Hane	G.Mcrrd	
Niş	2.816	751	216	30	2.711	631	264	60	14	397	103	8	370	148	5
Delboçiçe	112	53	11	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Leskoviçe	15	8	1		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ürgüb	62	35	9		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Zaplana	-	-	-	-	-	21	10	2		-	-	-	-	-	
Toplam	3.005	847	237	31	2.830	652	274	62	14	397	103	8	370	148	5

1498 tarihinde 96 karye 9 mezrada 3.005 gayrimüslim hanesi kayıtlı iken bu sayı 1516 tarihinde bu sayı 2.830'a düşmüştür. Padişah hasları içerisinde yer alan 1536'da 397 gayrimüslim hanesi kayıtlı iken 1560 yılına gelindiğinde 370 adet olarak kaydedilmiştir. Şehirdeki Müslüman hane sayısı 1498-1516 yılları arasında %100 nispetinde artış göstererek 31'den 62'ye çıkmıştır.

Harita 8: 1530 Yılında Niş Kazası⁵³⁶

2.1.4. İzvornik Kazası

İzvornik, günümüzde Sırbistan ve Bosna Hersek arasında Dirina Nehri'nin sol tarafında yer alır. 1480'de sancak olarak teşkil edilmeden⁵³⁷ hemen önce Semendire Sancağı'na bağlı bir kaza statüsündedir. Çalışma dönemimiz içerisinde yalnızca 1476 yılına ait defterde kayıtlı olan bu kaza nefsi ile beraber iki nahiye ile kayıtlıdır. Nefsi İzvornik'te mukim yalnızca 4 adet muaf gayrimüslim hane vardır. Bunlarla ilgili defterde şöyle not düşülmüştür: “Glaviçe adlu köyden ki İzvornik Hisarın kâfir muhâsara etdiği

⁵³⁶ M. Yüzbaşıoğlu vd, *MAD 506...*, s. 75

⁵³⁷ Nenad Moacanin, “İzvornik”, *DIA*, c. 23, s. 553.

vakit kal'a içinde bulup doğruluk etdikleriyle haraçdan ve ispençeden ve 'avâriz-ı dîvânîyeden mu'âf olanlardır ki şimdi İzvornik'de otururlar.” Bu kayıttan sonra verilen 4 hane kaydının altında “*akrâbâ-i mezkûrîn*” başlığı ile 3 hane daha yazılmıştır⁵³⁸.

1476 tarihli defterde İzvornik Kazası'na bağlı olarak Şubin ve Gostil nahiyelerinin bilgileri verilmiştir⁵³⁹. Defterdeki verilere göre kazanın toplam nüfusu 1.128 hane 33 biveden oluşmaktadır. Şubin Nahiyesi'nin tamamı İskender Bey birâder-i Süleyman Bey olarak kaydedilen bir kişiye zeamet olarak tevcih edilmiştir. 42 adet karye ile 2 adet mezraa kaydolunan zeamette 12 adet karye hâli olarak kayıt altına alınmıştır. Bölgenin tamamında gayrimüslim nüfus yaşarken bunlara ait 504 hane ve 21 adet bîve kaydı bulunmaktadır. Zeametın toplam geliri 38.274 akçe olarak hesaplanmıştır.

Gostil Nahiyesi'nde bulunan 14 karyede ise 117 gebran hanesi ile beraber 14 adet Müslüman bennâk hanesi kayıtlıdır. Bu tarihte İzvornik Kazası'nın toplam gayrimüslim nüfusu 624 hane ve 21 biveden oluşmaktadır.

2.1.5. Belgrad Kazası

2.1.5.1. Şehir Yerleşimi ve Nüfus

Beyaz şehir anlamına gelen Belgrad, zamanın tanığı olan ve bölgeye uğrayan birçok seyyahın tarif ettiği üzere iki nehrin birleştiği yani Tuna ve Sava nehirlerinin kavuştuğu noktada bir plato üzerinde kurulmuştur⁵⁴⁰. Bölgeye ait en eski yerleşimler M.Ö. 3. yüzyıla kadar uzanır. Bölgede taş duvarlarla örülü ilk kaleyi M.S. 1. yüzyılda Romalılar inşâ etmiştir⁵⁴¹. Kale aynı zamanda ordu yolu olarak bilinen “*Via Militaris*”in kavşak noktasında bulunmaktadır⁵⁴².

Belgrad 1521 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Şehir fethedildikten sonra Semendire Sancağı beyi burada ikamet etmeye başlayınca sancağın merkezi konumuna

⁵³⁸ COA TD 16, s. 552.

⁵³⁹ Nahiye-i Şubin tâbi'-i İzvornik. COA TD 16, s. 524.

⁵⁴⁰ Bertrandon de la Broquiere, *Bertrandon de la Broquiere'in Denizaşırı Seyahati*, Çev. İlhan Arda, İstanbul 2000, s. 260.

⁵⁴¹ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 313.

⁵⁴² Konstantin Yosif İreçek, *Belgrad-İstanbul-Roma Askeri Yolu*, çev. Ali Kemal Balkanlı, 1990, s. 6.

gelmiştir⁵⁴³. Belgrad süreç içerisinde bölgeye yerleşen Müslümanların etkisi ile gerçek bir Osmanlı şehri hüviyetine bürünmüştür⁵⁴⁴.

1555 yılında Belgrad'dan geçmiş olan Alman seyyah Denschwam'a göre şehir halkının çoğunluğunu Türkler teşkil etmektedir. Pek az sayıda *Yahudi, Sırp ve Macar* bulunmaktaydı. Bunlar da daha ziyade esirlerdi⁵⁴⁵. Denschwam'ın şehrin kozmopolit yapısı ile ilgili kayıtlarını Avusturya sefaretinin vaizi Stephan Gerlach'ın verdiği bilgiler doğrulamaktadır⁵⁴⁶.

17. yüzyılda Belgrad'da bulunan Evliya Çelebi'ye göre şehir Belgrad Kalesi'nin dört tarafını çevreleyen bir “*varoş-ı mu ‘azzamdır*” ve Bosnasaray şehri gibi kat kat büyük bir beldedir. Tuna ve Sava nehirleri arasına hendek kazılarak şehrin güvenliği sağlanmıştır. Evliya Çelebi sonraki tarihlerde bu hendeğin şehir içinde kaldığını ve bağlar ile donatıldığını bildirmektedir. Yine Evliya'nın aktardığına göre *Çinili Hammâm* adlı imâret hendek içinde inşa edilmiştir. Şehrin büyüklüğü hakkında Evliya Çelebi şu bilgileri aktarmıştır: *Sava ile Tuna arası şehir dışından kâmil üç bin beş yüz adımdır*⁵⁴⁷. *Eğer kale ile Sava ve Tuna kenarında olan evler kenar ile adımlanup hesâb olunsa belki yirmi bin adım olur.*”

Evliya Çelebi Belgrad'ın büyük bir liman olduğunu kaydetmektedir. Şehrin savaş sırasında on bin “*güzîde pür-silâh asker*” çıkardığını kaydeden Evliya'ya göre Belgrad'da 48 bin adet “*re ‘âyâ vü berâyâ ve ehl-i huref fukarâlar vardır*”. Geri kalanı askerî tâifesi, ayân u eşrâf, ulemâ, sulehâ ve imâmlar ve hatibler vesairedir. *Harâccı Ağa* Evliya'ya şehirde 21 bin cizyedar olduğunu söylemiştir⁵⁴⁸.

⁵⁴³ Divna Djuric-Zamolo, “Belgrad”, *DİA*, c. 5, s. 407-409.

⁵⁴⁴ Aleksandar Fotić, “Belgrade: a Muslim and Non-Muslim Cultural Centre (SixteenthSeventeenth Centuries),” in *Provincial Elites in the Ottoman Empire*, ed. Antonis Anastasopoulos, s. 51, 52.

⁵⁴⁵ Hans Denschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara 1992, s. 21.

⁵⁴⁶ “Belgrad kentinin binaları ve tek odadan ibaret evleri Budin'dekinden daha güzel ve bakımlı, çünkü Türk hükümdarı burada birçok güzel taş bina ve yol yaptırmış. En güzel dükkânlar, Dalmaçya'dan gelmiş olan Ragusalılara ait. Bu kentte Türkler, Yahudiler, Sırlar ve Ragusalılar yaşıyor. Papist olan Ragusalıların vaizi bir keşiş. Raitzenmarck'tan buraya kadar uğradığımız bütün şehir ve köylerde Sırlar ve Türkler yaşıyor ve aralarında keşişler, rahibeler, papazlar da var”, Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü...*, s. 69.

⁵⁴⁷ Evliya Çelebi'nin adımı 55-60 cm hesap edilmektedir, bkz. Machiel Kiel, “Machiel Kiel'in Balkanlarda Evliya Çelebi ile Geçen 40 Yılı”, *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, haz. Nurcan Tezcan, İstanbul 2009, 234.

⁵⁴⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 5. Kitap, s. 189, 190.

Tahrir defterlerinde Belgrad Kazası'nın şehir yerleşmeleri ile ilgili ilk bilgiler 1523 yılı tahrir defterinde yer almaktadır. Bu tahrir şehrin fethinden yalnızca 2 sene sonraya aittir. Bu sebeple şehir merkezinde henüz Müslüman hane kaydı bulunmamaktadır. Dolayısı ile kaydedilen mahallelerin tamamı gayrimüslim mahalleleridir. Kale varoşunda kaydedilen toplam mahalle sayısı 16 olmakla beraber 51 gayrimüslim mahallesi bulunmaktadır. Mahallelerin hane sayısı 1-7 arasında olup 7 hane ile en yüksek sayı "Topçiyân ve Kalafatçiyân" mahallesindedir. Normalde askeri bir sınıf olan bu mahalle gibi martolos olarak kaydedilen diğer mahalleler ziraat ettikleri için mahalle kayıtlarında yer almışlardır⁵⁴⁹.

Tablo 30: Tahrir Defterine Göre Belgrad Kazası'nda Bulunan Gayrimüslim Mahalleleri ve Hane Sayıları

Yıl	1523		1536		1560	
Mahalle/Hane	Hane		Hane		Hane	Mçrrd
Mahalle-i (varoş)	3	Radonye v. Vuk	13	Çayır Pazar	11	1
Yovan Ser Kalafatçıyan	1	Gorna Veselin	3	Miloş İstapan	12	1
Raško v. Radovik	2	Branko	6	Radovik	9	
Vuk Melak	2	Radosav Koşan	3	Jivkov Goriç	7	2
Cemaat-i Martolosan	4	Tudor Radivi	1	Kilise nâm-1 diğer Dapijiv Petko	5	
Dragik	3	Vukimir	3	Nikola v. Rayn	3	
Cemaat-i Kalafatçıyan ve Martolosan ki ziraat ederler	5	Rakoçat?	6	Vukaşin v. Dimitri	4	
İstapan	3	Papaz der Çayırpazar	10	Radob Vranova	3	2
Martolosan	1	Martin	8	Vrahar	17	4
Rayko Radiç	2	Boğdan Miçkopod	5	Debbağın	12	1

⁵⁴⁹ COA, TT 978 s. 878-880.

Cemaat-i Topçıyan ve Kalafatciyân ki ziraat ederler	7	Lukaç v. Yeliç	5	Kara Yovan v. Radonye	14	1
Nikola Radoy	2	İstepan Radovik	5			
Ofçaroğlu(Cemaat-i martolosan ki ziraat ederler.)	6	Mahalle-i Cemaat-i Gebran-ı der nezd-i anbâr-ı Hassa	24			
İstepko Voyvoda an cemaat-i martolosan	3	Ognan Milan	25			
Yako Petko 'an cemaat-i martolosan	2	İstepan-ı Sipah pîr-i nâ-tûvân	21			
Vuçe Preblan? 'an cemaat-i martolosan ki ziraat ederler.	5					
Toplam	51		138		94	12

1536 yılı tahrir defterinde gayrimüslim mahalle sayısı 15'e düşmesine karşın hane oranı %170 artarak 138 olmuştur. En kalabalık mahalle şehrin varoşunda bulunan hassa ambarlara hizmet etmekle görevli mahalledir. 24 hanenin kaydedildiği bu mahallede sakin olanlar ambar tamir ve koruma görevi karşılığında vergiden muaf tutulmuşlardır⁵⁵⁰. 1560 yılına gelindiğinde gayrimüslim mahalle sayısı 11'e düşmüş buna paralel olarak hane sayısı da 94'te düşmüştür. Ayrıca bu tarihte 12 adet gayrimüslim mücerredi de bulunmaktadır.

Belgrad şehrinin ilk Müslüman mahalle kaydı 1536 tarihli defterde bulunmaktadır. Bu tarihte dört adet mescid etrafında şekillenen mahalle bulunmaktadır. Mahallelerin toplam nüfusu 69'dur.

Tablo 31: Tahrir Defterine Göre Belgrad Kazası'nda Bulunan Müslüman Mahalleleri ve Hane Sayıları

⁵⁵⁰ "Mahalle-i cemaat-i gebrân der-nezd-i anbâr-ı hassa, der-varoş-ı kal'a-i Belgrad. Livâ-i mezbûreden bazı haymâneler gelüp sakin olup Mirliva Mehmed Bey bin Yahya Paşa ellerine mektub verüb hassa anbarları görüp gözleyüb ve rûz-ı şeb hıfz edüb ve meremmete muhtaç olan yerlerin meremmet ve ta'mir eyleyeler hizmetleri mukâbelesinde avâriz-ı dîvâniyyeden umûmen ve tekâlif-i 'örfiyyeden husûsen mu'af ve müsellemler olup sancakbeyi cânibinden ve subaşılardan dahl-u ta'arruz eylemeye ve hâricden kâfirler gelüp mişe çardaklar yapup meyhanecilik iderler imiş. Anlardan nev'an zarar müterettip ola deyu tevehhüm olunmağın min ba'd gelüp yapmayalar ve satmayalar ve kendüler dahi meyhanecilik" (metnin devamının belgede silinmiş olması sebebi ile okunamadı). COA, TT 187, s. 246.

	1536		1560	
Mahalle	Hane	Mahalle	Hane	Mücrred
Mescid-i Ferhad Paşa	22	Cami'-i şerif-i padişah-ı alem penah(Nefs)	8	
Mescid-i Ahmed Ağa-i Malkoç	25	Zeyneddin Ağa(Nefs)	49	4
Mescid-i Zeyneddin Ağa	22	Cami'-i şerif-i Ferhad Paşa(Nefs)	55	4
Mescid-i Hacı Ali	10	El-Hâcc Veli(Nefs)	6	2
		Cami-i Şerif-i Mehmed Paşa b. Yahya Paşa(Nefs)	51	
		Alaaddin Peşrevî(Nefs)	7	
		Elhâcc-Hüseyin (Bölme)	9	
		Ferhad kethüda (Varoş)	63	
		Ahmed Ağa(Varoş)	25	
		İskala(Varoş)	7	7
		Hacı Mustafa(Varoş)	17	
		Üskübî Hacı Mustafa(Varoş)	14	
		Hüseyin Ağa el-Hâcc(Varoş)	5	
		Mescid-i Bayram Bey Cedid(Varoş)	14	
		Cami-i şerif-i Hazret-i Hüdâvendigar(Bâlâ)	21	1
		Mescid-i Bayezid Paşa(Varoş)	12	
Toplam	69	Toplam	363	16

1560 yılında Belgrad şehri büyük ölçüde Müslümanların yaşadığı bir bölgeye dönüşmüştür. Müslümanların yaşadığı mahalleler kalede zikrolunan üç farklı bölgeye yayılmıştır. Kalenin nefis olarak tabir olunan merkezinde 6 mahalle bulunurken, kale varoşunda 8 Müslüman hanesi bulunmaktadır. Kalenin üst kısmında 1 mahalle bulunurken aşağı kale olarak bilinen bölme kısmında da 1 mahalle bulunmaktadır. Bu tarihte Müslüman hane sayısı bir önceki tahrir dönemine göre % 426 artarak 363 haneye yükselmiştir. Ayrıca 16 adet Müslüman mücerred kaydı tutulmuştur. Nüfusu en yüksek mahalle kalenin içinde bulunan Mescid-i Zeyneddin Ağa Mahallesi 49 hane iken, en düşük nüfuslu mahalle ise 5 hane ile El-hâcc Hüseyin Ağa Mahallesi'dir. Ayrıca kale varoşunda 5 hane ve 2 mücerred Yahudi vardır.

2.1.5.2. Kırsal Yerleşim ve Nüfus

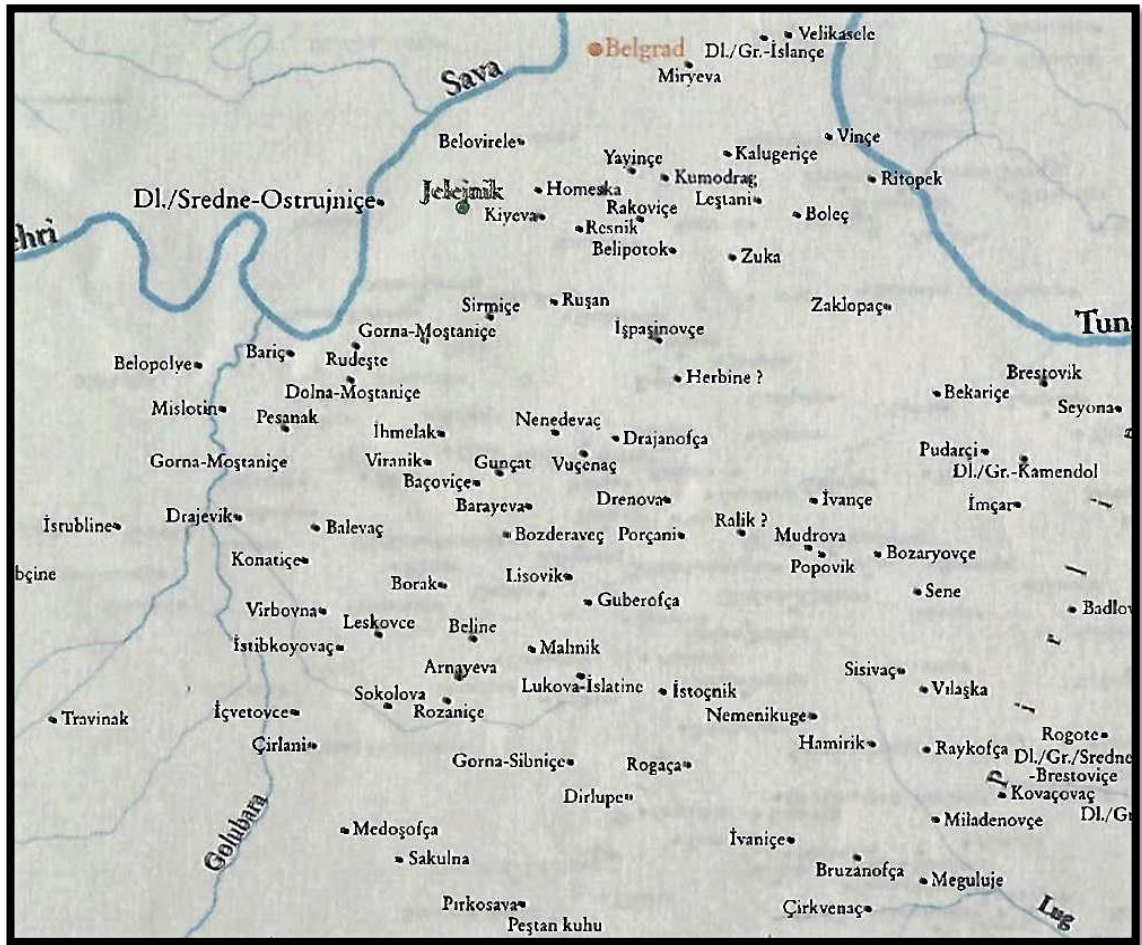
Çalışma dönemimiz içerisinde Belgrad'a ait herhangi bir nahiye kaydı bulunmamaktadır. Tahrir defterlerinde Belgrad'a bağlı karye ve mezraalar doğrudan Kaza-i Belgrad veyahut Nahiye-i Belgrad olarak sıralanmıştır.

1523 yılına ait tahrir defterinde Belgrad'da 155 karye, 21 adet mezraa kaydı bulunmaktadır. Bu tarihte kazada 2.467 gayrimüslim hanesi bulunurken mücerred sayısı 269, bive sayısı ise 17'dir. Aynı tarihte köylerde yaşayan Müslüman hane sayısı 54 iken, mücerred 11'dir.

Tablo 32: Belgrad Kazası'ndaki Kırsal Yerleşmelerin Sayısı ve Hane Dağılımı

1523					1528 (Eflak)			1560			
Karye		Mezraa			Karye		Mezraa	Karye		Mezraa	
155		21			158		1	102		26	
G. Hane	G.Mcrrd	Bive	Müslim	M.Mcrrd	E. Hane	Bive	Müslim	G.Hane	G.mcrrd	Müslim	M.crrd
2.467	269	17	54	11	1915	106	46	1.732	225	96	19

1528 yılında Eflak tahririne göre Belgrad Kazası'nda bu tarihte 158 adet karye kaydı bulunurken, yalnızca 1 adet mezraa kaydedilmiştir. Karye isimleri büyük oranda 1523 yılı tahririndeki ile aynıdır. Bu tarihte kazanın gayrimüslim hane sayısı yaklaşık %22 düşerek 1.915'tir. Aynı tarihte Müslüman hane sayısı da 46'ya düşmüştür. 1560 tahririne göre Belgrad'da kayıtlı karye sayısı 102'ye düşmüş, mezraa sayısı ise bir önceki tahrire göre artmıştır. Karyelerde kayıtlı gayrimüslim hane sayısı %10 civarı düşerek 1.732 olmuştur. Kırsal alandaki Müslüman hane sayısı ise %108 artarak 96 sayısına ulaşmıştır.

Harita 9: Belgrad Kazası⁵⁵¹

2.1.6. Bırvenik Kazası

Günümüzde Sırbistanın güney kısmında Kosova sınırında yer alan bu şehir⁵⁵² yalnızca 1476 yılı tahririnde Semendire Sancağı'na bağlıdır. 1480 yılında İzvornik Sancağı ihdas edildikten sonra kaza statüsü olarak buraya bağlanmıştır⁵⁵³.

⁵⁵¹ M. Yüzbaşıoğlu vd., *MAD 506...*, s. 71.

⁵⁵² Ahmet Özkılınç vd., 164, *MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri*, Ankara 2005, s. 217.

⁵⁵³ *İzvornik Livası icmal tahrir defterinde burada bir kadı bulunduğu anlaşılmaktadır. "Tımâr-ı Mevlânâ-i Kadı-ı Brvenik"*, *COA, TT, 173*, s. 33.

1476 yılında önemli sayıda Eflak nüfusunu barındırmaktadır. Bu tarihte kazaya bağlı, Ujiçe, Ravna, Osad ve Magliç nahiyeleri bulunmaktadır. Ayrıca normalde aynı defterde kaza olarak yer alan Sivricehisar Kazası'nın bir bölümü nahiye adı altında Bırvenik Kazası'nda gösterilmiştir⁵⁵⁴. Defterde Bırvenik Kazası'na bağlı 342, Sivricehisar'a bağlı 13, Rovine'ye bağlı 3, Osad'a bağlı 11, Magliçe bağlı toplamda 28 karye ve 2 mezraa tespit edilmiştir.

Bırvenik, Rovine ve Osad'da bulunan karyelerin tamamı, Magliç'te 5, toplamda 362 karye Eflak statüsündedir. Defterdeki verilere göre Brvenik Nahiyesi'nde sakin Eflak sayısı 4.261 hane ve 23 biveden oluşmaktadır. Rovine Nahiyesi'nde 11, Osad'da 100 ve Magliç'te 28 Eflak hanesi bulunmaktadır. Bu dönemde Bırvenik Kazası genelinde 361 karyede toplam 4.400 Eflak hanesi ve 23 bive kaydı bulunmaktadır.

Sivricehisar'da bulunan 13 karyede yer alan 226 hane gayrimüslim, 13 hane bive olarak kayıtlı iken 1'i Müslümandır. Bu tarihte Bırvenik Nahiyesi'nde 242 hane ve 5 bive gayrimüslim iken 6 hane Müslüman olarak kaydedilmiştir. Yine Magliç'te Eflak hanelerinden hariç 16 karyede 338 hane gayrimüslim hanesi ve 5 hane bive olarak kayıtlı iken 10 hane bennaktır.

Kazanın Eflaklar da dâhil olmak üzere toplam hane sayısı 5.206 gayrimüslim, 23 bive ve 23 Müslüman hanesinden oluşmaktadır.

2.1.7. Srebreniçe Kazası

Srebreniçe Bosna-Hersek'in doğu kısmında Sırbistan sınırına yakın bir bölgededir⁵⁵⁵. 1476 yılında Semendire Sancağı tahrirlerinde yer alan Srebreniçe Kazası daha sonra yeni ihdas edilen İzvornik Sancağı'na bağlanmıştır. 1528-1530, 1550 ve 1565 tarihlerinde Bosna Sancağı'na bağlı⁵⁵⁶ olan bu kaza, 1560 tarihli Semendire Livası tahririnde kaza statüsündedir⁵⁵⁷.

Srebreniçe Kazası'na ait ilk bilgiler 1476 tarihli mufassal tahrir defterinde bulunmaktadır. Kazaya bağlı herhangi bir nefis kaydı bulunmamaktadır. 1476 tarihinde Srebreniçe Nahiyesi'ne bağlı Gorna-Sredne-Dolan Biçeva, Yekişte?, İskobaç, Tuşna,

⁵⁵⁴ COA, TT, 16, s. 321-326

⁵⁵⁵ Ahmet Özkılınç vd., 164, MAD 540..., s. 216.

⁵⁵⁶ Hatice Oruç, "Administrative Division...", s. 108.

⁵⁵⁷ COA, TD 316, s. 32-37.

Bubileçe, Mojbravik, Brakova-Osarik karyelerinin tamamı Srebreniçe kadılığının tımarı içerisinde. Karyelerin tamamında gayrimüslimler yaşarken hane sayıları 111'dir. Aynı tarihte Srebreniçe'ye bağlı bir diğer nahiyeye ise zeamet bölgesi olarak kaydedilen Kuşlat'tır. Bölgeyi tasarruf eden kişinin ismi belirtilmeden zâ'im-i kuşlat olarak yazılmıştır. Bölgeye bağlı toplam 13 karye ve 1 mezraa kaydı bulunmaktadır. Ayrıca Kuşlat'a bağlı 1 karye ise İzvornik sipahilerinden Radivi Obrad'ın tımarı içerisinde yer almaktadır⁵⁵⁸. Kuşlatın bu tarihte toplam gayrimüslim hanesi 251'dir. Ayrıca 14 bennak Müslüman kaydı bulunmaktadır.

Srebreniçe Kazası'na dair elimizdeki diğer bilgiler 1560 tarihli mufassal defterde kayıtlıdır. Bu defterde Osad, Srebreniçe Kazası dâhilinde nahiyeye statüsündedir. Osad Nahiyesi'ne bağlı 7'si padişah hasları⁵⁵⁹ içerisinde olmak üzere toplamda 57 adet karye bulunmaktadır. Burada 500'ü gayrimüslim hanesi, 144'ü gayrimüslim mücerred olarak kayıtlıdır. Yine defter verilerine göre Osad'da 62 müslim hanesi bulunurken 2 adet mücerred kayıtlanmıştır.

2.1.8. Ujiçe Kazası

2.1.8.1. Şehir Yerleşmesi ve Nüfusu

Literatürde Öziçe olarak bilinen şehrin varlığı 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Tahrir defterlerine şehrin ismi belirgin bir şekilde Ujiçe olarak kaydedilmiştir. Günümüzde Belgrad'ın 180 kilometre güneybatısında yer alan bu şehir yüksek bir tepede yer alır. Şehrin 1459 yılında fethedildiği bilirse de Kâtip Çelebi şehrin 1463 yılında Fatih'in Bosna Seferi sırasında alındığını kaydeder⁵⁶⁰.

Şehir 1476 tarihinde 63 gayri müslim hanesi, 1 bive ve 5 bennak kaydı ile Brvenik Kazası'na bağlı bir karye statüsündedir⁵⁶¹. 1516'da şehirde 3 adet mahalle bulunmaktaydı. Burada bulunan Müslüman mahallelerinden Mescid-i Miri 107 müslüman ve 5 bennak kaydı ile nüfusu en yüksek olduğu mahalleydi. Diğer bir mahalle Mehmed v. Hamamî'de ise 41 Müslüman hanesi ikâmet ediyordu⁵⁶². Bu tarihte şehirde

⁵⁵⁸ COA, TT 16, s. 553.

⁵⁵⁹ COA, TT 316, s. 32-34.

⁵⁶⁰ Machiel Kiel, "Öziçe", *DİA*, c. 34, s. 27. ; Marko Popovic, *Uzicki Grad*, Ujiçe 2004, s. 9-15.

⁵⁶¹ "Karye-i Ujiçe tâbi'-i kazâ-i Brvenik, tımâr-ı zâ'im-i Ujiçe tâbi'-i livâ-i Semendire.", COA, TT 16 s. 520.

⁵⁶² COA, TT 16, s. 235-238.

yalnızca bir gayrimüslim mahallesi bulunuyordu. Mahallede 95 gayrimüslim hanesinin yanında 27 mücerred, 16 bive kaydı da bulunmaktadır. Defterde yer alan Müslüman ile gayrimüslim mahallelerini geliri, müşterek tımar olarak Yovan Hamrik, Kurt v. Mahmud, Mîr Ahmed birâder-i Kurt adlı üç kişi tarafından tasarruf altındaydı.

Tablo 33: Ujiçe Kazası'nın Mahalleleri ve Nüfusu

Yıl	1516			1523			1536			1560		
	Müslüman	Mücerred		Müslüman	Mücerred		Müslüman	Mücerred		Müslüman	Mücerred	
Mescid-i Miri	107	5					52	2		36	4	
Mehmed v. Hamamî	51			50			86			78	3	
Mescid-i Mahmud							45					
Mescid-i Şâdi Voyvoda ⁵⁶³				60			41			30		
Mescid-i Hacı Murad							76			42	5	
Mescid-i Sinan Çelebi							92			53	1	
Rüstem Voyvoda							49			69	12	
Cami'-i Şerif-i Hacı Mehmed				81			48			88	3	
Camii-i Sultan Bayezid Han				52						36	4	
Mescid-i İbrahim				51								
Hacı Ferhad										43	1	
Mescid-i Hasan Odabaş										66	3	
Mescid-i Bedreddin										69	1	
Toplam	158	5		294			489	2		574	33	
Gayrimüslim	H	M	B	H	M	B	H	M	B	H	M	B
Toplam	95	27	16	33	15		46			32	1	

H: Hane, M: Mücerred, B: Bive

1523 yılında mahallede 294 Müslüman hanesi bulunuyordu. Gayrimüslimlerin nüfusu ise büyük bir düşüş göstererek 33 hane ve 15 mücerred olmuştur. 1536'da şehirde mevcut mahalle sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. Bu tarihte 10 Müslüman

⁵⁶³ 1560 yılında Camii'-i Şerifi Merhûm Hacı Voyvoda.

mahallesinde 489 hane ve 2 mücerred kaydı bulunuyordu. Bu durum şehrin çehresini büyük bir ölçüde değiştirmişti. Mahalle isimlerine bakılırsa şehirde bulunan mescit sayısı 6'ya çıkarken, mevcut camii sayısı da 2'dir. Şehirdeki gayrimüslim mahalle sayısı değişmemekle beraber hane sayısı bir önceki tahrir nispetle yarı yarıya düşmüştür. 1560 yılında Müslüman hane sayısı yükseliş eğilimini sürdürerek 574 haneye çıkarken Müslüman mahalle sayısı da 11'e yükselmiştir. Şehirdeki Müslüman hanelerdeki yükselişin aksine burada mevcut bulunan gayrimüslimlerin hane sayısındaki düşüş eğilimi bu tarihte de devam etmektedir.

Ujiçe'de 16. yüzyılın ikinci yarısında Valyeva adında bir kasaba daha mevcuttur⁵⁶⁴. 1560 tarihinde bu kasabada "Mahalle-i Cami'i-i 'Atik merhum Mehmed Paşa", "Cami'i-Şerif-i Cedîd", Mescid-i Kasım Bey nâm-ı diğer Gradaç, Mahalle-i Pornik ve Mahalle-i Boşnak adlarında 4 adet Müslüman mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallelerde 294 Müslüman hanesinin yanında 36 mücerred kaydı bulunuyordu. Şehirde yaşayan gebrân sayısı ise yalnızca 46 idi.

Tahrir defterlerinde bulunan verilere göre Ujiçe şehri tarihsel süreç içinde gayrimüslim bir mınıtkadan Müslümanların yaşadığı bir mekâna dönüşmüştür. 1560'taki verilere göre Semendire Sancağı dâhilinde bulunan kaza merkezleri arasında en çok Müslümanın yaşadığı şehir Ujiçe'dir.

2.1.8.2. Kırsal Yerleşme ve Nüfus

Ujiçe Kazası'nın kırsal yerleşmeleri Ujiçe, Valyeva⁵⁶⁵, Osad ve Sokol nahiyelerinde bulunmaktadır. 1516 yılında Ujiçe henüz küçük bir kasabadır. 1523'te Valyeva, Osad ve Sokol nahiyelerinin kazaya bağlanması ile beraber kazanın sınırları önemli ölçüde genişlemiştir. Bu tarihte 492 karye ve 23 mezraa kaydı bulunmaktadır. 1528'de kaza Eflâk statüsü uyarınca tahrir edilmiştir. Burada bir önceki tahrir göre kazaya bağlı nahiye ve diğer yerleşim yerleri büyük ölçüde korunmuştur.

⁵⁶⁴ "Kasaba-i Valyeva tâbi-i Kaza-i Ujiçe; nefsi-i Kasaba-i Valyeva ikamet-i Cum'a olunur pazarı durur." COA, TT 316, s. 528.

⁵⁶⁵ "Valyeva nâm-ı diğer Zagor." COA, TT 144, s. 189.

Tablo 34: Ujiçe Kazası'nın Kırsal Yerleşim Yerlerinin Nahiyelere Dağılımı

Tarih	1516		1523		1528 (Eflak)		1560	
	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa	Karye	Mezraa
Ujiçe	9	2	209	11	201	7	189	18
Valyeva			216	5	242		243	6
Osad			58	7	62		53	
Sokol			9		10			
Toplam	9	2	492	23	515	7	486	17

1560'da tekrar klasik tahrir kaydı tutulan kazanın yerleşim yerleri büyük ölçüde korunmasına rağmen burada sadece Sokol'da bulunan karyeler bulunmamaktadır. Bu tarihte 486 karye ve 17 mezraa kaydı bulunmaktadır.

Tablo 35: Ujiçe Kazası Kırsalındaki Hane Nüfuslarının Nahiyelere Dağılımı

Yıl	1516				1523					1528(Eflak)			1560		
	G.Hane	G.merid	Bive	Mslmn	G.Hane	G.Merid	Bive	Mslmn	M.merid	G.Hane	Bive	Mslmn	G.Hane	G.Merid	Müslim
Ujiçe	212	54	16	9	3.691	1.097	15	91		2.359	35	40	1.909	734	43
Valyeva					2.394	873	11	46		1.580	29	27	1285	495	25
Osad					706	340	2	69		507	9	34	468		19
Sokol					197	87		24	10	143	1	29			
Toplam	212	54	16	9	6.996	2.402	28	230	10	4.589	74	130	3.662	1.229	87

Kazanın tahrirlere göre nüfusu genelde yerleşim yerleri sayısına göre düşüş göstermiştir. 1523 6.966 gayrimüslim hanesi ile nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu tarihtir. 1528 yılı Eflak tahriri ile nüfus sayısında yaklaşık %34'lük bir düşüş meydana gelmiştir. 1560 yılında şehirde kaydedilen hane sayısı 3.662'dir. Ujiçe Kazası'nda yaşayan Müslüman nüfusun sayısı 1523'ten itibaren düzenli olarak düşmüştür.

2.1.9. Pojega Kazası

Semendire Sancağı'nın güney batı kısmında yer alan Pojega ilk defa 1516 tarihli defterde kaza statüsünde karşımıza çıkmaktadır. Burada Mustafa Voyvoda'nın zeameti içerisinde kendi adıyla sadece bir karye bulunmaktadır⁵⁶⁶. Bu karyeye bağlı Parçin adlı bir mezraa bulunurken, burada 101 hane, 22 mücerred ve 2 bive gebran nüfus kaydı bulunmaktadır. Ayrıca 22 hane de Müslüman vardır. Aynı defterde sipahi tımarları içerisinde Pojega'ya tabi olarak yer alan Dragaçeva Karyesi'nde 8 hane ve 3 mücerred gayrimüslim kaydı daha bulunmaktadır.

1516 yılında Magliç Nahiyesi hangi kazaya bağlı olduğu belirtilmeden kaydedilmiştir. Ancak diğer defterlerden burasının aslında Pojega bölgesi olduğu kaydedilmiştir⁵⁶⁷. 20 karye ve 5 mezraanın bulunduğu nahiyede bu tarihte 369 gayrimüslim, 106 mücerred, 16 bive ve 8 müslim hanesi kayıtlıdır⁵⁶⁸.

1516 tarihinde Pojega Kazası 470 hane ve 128 mücerred gayrimüslim ile 18 hane ve 30 mücerred Müslüman'dan ibarettir.

2.1.10. Çaçak Kazası

Çaçak, Semendire'nin güney kısmında Pojega'nın yaklaşık 37 kilometre batısında yer alır. 1516 tarihinde henüz Magliç bölgesindeki bir karye statüsünde⁵⁶⁹ olan bu yerleşim yeri 1560 tarihinde bir kasaba olarak kaza merkezini temsil etmektedir. Bu tarihte şehirde bulunan ahali 2 Müslüman ve 1 gayrimüslim mahallesine dağılmış durumdadır. Şehirde bulunan Cami-i Şerif-i Hayreddin Paşa Mahallesi'nde 1 imam ve müezzin ile 49 müslüman hanesi bulunurken bunlardan 24 neferi vakıf reyası olarak kaydedilmiştir. Bu reyanın tek yükümlülüğü yıldan yıla Cami'-i Şerif hatibine 5'er akçe vermektir⁵⁷⁰. Söz konusu vakıf olarak kaydedilen 24 neferden 7'si merd-i timâr olarak kaydedilmiştir. Kasaba merkezinde bulunan bir diğer Müslüman mahallesi ise Kara Kadı adını taşımaktadır. 57 hanenin yanında 1 imamın kaydedildiği bu mahallede ahalden 9

⁵⁶⁶ “Ze’amet-i Mustafa Voyvoda der kazâ-i Pojega, Karye-i Pojega.” *COA, TT 1007*, s. 238.

⁵⁶⁷ *COA, TT 316*, s. 672.

⁵⁶⁸ *COA, TT 1007*, s. 72, 95, 220-244.

⁵⁶⁹ *Karye-i Çaçak, tâbi'-i Magliç. COA, TT 1007*, s. 72.

⁵⁷⁰ “İşbu zikrolunan yirmi dört nefer hane câmi'-i şerif vakfından olub sâkin olanlar câmi'-i şerif-i mezbûre hatibine sâl be-sâl her hane mukata'a mukâbelesinde beşer akçe verirler deyu defter-i 'atikde mukayyed bulunmağın haliyan dahi kayd olundu.”, *COA, TT 316*, s. 672.

kişi vakıf reayasıdır. Bu kişilerin mukataa mukabelesinde her sene 15'er akçe vergi vermeleri gerekiyordu⁵⁷¹. Ayrıca vakfa ait 4 dükkadan 40 akçe gelir elde edildiği belirtilse de dükkânların konumu hakkında bilgi verilmemiştir. Şehirde gayrimüslim olarak tek mahallede kaydedilen reayanın toplam hane sayısı ise yalnızca 5'tir. Ayrıca şehirde 5 nefer Kıpti cemaati de bulunmaktadır. Bu tarihte şehir merkezinde tüm unsurlar dâhil olmak üzere 119 hane mevcuttur.

1560 senesinde Çaçak Kazası'na bağlı tek nahiye Pojega'dır⁵⁷². Pojega'nın nahiye merkezi aynı zamanda Cuma kılınır bir şehir merkezidir⁵⁷³. Burada bulunan Cami-i Şerif Mahallesi'nde içinde 1 imam ve müezzinin de bulunduğu 68 Müslüman hanesi kayıtlıdır. Şehirde bulunan gayrimüslim mahallesinde ise 29 hane ve 13 mücerred kaydı bulunmaktadır.

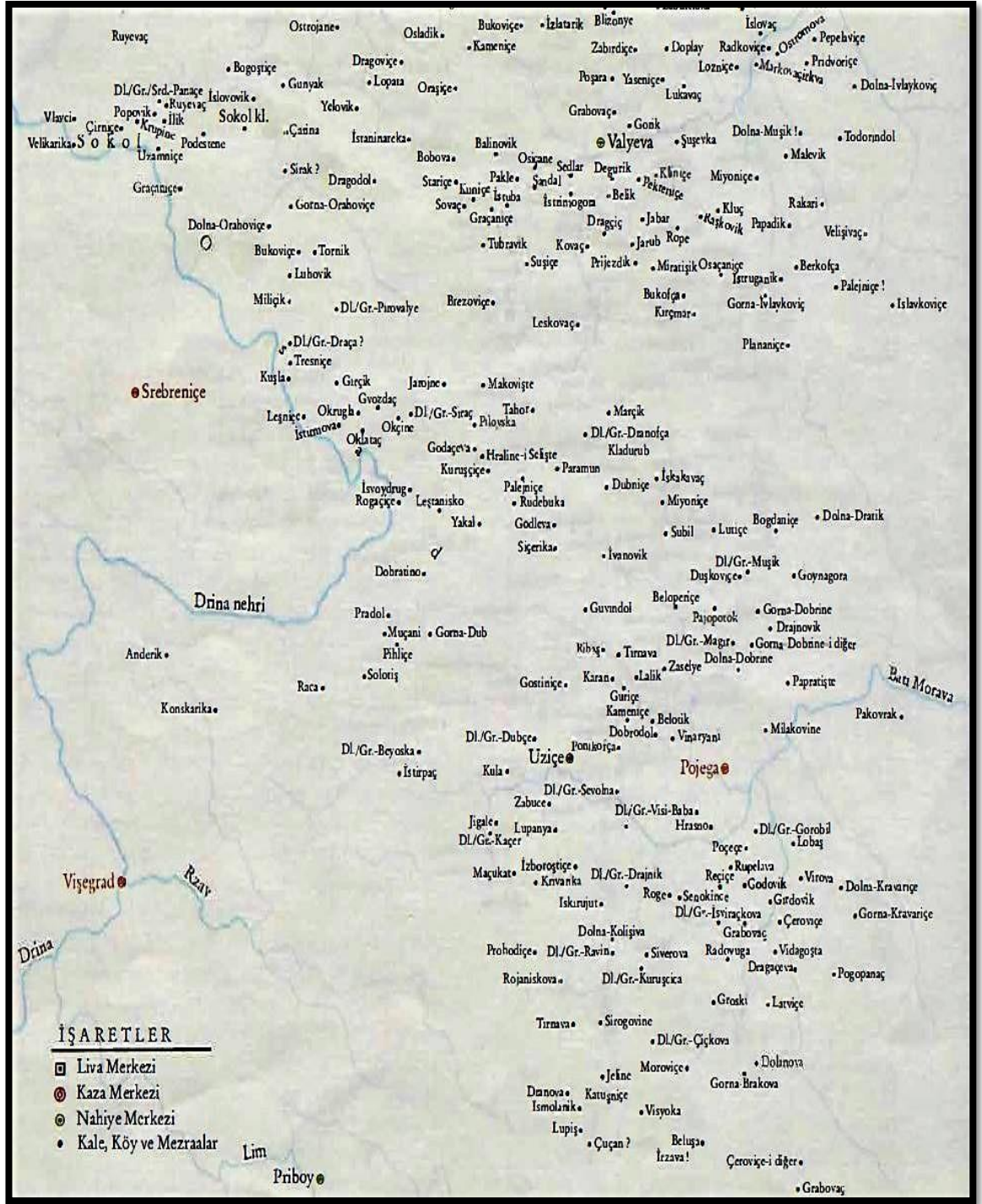
Şehire bağlı kırsal yerleşmelerin tamamı Pojega Nahiyesi'nde bulunmaktadır. 132 karye ve 9 mezraada 1.187 hane gayrimüslim, 629 mücerred ve 60 adet müslim hanesi bulunmaktadır.

---

⁵⁷¹ “Zikrolunan 9 kimesneler mahalle-i mezbûre mescidi vakfında sâkin olub sâl be-sâl on beşer akçe vakıf için mukata'a verirler ve zikrolunan vakıfdan dört dükkân yeri vardır her senede kırk akçe mukataa verirler.” *COA, TT 316*, s. 673.

⁵⁷² *Nahiye-i Pojega tâbi'-i Kaza-i Çaçak. COA, TT 316*, s. 38.

⁵⁷³ *Kasaba-i Pojega ikâmet-i cum'a olunur yerdir. Tâbi'-i Çaçak. COA, TT 316*.

Harita 10: Pojega, Ujiçe, Valyeva, Sokol Bölgeleri⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ M. Yüzbaşıoğlu vd, *MAD 506*, s. 73.

2.1.11. Kuçayna Kazası

Kuçayna Kazası 1560 tarihli defterde bütün birimleri ile padişah hasları içerisinde yer almıştır. Kazanın nahiyeleri daha önce Braniçeva Kazası'na bağlı olan İjviyd, Reseva, İpek, Topolovnik, Omol ve Milava bölgeleridir. Kuçayna aslında bölgede bulunan bir hisarın adıdır. Bu tarihte nefis-i Kuçayna olarak tabir edilen bölge İjviyd bölgesidir. Burada 4'ü Müslüman, 5'i gayrimüslim mahallesi olmak üzere toplam 298 hane bulunmaktadır.

Müslüman mahallerinde toplamda 138 hane bulunmaktadır. Nüfusu en fazla olan mahalle 103 hane ile Câmi'-i Şerif-i Hasan Çelebi'dir. Mehmed Çelebi-i Kefe Mahallesi'nde 14, Hüseyin Mahallesi'nde 8, Mescid-i Abdışah Mahallesi'nde 13 Müslüman hanesi daha bulunmaktadır.

Gayrimüslimlerin sakin olduğu mahallelerde 160 hane bulunmaktadır. En kalabalık bölge Çarşu Mahallesi'dir. Pavel Boturaç Mahallesi'nde 41, Kraçiçe Mahallesi'nde 28, Plaviçe Mahallesi'nde 33 ve son olarak Mihayloşgar Mahallesi'nde 14 hane kayıtlıdır⁵⁷⁵. Ayrıca bölgede 10 nefer olarak kaydedilen bir Yahudi cemaati de bulunmaktadır.

Kuçayna kırsalında toplam 75 karye ve 2 mezrada 1.389 gayrimüslim hanesi, 544 mücerred, 22 adet Müslüman kaydı tespit edilmiştir. Nüfusun en yoğun olduğu nahiyeye 35 karyede 742 gayrimüslim, 237 mücerred ve 5 hane-i müslim kayıtlı olan Omol'dur. Omol Nahiyesi'nden sonra 22 karye 2 mezraanın kaydolu olduğu İjviyd Nahiyesi gelmektedir. Burada 337 gayrimüslim hanesi ve 187 mücerred kaydı bulunurken Müslüman kaydı bulunmamaktadır. Yine 7 karyeye sahip İpek Nahiyesi'nde 136 gayrimüslim, 55 mücerred ve 2 adet müslim hanesi kayıtlıdır. Kazaya bağlı bir diğer nahiyeye olan Milava'da 5 karyede 100 gayrimüslim hanesi ve 35 mücerred kaydı bulunmaktadır. Yalnızca 3 karyenin kayıtlı olduğu Resava'da ise 59 gayrimüslim hanesi ve 23 mücerred ile beraber kayıtlıdır. Sadece 1 karye kaydı bulunan Topolovnik Nahiyesi bu tarihte 15 gayrimüslim hanesi ve 7 mücerred ile en düşük nüfusuna sahip bölgesidir.

2.2. Semendire Sancağı'nın Toplam Nüfusu

Bu bölümde Semendire Sancağı genelinde meskûn hane halkının sayısı hakkında değerlendirme yapmaya çalışacağız. Bilindiği üzere Osmanlı vergi düzeninde yer alan

⁵⁷⁵ COA, TT 316, s. 106-109.

hane biriminin içinde barındırdığı anlam itibarı ile kaç kişiden oluştuğu hususunda çeşitli tartışmalar mevcuttur⁵⁷⁶. Genel olarak tarihçiler Ömer Lütfi Barkan'ın anne, baba ve 3 çocuktan oluşan 5 sayısını kabul etmektedir⁵⁷⁷. Biz de burada genel kabul gören bu sayı ile Semendire Sancağı'nda yaşayan toplam nüfus hakkında tahmin yürütmeye çalışacağız. Bunu yaparken defterde geçen hane sayılarını da vermeyi ihmal etmeyeceğiz. Tahrir defterlerinde yer alan Müslüman ve gayrimüslimlerin kaydı tutulurken hane deyiminin yanında mücerred ve bive terimleri de kullanılmıştır. Mücerredler 14-15 yaşlarında evlenmemiş erkek çocuklar olup vergiye tabi nüfusu ifade etmektedir. Bu kişiler nüfus hesaplamalarında 1 kişi olarak kabul edilmektedir. Biveler ise kocası olmayan çocuklu kadını ifade etmektedir⁵⁷⁸. Kaynaklarda bivelerin kaç kişi kabul edileceği ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Biz burada biveleri nüfus hesaplamaları içerisinde 1 kişi kabul edeceğiz. Semendire'de zaman zaman hane halkı askeri ihtiyaca binaen filorici olarak kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlarda Eflak hanesinin yanında oğul ve kardeşleri tabiiyet kaydı ile yazılmıştır. Esasen bunların normal haneden farkı yoktur. Bu yüzden burada her Eflak kaydı 1 hane kabul edilerek, tabiiyet kayıtlarının bunun dışında bırakılması uygun olacaktır. Muaf gruplar arasında yer alan Kıptiler de tıpkı Eflaklarda olduğu gibi normal birer hane kabul edilerek hane sayılarına eklenmiştir.

Bir diğer husus ise askeri nüfusun nasıl hesaplanacağı meselesidir. Nitekim Semendire Sancağı'nda bulunan Semendire ve Belgrad kalelerinde şehir, kale ve etrafında şekillenmiştir. Dolayısıyla burada bulunan askeri nüfus şehrin ayrılmaz bir parçasıdır. İncelediğimiz tahrirlerde ekseriyetle bu kişiler nefer olarak kaydedilse de hemen akabinde bu kişilerin oğul ve kardeşlerini temsil eden “ebnâ ve birâderân” tabiri ile akrabalarının kayıtları tutulmuştur. Buradan hareketle bu kişilerin akraba kayıtlarını dışarıda bırakarak kalede yer alan her bir muhafız neferini 1 hane olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Askeri nüfus tablolarına aktarılırken Müslümanlar ve gayrimüslimler ayrı

⁵⁷⁶ Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1979, s. 333.

⁵⁷⁷ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, c. X, İstanbul 1951, s. 12.

⁵⁷⁸ Bive, dul ve vergi mükellefi kadın demektir. Raiyyet olup de geride, henüz kendi başına toprağı işlemenin üstesinden gelemeyecek yaşta bir erkek evlâd bıraktığı takdirde, çocuk büyüyünceye kadar toprağı çiftçinin dul karısı işçi tutarak işletebilir ve öşürünü ve diğer vergilerini verebilirse yaşı tutmayan oğlu adına çiftlik reâyânın dul karısı üzerine kaydedilirdi. Bu durumda dullar vergilendirilebilir kişiler olarak kabul ediliyor ve deftere bive olarak yazılıyorlardı. Bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi(1300-1600)*, c. 1, İstanbul 2000, s. 193.

ayrı tasnif edilerek tablolara yansıtılmıştır. Şehir yerleşmelerinin dışında kalan kaleler ise toplam nüfusun değerlendirildiği bölümün sonunda nüfusa eklenecektir.

Semendire Sancağı'nda kırsal nüfus karyelerde meskündür. Karyeler dışında mezralar kaydedilmişse de burada herhangi bir ahali olmadığı gibi bunlar karyelerin ekinliği konumundadır. Bir yerleşim biriminin karye olarak kabul edilmesi için burada bir hanenin bulunması yeterlidir. Kırsalda yer alan bir diğer konu ise baştına ve çiftliklerin hane olarak kabul edilip edilmeme sorunudur. Baştınalar veyahut çiftlikler mahlûl kaldıkları takdirde bunların yeni sahiplerinden ispençe veyahut çift resmi alınmıyordu. Bu durumda mahlûl kalan bu topraklar karye ahalisinin eline geçtiği zaman da geçerliliğini koruyordu. Dolayısı ile aslında bu arazilerde hariçten gelen herhangi bir reaya bulunmamaktadır. Bu sebeple buradaki kayıtlar hane olarak hesaplanmaması gerekir

Ayrıca Osmanlı ordularının toplandığı mühim bir üs merkezi olduğu için sefer zamanlarında Belgrad merkezindeki nüfusun değişkenlik gösterdiğini göz önüne almak icap eder.

2.2.1. Şehir Nüfusu

2.2.1.1. Müslüman Nüfus

Semendire Sancağı'nda bulunan şehir yerleşmeleri ile ilgili ilk bilgiler 1516 numaralı defterde yer almaktadır. Bu tarihten itibaren 1560 yılı dâhil olmak üzere 4 adet defterin verilerinden faydalanılarak Semendire Sancağı'ndaki kaza merkezlerinde yaşayan müslim ve gayrimüslim nüfusunun nicel bilgileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Aşağıdaki tabloda 4 tahrir dönemine göre sancağın nüfus bilgileri verilmiştir. Bu nüfus bilgilerine göre Semendire Sancağı'nda 1516'da dört kaza merkezinde şehir yerleşimi bulunurken bu sayı 1560'da yediye ulaşmıştır. 1523 yılına kadar en çok Müslüman nüfusun olduğu kaza Semendire Kazası'dır. Bu tarihten itibaren 1560 yılı da dâhil olmak üzere sancakta Müslümanların en yoğun yaşadığı şehir Ujiçe olmuştur.

Tablo 36: Semendire Sancağı Şehirlerindeki Toplam Müslüman Nüfus

Şehir	1516			1523			1536			1560		
	Hane	Mücerred	Askeri	Hane	Mücerred	Askeri	Hane	Mücerred	Askeri	Hane	Mücerred	Askeri
Semendire	261	-	15	208		13	249	-	-	198	49	338
Rudnik	31	-	-	44	3	-	51	4	-	134	23	-
Niş	242	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Belgrad	-	-	-	-	-	-	69	-	-	363	16	405
Ujiçe	158	5	-	294	-	-	489	2	-	574	33	-
Çaçak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	108	-	-
Pojega	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	-	-
Kuçayna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	138	-	-
Toplam Hane	692	5	15	546	3	13	1.152	38	-	1.585	121	743
Toplam Tahmini Nüfus	3.540			2.798			5.798			11.761		

1476-1560 yılları arasında şehirdeki Müslüman hane artış oranı % 232 olarak gerçekleşmiştir. 1560 yılı verilerine baktığımızda Semendire ve Belgrad şehirlerinde askeri nüfusun gayri askeri nüfusa oranı oldukça yüksektedir. Askeri nüfusun bu tarihte toplam müslüman nüfus içindeki payı yaklaşık % 31,5'e denk düşmektedir. 1516 yılında şehir yerleşmeleri bulunan nefis sayısı 4 iken 1560'ta bu sayı 7'e yükselmiştir.

2.2.1.2. Gayrimüslim Nüfus

Gayrimüslim nüfusun en yoğun yaşadığı şehir merkezi Rudnik'tir. Özellikle bir maden yerleşmesi olması ve burada gayrimüslim nüfusun vergi muafiyeti karşılığında çalıştırılması bundaki büyük etkidir. 1516 yılında muhtemelen madende ihtiyacın azalmasına binaen buradaki halkın vergi muafiyetleri kaldırılmış ve böylece burada

yaşayan gayrimüslim nüfus köylere göç etmiş olmalıdır. Tablodaki bilgiler göz önüne alındığında gayrimüslim nüfusun askeri nüfus içerisindeki oranı azalma eğilimindedir. Burada görevli gayrimüslim nüfusun yerini 1516'dan itibaren ilerleyen tarihlerde Müslüman nüfusu almıştır.

Tablo 37: Semendire Sancağı'nın Şehirlerindeki Toplam Gayrimüslim Nüfus

Şehir	1516				1523				1536			1560			
	Hane	Mücerred	Bive	Askeri	Hane	Mücerred	Bive	Askeri	Hane	Bive	Askeri	Hane	Mücerred	Bive	Askeri
Semendire	79		71	626	112	-	-	402	70	35	352	162	-	28	127
Rudnik	889		93		188	96	2		208	-		149	47	-	
Niş	43	21	25		-	--	-		-	-		-	-	-	
Belgrad	-	-	-		51	-	-	48	138	-	386	94	12		87
Ujiçe	95	27	16		33	15			46	-		32	1	-	
Pojega	-	-	-		-	-	-		-			29	13		
Çaçak	-	-	-		-	-	-		-	-		5	--	-	
Kuçayna	-	-	-		-	-	-		-	-		160	-	-	
Toplam Hane	1.106	48	205	626	384	111	2	450	462	35	738	631	73	28	214
Toplam Tahmini Nüfus	8.913				4.043				6.035			4.326			

Şehirdeki gayrimüslim askeri nüfusun toplam gayrimüslim nüfusa oranı 1516 yılında oldukça yüksek olduğu görülür. Neredeyse % 50 mertebesinde olan bu oran 1560'ta % 30'lara düşmüştür. Gayrimüslim nüfus 1536 yılında Belgrad Kalesi'nde bulunan askeri nüfus sebebi ile bir yükseliş gösterse de bu 1560 yılında önemli ölçüde düşer. 1516-1560 yılları arasındaki gayrimüslim nüfusun düşüş oranı yaklaşık %51,5 sayısına tekabül etmektedir.

2.2.1.3. Toplam Şehir Nüfusu

Bu bölümde hanelerden bağımsız olarak sancakta bulunan şehirlerin toplam nüfusu hakkında değerlendirme yapılacaktır. Sancağın toplam şehir nüfusu 1516'da 12.453 olarak hesaplanmıştır. 1523 yılında bu oran kalede bulunan muhafız sayısına bağlı

olarak düşse de 1560 yılına kadar olan dönemde nüfus oranı 1516'ya nispeten %30'a yakın bir yükseliş göstermiştir.

Tablo 38: Semendire Sancağı'ndaki Toplam Şehir Nüfusu

	1516	1523	1536	1560
Müslim	3.540	2.798	4.296	11.761
Gayrimüslim	8.913	4.043	6.305	4.326
Toplam	12.453	6.841	10.601	16.087

Tablo 39: Semendire Sancağı'ndaki Şehir Nüfusunun Nisbeti

	1516	1523	1536	1560
Müslim	%28,4	%40,9	%40,5	%73,1
Gayrimüslim	%71,6	%59,1	%59,5	%26,9

Şehirlerdeki toplam nüfusların nispetine bakıldığında müslim ve gayrimüslim nüfus arasındaki yükselişin ters orantılı olduğu görülür. Şehirdeki Müslüman nüfusun toplam nüfusa oranı 1516'da %28,4 iken 1560'da bu oran %73,1'e yükselmiştir. Gayrimüslim nüfusun şehir içerisindeki toplam oranı 1560'ya kadar olan dönemde önemli ölçüde düşmüştür. 1560'da %26,9'a kadar gerilemesinin temel sebeplerinden biri kalelerdeki görevli askerlerin Müslümanlar arasından seçilmeye başlanmasıdır. Bunun yanında Ujiçe'de nüfus tarihsel süreç içerisinde oldukça yükselmiştir. Şehirlerdeki askeri nüfus çıkarıldığında 1536-1560 tarihlerinde sancağın en kalabalık şehir nüfusuna sahip kazası Ujiçe olmuştur.

2.2.2. Kırsal Nüfus

2.2.2.1. Müslüman Nüfus

Semendire Sancağı'nda bulunan Müslüman nüfus 1476-1560 yılları arasında 11 ayrı kazada kaydedilmiştir. Sancak genelinde bulunan karyelerde Müslüman nüfus daima çok düşük seviyelerde kalmıştır. Sancak kırsalında bulunan Müslüman ahalinin ekseri Müslümanlığı ihtida etmiş bireylerden oluşmaktadır. Bunlar da ekseriyetle birer ikişer köylerde dağınık halde bulunmaktadır.

Tablo 40: Semendire Sancağı'ndaki Kırsal Yerleşmelerde Müslüman Nüfus

Şehir	1476		1516		1523		1560	
	Hane	Mücerred	Hane	Mücerred	Hane	Mücerred	Hane	Mücerred
Semendire	29	-	53	-	173	-	333	58
Braniçeva	52	-	1	-	-	-	-	-
Bırvenik	23	-	-	-	-	-	-	-
İzvornik	14	-	-	-	-	-	-	-
Niş	-	-	62	14	-	-	5	-
Belgrad	-	-	-	-	61	8	96	19
Srebreniçe	14	-	-	-	-	-	62	2
Ujiçe	-	-	9	-	161	10	87	-
Rudnik	-	-	-	-	185	-	-	-
Pojega	-	-	-	22	-	-	-	-
Çaçak	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuçayna	-	-	-	-	-	-	22	-
Toplam hane	132	-	125	36	307	10	605	79
Toplam Tahmini Nüfus	660		661		1.545		3.104	

1476 yılında sancak kırsalında toplam Müslüman sayısı yalnızca 132'dir. 1560 yılına kadar olan dönemde Müslüman hane sayısında yaklaşık %358'lik bir yükseliş olmuştur. Sancak kırsalında bulunan Müslüman nüfus yaklaşık 100 yıllık bir süre zarfında yalnızca 2.500 kişi artmıştır. Bunların toplam nüfus içerisindeki oranı aşağıda zikredeceğimiz üzere süreç içerisinde oldukça düşük kalmıştır. Bu da sancak genelinde İslamlaştırmaya yönelik özel bir politikası uygulanmadığının en açık delilidir.

2.2.2.2. Gayrimüslim Nüfus

Semendire Sancağı'nda kırsalda yaşayan nüfusun toplamında önemli dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu durum hakkında sancak araştırmaları müellifleri genellikle farklı sebepler arasa da en çok gözden kaçan husus tahrir defterlerinde kayıtlı bulunan yerleşme sayılarıdır. Mesela 1476 yılında sancak genelinde toplamı 1.383 olan karye ve mezranın tahrir kaydı bulunurken bu sayı 1516'da 573, 1523'te 1.449 ve 1560'da ise 1.259 olarak dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu durum tespit edilen hane sayısını doğrudan etkilemiştir.

Tablo 41: Semendire Sancağı Kırsalında Toplam Gayrimüslim Nüfus

Şehir	1476		1516			1523			1560	
	Hane	Bive	Hane	Mücerred	Bive	Hane	Mücerred	Bive	Hane	Mücerred
Semendire	6.234	29	4.270	86	-	5.452	749	25	3.367	930
Braniçeva	4.175	174	925	191	55	-	-	-	-	-
Rudnik	1.776	65	400	83	21	7.658	1.837	122	693	292
Bırvenik	5.206	23	-	-	-	-	-	-	-	-
İzvornik	624	21	-	-	-	-	-	-	-	-
Niş	-	-	2.830	652	274	-	-	-	370	148
Belgrad	-	-	-	-	-	2.467	269	17	1.732	225
Srebreniçe	352		-	-	-	-	-	-	500	144
Ujiçe	-	-	212	54	16	6.996	2.402	-	3.662	1.229
Pojega	-	-	470	128	2	-	-	-	-	-
Kuçayna	-	-	-	-	-	-	-	-	1.389	544
Toplam hane	19.010	321	9.107	1.194	370	22.573	5.257	164	11.713	3.512
Toplam Karye Mezra	1.383		573			1.449			1.259	
Toplam Tahmini Nüfus	95.321		47.099			118.286			62.417	

1476 tahririnde nüfusun yüksek olmasının en önemli sebeplerinden biri sancağın havi olduğu yerleşme sayısıdır. Bu tarihte İzvornik ve Bırvenik bölgeleri henüz Semendire'ye bağlı birer idari birim iken bu tarihten itibaren iki bölge de sancak sınırlarından çıkarılmıştır. Bu durum 1516 tahririnde de görüleceği üzere sancaktaki yerleşme sayısına paralel olarak nüfusta yaklaşık olarak %50 nispetinde düşüş görülmesinin en büyük sebeplerinden biridir. Yine bu tarihte Eflakların sayısına ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumda bu tarihte yer alan verilerin Semendire Sancağı'nın gerçek nüfusunu yansıtmadığını belirtmek gerekir.

1523 yılına gelindiğinde Semendire Sancağı'nın nüfusunun en yüksek sayısına ulaştığı görülmektedir. Ancak bu tahrirde de 1516 tahririnde yer alan Niş Kaza'sına ait veriler bulunmamaktadır. Yine bu tarihte sancakta bulunan Eflâklar'ın nüfusuna dair herhangi bir kayıt tespit edilememiştir.

1476, 1523, 1560 tahrirlerinde tahriri yapılan karye sayısı daha orantılı görünse de aslında bu tarihlerde hem yukarı da zikredilen kazaların sınır dâhilinden çıkarılması, hem de 1521 yılından itibaren Belgrad'ın fethedilmesi toplam nüfusun artış nispetini aynı düzlemde yorumlamamıza mâni teşkil etmektedir. Bu durumda nahiyelerin kazalar arasındaki değişimi de göz önüne aldığımızda sancak ve kaza eksenli meydana gelen büyük eksenli sınır değişiklikleri daha karmaşık bir hal almaktadır. Yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere sancak tahrirlerinde daimi olarak yer alan yalnızca iki kaza bulunmaktadır. Bunların dahi nahiyelerinde meydana gelen sınır değişiklikleri sebebi ile nüfuslarında büyük değişiklikler görülmüştür. Yine de tablodaki bilgileri değerlendirmek gerekirse 1476 yılından 1523 yılına kadar nüfus artış nispeti %24'tür. 1523 ile 1560 yılları arasında nüfus yaklaşık olarak % 40 oranında düşmüştür. Çalışma dönemimizi kapsayan 1476-1560 yılları arasında gayrimüslim nüfusunda yaklaşık olarak %34.5 oranında bir gerileme söz konusudur.

2.2.2.3. Toplam Kır Nüfusu

1476-1523 tarihleri arasında sancaktaki en yoğun köy nüfusu sancağın merkezi olan Semendire kırsalında toplanmıştır. Bu tarihlerde arda arda meydana gelen 1521'deki Belgrad Seferi, 1526'daki Mohaç Savaşı ve 1541'de Budin'in fethi ile bölge savaş alanına dönüşmüştür. Macarlar'a karşı gerçekleştirilen bu harekâtlar bölgede bulunan halkın muhtemelen Semendire Sancağı'nın güney bölgesine taşınmasına neden olmuştur. Nitekim Belgrad Seferi'nden sonra 1523 yılında sancağın güneyinde yer alan Rudnik

Kazası'nın nüfusu 40.249'a yükselmiştir. Aynı tarihte Ujiçe'nin toplam köy nüfusu ise 37.382'ye tekabül etmektedir. Bu tarihte Semendire ve Belgrad şehir nüfusunun son derece düşük olması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Semendire kırsalında bulunan köylerin çok azının nüfusu 100 hanenin üzerine çıkmıştır. 1476 yılında nüfusu 100 hanenin üzerinde olan köylerin tamamı gayrimüslimdir. 1516 yılında bu sayı 8'e yükselmiş ve bunlardan İvanya⁵⁷⁹ ve Pojega⁵⁸⁰ karyelerinde Müslüman ve gayrimüslimler beraber yaşamaktadırlar. 1523'te bu kategoriye giren 5 kazadan ikisi olan İsvoydrug ve Bukoviçe karyeleri Müslümanlar ve gayrimüslimlerin ortak yaşam alanı idi⁵⁸¹.

1560 yılında nüfusu 100 haneyi aşan herhangi bir karye kaydı bulunmamaktadır. Bu tarihte sancak genelinde köylerde bulunan hane sayısı büyük çoğunlukla 1-50 arasında değişmektedir. Nitekim sancak genelinde tahrir olunan karye sayısında çok fazla bir değişiklik olmamasına rağmen nüfus oranındaki belirgin düşüşten bu durum gözlenmektedir.

Sancak genelinde mezraa sayısı 1476 yılında 105, 1516'da 118, 1523'te 98, 1560'da 82'dir. Bu mezraaların bir kısmı önceden karye statüsünde iken ahalinin terk etmesinden dolayı hâli kalmış ve buralar çevre köy ahali tarafından ekinlik olarak kullanılmıştır. Bu şekilde hâli kalmış yerleşim sayısı 1476 yılında 95, 1516'da 9, 1523'te 8, 1560'da 65'tir. Burada şüphesiz bazı hâli bölgeler mezraya dönüşürken bazılarında ise devlet şenletme politikası güderek bu bölgelerin tekrardan yerleşmeye açılmasını sağlamıştır. Bunun için birçok yöntem kullanılırdı. Örneğin Sivricehisar Nahiyesi'ne bağlı Dragoşin, Mirka ve Gocar mezraaları buraları şenletmesi karşılığında Vukaşin v. Radiç adlı zimmîye tımar olarak kaydedilmiştir⁵⁸². Bunun yanında farklı karyelerde meskûn reayanın kendi isteği doğrultusunda bu karyeleri ekip biçme isteği de buraların tekrardan yerleşmeye açılmasını sağlayabilirdi. Nitekim 1523'te Rudnik Kazası, Lepaniçe Nahiyesi'nde bulunan Rugini Nahiyesi üzerinde yer alan "*Hâliyân şenleyüb*

⁵⁷⁹ COA, TT 1007, s. 178-180.

⁵⁸⁰ COA, TT 1007, s. 238, 239.

⁵⁸¹ COA, TT 978, s. 831-835

⁵⁸² COA, TT 16, s. 468.

defter-i cedîd-i sultânîye altı nefer kâfir gelüb yazıldı.” ifadesi buna örnek teşkil etmektedir⁵⁸³.

Bir yerleşmenin hâli veyahut perakende olmasının en büyük nedenlerinden biri bölgenin savaş meydanı olması veya bölgede eşkiyalık faaliyetlerinin yoğun olması ile ilişkilidir. 1476 yılında yer alan kayıtlara göre reayasının bir kısmı dağılmış olarak 19 perakende karye kaydı bulunmaktadır. Bu karyelerin birkaçının perakende olmalarının nedeni olarak düşman korkusu gösterilmiştir⁵⁸⁴.

Tablo 42: Semendire Kırsalındaki Toplam Müslim ve Gayrimüslim Nüfus

	1476	1516	1523	1560
Müslim	660	661	1.545	3.101
Gayrimüslim	95.321	45.146	118.286	62.417
Toplam Tahmini Nüfus	95.981	45.807	119.831	65.518

Tablo 43: Semendire Sancağı’ndaki Müslim ve Gayrimüslim Kır Nüfusunun Nispeti

	1476	1516	1523	1560
Müslim	%0.7	%1.4	%1,3	%4,8
Gayrimüslim	%99.3	%98,6	%98,7	%95.2

16. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi Semendire Sancağı’nda da ekonominin en önemli sacayağından biri ziraattir. Bölgenin nüfusu büyük oranda köylerde meskûndü. 1477’ye ait defterde sancakta bulunan şehirlere ait bilgiler bulunmadığından şehir nüfusunun kırsal nüfusa nispetini 3 dönem olarak verebiliriz.

⁵⁸³ COA, TT 978, s. 553.

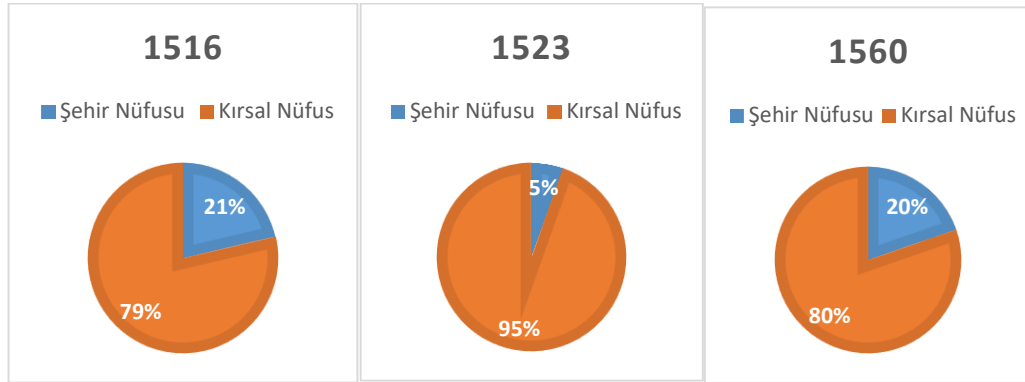
⁵⁸⁴ “Karye-i Diyovostin ra’iyyetleri yağı havfindan yerlerinden kalkub Braniçeva tarafında otururlar. ‘an nısf-ı öşür. Öşr-i bostan birer akçe alınur.” COA, TT 16, s. 370; “Karye-i Kragovi-Ofça tâbi’-i Semendire. Evvel Pazar ve panâyır dururmuş yağı ayağı altında olmağın ra’iyyetleri perâkende otururlar.” COA, TT 16, s. 493.

Tablo 44: Semendire Sancağındaki Şehir ve Kırsal Kesimlerin Toplam Nüfusu

	1516	1523	1560
Şehir Nüfusu	12.453	6.841	16.087
Kırsal Nüfus	45.807	119.831	65.518
Toplam	58.260	126.672	81.608

GRAFİK 1: Semendire Sancağı'nda Şehirde ve Kırsalda Nüfusun Nispeti

Tablo ve grafiklerden de anlaşıldığı üzere nüfusun büyük bir kısmı daimi olarak kırsal kesimde yaşamaktaydı. 1516 yılında toplam nüfusun yaklaşık % 21'lik kesimi şehirlerde yaşarken bu oran 1523'te % 5'e düşmüştür. 1560'ta şehir sayısının 7'ye yükselmesi ile beraber bu oran % 20'e yükselmiştir.

2.3. Muaf ve Ayrıcalıklı Gruplar

2.3.1. Eflaklar

Eflakların kökeni hakkında birçok tartışma mevcuttur. Ortaya konulan fikirlerden en çok kabul göreni Eflakların hâkimiyeti altında buldukları Roma'nın tesiri ile asimile olan yerli halk oldukları yönündeki iddiadır. Buna göre 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tuna ve Daçya arazisinde bulunan Romalılaştırmış bir kısım halk kavimler göçünün tesiri ile Balkanların kuzey ve doğu bölgelerine dağıldılar. 8. yüzyılın sonlarında

meydana gelen Slav istilasının tesiri ile Eflaklar dağlara çekilerek çoban ve köle olmuşlardır⁵⁸⁵.

Eflakların katunlar halinde teşkilatlı bir yapıya sahip oldukları Osmanlı kanunnamelerinden anlaşılmaktadır. 1467 tarihli Braniçeva Vilâyet Kanunnamesi'nde yirmi haneden bir katun teşkil edildiği yazmaktadır⁵⁸⁶. 1476 Semendire Sancağı tahririnde bulunan Eflâk kanunnamesinde bu sayı 50 olarak belirtilmiştir⁵⁸⁷. Bunun yanında katunun bazı bölgelerde iki köylük yerleşim birimini kapsadığı yönünde tespitler de bulunmaktadır⁵⁸⁸. Tahrir defterlerinde Kıptilerin her bir cemaati içinde katun teriminin kullanıldığı görülmektedir⁵⁸⁹.

Osmanlı Devleti'nde Eflaklar ordunun ihtiyacı olan birçok hizmeti yerine getirdikleri için bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Kendilerinden yalnızca yıldan yıla flori adı altında 83 akçeye tekâbül eden bir vergi alınmaktaydı⁵⁹⁰. 1528 yılında kanunname ile flori vergisine 7 akçe zam yapılarak 90 akçeye çıkarılmıştır⁵⁹¹. Son olarak 1536'da bu tutar 93 akçeye çıkarılmıştır⁵⁹².

Eflakların mükellef oldukları bazı hizmetler kanunnamede: "*Sancakbeği olanlara her elli filorin bir komornic ya'ni hizmetkâr ve beş filorin bir voynuk verürler. Bir ay kulluk eder*" ifadeleri ile yer almaktadır. Bu cümlelerden anlaşıldığına göre aslında bir flori bir hane demektir. Bir flori hanesinin kaç kişiye tekabül ettiği ile ilgili yalnızca 1536 yılındaki kanunnamede bir bilgi mevcuttur. Burada da ister 1 kişiden ister 5 kişiden

⁵⁸⁵ Midhat Sertoğlu, "Eflâkan", *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 94-95; Vjeran Kursar, "Being an Ottoman Vlach. On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)", *OTAM*, 24, 2013, s. 117-119.

⁵⁸⁶ *COA, MAD 5*, s. 13.

⁵⁸⁷ *COA, TT 16*, s. 10.

⁵⁸⁸ N. Beldiceanu And P. Ş. Năsturel, "La Thessalie Entre 1454/55 et 1506", *Byzantion*, 1983, vol. 53, no. 1, 1983, Published By: Peeters Publishers, s. 153.

⁵⁸⁹ *COA, TT 27*, s. 135-139; *COA, TT 1007*, s. 495.

⁵⁹⁰ "Kâfirlerün bojiklerinde her evden alınan birer flori için kırk beşer akçe ve birer koç için on beşer akçe ve elli filori verürler ki, bir katundur. Her katundan alınan bir çerge ve iki koç ve iki tekerlek peynir ve iki ip ve üç yular için evden eve üç akçe ki, bu zikr olan rüsûm ki her evden altmış üç akçe olur, bujikke cem' olur ve bundan gayri ilk yaz Hızır-İlyas günü dedikleri eyyâmda her flori verür evden bir kuzulu koyun için yirmişer akçe ki, cümlesi seksen üç akçe olur. Hâliyân hâs oldu, beylik için zabt olunur." *COA, TT 16*, s. 10

⁵⁹¹ *COA, TT 144*, s. 1, 2.

⁵⁹² "flori hânesi deyü yılda doksan üç akçe resm verüb öşür ve rüsûm-ı şâire vermeyüb avârizdan mu'âf ve müsellemler olurlar imiş" *COA, TT 187*, s. 18.

ziyade olsun her haneden ayırım yapılmaksızın 93'er akçe mukabilinde flori vergisinin alındığı kayıtlıdır⁵⁹³. Ayrıca bahsi geçen hizmetkâr ve voynuk gibi görevlilerin cürm-i cinâyet vergilerini knezler toplamaktaydı⁵⁹⁴. Elimizdeki her ne kadar bu hizmetkâr grubu ile ilgili bir bilgi bulunmasa da Eflak ve voynuk teşkilatı kayıtları tahrirlerde önemli bir yer tutmuştur. 1476 yılı mufassal tahrir defterinin yaklaşık üç yüz sayfası Eflak tahririne ayrılırken voynuklar ile ilgili ayrı bir bölüm bulunmaktadır.

Tahrir defterlerinde bulunan verilere göre Eflak teşkilatı içerisinde en yüksek amir sancakbeyine bağlı olan *knezler*'dir. Her ne kadar bunların Eflakların nahiye kethüdalarına verilen bir isim olduğu iddia edilmişse de bir nahiye içerisinde çok sayıda knezin görev yaptığı görülmektedir. Knezler yetki alanında bulunan karyelerin vergilerini toplamakla mesul idiler. Yetki alanı geniş bir araziye yayılan knezler bu işi primkür denilen görevliler yardımı ile yapmaktaydılar. Bunun yanında primikürlere yardımcı olmak maksadı ile ratay⁵⁹⁵ denilen vergi toplama memurları ve bunların altında da tekliç⁵⁹⁶ denilen bazı görevliler bulunmaktaydı.

Eflak tahrirlerinin normal tahrirlere nispeten kendine özgü bir yapısı bulunmaktadır. Defterlerde öncelikle Knezler ardından oğul ve biraderlerinden oluşan aile fertleri yan yana yazılırdı. Doğrudan knezin yönetiminde olan karyeler var ise altına sıralanır, yok ise hemen ardından yönetimi altında bulunan primikürlere ait bilgiler sıralanırdı. Primikürlerin aile fertleri isimlerinin yanına yazılır ve varsa yönetimi altındaki rataylar belirtildikten sonra karye ahalisinin bilgileri kayıtlanırdı. Tekliçlere gelince karye ahalisi içinde mevcut olmaları halinde en son bunların yekûnları ile kaydedilirdi. Karye verileri hane reisi yazıldıktan sonra altına himayesinde bulunan aile bireyleri tabiiyet terimi ile kaydedilmiştir.

⁵⁹³ “Eflâk tâ’ifesi bir evde kaç nefer olursa ki bir hânede bir nefer veya iki nefer veyahud üç veya dört beş nefer dahi ziyâde olursa filori hânesi deyü yılda doksan üç akçe resm verüb öşür ve rüsûm-ı sâ’ire vermeyüb avârizdan mu’âf ve müsellemler olurlar imiş.” *COA, TT 187*, s. 18.

⁵⁹⁴ “Beş floriye biri voynuk hizmetini edüb ihtiyâtlı yerleri nevbetle bekleyub akın vâki’ olıcak sancakbeyi ma’rifetiyle akına varırlar ziyâde âdeme ihtiyâc olıcak eve biri sefere çıkar sancak beyine elli eve bir komortıçe ki hizmetkârdır altı ay kulluk ederler kânun üzere cürm-i cinâyet verirler ve alınan cürmün ‘öşrün knezleri alır.” *COA, TT 1011*, s. 1; *COA, TT 144*, s. 1.

⁵⁹⁵ “Primikürler, rüsûm-ı eflâkiyye alındığı zamanda mu’âf ve müsellemler olub birer mikdar yamak ratayları dahi var imiş. Sonradan Eflâklar dahi yazıldıkdâ ratayları harâca kâydolunub kendüler, oğulları ve baştinaları mu’âf ve müsellemler olub harâç ve ispençe vermeyüb mal-ı mirî cemine varan harâcçılara ve adamlarına muâvenet edeler deyu ellerine âhkâm-ı şerife verilmiş” *COA, TT, 187*, s. 15.

⁵⁹⁶ Köy kethüdası, bkz, Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 676.

Knez ve primkürlerin ölmeleri veyahut görevlerini yapamamaları durumunda oğulları veya kardeşleri bu göreve atanmıştır⁵⁹⁷. Bu kişilerin vergiden muaf tutuldukları görülür. Ancak primkürlerin oğulları ve biraderlerinin muafiyetten yararlanma şartı mücerred kalmaları olmuştur. Bu kişiler evlenmeleri durumunda diğer reaya gibi öşür, haraç ve ispençe vergilerini vermekle mükellef kılınmışlardır⁵⁹⁸. 1536 yılı kanunnamesine göre reayadan herhangi bir kimsenin knez veyahut primikür olarak atanması yasaklanmıştır. Ayrıca knezlik görevi mukabilinde tımar tasarruf eden knezlerin tımandan azledilmeleri durumunda knezlik haklarının geri verildiği de kayıtlıdır. Nitekim bu kişiler tımar tasarruf etmeleri durumunda tımarlı sipahi konumuna yükselmektedir. Kanunnâmede bu durumun altı çizilerek tımandan azledilen knezlerin erbab-ı tımandan sayılamayacağı özellikle belirtilmiştir⁵⁹⁹.

Knez ve primkürler sefer zamanı sancakbeyi komutasında sefere çıkarlardı. Knezler primkürlere kefil olarak göreve getirilmelerini sağlardı. Primkürler vergi toplanması hususunda knezlerin en önemli yardımcılarından. Bu kişilerin ortak görevlerinden biri de yerlerini terk eden köy ahalisini tespit etmek ve geri getirilerek yerleştirilmelerini sağlamaktı⁶⁰⁰.

Semendire Sancağı'nda üç farklı defterde Eflak kayıtları bulunmakatadır. Bunların ilki 1476 tarihli mufassal defterin giriş kısmında bulunmaktadır. Diğer iki defter ise aynı tarihli farklı kazaların tahririne havi defterlerdir⁶⁰¹. 1528 yılına ait bu defterlerden TT 1011 numaralı defterde aynı zamanda Alacahisar Sancağı'nda bulunan Eflakların kayıtları bulunmaktadır. Konumuz dışında kaldığı için bunların durumu hakkında burada

⁵⁹⁷ "...piremikür mürd olsa premikürlük hidmetin uhdesinden gelür oğlu var ise oğlu premikür kayd alonur oğlu yok ise karındaşı kayd olunur haricden ra'iyet premikür kayd olunmaz... Knezler dahi mürd olsa knezlik hidmetinin uhdesinden gelür oğlu veya karındaşı var ise, yerine kayd olunub re'âyâ tâifesinden ve hâricden knez yazılmaya ve knezlerin ba'zı tîmâr tasarruf edüb ve hem knezlik eder ..."
COA, TT 187, s. 17.

⁵⁹⁸ "...kendüler ile mütemekkin olan oğullarından ve karındaşlarından ispençe vermezler ammâ evlenüb başka ev olub zirâ'at ve hirâset ederse, sâir re'âyâ gibi öşrün ve harâcın ve ispençesin verüb piremikür oğlu veya piremikür karındaşı dedüğüne amel olunmaya"
COA, TT 187, s. 17.

⁵⁹⁹ "...knezlerin ba'zı tîmâr tasarruf edüb ve hem knezlik eder amma knezlik mukâbelesinde birer mikdâr tîmâr ta'yîn olunan knezler eğer ma'zûl olsa gerü knezlik verilür müstakîl tîmâr verilmez, knezlik berâtıyla erbâb-ı tîmârdan olmaz..."
COA, TT 187, s. 17.

⁶⁰⁰ "Livâ-i mezbûrenin knezleri piremikürlere mütekeffil olmuşlardır ve harâc cem'inde ve mal-i mîrî ve sâir hidmetlerde mu'âvenet ederler ve sancakbeyi eşdükde bile eşerler her kangı knezin knezliğinden bir karye dağılub veya re'âyâsı perâkende olsa knez ve piremikür bulub getürmek lâzımdır"
COA, TT 187, s. 17, 18.

⁶⁰¹ *COA, TT 144, COA TD 1007.*

detay verilmeyecektir. Aşağıda yalnızca Semendire Sancağı'nda bulunan Eflaklar ile ilgili bilgiler tablo halinde verilmiştir.

Tablo 45: 1476 yılında Semendire Sancağı'ndaki Eflaklar⁶⁰²

Yıl/Kaza	1476								
	Knez	Knez akraba	Pirimikür	Pirimükür akraba	Ratay	Tekliç	Eflak Hane	Eflak tabi	Bive
Branıçeva	5	7	43	67	51	21	1.289	795	5
Brvenik	16	19	149	168	153	85	4.400	3.033	23
Semendire	9	2	55	79	59	4	1.043	706	5
Sivricehisar	8	5	41	67	25	23	748	452	10
Toplam	38	33	288	381	288	133	7.480	4.986	43

1476 yılında Semendire Sancağı'nda bulunan Eflak nüfusu içerisinde 38 Knez, 288 pirimkür, 288 ratay, 133 tekliç, 7.486 eflak hanesi ve 43 hane bive tespit edilmiştir. Defterin girişinde kaydedilen Maluga isimli bir knez burada Eflakların reisi olarak anılmaktadır. Bu kişi hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte kendisi aynı zamanda bir tımarlı sipahidir ve tımarının toplam değeri 10.246 akçeydi. Ayrıca bu kişiye bağlı olarak “*çifhân*” ve “*çiftçi*” başlığı altında 17 hane eflâk kaydı bulunmaktadır. Muhtemelen bu kişiler Knez Maluga'nın tımar bölgesindeki görevlilerdi⁶⁰³.

1476 yılında tamamı gayrimüslim olan Eflaklar köylerde yaşamaktadırlar. Bu tarihte Eflak nüfusu Semendire Sancağı'nın kırsalda bulunan nüfusunun yaklaşık % 40'ına denk düşmektedir. Eflak nüfusunun en yoğun olduğu kaza 4.400 hane ile Brvenik Kazası'dır.

⁶⁰² COA, TT 16, s. 11-298.

⁶⁰³ COA, TT 16, s. 11.

Tablo 46: 1528 yılında Semendire Sancağı'ndaki Eflaklar

Yıl/Kaza	1528										
	Knez	Knez akraba	Pirimikür	Pirimükür akraba	Ratay	Tekliç	Eflak Hane	Eflak tabi	Bive	Müslim hane	Müslim tabi
Belgrad ⁶⁰⁴	5	9	4	5	-	-	1.906	2.405	106	46	26
Ujiçe ⁶⁰⁵	14	54	162	362	69	3	4.589	2.680	74	130	202
Braniçeva ⁶⁰⁶	34	46	292	466	744	49	8.491	7.875	664	88	66
Toplam	53	109	458	833	813	52	14.986	12.960	844	264	294

1528 yılı Eflak tahrirlerinde 53 knez, 458 primkür, 844 ratay, 52 tekliç ve 14.986 Eflak hanesi tespit edilmiştir. Bu tarihte sancağa ait mufassal bir tahrir defteri bulamadığımız için bunların toplam nüfus içerisindeki nispeti tespit edilememektedir. Bu tarihte Eflaklar içerisinde önceki tahrir nazaran Müslüman haneleri de tespit edilmiştir. 264 müslüman hanesinin kayıtlı olduğu defterlerde ayrıca 3 knez ve 10 primkür Müslümandır. Müslüman olan kişilerin kayıtlarının üzerinde bazı rakamlar bulunmaktadır. Yekûn kayıtlarında bulunmayan bu rakamlar Müslümanlardan flori vergisinin daha düşük miktarda alındığını düşündürse de bu konu ile alakalı defterlerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Nitekim alınan bu vergi miktarının tutarı kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte Müslümanlardan alınan bir çeşit arazi vergisi olabilir. Ancak rakamlar her Müslüman hanesinin üzerinde yer almaktadır. Bu rakamların toplamı: Braniçeva Kazası'ndaki 88 Müslüman kaydında 1.853, Belgrad Kazası'ndaki 46 Müslüman kaydında 1.070, Ujiçe Kazası'ndaki 130 Müslüman kaydında 2.680'dir. Benzer bir uygulama bive kayıtlarında da mevcuttur. Buna göre Braniçeva Kazası'ndaki 664 biveden 13.608, Ujiçe Kazası'ndaki 75 biveden 1.519 ve son olarak Belgrad Kazası'ndaki 106 biveden 2.615 akçe vergi toplanmıştır.

⁶⁰⁴ COA, TT 144, s. 3-77.

⁶⁰⁵ COA, TT 144, s. 79-300.

⁶⁰⁶ COA, TT 11, s. 3-332.

Eflaklara ait ziraat ve hayvancılık gelirleri muafiyet dâhilinde olduğu için tahrirlerde kaydedilmemiştir⁶⁰⁷. Yalnız sancak dışına hayvanlarını otlatmaya götürdükleri takdirde sınırlarına girdikleri bölgelerin tasarruf sahiplerine resm-i yaylak adında 10 akçelik bir maktu vergi verirlerdi⁶⁰⁸. Bunun yanında baştına sahibi Eflaklardan arazinin tahammülüne göre maktu bir vergi alınırdı. 1528 yılında Braniçeva bölgesinde bulunan 215 baştinadan toplamda 9.990 akçelik bir vergi tahsil edilmiştir. Aynı tarihte Ujiçe Kazası'nda 540 adet baştinadan 16.140, Begrad'da ise yalnızca 2 adet baştinadan 55 akçe vergi alınmıştır.

Eflaklara ilişkin tespit edilen tahrir defterlerinin sonuncusu 1528 yılına aittir. Eflaklardan alınan flori vergisi zaman içinde bölgede adet-i eflâkiye adı altında alınmaya başlanmıştır. Eflakların niyabet gelirleri sancak beyi hasları içerisinde yer almaktadır. Bu vergi kaleminden 1516'da 193.950 ve 1524 ile 1530 yıllarında 203.950⁶⁰⁹ akçe vergi toplanmıştır.

1536'da Eflakların statülerinde kanuni bir düzenleme ile değişikliğe gidildiği görülmektedir. Eflaklardan alınan vergilerin tahammüllerini aşması ve bölge yöneticilerinin kanuna mugayir vergi taleplerinde bulunmaları nedeni ile kendilerinden normal reaya gibi mahsullerinden öşür talep edilmeye başlanmıştır⁶¹⁰.

2.3.2. Voynuklar

Osmanlı devri öncesinde Balkan devletlerinde “voyni” veya “voynici” ismi altında var olan bu askeri teşkilat, voynuk ismini alarak Osmanlı teşkilatı içerisinde yerini

⁶⁰⁷ “Harac ve ‘öşr ve ispenç ve ‘adet-i ağnâm ve resm-i arûs ve sâ’ir rûsumdan nesne vermeyüb”. *COA, TT 144*, s. 1.

⁶⁰⁸ Mehmed Emin Yardımcı, “1489,1530,1542 Yılları Tahrir Sonuçlarına Göre Bosna'da Zirai Üretim ve Vergiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 56 sayı: 2, 2006, s. 176.

⁶⁰⁹ *COA, MAD.d 5*, s. 8.

⁶¹⁰ “...zikrolan mukâbele-i sâlâriyye vaz’ olur eflâk keferesi bunun edâsına mütehammil olmayub ve erbâb-ı timâr müzevvec haneden taleb eyleyüb re’âyâ ile daima husûmetden hâlî olmayub vaktinde tereke alınmayub sonradan narh-ı ruzî ziyâde akçeler alınub ekseriyâ tefrika olmalarına bâ’is olunmağın zikrolunan bedel-i sâlârîye yedi kile galle olub defter pâye-i serîr arşa ‘arz olunduk da harapon ref’ olunub sâ’ir memalik-i mahrûse re’âyası gibi bunlar dahi yedide ve sekizde bir öşür vermek üzere emr olunmağın defter-i cedîd-i hakânîye vech-i meşrûh üzere kaydolundu.” *COA, TT 187*, s. 8, 9.

almıştır⁶¹¹. Genelde bu ismin Bulgar kökenli gruplara verildiği söylene de Balkanlarda pek çok sancakta bu teşkilat bulunmaktadır⁶¹².

Semendire Sancağı'nda bulunan voynuk teşkilatı tamamen Eflak teşkilatı ile ilgilidir. Eflak kanunnamelerinin birçoğunda “her 5 Eflak hanesinden 1 voynuk verirler” ifadesi bulunmaktadır. Voynukların asli görevi derbendleri korumak ve sefer vaktinde sancakbeyi komutasında sefere katılmaktı⁶¹³. “Gönder” denilen üç dört kişilik gruptan oluşan voynuklar sefere sıra ile gitmekteydiler. Sefer sırası gelene voynuk denilirken, sırası henüz gelmemiş olanlara yamak denilirdi⁶¹⁴. Voynukluk irs yolu ile oğula geçirdi. Zevayid-i voynugân adı altında kaydedilen voynukların oğulları, yaşlanma, seferlerde yaralanma veya ölüm gibi durumlarda yeni voynuk olarak atanmaktaydı⁶¹⁵. Voynukların ekseri baştina tasarruf etmekteydi. Baştina hâsılları az olanların ikisinin bir gönder hizmeti görmek üzere görevlendirildiği görülür⁶¹⁶. Ayrıca baştinalarının bulunduğu bölgelerde lagator denilen yöneticilere bağlıydılar⁶¹⁷.

Semendire Sancağı'nda bulunan Voynuklar ekseriyetle Braniçeva ve Semendire bölgelerinde bulunmaktaydı. 1476 yılında Semendire Kazası'nın nahiyelerinde 68 voynuk ile 231 yamak kaydedilmiştir. Burada bulunan voynukların bir kısmı sancakbeyi yönetiminde örgütlenmişken diğerleri Semendire, Lepaniçe ve Yagodine seraskerlerinin yönetimindedir. Burada Sivricehisar Kazası'nda da müstakil olarak bir voynuk 5 yamağı ile birlikte kaydedilmiştir⁶¹⁸. Aynı defterde Semendire voynuklarının hemen akabinde 145 hane, 17 mücerred kaydı ile Braniçeva bölgesi voynuklarının zevâyidi kayıtlıdır. Bunlardan vergi olarak 25 akçe ispençe vergisi alınırken otluk resminden muaf

⁶¹¹ Ayşe Kayapınar, "Voynuk", *DİA*, İstanbul 2013, c. 43, s. 126.

⁶¹² Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK, Ankara 1989.

⁶¹³ "...beş floriye biri voynuk hidmetin idüb ihtiyâtlı yerleri nevbetle bekleyüb akın vâki' olıcak sancakbeyi marifetiyle akına varurlar. Ziyâde adama ihtiyaç olıcak eve biri sefere çıkar." *COA, TT 144*, s. 1, 2.

⁶¹⁴ Ayşe Kayapınar, "Voynuk", s. 126.

⁶¹⁵ "Voynuk Uladsav v. Radovan yamak İstoş. Atası seferde yaralandığıyla yerine oğlu İstoş yazıldı." *COA, TT 16*, s. 732; "An karye-i Masloca Voynuk Nikola v. Hrila ser-bölük. Mezkûr Hrila pîr olmağın oğlun yerine yazıldı.", *COA TD 16*, s. 739.

⁶¹⁶ "...an karye-i Vuk. Radivi v. Milaviç. Bu iki gönderun baştinaları za'îf olmağın yamak bulunmadı. İki bir gönder hizmetin eder." *COA, TT 16*, s. 739.

⁶¹⁷ Ayşe Kayapınar, "Voynuk", s. 126.

⁶¹⁸ *COA, TT 16*, s. 571-581.

tutuldukları görülür⁶¹⁹. Braniçeva Kazası'nda 207 voynuk, 5 lagator, 2 serbölük ve 466 yamak tespit edilmiştir.

1516 yılında voynukların sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. Bir önceki tahrirde birer isim olarak yamaklarla beraber kaydedilen voynukların bu tarihte 4'er, 5'er gruplar halinde kaydedilmeye başlandığı görülür. 1516'da Semendire Kazası'nda 322 voynuk, 1274 yamak ve bunların zevayidi olan 388 hane kayıtlıdır⁶²⁰. Semendire Kazası'nda bulunan voynuk sayısındaki artışa nazaran Braniçeva'da bu tarihte yalnızca 2 lagator ile 86 voynuk kayıtlıdır. Bunların yamaklarının sayısı 342'ye düşmüştür. Ayrıca bunlara ait 288 hane zevayid olarak kaydedilmiştir⁶²¹. 1524 yılı icmal defterinde yalnızca Braniçeva bölgesinin voynukları hakkında bilgi vermiştir. Bu tarihte Braniçeva'da 101 voynuk ile 409 yamak kaydı bulunmaktadır⁶²².

2.3.3. Derbendler ve Derbendçiler

Farsça bir kelime olan der "geçit" ve bend "tutma" kelimelerinden türeyen bu kavram güvenlik problemlerinin olduğu geçitler için kullanılmıştır. Genellikle ekonomik önemi haiz olan bu bölgeleri bekleyen kişiler de derbentçi olarak anılmıştır⁶²³.

Osmanlı Devleti derbend teşkilatı içerisinde yer alan kişileri vergilerin bir kısmından muaf tutardı. Semendire Sancağı'nda 1476 yılında yalnızca 2 derbend bulunurken bu tarihten itibaren derben sayısında yükseliş olmuştur. Sancakta derbend bekleyenlerden 10'ar akçe ispenç resmi ve ikişer kile buğday ve arpa olarak vergi alınmıştır.

⁶¹⁹ "Zevâyid-i voynugân-ı nâhiyet-i Braniçevâ yirmi beşer akçe ispençe alınur. Cürm-i cinâyet ziyâde olan otlak resmi alınmaz." *COA, TT 16*, s. 590.

⁶²⁰ *COA, TT 1007*, s. 254-307.

⁶²¹ *COA, TT 1007*, s. 388-406.

⁶²² *COA, TT 135*, s. 90.

⁶²³ Yusuf Halaçoğlu, "Derbend", *DİA*, 1994, c. 9, s. 162; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul 1990, s. 63.

Tablo 47: Semendire Sancağı'ndaki Derbend Köylerinin Listesi

Kaza	Karye	1476		1516			
		H	M	H	M	B	Mslm
Sivricehisar	Presyaniçe	8					
Semendire	Lukaviçe ⁶²⁴	31		85	30		
Branıçeva	Batiçe	-	-				
Magliç	Kusorik			71			
Branıçeva	Jabar			75	30	4	5
Branıçeva	Luçiçe						
Branıçeva	İsvilaniçe						
Branıçeva	Mirosava			81	17	7	
Branıçeva	Kodeşiçe			12			
Branıçeva	Moştaniçe	50	36	105	48		21
Niş	Dehan			52	10		
Niş	Kruşeviçe			70	26		
Rudnik	Motilofça ⁶²⁵			82	44	1	
Niş	Gorance			36			
Toplam		89	36	669	205	12	26

1523						1560				
Kaza	Karye	Gebr	Mücerred	Bive	Müslim	Kaza	Karye	Gebr	Mücerred	Müslim
Ujiça	Peştan	20	2			Belgrad	Bariçe	11	2	2
Ujiça	Kotoloça	22	1			Belgrad	Ripeşte	20	2	
Ujiça	Vulanoca	25	30			Belgrad	Dolna Moştaniça	10		
Ujiça	İrzava	28	15			Ujiça	Kunik(Kunice)	66	22	
Ujiça	Latviça	29	9			Ujiça	Brolak	38	5	

⁶²⁴ “Karye-i Lukaviçe tâbi’-i kazâ-i Semendire Derbend köyüdür. Ellerinde hükm-i şerif vardır ki haraç ve işpençe ve öşr vermeyüb derbend adet üzere tımarı erlerine evden eve onar akçe ve Edirne kilesiyle iki kile buğday ve iki kile arpa vereler ki Semendire loknasıyla bir lokna olur.” COA, TT 16, s. 396.

⁶²⁵ “Karye-i Motilofça der Yagodine tâbi’-i Lefçe debend köyüdür. Yabnovaç derbendin bekleyüb tımar erine neferden nefere onar akça İşpençe ve evlülerinden bedel-i öşür buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa verüb ve bağlularından birer medre şıra verüb ‘avârız-ı divâniyeden mu’âf ve müsellemdirler.” COA, TT 1007, s. 168.

Ujiça	Çeroşnoviçe	28	19	2		Ujiça	Drinovaç	44	7	
Ujiça	Kunovik	40	9			Ujiça	Çerovaç	41	10	
Ujiça	Dolna Kunovik	4	3			Ujiça	Şemsin	25	1	
Ujiça	Dolna Ravin	15	11			Ujiça	İsterkotin	36		
Ujiça	Yagodine	25	15			Ujiça	Gorna İslişin	15	5	
Ujiça	Gorna Biyoska	20	8			Ujiça	Dolna İslişin	8		
Ujiça	Dolna Biyoska	17	15		2	Ujiça	Duranişka	54	8	
Ujiça	Dolna İmşanik	21	1			Rudnik	Suteska	22	5	1
Ujiça	Gorna İmşanik	22	8			Koçayna	Rakova-Bare	12	7	
Ujiça	İstirmac(St rmac)	39	12		4	Koçayna	Turiya	7	3	
Ujiça	Konska Rika	15	8			Koçayna	Razoniçe	14	6	
Ujiça	Ponikovica	21	6		1	Koçayna	Çeroviçe	34	15	
Ujiça	Grabovac	16	14			Koçayna	Volunya	18	10	
Ujiça	Virbiçe(Vr bica)	11	10		2	Koçayna	Komşe	13	9	
Ujiça	Dolna Kulişeva	5	3			Koçayna	Glojan	20	10	
Ujiça	Dragodol	19	19			Koçayna	Neresnica	30	9	
Ujiça	İskakavaç	13	5			Koçayna	Kruşevice	20	10	
Ujiça	Sirogoyna(Sirogojn)	28	9		1	Koçayna	Posocani	14	8	
Ujiça	Prohodiçe	50	13		1	Koçayna	Kalina-Kavina	12	8	
Ujiça	Rujneska	17	5			Koçayna	Şaviçe	11	23	
Ujiça	Dolna Kravarica	10	5	1		Koçayna	Gorna Duboka	15	10	
Ujiça	Lopaş	45	5			Koçayna	Prolaç	10	4	
Ujiça	Kunoşiçe	26	8	1		Koçayna	Dolna Duboka	32	16	
Ujiça	Paykovaç nam diğ er Paparik	30	30			Koçayna	Daşe	21	11	
Ujiça	Çirvene Yabuka	11	3			Koçayna	Bukovska	6	4	
Ujiça	Kalya	12	1			Koçayna	Şava	13	9	
Ujiça	Valyeva	47	23	1	27	Koçayna	Jabarya	17	6	
Ujiça	Çarna	15	19			Koçayna	Çermoştine	8	4	
Ujiça	Gunyak	14	5			Koçayna	Çirovine	4	2	
Ujiça	Kopnik?	32	2		1	Koçayna	Kamaniçe	6	3	
Ujiça	Prolava	14				Koçayna	Pastoviçe	10	4	
Ujiça	Pasyak	19	1							
Ujiça	İvyevaç	24	1							
Ujiça	Mislotin	11	2							
Ujiça	Baçoviçe	14	1							
Toplam		862	362	5	39	Toplam		754	259	3

Sancak sınırlarında meydana gelen değişmeler neticesinde yıldan yıla tahrir olunan derbend köylerinin isimleri doğal olarak değişiklik göstermiştir. 1476’da 3, 1516’da 11, 1523’te 42, 1560’da 38 derbend kaydı tespit edilmiştir.

2.3.4. Bazdârlar

Bazdâr kelimesi avcı kuş besleyen kimseler için kullanılan bir terimdir⁶²⁶. Osmanlı devlet teşkilatında doğancı, çakırcı ismi ile anılan bu kişiler doğan ve şahin gibi kuşların yakalanıp eğitilmesi ve avlarda kullanılmasında görevli idiler. Yaptıkları hizmet karşılığında kendilerine tımar tevcih edildiği gibi birçok vergiden muaf tutuldukları da vakidir⁶²⁷.

Semendire Sancağı’nda az sayıda bu işle görevlendirilen kişiler bulunmaktadır. 1476 yılındaki bir tımar kaydında yer alan bilgiye göre bu tımar Rumeli paşasının şahinci ve doğancılarının bölgesi iken tımara emr olunmuştur. Branıçeva bölgesinde yaklaşık 13 karyede 78 neferden oluşan bu grub önceden vergi yerine doğan yakalayıp vermekle mesul tutulmuşlardır⁶²⁸. 1523’te Semendire Kazası’nın Nikodim Karyesi’nde 26 nefer hiçbir açıklama yapılmadan çakırcı(doğan) olarak kaydedilmiştir⁶²⁹. Bu tarihte birader ve oğulları ile kayıtlı bu kişilerin toplam sayısı sancak genelinde 124’tü. Doğan ve çakırcılar tahrir kayıtlarında hane yekunlerine müstakil olarak kaydedilirken bunlardan baş vergisi alınmıyordu. 1560 yılında sancak genelinde tespit edilen şahinci ve doğancı taifesinin birader ve oğulları ile beraber sayısı 140 kişidir.

⁶²⁶ Abdülkerim Özaydın, “Av-İslâm Tarihi” *DİA*, c. 4, İstanbul 1992, s. 101. ; Ahmet Işık, “Avcı”, *DİA*, İstanbul 1991, c. 4, 113-114.

⁶²⁷ Güler Yarcı, “Osmanlıda Avcılık Yasaları”, *Acta Turcica*, c. 1, 2009, 123-152.

⁶²⁸ “Zîr-i evvel bunlardan ‘öşr alınmayub doğan alınırdı. Ol vilâyet defter olub ‘arz olıcak tımara emr oldu. Sâ’ir re’âya kâfirler gibi bunlar dahi harâç ve ispençe ve ‘öşür vesâ’ir rüsum neyse vereler.” *COA*, *TT 16*, s. 665.

⁶²⁹ *COA*, *TT 978*, s. 116.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İKTİSADİ YAPI

3.1. Arazi Taksimatı ve Tasarruf Şekli

Osmanlı Devleti'nde toprak idaresi genel olarak mîrî, mülk ve vakıf arazisi olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu ayrımın temeli İslam hukukuna dayanıyor olsa da fethedilen ülkelerdeki süregelen uygulamalar dikkate alınarak imparatorluğun hâkim olduğu bölgelerde toprak idaresi hususunda farklılıklar görülür⁶³⁰. Bu farklı uygulamalardaki amaç fethedilen bölgelerden idari, askeri ve mali anlamda maksimum fayda sağlamaktır. Yapılan tahrirler ile fethedilen ülkelerde bir yandan merkezi otorite sağlanılıyorken diğer yandan para ekonomisinin henüz gelişmediği devirlerde askerîlerin ihtiyaçlarının önemli bir kısmı karşılanmış olmaktadır.

3.1.1. Mirî Arazi

En genel tabiri ile mülkiyeti devlete ait olan arazilere mîrî arazi adı verilmiştir. Buna göre devlet, arazinin tasarruf hakkını elinde tutar ve yarar gördüğü kimselere bu hakkı devrederek toprakların işlenmesini sağlardı. Mirî araziler, tasarruf hakkı devlete ait olduğu için bu toprakları işleyen reayanın mülküne dâhil değildir⁶³¹.

Devlet bu arazilerin işleme hakkını belli yükümlülükler doğrultusunda reayaya bırakmıştır. Bu yükümlülüklerin başında ekilen toprağın durumuna göre 10'da 1 ile 20 de 1 arasında değişen oranlarda vergi vermek, toprağı üç yıl üst üste ekmemek ve ekip biçtiği yeri terk etmemek gelmektedir. Reaya bu sorumluluklarından herhangi birini yerine getirmediği takdirde toprağı elinden alınır veyahut bağılı bulunduğu sipahisine çiftbozan akçesi denilen bir cezayı öderdi⁶³². Semendire Sancağı'nda çiftbozan akçesi olarak belirlenen meblağ 75 akçedir⁶³³.

Çift bir çift öküzün saban ile işleyebileceği yer olarak tasvir edilmiştir. Bu yerin büyüklüğü arazinin verimliliğine göre değişmektedir. Genelde verimli yerler için 60-80, orta verimli olan bir yer için 80-100 ve verimi en düşük bir yer söz konusu olduğunda ise

⁶³⁰ M. A. Ünal, *Osmanlı Müesseseleri...*, s. 134; *XVI. yüzyılda Çemişgezek*, s. 87.

⁶³¹ M. Macit Kenanoğlu, "Mirî Arazi", *DİA*, c. 30, s. 158-159.

⁶³² Ö. L. Barkan, *Kanunlar*, s. 7.

⁶³³ *COA, TT 1007*, s. 5; *COA, TT 187*, s. 9.

100-150 dönüm toprak parçası bir çift olarak kabul edilmiştir. Semendire Sancağı'na ait olan kayıtlara göre bir çiftin hesabı iyi yerden 70-80 dönüm, kötü yerden 120-130 dönüm olarak hesap edilmiştir⁶³⁴.

Reyanın ölümü durumunda ekip biçtiği toprak konusunda öncelikli hak akrabalarına tanınırdı. Ancak reyanın herhangi bir akrabasının olmadığı durumlarda toprağı bir başkasına devredilebilirdi⁶³⁵. Bu manada toprağın mülkiyeti ile ilgili uygulama Semendire Sancağı'na ait kanunnâmede şöyledir: “*Livâ-i Semendire 'de zırâ'at ve hırâset olunan yerler 'arz-ı memleket ve 'arz-ı mirîdir harâcî ve öşrî değildir ellerinde olan kimesneler ekkâr gibidir mâlikler değildir haraç-ı muvazzafların ve haraç-ı mukâsemelerin verdikten sonra ellerinden alınmadan men' vardır şer'ân ellerinden alınmak câ'iz değildir*”⁶³⁶.

3.1.1.1. Reaya Çiftlikleri

Osmanlı Devleti'nde kendilerine çiftlik verilen Müslüman reyadan ettikleri arazi karşılığında alınan vergiye çift resmi denilir. Esasında çift/çiftlik bir çift öküz ile ekip biçilebilen araziye tarif etmektedir⁶³⁷. Verim durumuna göre miktarı 60 ile 150 dönüm arasında değişen bu araziye sahip olanlar resm-i çift adı altında bir vergi ödemekteydiler.

Arazinin yapısı gereği tam çiftliğe elverişli olmayan yerlerde reyaya çiftliğin yarısı kadar arazi verilir ki buna da *nîm çift* denilmiştir. Bu takdirde reaya çiftin yarısı kadar vergi ödemekle mükelleftir. Nim çiftten daha küçük arazileri ise bennâk denilen Müslüman ve evli olan fakat kendilerine çiftlik verilmemiş olan reaya ekip biçerdi. Bu küçük arazi parçalarını tasarruf edenler resm-i dönüm veya resm-i zemin adı altında genellikle 2 dönüme 1 akçe olacak şekilde resim verirlerdi⁶³⁸.

Çift resmi eyaletlere göre farklı miktarlarda tahsil edilmiştir. 16. yüzyılda Hudâvendigâr (Bursa), Koca-ili, Karesi, Saruhan, Biga ve Aydın sancaklarında 33 akçe

⁶³⁴ COA, TT 316, s. 5.

⁶³⁵ M. A. Ünal, *Harput...*, s. 89.

⁶³⁶ COA, TT, 316, s. 7. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri II. Kısım*, c. 5, İstanbul 1992, s. 375.

⁶³⁷ Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rûsumu", *Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul, 2009, s. 32.

⁶³⁸ M. A. Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999, s. 88.

iken Ankara’da 37 akçe, Hamîd-ili’nde 42 akçe, Çorum, Çankırı ve Kayseri’de 57 akçeye kadar yükseldiği görülür⁶³⁹.

Semendire Sancağı’nda bulunan reayanın ödediği çift resmi 15. yüzyıldan 16. yüzyıl sonlarına kadar daima 22 akçe olarak tahsil edilmiştir. Bennak olarak kaydedilen reayanın verdiği vergi tutarı ise tam çifti veyahut baştinası var ise 12 akçedir. Nısf baştina veyahut çift kaydedilen Müslümanlardan 11 akçe vergi alındığı görülmektedir⁶⁴⁰. Müslüman reyadan alınan vergilerden biri de mücerred resmidir. *Mücerred* bekâr fakat başkasına muhtaç olmadan kendi geçimini temin edebilen Müslüman erkeklere denilmektedir. Kısaca *mücerred* kabul edilen kişinin Müslüman olması ve “...*atalarına hidmet ider olmayup... Kendü kârlarında...*” olması temel şarttır. Bazı sancak kanunnâmelerinde bunlar *caba-bennâk* olarak anılmıştır. Mücerredlerin durumu umumi kanunnâmelerde ve sancak kanunnâmelerinde çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Umumiyetle bütün imparatorlukta *mücerred resmi* olarak 6 akçenin alındığı görülmektedir⁶⁴¹.

Sancağın genelinde Müslüman nüfus oranının oldukça az olması sebebi ile çift resminden elde edilen gelir oldukça düşük kalmaktadır. Yeni Müslüman olan ahalinin ekseri bennâk olarak kayıtlı bulunur. Müslüman hane, bennak ve mücerred kayıtlarında sayı belirtilmesine rağmen bunlardan tahsil edilen vergilerin bazıları kaydedilmemiştir⁶⁴². Bazı kayıtlarda da bennak ve çift resimleri aynı başlık altında verilmiştir. Bu kayıtlarda çift ve bennak olan haneler ile ilgili herhangi bir açıklama olmaması sebebi ile bunların ayrı ayrı tasnifini yapmak mümkün olmamaktadır. Mesela 1523 tarihinde Semendire’de Golobova Karye’sinde sakin olan 30 Müslüman hanesinin çift vergileri resm-i çift ve bennak başlığı altında 650 akçe olarak kaydedilmiştir. Ancak defterde bunların hangilerinin bennak olduğu ile ilgili herhangi bir emare bulunmamaktadır⁶⁴³. Benzer bir örnek de aynı defterde bulunan Klenovaç Karyesi’nde bulunmaktadır. Bu karyede kayıtlı olan 20 Müslüman hanenin resm-i çift ve bennak hâsılı herhangi bir tasnif yapılmadan

⁶³⁹ Feridun Emecen, “Çift Resmi”, *DİA*, c. 8, İstanbul 1993, s. 310.

⁶⁴⁰ *COA, TT 316*, s. 182.

⁶⁴¹ H. İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu”, s. 587.

⁶⁴² Örneğin 1476 yılında Jelejnik Karyesi’nde bulunan iki mühtedi bennâkın vergileri karye hâsıllarında bulunmamaktadır. *COA, TT 16*, s. 402, 403. Benzer örnek için bkz. *COA, TT 16* s. 426.

⁶⁴³ *COA, TT 978*, s. 38.

395 akçe olarak kayıtlıdır⁶⁴⁴. Bu durum vergi hesaplamalarında bazı tutarsızlıklara yol açabilmektedir.

1476 yılına ait defterde Semendire Sancağı'nda bulunan Müslüman reaya çift ve bennak vergileri ayırt edilmeksizin bir arada kaydedilmiştir. Bu tarihte yalnızca 7 hane çift olarak kayıtlı iken 176 hane bennak olarak kayıtlanmıştır. Burada kayıtlı reayanın bennak resmi çoğu zaman boş bırakılarak herhangi bir tutar yazılmamıştır. 1476'da bu kalemden elde edilen toplam gelir 1.606 akçe tutarındadır.

1516 yılında 125 hane ve 36 bennakın kaydolunduğu deftere göre bunlardan alınan toplam vergi tutarı 1.958 akçedir. Ancak Müslüman hane sayıları defterde çoğunlukla bennak ve çift ayırımı yapılmaksızın kaydedilmiştir. Bu sebeple ortaya çıkan hanelere ait tasnif edilmiş sayılar gerçeği yansıtmamaktadır.

1523 tarihli mufassal defterde 580 çift ve 18 mücerred ve bunlardan tahsil edilen 12.191 akçe kaydı bulunmaktadır. Bu tarihte kayıtlarda bennak ve çift resimleri aynı başlık altında verilmiştir. Defterde yer alan çift, bennak ve mücerred haneleri ile ilgili herhangi bir açıklamanın yapılmamış olması sebebi ile bunların ayrı ayrı tasnifini yapmak mümkün değildir. Mesela 1523'te Belgrad'da bulunan Herbine Karyesi'nde 14 Müslüman hanesi 8 mücerred kaydı bulunmaktadır. Bunlara ait çift resimleri 308 akçe kaydedilirken karyede bennak kaydına ilişkin herhangi bir emare olmamasına rağmen 96 akçe *resm-i bennak* hâsılı bulunmaktadır. Görülüyorki mücerred olarak kaydedilen 8 haneden 12'şer akçe bennak resmi alınmıştır⁶⁴⁵. Benzer bir durum aynı defterde Sokol'da bulunan Velika-Rika Karyesi'nde de görülmektedir. Karyede bulunan 7 Müslüman ve 4 mücerredten alınan çift vergisi tutarı 202 akçe olarak bir arada verilmiştir⁶⁴⁶. Yapılacak hesaba göre 7 çiftten alınan vergi tutarı 154 akçedir. Geriye kalan 48 akçe mücerred sayısına bölündüğünde hane başına 12 akçe düşmektedir. Bu tutar da bennâk resmine eş değerdir. Muhtemelen bu kişiler sonradan Müslüman olan ve yeni evlenmiş gayrimüslim mücerredlerdi. Nitekim Müslüman olan gayrimüslimlerden bennâk resmi alındığı bilinmektedir⁶⁴⁷.

⁶⁴⁴ COA, TT 16, s. 72.

⁶⁴⁵ COA, TT 16, s. 946-947.

⁶⁴⁶ COA, TT 16, s. 868.

⁶⁴⁷ Feridun Emecen, "Bennâk", *DİA*, c. 5, İstanbul 1992, s. 458.

1560 tarihinde çift ve bennak sayıları bir arada kaydedilirken, mücerred kayıtları müstakil olarak kaydedilmiştir. Ancak bunlara ait vergilerin hâsılları bir arada verilmiştir. Bu tarihte çift ve bennaklardan alınan hane başı vergi miktarı önceki tarihlere göre değişmemiştir. Mücerredlerden ise Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde olduğu gibi 6 akçe alınmıştır. 1560 yılında Semendire Sancağı'nda 420 çift, 229 adet mücerred ve 62 adet bennak kaydı bulunmaktadır. Buradan elde edilen toplam gelir 13.128 akçedir.

3.1.1.2. Baştinalar

Slavca bir kelime olan baştina miras anlamına gelmektedir. Bu kelime genel olarak Bosna Sancağı dâhilinde geçen bir kavram olup, burası fethedilmeden önce Bosna kralının yaptıkları hizmet mukabelesinde bazı şahıslara mülk olarak verdiği toprakları ifade etmek için kullanılmıştır. Uygulamanın kökeni Bizans dönemine kadar uzanırken bu uygulamaya yalnızca Balkanlar'da değil aynı zamanda Anadolu'da Trabzon civarında da rastlanmaktadır. Bu topraklar malikinin tasarrufunda olup sahibi istediği takdirde baştinasını satabilir veyahut terk edebilirdi⁶⁴⁸.

Osmanlı Devleti uygulamada baştinaları askeri ve raiyyet baştinası olarak ikiye ayırmıştır. Bahsi geçen raiyyet baştinası esas itibarı ile tasarruf edilen çiftlerle aynı manaya gelmektedir. Kanunname bu husus: "*Baştina bir raiyyet ehli ve iyâli ile geçünüb Müslümanda bir çiftlik i'tibâr olunur yerdir*" ifadesi ile açıklığa kavuşturulmuştur⁶⁴⁹. Askeri baştinalar ise karye yekunlerinde raiyyet baştinalarından ayrı olarak müstakil olarak kaydedilen ve bir kişinin tasarrufunda olan arazilerdir. Bunlar bazı çiftlik uygulamalarında olduğu gibi Osmanlı Devletinin bölgeyi fethi sonrasında vergiden muaf tutulan bazı kişilerin tasarrufuna bıraktığı topraklardır⁶⁵⁰.

Semendire Sancağı'nda bulunan baştinalar raiyyet baştinaları sınıfındadır. Burada raiyyet baştinası olarak tabir edilen uygulamaya ilk olarak 1476 yılı tahrir defterinde rastlanmıştır. Burada ahalinin tasarruf ettiği baştinalara değinmemekle beraber yalnızca bivelere tasarruf ettiği baştinalardan alınan vergiye dair bazı açıklamalar getirilmiştir. Normalde bu tarihte bivelere yalnızca 6 akçe ispenç vergisi alınıyorken baştinası

⁶⁴⁸ Feridun Emecen, "Baština" *DİA*, c. 4, s. 135.

⁶⁴⁹ *COA, TT 316*, s. 5.

⁶⁵⁰ M. A. Ünal, *Harpüt Sancağı*, s. 90.

olanlarından verginin tamamı yani 25 akçe ispenç alınması gerektiği kayıtlara yansımıştır⁶⁵¹. Zaten bu hususun kanunname ile düzenlenen bir mesele olduğu görülür⁶⁵².

1516 yılında mahlûl veyahut el değiştiren baştinalarla ilgili 367 kayıt bulunmaktadır. Bu baştinalar el değiştirirse dahi baştinanın eski sahibinin adı yazılarak o anda kimin elinde olduğu da belirtilerek kayıt altına alınmaktaydı. Baştinalar Müslümanların eline geçmişse dahi dini aidiyetine bakılmaksızın ispenç vergisi alınmaya devam edilmiştir⁶⁵³. Burada her baştina aslında bir hanenin yükümlü olduğu bütün vergilerden sorumludur. Bu durum baştinanın hali kalması neticesinde karye ahalisinin burayı ekip biçmesi sonucunda da geçerliliğini korumuştur. Örneğin 1516'da Trestenik Karyesi'nde mahlûl kalan 11 adet baştina, karye ahali tarafından işlenmiş ve her bir baştinadan ayrı ayrı 25'er akçe ispenç vergisi alınmıştır⁶⁵⁴.

1523'te uygulamada bir değişiklik olmayıp mahlûl veya el değiştirmiş yaklaşık 161 baştina bulunmaktadır. 1560'a gelindiğinde baştina uygulamasında ciddi bir değişikliğe gidildiği görülür. Bu tarihte hane kayıtlarının üzerine "baştina" ifadesi yazılarak kayıt tutulmaya başlandı. Yaptığımız tespite göre Semendire Kazası'nda bu tarihte 2.683 baştina kaydı bulunmaktadır. Semendire'de 3.911 hanenin olduğu hesaba katılırsa hane başına 0.84 baştinanın tasarruf ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Müslümanların elinde olan baştinalar ile ilgili de bir düzenleme yapılmıştır. Kanunnameye göre bu tarihten itibaren Müslümanların elinde olan baştinalar artık çifte dönüştürülmüştür. Müslümanların ödediği ispenç ve haraç resmi de resm-i çifte tebdil edilmiştir⁶⁵⁵.

3.1.1.3. Hassa Çiftlikler

Reayaların elinde bulunan çiftlikler dışında askeri sınıfın elinde bulunan birtakım çiftlikler de bulunmaktaydı. Bu çiftlikler genellikle eski uygulamaların devamı

⁶⁵¹ "Karye-i Libostin Bu dört avrat baştina duttuklarıyla tamam ispenç verürler. COA, TT 16, s. 486; Karye-i Duşniçe-Bive eyu baştinası var tamam ispenç alınur"; COA, TT 16, s. 399.

⁶⁵² "Amma şol bîve ki tamam bütün baştinası ola, ol vakit a'şâr-ı baştina olur. Baştinanın resmin ve sâ'ir levâzım bi'l-küllîye edâ eyleye..." COA, TT 187, s. 9, 10.

⁶⁵³ *Baştina-i Lazar der yed-i Nasuh*. COA, TT 1007, s. 205.

⁶⁵⁴ COA, TT 1007, s. 216; COA, TT, 316, s. 7.

⁶⁵⁵ "kâfirler baştinalarından Müslümanlar ellerinde olan çiftlikler vilâyet tahrîr olunca haraç ve ispenç ile tasarruf olurmuş hîn-i tahrîrde resm-i çifte tebdil olundu Müslümanlardan her kim tasarruf ederse resm-i çift verir". COA, TT 316, s. 7.

niteliğinde olmakla beraber reayaların ellerinde bulunan çiftliklerden farklı olarak buralardan vergi alınmıyordu. Kılıç yeri olarak da bilinen hassa çiftlikler genellikle mukataa veyahut ortakçılık gibi bir tür kira sistemi ile sipahiler tarafından işletilirdi. Sipahiler bazen kanuna aykırı hareket ederek reyanın tasarrufunda olan çiftlikleri kendi çiftliklerine dâhil ederlerdi. Osmanlı Devleti 16. yüzyılda bu uygulamaya son vererek bunların da raiyyet çiftlikleri gibi vergi vermelerini sağladı⁶⁵⁶.

Semendire Sancağı'nda hassa çiftlik kayıtlarına ilk olarak 1516 tarihli defterde rastlanmaktadır. Bu tarihte yalnızca iki adet hassa çiftlik tespit edilmiştir. Bu çiftliklerden biri Tuzcu Şirmerd adına kayıtlı iken, buradan elde gelirin vergisi 100 akçe maktu' olarak veriliyordu⁶⁵⁷. Diğer çiftlik ise Küçük Karagöz olarak kayıtlı olup vergisi 60 akçe idi.

1523'te 24 adet hassa çiftlik kaydı bulunmaktadır. Bu çiftlikler kâtip, voyvoda ve çavuş gibi görevlilerin tasarrufunda olmakla beraber yaptıkları ziraat karşılığı çiftliğin bulunduğu tımarın sahibine öşür vermekle mükelleftiler. Ayrıca bu çiftliklerden 1 tanesi 3 kişi tarafından müşterek olarak işletilmekteydi⁶⁵⁸. Çiftliklerden alınan vergiler müstakil olmayıp tamamı karye hâsılı dâhilindedir. Bu sebeple çiftliklerden ne kadar vergi alındığını tespit edilememektedir.

1560 yılı tahrir defterinde toplam 78 adet çiftlik tespit ettik. Bu çiftliklerin gelirleri bir önceki tahrirde olduğu gibi karye hâsılları ile beraber yazılmıştır. Mevcut çiftliklerden ikisinde Müslüman kadınların oğulları ile birlikte kaydedildiği görülmektedir⁶⁵⁹. Bu çiftliklerin kadınlara ölen eşlerinden kalmış olması ihtimal dâhilinde olmakla beraber defterde bunu tasdik edecek herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

3.1.1.4. Hassa Bağlar

Semendire Sancağı'nda bulunan ve genelde şıra üretimi için kullanılan bağların bir kısmı reyanın elinde iken bir kısmı da sipahilerin tasarrufundadır. Hassa bağ olarak kaydı tutulan bu arazilerin işletme usulü hassa çiftlikler gibiydi. Sipahinin sefer

⁶⁵⁶ H. İnalçık, "Çiftlik", s. 313, 314.

⁶⁵⁷ COA, TT 1007, s. 97.

⁶⁵⁸ "Karye-i Dolna Beniçe, Çiftlik-i Emir Hasan ve Yunus ve İskender ziraat edüb öşür verürler." COA, TT 978, s. 118.

⁶⁵⁹ "Çiftlik-i Haydar Sipâh hâliyâ der tasarruf-ı Süleyman ma'a Cemile Hatun, Çiftlik-i Ali b. Şecâ' hâliyâ der tasarruf-ı Hatun-ı O ma'a veled-i hod." COA, TT 316, s. 234.

yükümlülüğü sebebi ile ellerinde bulunan bağların genellikle bakımsız kaldığı bilinmektedir. Bu sebeple sipahiler zaman zaman buraları mukataa olarak bir başkasına devretmekteydi⁶⁶⁰.

Semendire Sancağı'nda bulunan hassa bağlar adet olarak kaydedilmiştir. 1476 yılında 92 adet hassa bağ bulunmaktaydı. Bu bağlardan 34 adeti ya harap ya da zayi olmuş durumundaydı. Hassa bağlardan elde edilen şıranın miktarı zaman zaman karye ahalisinin üretimi ile birlikte yazılmıştır. Bu sebeple tam olarak üretim miktarı tespit edilememiştir. Bunun yanında 1476'de hassa bağlardan müstakil kaydedilen kısımdan tahsil edilen meblağ 12.004 akçedir. 1516'da hassa bağ sayısında büyük bir düşüş olmuştur. Sadece 17 hassa bağın kayıtlı olduğu defterde 117 medre şıradan 1.439 akçe vergi alındığı görülmektedir. Ayrıca 17 hassa bağın neredeyse yarısına tekabül eden 8'i harap durumdadır.

1523 yılında durum hassa bağlar açısından daha da kötüye gitmiştir. Bu tarihte yalnızca 6 adet hassa bağ bulunmakla beraber bunlara ait herhangi bir vergi kaydı bulunmamaktadır. 1560'ta ise herhangi bir hassa bağ kaydı bulunmamaktadır. 1476-1560 yılları arası hassa bağlarda meydana gelen büyük düşüşün sebebi tımarlı sipahilerin sefer yükümlülükleridir. Nitekim bu tarihlerde Macarlarla olan mücadeleler sebebi ile asker daima teyakkuz halindedir. Bu sebeple sipahiler bağlarına yeterince vakit ayırmamış olabilir.

3.2. Vergiler

3.2.2. Gayrimüslim Reayadan Alınan Vergiler

3.2.1.1. İспенçe ve Bive Resmi

İспенçe kelimesinin etimolojisi hakkında ortaya atılan fikirlerden en makul olanı Slavların kabile reisleri için kullanılan "zupan" ile ilgili olarak, kelimenin "zupanitsa" teriminden gelmiş olmasıdır. Gayrimüslim reayadan alınan bu verginin tutarı uygulanan bölgelerde değişiklik arz etmektedir. Esasen feodal düzenden kalan kulluk hizmetinin paraya dönüştürülmüş bir şekli olan bu vergi türü, yetişkin veya buluğa ermiş her

---

⁶⁶⁰ H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 1, s. 444.

gayrimüslim erkek reayadan 25 akçe olarak alınmaktaydı⁶⁶¹. Bunun yanında eşi olmayan gayrimüslim reayadan 6 akçe bive resmi alınır⁶⁶². Bu iki verginin toplamı karye gelirlerinde 1476, 1516 ve 1523 yılları tahrirlerinde bir arada verilmiştir. 1560 yılında ise sancak genelinde hiçbir bive vergisi kaydedilmemiştir.

1476'de ispençe ve bive vergilerinden elde edilen gelirin toplamı 361.801 akçedir. Bu da toplam hâsılın %24'üne denk gelir. 1516 yılında bu vergilerin toplamı 251,722 akçe ile sancak gelirinin %9'una denk gelmektedir. 1523'te sancaktaki yüksek nüfus oranı sebebi ile ispençe ve bive vergisi tutarı 696.917'ye yükselmiştir. Son olarak 1560'da toplam ispenç vergisi tutarı ise 378,412 akçeye düşmüştür. Bu da sancak gelirlerinin %13'üne tekabül etmektedir.

3.2.1.2. Cizye Vergisi

Cizye gayrimüslimlerden can ve mal güvenliği karşılığında alınan bir vergi türüdür. Bu verginin dayanağı İslam hukuku olmakla beraber vergi mükellefi kişilerin en az 300 akçelik bir servete sahip olmaları gerekirdi. Yeterli servete sahip olmayan ve malûl durumda olan kişilerden cizye talep olunmazdı. Üç yüz akçeden fazla malı olan kişilerden ise maddi durumlarına göre değişen miktarlarda tahsil edilmekteydi. Bu da Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu sahalarda cizye vergisinin farklı oranlarda tahsil edilmesine sebep olmuştur⁶⁶³.

Semendire Sancağı'ı tahrirlerinde cizye vergisi ile ilgili bilgiler dağınık veyahut eksik bir halde bulunmaktadır. 1476 yılına ait defterde bu vergi ile ilgili bilgiler yalnızca Rudnik Kazası'na münhasırdır. Bu tarihte kişi başı alınan cizye tutarı 15 akçedir. Toplam 761 hane haraç güzâr olarak kaydedilirken bunlardan tahsil edilen cizye tutarı 12.220 akçedir⁶⁶⁴.

1488 yılına ait bir muhasebe defterinde Semendire Sancağı genelinde 8.738 gayrimüslim hanesinden alınan cizye tutarı 711.539 akçedir. Ömer Lütfi Barkan tarafından tespit edilen bu cizye miktarları ekseriyetle bölgede bulunan Eflâklar'a aittir.

⁶⁶¹ Halil İnalçık, "İспенçe", *DİA*, c. 23, İstanbul 2001, s. 177.

⁶⁶² "Hâliyâ külliyyen bive, eğer sahib-i bağ ve sahib-i zemîn ve eğer hiç nesnesi olmasın, altışar akçe resm-i biveden gayrı bir habbe vermeyeler." *COA, TT 187*, s. 10.

⁶⁶³ Halil İnalçık, "Osmanlılar 'da Cizye" *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 45-48; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCF Dergisi*, c. 5, sayı:5, 1947, s. 494, 495.

⁶⁶⁴ *COA, TT 16*, s. 5.

Bunların yekûnu bîveler ile beraber verilmiştir. 1530'da Semendire Sancağı'nda cizye vermekle mükellef 6.430 hane ve 197 bive kaydı tespit edilmiştir. Bu tarihte hane halkından ortalama yaklaşık 32 akçe cizye bedeli tahsil edilirken, bu tutar bivelerde yalnızca 15 akçeye tekabül etmektedir.

Tablo 48: Semendire Sancağı'nda Tahsil edilen Cizye Vergisi

1488 ⁶⁶⁵		1530 ⁶⁶⁶	
Hane	Cizye	Hane	Cizye
8.738	711.539	6.627	206.884

Semendire Sancağı'na ait cizye kayıtlarının kazalara göre durumunu gösteren veriler yalnızca 1551 tarihli maliyeden müdevver kataloğunda bulunan 90 numaralı defterde bulunmaktadır. Bu defterde bulunan veriler ise hane sayısının oldukça yüksek sayılara ulaşması sebebi ile şüphe uyandırmaktadır. Defterde yer alan hane sayılarının bulunduğu yerleşim birimlerinin tamamı vilayet olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte 46.072 hane cizye mükellefi olarak kaydedilirken bunlardan tahsil edilen cizye meblağı 1.152.880 akçedir.

	1551 ⁶⁶⁷		1571 ⁶⁶⁸
	Hane	Cizye	Hane
Semendire	1.778	55.692	2.124
Srebreniçe	4.808	113.624	298
Belgrad	4.738	109.871	3.549
Ujiçe	7.639	223.757	6.635
Lomniçe	8.850	178.744	6.551 ⁶⁶⁹
Morova	8.635	213.683	6.254
Resava	5.021	143.744	4.457
İpek	4.603	113.765	4.255 ⁶⁷⁰
Toplam	46.072	1.152.880	34.123

⁶⁶⁵ *Semendire, Sirebreniçe, Kuçeva, Sivrice, Nikodim, Braniçeva, Resava, Omol, Ravaniçe, İjrdrel.* Ömer Lütfi Barkan, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilançoları ", *Belgeler*, 1964, c. 1, sayı: 1, s. 25.

⁶⁶⁶ *COA, MAD 506*, s. 40.

⁶⁶⁷ *COA, MAD.d. 90*, v. 48/b

⁶⁶⁸ *COA, MAD.d 6874*, s. 26-28.

⁶⁶⁹ Eflakan.

⁶⁷⁰ Eflakan.

1551 yılına ait Semendire Sancağı'nın nüfusu ile ilgili herhangi bir kayıt elimizde bulunmamaktadır. Ancak tarihten yaklaşık 10 yıl sonraya ait 1560 tarihli mufassal defterde dahi bütün unsurları ile gayrimüslim nüfus yaklaşık 16.100 haneden oluşmaktadır. Dolayısı ile burada vilayet olarak addedilen bölgelerin farklı sancaklarda bulunan gayrimüslim ahalinin nüfusunu da yansıtmaması kuvvetle muhtemeldir. 1571 yılına ait başka bir defterde de hane sayısı her ne kadar düşüş gösterse de benzer bir durum bulunmaktadır. Bu tarihte Semendire Sancağı'nda tespit edilen cizye mükellefi sayısı belirtilirken bunlardan tahsil edilecek miktar hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır.

3.2.1.3. Gıyah, Hıme (Otluk ve Odun) ve Bostan Resmi

Odun, otluk ve bostan resimleri gayrimüslim ahalden tasarruf ettikleri baştinalara karşılık talep edilen vergilerdir. Bu vergiler Halil İnalıcık'ın belirttiği üzere feodal düzenden kalma bir boyunduruk resmi olmakla beraber Osmanlı sistemi içerisinde paraya çevrilmiştir⁶⁷¹. Her ne kadar İnalıcık'ın tespiti üzere bu hizmet bedeli için yalnızca odun ve otlak resmi gösterilse de 1516 yılındaki Semendire kanunnamesinde bu hizmetlerle ilgili bedeller şu şekilde kayıtlıdır: “*Ve her ra'ıyyet baştinadan baştinaya harman vaktinde ikişer akçe bostân resmin verub ve biçin vaktinde birer araba otluk ve bojikde birer araba odun verurler. Mevsimlerinde otluk ve odun almasalar, yedişer akçe otluk için ve üçer akçe odun için alınır*”⁶⁷². Görüleceği üzere Semendire Sancağında odun ve otluk bedellerine bostan resmi de dâhil edilmiştir. Nitekim tahrirlerde bu üç vergi türü birbirinin ardı sıra yazıldığı gibi zaman zaman toplamları da bir arada kaydedilmiştir.

1476 yılında bostan resmi müstakil olarak kaydedilirken, otluk ve odun vergilerinin toplamları bir arada verilmiştir. Bu tarihte sancak genelinde toplanan bostan resmi 14.640 akçedir. Odun ve otluk bahası için toplanan vergi tutarı ise 65.198 akçedir. 1516 yılında da bu vergi kalemlerinin tahsil edilmesinde benzer yöntem kullanılmıştır. 1516 tahririne göre bostandan alınan vergi 10.584 akçe iken, otluk ve odundan alınan vergilerin toplamı 47.433 akçedir.

⁶⁷¹ H. İnalıcık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu”, s. 580, 581.

⁶⁷² COA, TT 1007, s. 5.

1523'te birkaç istisna dışında odun, otluk ve bostan resimleri müstakil olarak kaydedilmiştir⁶⁷³. Defterde yer alan verilere göre bostandan 41.471 akçe, otluktan 144.319 ve odundan 62.659 akçe vergi toplanmıştır. Görüleceği üzere otluktan alınan vergi tutarı bostan ve odun bedelinin toplamından fazladır. 1560 yılında bu vergilerin yekunleri ortak bir şekilde kaydedilmiştir. Bu tarihte bu vergilerden toplam olarak 126.538 akçe vergi toplanmıştır.

3.2.3. Zirai Ürünler ve Vergi Miktarları

3.2.3.1. Hububattan Alınan Vergiler ve Narh Fiyatları

Semendire Sancağı'nda üretilen başlıca hububat ürünleri buğday, arpa, darı, çavdar ve alef ve kaplucaydı. Bunlar tahrirlere öşür miktarları ile kaydedilirken genelde Sırbistan bölgesine has bir tartı birimi olan lokna ölçü olarak kullanılmıştır. Lokna ile ilgili tahrirlerde birbirinden farklı ölçüler kaydedilmiştir. 1467 tarihli Braniçeva Vilayeti mufassal tahrir defterinde lokna için 4 Edirne kilesi olduğu beyan edilmiştir⁶⁷⁴. 1476 yılına ait bir kayıta reayadan alınacak öşür miktarı için “*Ali Bey Loknası*” tabiri kullanılmıştır⁶⁷⁵. Burada bahsolunan Ali Bey 15. yüzyılda mütemadiyen Semendire'de sancakbeyliği yapan Mihayloğlu Ali Bey'dir. Görülüyor ki bölgede alınan öşür miktarlarının belirlenmesinde bir sancak beyi olarak Ali Beyin etkisi bulunmaktadır. Buğdaydan alınan öşür kaydında bulunan bu tabir için 33 Ali Bey loknasının 50 küçük loknaya denk geldiği kaydedilmiştir⁶⁷⁶. Küçük lokna ise muhtemelen lukniçe denilen ve loknanın yarısına denk düşen ölçü birimi olmalıdır⁶⁷⁷. Bu tarihte lokna ile ilgili verilen açıklamalardan bir diğeri ise *Edirne kilesi*⁶⁷⁸ hesabı ile ilgilidir. Bir derbend kaydında 2

⁶⁷³ Örneğin Semendire Kazası, Lomniçe nahiyesinde bulunan Jelejne köyünde bostan ve odun resimlerinin toplamları bir arada verilmiştir. *COA, TT 978*, s. 148. Benzer örnekler için bkz. aynı defter s. 414, 416.

⁶⁷⁴ “Vilâyet-i mezkûrenin kilesi Edirne kilesidir dört kileye bu vilâyet ıstılahınca bir lokna derler.” *COA, MAD.d. 5*, s. 1.

⁶⁷⁵ “ve sancağı beyine dahi evden eve Ali Bey loknasıyla buçuk buğday ve buçuk lokna arpa virürler.” *COA, TT 16*, s. 358.

⁶⁷⁶ *COA, TT 16*, s. 360.

⁶⁷⁷ Mehmet Ali Ünal, Rumeli Sancaklarında Ölçüler ve Tartılar, *Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi*, edt. Zafer Gölen, Birol Çetin, Abidin Temizer, Ankara 2018, s. 25.

⁶⁷⁸ 18 okkalık (23,093 kg) eden ölçü birimi. Bkz, M. A. Ünal, *Rumeli Sancaklarında Ölçüler...*, s. 12.

kile buğday ve 2 kile arpa miktarının 1 Semendire loknası ettiği kayıtlıdır⁶⁷⁹. Bir başka kayıta ise bunun aksine 1 loknanın 6 Edirne kilesi ettiği kayıtlıdır⁶⁸⁰.

1516 yılı tahrir kayıtlarında hububat öşürü lokna ölçüsü ile alınırken birim miktarı ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. 1523 tarihli mufassal defterde bulunan kanunnameye göre buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa hesabı *İstanbul kilesi*⁶⁸¹ hesabı ile 7 kiledir⁶⁸². 1536 ve 1560 yılı kanunnamelerinde harapon denilen bir tür verginin verilmesi durumunda 7 aksi durumda ise 1 loknanın pazar alışverişlerinde 8 İstanbul kilesi olduğu kayıtlıdır⁶⁸³. Bu bilgilerden hareketle Semendire loknasına kesin bir ölçü belirlemek mümkün gözükmemektedir. Bunun yanında 1476 tahririnde İzvornik ve Srebreniçe kazalarında hububat ölçüsü olarak himl terimi kullanılmıştır. Yük manasına gelen bu ölçü birimi ile ilgili Semendire Sancağı kanunnamelerine kayıtlı bir bilgi bulunmamaktadır. Esasen at yükü olarak bilinen bu ağırlık ölçüsünün 150-200 kilograma denk geldiği bilinmektedir. Ancak bunun uygulaması da bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir⁶⁸⁴. Semendire'ye yakın bir konumda bulunan Vulçitrın Sancağı'nda 1 himl 6 İstanbul kilesine denk gelmektedir⁶⁸⁵.

Hububattan alınan vergi miktarı öşüre göre belirlenmiştir. Onda bir manasında kullanılan bu kelime çoğu zaman farklı miktarlarda uygulanmıştır. Semendire Sancağı'nda uygulanan öşür miktarı için kanunnamede 1/7 veyahut 1/8 ifadesi kullanılmıştır⁶⁸⁶.

⁶⁷⁹ “ve öşür vermeyüb derbend adet üzere tımarı erlerine evden eve onar akçe ve Edirne kilesiyle iki kile buğday ve iki kile arpa vereler ki Semendire loknasıyla bir lukna olur.”, *COA, TT 16*, s. 396.

⁶⁸⁰ “Derbend ‘adet-i üzere neferden nefere onar akça ve evden eve bir lokna buğday ve ar(pa) verürler. Edirne kilesiyle altı kile olur ve her bağdan buçuk medre şıra.” *COA, TT 16*, s. 697.

⁶⁸¹ 1 İstanbul kilesi 160 okkaya denk gelmekle birlikte 1 lokna 205 kg etmektedir. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 433.

⁶⁸² “baştinadan baştinaya harmanda buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa verür ve lokna İstanbul keyliçesiyle yedi kiledir.”, *COA, TT 978*, s. 5.

⁶⁸³ “Semendire’de müsta’mel ve mütedâvil olub beyn’e’n-nâs cârî olan lokna sekiz kiledir ve her kile yirmi vukiyyedir ol takdirce her lokna yüzaltmış vukiyye olur.”, *COA, TT 187*, s. 7. “... pazarlarda müsta’mel olan lokna sekiz kiledir.” *COA, TT 316*, s. 5-6.

⁶⁸⁴ M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 322.

⁶⁸⁵ R. Şahin, *Vulçitrın Sancağı*, s. 145.

⁶⁸⁶ “Bir ra’iyyet yazıldığı karyede zira’at eylese buğdayda ve arpada ve darıda ve çavdarda yedide sekizde bir öşür verir.” *COA, TT 316*, s. 3-4.

Öşür tahsil edilme biçimi, vergisi alınacak ürünün cinsine göre değişiklik göstermekte idi. Genelde dayanıklı tüketim ürünleri olan hububat cinsinden aynı olarak toplanırken, sebze ve meyve gibi mevsim şartlarına göre çabuk bozulabilen ürünlerden nakdi olarak alınması tercih edilmiştir. Ancak sipahiler, mevcut şartlarda ürünlerini kısa sürede nakde çevirme imkânlarının olmadığı için vergileri nakdi olarak toplamak istemişlerdir. Bu sefer de reaya zor durumda kalacağı için devlet özellikle tahrirlerdeki narh oranlarını günlük seviyelerden oldukça düşük miktarlarda tutarak sipahileri öşür vergilerini aynî olarak toplamaya zorlamıştır⁶⁸⁷.

Tablo 49: 1476'daki Tahrir Defterlerine Göre Hububatın Narh Fiyatları

Ürün/Kaza	Buğday	Arpa	Alef Çavdar	Darı
Semendire (1 Lokna)	10	8	6	6
Braniçeva (1 Lokna)	9-10	8	6	6
Birvenik (1 Lokna)	12	12	6	10
İzvornik (1 Himl)	32	24	20	20
Srebreniçe (1 Himl)	33	20	20	20
Rudnik (1 Lokna)	10	8	8	8

Tablo 50: 1516 Yılı Tahririne Göre Hububatın Narh Fiyatları

(1 Lokna)

Ürün/Kaza	Buğday	Arpa	alef	Çavdar	Dihın	Mahlût
Semendire	17	14	14	14	14	
Rudnik	17	14	14	14	14	
Niş	22	15	15	15	15	15
Braniçeva	17	14	14	14	14	
Pojega	17	14	14	14	14	
Ujiçe	17	14	14	14	14	

Tablo 51: 1523 Yılı Tahririne Göre Hububatın Narh Fiyatları

(1 Lukna)

Ürün/Kaza	Buğday	Arpa	Alef	Çavdar	Dihın	Mahlût
Semendire	28	21	14	21	21	21
Belgrad	28	21	14	21	21	21
Ujiçe	28	21	14	21	21	21
Rudnik	28	21	14	21	21	21

⁶⁸⁷ M. A. Ünal, *Harput Sancağı*, s. 121.

Tablo 52: 1560 yılı Tahririne Göre Hububatın Narh fiyatları
(1 Lukna)

Ürün/Kaza	Buğday	Arpa	Alef	Çavdar	Dihın	Mahlût
Semendire	56	32	32	32	32	32
Belgrad	56	32	32	32	32	32
Ujiçe	56	32	32	32	32	32
Kuçayna	56	32	32	32	32	32
Çaçaka	56	32	32	32	32	32
Niş	56	32	32	32	32	33
Srebreniçe	56	32	32	32	32	32
Rudnik	56	32	32	32	32	32

Ürünlerin tahrir fiyatlarına bakıldığında 1476-1560 yılları arasında önemli oranda artış meydana gelmiştir. Örneğin sadece buğdayın 1 lukna fiyatı bu tarihler arasında % 460 oranında artmış gözükmemektedir. Arpanın birim fiyatı 1476 yılında alef, çavdar ve darıdan daha yüksek iken sonraki tahrirlerde bu ürünlerin fiyatları ile eşitlendiği görülmektedir.

Lokna ölçüsündeki belirsizlik ürünlerin kile fiyatlarını hesaplamada problem çıkarmaktadır. 15. yüzyılda lokna ölçüsü Semendire Sancağı'nda Edirne kilesi ile 4-6 arası bir miktara denk düşerken 16. yüzyılda İstanbul kilesi hesabıyla 7-8 kile olarak hesaplanmıştır. Bu bilgilere göre mesela buğdayın 1 Edirne kilesi fiyatı 15. yüzyılda 1,6-2,5 akçe arasında değişiyordu. 16. yüzyıla gelindiğinde 1 lokna 8 kile hesabınca buğdayın 1 İstanbul kilesi fiyatı 1523 yılında 4 akçe iken 1560 yılında 7 akçeye yükselmiştir.

Balkanlardaki diğer sancaklara bakıldığında Semendire Sancağı'nda mevcut ürünlerin fiyatları biraz daha ucuz kalmıştır. Esasen şimdiye kadar tespit edilen kaza ve sancakların tamamında bir fiyat birliği bulunmamaktadır. Örneğin 15. yüzyılda Vulçitrin Sancağı'nda 4 kile hesabı ile bir lokna buğdayın narh fiyatı 15 akçedir. Bu da 1 kile hesabı olarak 3,75 akçeye denk düşmektedir. Bu fiyat 16. yüzyılda 5,5 ile 6,5 akçe arasında değişen oranlara sahiptir⁶⁸⁸. 16. yüzyılda Balkanlarda bulunan Niğbolu⁶⁸⁹ ve Tımişvar⁶⁹⁰ sancaklarında buğdayın kile fiyatı 10 akçedir. Görülüyorki 16. yüzyılda Niğbolu ve

⁶⁸⁸ R. Şahin, *Vulçitrin Sancağı*, s. 147-148.

⁶⁸⁹ S. Demir, *XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı*, s. 243.

⁶⁹⁰ M. Serdaroğlu, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımişvar...*, s. 204.

Tımışvar Sancağı'nda buğdayın kile fiyatı Semendire ve Vulçitrın sancaklarına nazaran neredeyse iki kat fazladır. Bir diğer sancak Köstendil'de ise buğdayın fiyatı 1519 yılında 12 akçe ile bahsi geçen bütün sancaklardan yüksektir⁶⁹¹.

Balkanlarda görülen fiyat farklılıkları Anadolu sancaklarında da görülmektedir. Yine buğdaydan örnek vermek gerekirse Sinop'ta 1487 yılında kile fiyatı 2,5 akçe ile narh fiyatı Semendire Sancağı'na yakındır. 1560 yılında Semendire Sancağı ile Sinop'ta buğdayın kile fiyatı 7 akçe ile aynıdır⁶⁹². Buna karşın 1566 yılında Harput'ta buğdayın kile fiyatı 10 akçe ile % 42 nispetinde Semendire ve Sinop'tan daha yüksektir⁶⁹³. Anadolu'da fiyatlardaki bu değişkenlik aynı eyaletin sınırları içerisinde yer alan idari birimlerde de görülmektedir. Örneğin 1550-1568 yılları arasında Diyarbekir Eyaleti sınırları içerisinde yer alan Amid Sancağı'nda buğdayın kilesi 5 akçe iken, Mardin'de 3, Sincar'da 10, Çermik ve Çemişgezek'de ise 12 akçeye kadar ulaşabilmektedir⁶⁹⁴.

İmparatorluk genelinde ürün fiyatlarındaki farklılıkların sebeplerinin başında şüphesiz mahalli ölçü birimlerinin kullanılması gelmektedir. Örneğin 1531 yılında Manisa Kazası'nda buğdayın kilesi 20 akçe iken kazaya bağlı Saruhan Nahiyesi'nde İstanbul kilesi hesabı ile 8 akçedir. Bu da bölgede kullanılan mahalli kilenin İstanbul kilesinden hacim itibari ile daha büyük olduğunu göstermektedir⁶⁹⁵. Muhtemelen bu durum İmparatorluğun diğer bölgelerinde de geçerliydi. Ancak tahrir eminlerinin bu konuda verdiği bilgilerin kısıtlı olması meselenin vuzuha kavuşmasına engel teşkil etmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle hem kullanılan ölçü birimlerinde hem de toplanan öşür miktarında farklılık olması nedeni ile kile veyahut kilogram hesabı yapmak mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple çalışmamızda öşür miktarlarının ve tespit

⁶⁹¹ Musa Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlıcası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2017, s. 237.

⁶⁹² M. A. Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, s. 169.

⁶⁹³ M. A. Ünal, *Harput Sancağı*, s. 155.

⁶⁹⁴ Durmuş Volkan Karaboğa, *XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbekir Eyaleti'nde İktisadi Hayat (1518-1568)*, Süleyman Demire Üniversitesi, Doktora Tezi, Isparta 2017, s. 290.

⁶⁹⁵ F. Emecen, *Manisa Kazası*, s. 240.

edilen narh fiyatlarının defterde kaydolunan şekliyle doğrudan verilmesi daha uygun olacaktır.

3.2.3.1.1. Buğday

İnsanoğlunun temel besin kaynaklarından ekmeğin hammaddesi olan buğday, neredeyse bütün sancaklarda hububat ürünleri içerisinde en çok ziraati yapılan üründür. Semendire Sancağı tahrir defterlerinde gendüm⁶⁹⁶ veyahut hinta⁶⁹⁷ olarak kayıtlı olan bu ürün diğer sancaklarda olduğu gibi burada da hasatı en çok yapılan üründür.

Tablo 53: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Buğdayın Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti

1476			1516		
Kaza		Kıymet	Kaza	Lukna	Kıymet
Semendire (Lokna)	7.749	77.483	Semendire	9.243	154.714
Braniçeva (Lokna)	9.945	94.432	Braniçeva	642,5	10.922
Bırvenik (Lokna)	1.188,5	14.262	Rudnik	2.067,5	35.145
İzvornik (Himl)	151	4.990	Niş	5.188	111.844
Srebreniçe (Himl)	142	4.686	Pojega	842,5	14.387
Rudnik (Lokna)	673	6.729	Ujiçe	204	3.468
Toplam	19.555	202.430	Toplam	18.188	330.480
	Lukna				
	293 himl				

1523			1560		
Kaza	Lokna	Kıymet	Kaza	Lokna	Kıymet
Semendire	7.764	218.655	Semendire	4.460	247.144
Belgrad	3.999	112.133	Belgrad	1.713	90.125
Ujiçe	8.880	248.039	Ujiçe	3.585	201.755
Rudnik	12.739	360.565	Rudnik	844	30.800
			Çaçaka	1.650	90.204
			Niş	377	21.336
			Srebreniçe	72,5	4.060
			Kuçayna	844	47.264
Toplam	33.382	939.392	Toplam	13.546	732.688

⁶⁹⁶ COA, TT 16; COA, TT 1007.

⁶⁹⁷ COA, TT 978; COA, TT 316.

1476 yılında buğdaydan en çok öşür alınan kaza Brançeva Kazası iken bundan sonra 1560 yılına kadar Semendire Kazası en çok verginin alındığı kaza olarak karşımıza çıkmaktadır. Sancaktaki buğday üretimi tahrirlerde yer alan nüfusun durumuna göre değişiklik arz etmiştir.

3.2.3.1.2. Arpa

Tahrirlerde cev ve şa'ir terimleri ile kayıtlı olan bu ürün hayvanların temel besin kaynağıdır. Semendire Sancağı'nda buğdaydan sonra en fazla üretimi yapılan ürün arpadır. Sancak genelinde arpadan 1476 yılında 7.624,5, 1516'da 8.756, 1523'te 29.728 ve 1560'da 6.490 kile öşür toplanmıştır.

Tablo: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Arpanın Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti

1476			1516		
Kaza		Kıymet	Kaza	Lokna	Kıymet
Semendire (Lokna)	2.923,5	23.363	Semendire	4.350	60.850
Brançeva (Lokna)	3.920,5	31.338	Brançeva	452	6.273
Bırvenik (Lokna)	561,5	6.740	Rudnik	967	13.707
İzvornik (Himl)	22	592	Niş	2.384	35.483
Srebreniçe (Himl)	1,5	36	Pojega	504,5	7.053
Rudnik (Lokna)	199	1.598	Ujiçe	99	1.386
Toplam	7624,5 Lokna 23,5 Himl	63.667		8.756	124.572

1523			1560		
Kaza	Lokna	Kıymet	Kaza	Lokna	Kıymet
Semendire	6.194	129.574	Semendire	2.088	66.410
Belgrad	2.941	61.891	Belgrad	941,5	29.493
Ujiçe	11.383	239.798	Ujiçe	1.536	51.865
Rudnik	9.210	193.861	Rudnik	195	6.256
			Çaçaka	1.156	37.220

			Niş	288	9.232
			Srebreniçe	60	1920
			Kuçayna	195	6256
Toplam	29.728	625.124	Toplam	6.460	208.652

Arpa üretiminin en fazla olduğu kaza Ujiçe Kazası'dır. 1523 yılında 11.383 lokna arpa öşrü toplanırken bu rakam aynı tarihte toplanan buğday miktarından fazladır. Muhtemelen devlet orduda bulunan atlar ve besi hayvanları için bölgede arpa üretimini teşvik etmiştir. Nitekim 16. yüzyılda Osmanlı ordusu Macar ve Haçlı ordularına karşı Balkanlarda büyük mücadelelere girişmiştir. Arpa üretimi Ujiçe Kazası'nda 1560'a gelindiğinde 1.536 loknaya düşmüştür. Bu düşüşün temel sebebi bölgede nüfus oranının büyük ölçüde düşmüş olmasıdır. Bunun yanında Budin ve Tımsıvar bölgelerinin ele geçirilmesi ile Osmanlı ordusunun yeni karargâh merkezleri bu bölgelere kaymıştır.

3.2.3.1.3. Yulaf, Çavdar, Darı ve Mahlût

Tahrir defterlerinde bu üç ürün birçok kere bir arada kaydedilmiştir. Bu yüzden bu ürünlerin üretim toplamlarını ayrı ayrı tam olarak tespit edemediğimiz için bir arada vereceğiz. Yulaf, alef olarak kayıtlı iken darı için "dihn" ve "erzen" terimleri kullanılmıştır. Çavdarın isminde bir değişiklik olmadan olduğu gibi kaydedilmiştir. Bu üç ürün de hem ekmek yapımında hem de hayvanların beslenmesinde kullanılmaktadır.

Mahlût ise Arapça bir kelime olup karışık manasına gelmektedir. Mahlûtun kaydedildiği 1523 ve 1560 tarihli defterlerde yulaf, çavdar ve darı ürünlerinin kayıtları bulunmamaktadır. Dolayısı ile aslında burada mahlûtta kasıt olarak bu ürünler ifade edilmek istenmiştir. Bu ürün ile ilgili veriler tabloda kazaların yekunlerine eklenerek verilmiştir.

Tablo 54: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Yulaf, Çavdar ve Darının Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti

1476			1516		
Kaza		Kıymet	Kaza	Lokna	Kıymet
Semendire (Lokna)	2.496	14.975	Semendire	6.530	89.334
Branıçeva (Lokna)	2.950,5	17.702	Branıçeva	469,5	6.546
Bırvenik (Lokna)	298	2.373	Rudnik	1610	21.189
İzvornik (Himl)	283	5.658	Niş	5.419	80.955
Srebreniçe (Himl)	255	5.100	Pojega	698	9.050

Rudnik (Lokna)	50,5	402	Ujiçe	187	2.614
Toplam	6.333	46.210	Toplam	14.914	209.688

1523			1560		
Kaza	Lokna	Kıymet	Kaza	Lokna	Kıymet
Semendire	8.618	181.952	Semendire	2.642,5	83.369
Belgrad	3.651,5	79.056	Belgrad	557	17.675
Ujiçe	10.507,5	518.904	Ujiçe	2.320	74.160
Rudnik	12.538	232.829	Rudnik	553	15.968
			Çaçaka	1.763	47.098
			Niş	500	15.968
			Srebreniçe	86,5	2785
			Kuçayna	528	17.056
Toplam	35.315	1.012.741	Toplam	8.950	274.079

Yulaf, Çavdar ve darının en fazla üretildiği yıl 1523'tür. Bu tarihte bu üç üründen tahsil edilen vergi miktarı diğer bütün hububat ürünlerinden fazladır. Aynı zamanda kırsal üretimin yaklaşık % 24'ünü bu ürünlerden alınan vergiler oluşturuyordu.

3.2.3.1.4. Kapluca

Ufak taneli bir cins buğday⁶⁹⁸ olarak bilenen bu ürün Semendire Sancağı'nda yalnızca bir tahrir defterinde kayıtlıdır. 1516 yılında Niş Kazası'nda narh fiyatı 22 akçedir. Bu tarihte 102 lokna öşür alınan bu ürünün toplam değeri 2.205 akçedir.

3.2.3.1.5. Çeltik

Kabuğu ayıklanmamış pirince çeltik denmektedir. Çeltik ziraatinin yapıldığı arazilerin sulak yerler olması gerekirdi. Çeltik ziraati tabii şartlara bağlı olduğu gibi ayrıca devletin iznine tâbidir. Osmanlı kanunlarına göre en az 10-15 kile çeltik ekenler *çeltikçi re'âyâ* statüsü kazanmaktadır⁶⁹⁹. Çeltikçiler avâriz vergilerinden de muâftırlar.

⁶⁹⁸ R. Şahin, *Vulçitrın Sancağı*, s. 151.

⁶⁹⁹ Barkan, *Kanunlar*, "Ve şol çeltükçi ki bir müd veyahud on beş kile veya bâri on kile tohum zirâat iden anın gibiler çeltükçi olmak emr olunıdır ve herhangi köyde ise isimleri üzerine çeltükçi kayd oluna ammâ on kileden mâdun tohum ziraat iden kimesnelere çeltükçi olmak emrolunmayub rencbed addolundı", Bolu Livâsı Kanunu, s. 31.

Defterlerde *çeltükçü* ve *çeltükçüyân* olarak zikredilmektedir⁷⁰⁰. Çeltik üretiminin nerelerde, ne şartlarda ve nasıl yapılacağı bazı sancak kanunnamelerinde açıklanmıştır. Elinde tohumu olmayanın çeltikçi kaydolunmayacağı tahrir talimatnâmelerinde açıklanmaktadır⁷⁰¹. Pirinç ekimi diğer ürünlerden farklı esaslara dayanmaktadır. *Sahib-i arz* yani sipahi su ve toprağı sağlamakta, reaya işçiliğini yapmaktadır. Ürün yarı yarıya paylaşılmaktadır⁷⁰². Çeltik öşrü, padişah hasları dâhilinde önceleri ürün yarı yarıya paylaşıldıktan sonra beylik hissesinden alınırken, daha sonra reayanın hissesinden alınması emr olunmuştur⁷⁰³. Şu hâlde çeltik öşrü reayanın hissesinden alındığına göre öşür, gerçek üretimin yarısının öşrü yani onda biridir. Bu durumda pirinç üretimini hesap ederken öşür olarak alınan miktarı önce 10 ile sonra 2 ile çarpmak gerekmektedir⁷⁰⁴.

Çeltik arazisinin sürekli sulu kalması için nehirlerden çeltik tarlalarına su kanalları açılırdı. Arık da denilen bu kanalların açılması işini çeltükçü reaya olarak görevlendirilen kişiler yapardı. Kaynaklarda kürekçi olarak da bilinen bu kişilerin görevleri babadan oğula geçerdi⁷⁰⁵. Çeltik reayalarının başında reisler bulunurdu. Reislerin aslî görevi çeltiğe uygun arazileri tespit etmek ve buralarda başka ürünün ekilmesine müsaade etmemekti. Çeltik ekimi için kullanılacak tohumlar çeltik eminleri tarafından temin edilirdi⁷⁰⁶. Pirincin kalitesinin düşmemesi için ürünün tohumunun teminini bizatihi devlet sağlardı. Çeltikler hasat edildikten sonra kurutulur ardından dink denilen değirmenler aracılığı ile kabuğundan ayrılma işlemine tabi tutulurdu. Devlet hasat zamanı reayaya sağladığı tohumlar karşılığında hasatın bir kısmını kendine alır reayanın elinde kalan çeltikten de öşür alırdı⁷⁰⁷.

⁷⁰⁰ Halil İnalçık, "Rice Cultivation and the Çeltükci-Re'aya System in the Ottoman Empire", *Turcica*, XIV, Paris 1982, s. 70-141.

⁷⁰¹ Barkan, *Hüdavendigâr Livâsı Tahrir Defterleri I*, Ankara 1988, s. 45

⁷⁰² "Lâzıkıyye ve Honaz nâhiyelerinde zirâ'at olunan çeltük ve sisâm ki su ile hâsıl olur tohum ve su sipâhî cânibinden olup mâ-takaddümden münâsefe üzere olunu gelinüp bu üslûb cârî olduğu der-i devlete 'arz olundukda vech-i meşrûh üzere kaydolundu", *TT 438*, s. 12. Ayrıca Barkan, *Kanunlar*, s. 28; T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara 2000, s. 369.

⁷⁰³ Barkan, *Kanunlar*, s. 17.

⁷⁰⁴ M. A. Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, s. 177-179.

⁷⁰⁵ Kenan Ziya Taş, "Osmanlı Çeltik Üretimsahası Olarak Konrapa Ya Da "Osmanlı Sarayının Nadidesi Konuralp Pirinci" *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 23 - sayı: 44, Aralık 2020, s. 1254-1259.

⁷⁰⁶ Kenan Ziya Taş, "Osmanlı Çeltik...", s. 1259.

⁷⁰⁷ Hasan Abdioğlu, Baki Çakır, "Osmanlı Devletinde Çeltik Tarımı ve Muhasebe İşlemleri", *Muhasebe ve Finans Tarihi*, 2021, s. 209.

Semendire Sancağı'nda Niş ve Resava bölgelerinde çeltik tarımı yapılmaktadır. 1498'de Niş Kazası'nda yapılan çeltik ziraatinin bir kısmı sancakbeyi haslarının dâhilindedir. Burada yapılan çeltik tarımı ile ilgili şöyle bir izahat kaydedilmiştir. “Çeltük-i Niş hass-i mîr-livâ. İki arıktır. Bir arık Yelaşniçe suyuyla Bana suyu katılıb ekilür. Ve bir arık Bana Kutine suyuna ekilür Bana nâm karyeden on iki nefer Bana Kutine nâm karyeden sekiz nefer Yeleşniçe nâm karyeden dört nefer kimesneler ‘avâriz-ı dîvânîyeleden mu’âf ve müsellemler olmağla çeltükçülük hizmetin edüb Niş luknasıyla her kürekçi iki lukna eküb cem’ân kırk sekiz lukna çeltük ekilür. Her Lukna Edirne kilesiyle altı kiledir. Ve bunlardan gayrı hariçden ve dikenler dahi eküb nisf-i beyliğe verüb ve nisf-i aherin kendüler alurlar ve kürekçiler tohumdan gayrı hasılatının sülüsün beyliğe verüb sülüs-i aherin kendüler alurlar.”⁷⁰⁸ Bu açıklamaya göre çeltik ziraati için kullanılan sular, Bana, Kutine ve Yelaşniçe'den nehirlerinden sağlanmaktadır. Toplam ekilen çeltik miktarı 48 luknadır. Luknanın miktarı Edirne kilesi ile 6 kile olarak hesaplanmıştır. Bu hesaba göre 288 Edirne kilesi pirinç hasadı yapılması amaçlanmıştır. Edirne kilesinin kilogram hesabı 11,546-12,828 arası bir ölçüye denk gelmektedir⁷⁰⁹.

Çeltik hasadından elde edilen pirincin yarısı sancakbeyine aittir. Bunun yanında hariçten çeltik tohumu temin edip ekenler de üçte bir oranında sancakbeyine aynı olarak vermek zorundadır. Metinde her ne kadar lukna hesabı yapılsa da defterde bulunan çeltik kayıtları müd ve kile hesabı olarak tahsil edilmiştir. 1498'de Niş Kazası'nda 106 müd ve 13 kile çeltik hâsıl olmuştur. Çeltiğin kile fiyatı bu tarihte 10 akçedir. Toplam 2.133 kileden elde edilen gelir ise 21.330 akçedir. Mirliya hasları içerisinde yer alan Niş Kazası merkezinde bulunan Müslüman ahalinin bir kısmı da çeltik ekimi ile meşguldü. Bunlardan tahsil edilen 40 kile çeltikten 400 akçe tahsil edilmiştir. Bunun yanında 1498 yılında Niş Kazası'nda sipahi tımarları içerisinde yer alan çeltik öşrünün miktarı ise 128 kileye karşılık 1.280 akçedir. Bu verilerin tamamını topladığımızda 1498'de Niş Kazası'nda 2.301 kile çeltik vergisi toplanmıştır. Bunun değeri ise 23.100 akçedir.

1524 yılına gelindiğinde Resava bölgesinde ilk defa çeltik tarımına başlandığı görülmektedir. Bu tarihte Resava Nahiyesi'nde 20 kürekçi neferi bulunmaktadır. Pirincin kile fiyatı bu tarihte 12 akçeye yükselmiştir. Resava Nahiyesi'nde 100 müd pirincten

⁷⁰⁸ COA, TT 27, s. 8.

⁷⁰⁹ M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 216.

24.000 akçe vergi tahsil edilmiştir. Bu da 2.000 kile pirinç tahsil edildiğini göstermektedir. Aynı defterde kayıtlı Niş Kazası kürekçilerinin sayısı 28'dir. Burada elde edilen pirincin miktarı 180 müddür. Kile fiyatı yine 12 akçe olmakla beraber pirinçten 43.200 akçe vergi alınması hesaplanmıştır. Bu hesaba göre Niş Kazası'nda hâsıl olan 3.600 kile pirinç ile beraber Semendire Sancağı'nda 1524 yılında pirincin toplam miktarı 5.600 kiledir⁷¹⁰.

3.2.3.2. Bakliyattan Alınan Vergiler

Sancak tahrirlerine yansıyan bakliyat ürünleri Mercimek, bakla ve bezelyedir. Bu ürünlerin arasında tahrirlerde en çok zikredilen ürün mercimektir. 1476 tarihinde 907 akçe⁷¹¹ ve 1516'da 2.350 akçe vergi alınan bu ürünün lokna miktarı yazmadığı için birim fiyatı tespit edilememektedir. 1523'te 110 akçe vergi alınan bu ürüne 1560 tahririnde rastlanılmamıştır.

Semendire Sancağı'nda mevcut olan bir diğer bakliyat, girâh olarak kaydedilen bezelyedir. Yalnızca 1476 tahririnde geçen bu üründen 55 akçelik bir vergi alınmıştır.

Bakla ile ilgili kayıtlar 1516 tarihli defterde tespit edilmiştir. Bu tarihte 242 akçelik bir vergi tahsil edilirken baklanın loknası 12 akçeye tekabül etmektedir.

3.2.3.3. Şıra Üretimi ve Bağcılıktan Alınan Vergiler

Semendire'deki en önemli zirai faaliyetlerden biri de bağcılık ve buna bağlı olarak gerçekleşen şıra üretimidir. Şıradan alınan öşür miktarı medre birimi üzerinden 10/1 olarak belirlenmiştir⁷¹². Ayrıca reaya her 30 medre şırada 1 medre salariye olarak verdikten sonra her bağdan ikişer akçe resm-i aveng denilen vergiyi vermekle yükümlüdür. 1 medre yaklaşık olarak 44 okkaya denk gelmekle birlikte bu da 56,32 kilograma tekabül etmektedir⁷¹³.

Tahrirlerde şıranın medre fiyatı kazadan kazaya farklılık göstermektedir. Bu durum muhtemelen istihsal edilen şıranın kalitesi ile ilgilidir. 1476'da şıranın medre fiyatı

⁷¹⁰ COA, TT 135, s. 12.

⁷¹¹ COA, TT 16.

⁷¹² “ve bir ra’iyyet yazıldığı köyde bağ dikse on medrede bir medre öşür verüb ve otuz medrede bir medre sâlâriyye verdükden sonra her bağdan ikişer akçe resm-i aveng verür” COA, TT 316, s. 5.

⁷¹³ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 196.

8-9 akçe arasında değişirken 1560'a gelindiğinde 8 ile 30 akçe arasında farklılık göstermiştir.

Tablo 55: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'ndaki Şıranın Narh Fiyatı

	1476	1516	1523	1560
Semendire	8	15	15	30
Braniçeva	8	8-14	-	-
Bırvenik	8	-	-	-
İzvornik	9	-	-	-
Srebreniçe	9	-	-	30
Rudnik	8	7	8	8
Niş	-	6	-	15
Pojega	-	7-14	-	-
Ujiçe	-	8-14	8	30
Belgrad	-	-	15	30
Çaçak	-	-	-	30
Kuçayna	-	-	-	15

Tablo 56: Semendire Sancağı'nda Öşür Olarak Toplanan Şıranın Miktarı ve Akçe Cinsinden Kıymeti

1476			1516		
Kaza	Medre	Kıymet	Kaza	Medre	Kıymet
Semendire	14.981	119.843	Semendire	8.621	85.451
Braniçeva	11.529	92.232	Braniçeva	6.238,5	121.307
Bırvenik	6.993	55.942	Rudnik	6.558	54.739
İzvornik	482,5	4.343	Niş	5.539	33.067
Srebreniçe	331	2.978	Pojega	2.379	17.673
Rudnik	91	726	Ujiçe	75	764
Toplam	34.408	276.064	Toplam	29.411	313.001
1523			1560		
Kaza	Medre	Kıymet	Kaza	Medre	Kıymet
Semendire	7130	107.580	Semendire	7.040	209.997
Belgrad	525	7.838	Belgrad	2.458	73.725
Ujiçe	1.400	11.170	Ujiçe	4.962	149.234
Rudnik	8.027	64.069	Rudnik	3691	29.769
			Çaçak	956	28.680

			Niş	1.053	15.796
			Srebreniçe	152	4.438
			Kuçayna	1.736	26.040
Toplam	17.082	190.657	Toplam	22.048	537.679

Bağlardan en çok verimin alındığı yıl 1476 yılı iken en düşük verimin alındığı yıl 1523'tür. 1523 yılında diğer üretim kalemlerinde yükseliş yaşanırken şırada düşüş yaşanmıştır.

Şıradan alınan öşürün yanında bağcılıktan alınan bir diğer vergi kalemi resm-i avengdir. Kanunnamede “*her bağdan ikişer akçe resm-i âveng verir*” ifadesi ile verginin alınış biçimi tanımlansa da burada bağın niceliği hakkında bilgi verilmemiştir. Her ne kadar Anadolu’da bazı sancaklarda her 100 kök için 5 akçe⁷¹⁴ alındığı tespit edilmişse de coğrafyaların ve uygulanan kanunların farklı olması sebebi ile burada bir hesap yapma arayışına girmeyeceğiz. Bu vergi tahrir defterlerinde yalnızca 1560 yılı kayıtlarında bulunmaktadır. Buradaki verilere göre kazalarda tahsil edilen aveng resminin dağılımı şöyledir: Semendire Kazası 4.856 akçe, Belgrad Kazası 1.797 akçe, Ujiçe Kazası 4.026, Kuçayna Kazası 1.067 akçe, Çaçak Kazası 603 akçe, Niş Kazası 603 akçe, Srebreniçe Kazası 567 akçe, Rudnik Kazası 1.964 akçe olarak kayıt altına alınmıştır.

Semendire Sancağı’nda bağcılık yapan Müslümanlardan dönümüne 4’er akçe⁷¹⁵ öşür bedeli alınmaktaydı. Bu bağ eğer bir Müslümandan gayrimüslime geçtiyse de tasarruf sahibi yine aynı şekilde 4’er akçe vermeye devam ediyordu. Bu vergiye ilk olarak 1516 yılı tahrir defterinde rastlanılmaktadır. Niş Kazası’nda dönüm sayısı belirtilmeden yalnızca 13 akçe alındığı görülür. 1523 yılında Ujiçe merkezinde 16 dönümden 64 akçe vergi alınmıştır. 1560’da ise sancaktaki Müslüman sayısının artışına paralel olarak buradan elde edilen gelir miktarı da artmıştır. Bu dönemde sancak genelinde 924 dönümden yaklaşık olarak 3.586 akçelik vergi toplanmıştır.

⁷¹⁴ M. A. Ünal, *Harpüt Sancağı*, s. 123.

⁷¹⁵ COA, TT 187, s. 5.

3.2.3.4. Endüstriyel Bitkilerden Alınan Vergiler

3.2.3.4.1. Keten

Keten bitkisinin sapsarında bulunan lifler kumaş ve urgan yapımında kullanılmaktaydı. Bunun yanında keten tohumu, yemek yapımında kullanıldığı gibi yağ çıkarılarak da tüketilebilirdi⁷¹⁶. Semendire Sancağı'nın kanunnamelerinde reayadan alınan vergi miktarı “*ketanda ve kendirde ekser kurâda öşürden bedel ikişer akçe alınur*” ifadeleri ile açıklığa kavuşturulmuştur⁷¹⁷.

1476 yılında bu üründen 5.808 akçe vergi tahsil edilmiştir. 1516 yılında ketenden alınan vergi miktarı %26,5 düşüşle 4.272 akçe olarak gerçekleşmiştir.

1523'te ketenden müstakil olarak 1 köyde 5 akçelik vergi alındığı görülmektedir⁷¹⁸. Yine aynı tarihte yalnızca bir kayıta kenevir ile vergi toplamları ortak kaydedilmiştir⁷¹⁹. İlhan Türkmen tarafından hazırlanan 16. yüzyılda Belgrad Kazası isimli doktora tezinde bu tarihte ketenden vergi alındığı kaydedilmişse de bu durum tamamen vergi isminin yanlış okunmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada keten ve giyah kelimelerinin okumaları birbiri ile karıştırılmıştır. Aynı sorun 1560 tarihli defter verileri için de geçerlidir. 1523 ve 1560 tahrirlerinde bölgede keten üretimi aslında yok denecek kadar azdır⁷²⁰.

3.2.3.4.2. Kenevir

Kenevir bitkisinin sapsarı urgan ve halat yapımında kullanılmakta idi. Bundan alınan öşür bedeli keten bitkisinden alındığı gibi öşürden iki akçe olarak belirlenmiştir. Ancak defterlerde bunun nasıl hesaplandığı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Kenevir bitkisi tahrirlerde kendir olarak kayıtlıdır. Semendire Sancağı'nın tahrir defterlerinde bu ürün 1476, 1516 ve 1523 tahrirlerinde müstakil olarak kayıtlıdır. 1560 tarihli defterlerde ise piyaz ve kelem ile birlikte kayıt edilmiştir. Bu sebeple söz konusu tahrirde bu üründen müstakil olarak ne kadar öşür alındığını tespit etmek mümkün değildir.

⁷¹⁶ Füsun Ertuğ, “Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Keten/Linum ve Izgın/Eruca Orta Anadolu'da Beziryağı Üretimi ve Bezirhaneler”, *TÜBA-ARI*, 1998, s. 113-127.

⁷¹⁷ *COA, TT 316*, s. 5.

⁷¹⁸ *COA, TT 978*, s. 142, 143.

⁷¹⁹ *COA, TT 978*, s. 562, 563.

⁷²⁰ İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 214.

1476'de bu üründen alınan vergi miktarı yalnızca 713 akçedir. 1516'da bu üründen alınan vergi oranı 5.147 akçeye yükselmiştir. 1523'de kenevirden alınan vergi tutarı 12.244 akçeye ulaşmıştır.

3.2.3.5. Sebzelerden Alınan Vergiler

Semendire Sancağı'nda üretimi yapılan sebzeler pıyaz (soğan), sir (sarımsak) ve kelem(lahana)dır. 1476 yılında sancak genelinde sebzeden alınan vergilere dair veriler oldukça kısıtlıdır. Bu tarihte meyve ve sebze başlığı altında toplam olarak 1.791 akçe vergi tahsil edilmesine rağmen ürünler hakkında pek fazla bilgi verilmemiştir. 1476'da bu kategoride bulunan soğandan ise yalnızca 87 akçe vergi tahsil edilmiştir.

1516'da soğan ve lahanadan alınan vergiler müstakil olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte soğandan 3.619 akçe, lahanadan 7.644 akçe vergi alınmıştır. 1523'te soğandan alınan vergi tutarı 2.507 akçeye düşerken lahanadan alınan vergi miktarı yükselerek 9.237 akçe olmuştur.

1560 yılında sebze kategorisinde bulunan soğan ve lahananın yanında kenevirin kaydı ortak tutulmuştur. Bu tarihte bu ürünlerin tamamından alınan vergi tutarı 49.854 akçe olmuştur.

3.2.3.6. Meyvelerden Alınan Vergiler

Semendire Sancağı'nda üretilen meyveler "meyve, ceviz ve pelit" başlıkları ile tahrirlerde yer almıştır. 1476'da daha önce bahsi geçtiği üzere sebze ile birlikte kaydedilen meyve biriminden 1.791 akçe vergi tahsil edilmiştir. 1516'da bu miktar 2.818 akçeye çıkmıştır. 1523 tahririnde meyveden alınan öşür miktarı ile ilgili her hangi bir kayıt bulunmamaktadır. Cevizden alınan öşür miktarı 1516'da 848, 1523'te 660 ve 1560'da 1.032 akçedir.

Tablo 57: Semendire Sancağı'nda Meyvelerden Alınan Öşür

	Meyve	Ceviz	Pelit
1476	1.791	-	1.250
1516	2.818	848	400
1523	-	660	50
1560	1.736	1.032	1.523

Tahrir kayıtlarında meyve olarak değerlendirebileceğimiz bir diğer ürün ise meşe palamutu olarak bilinen pelit meyvesidir. Meşe, kışın yapraklarını döken bir tür ağaçtır. Meyveleri derilerin tabaklanmasında kullanılır⁷²¹. Kayıtlarda bellut olarak yer alan bu meyve aynı zamanda domuz, keçi ve koyun besini olarak kullanılabilir⁷²². Bu üründen alınan vergi tutarı tahrirlere göre şöyledir: 1476'da 1.250 akçe, 1516'da 400 akçe, 1523'te 50 akçe, 1560'da 1.523 akçedir.

3.2.4. Hayvancılıktan Alınan Vergiler

3.2.4.1. Domuz Vergisi

Tahrir defterlerinde bid'at-ı hınzır veyahut bid'at ma'a bojik olarak domuz yetiştiricilerinden vergi alındığı kayıtlıdır. Kanunnamelere göre bu vergi domuz yetiştirmenin bedeli olarak alındığı gibi domuzlar kesildikten sonra da tahsil edilmektedir⁷²³.

Tablo 58: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancağı'nda Tahsil Edilen Domuz Vergisi

	1476	1516	1523	1560
Semendire	5.551	5.456	10.570	12.864
Braniçeva	6.415	429	-	-
Bırvenik	1.463	-	-	-
İzvornik	405	-	-	-
Srebreniçe	301	-	-	768
Rudnik	357	1.302	23.353	-
Niş	-	4.118	-	1.822
Pojega	-	700	-	4.369
Ujiçe	-	252	42.930	18.653
Belgrad	-	-	5.629	4.862
Çaçak	-	-	-	3.459
Kuçayna	-	-	-	5.052
Toplam	14.492	12.257	80.482	46.797

⁷²¹ M. A. Ünal, "Resm-i Palamud", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 566-567.

⁷²² B. Zehra Sarıççek, Ünal Kılıç, "Meşe Palamutunun Yem Değerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma", *Hayvansal Üretim*, sayı: 43(1), 2002, s. 33.

⁷²³ "ve bir ra'iyetin hınzır gayri sipahi yerinde yürürse nısfın kendü sipahisi ve nısf-ı aharı sahib-i arz alur ve boğazladıkları vakit bujikte hınzır başına ra'iyet sahibi bir akçe alur.", *COA TT 316* s. 5; İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 224.

1476-1523 yılları arasında domuz yetiştiriciliğinde en büyük pay Semendire Kazası'ndadır. 1523-1560 tarihleri arasında ise Ujiçe Kazası domuz yetiştiriciliğinde öne çıkmıştır. Bu verginin en fazla tahsil edildiği yıl sancak gelirlerinin zirve yaptığı 1523 tarihidir. Bu tarihte 80.482 akçe domuz vergisi tahsil edilirken Ujiçe Kazası'nın toplam içerisindeki payı %50'den fazladır.

3.2.4.2. Arıcılık

Mufassal tahrir defterlerinde öşr-i asel⁷²⁴, öşr-i kovan⁷²⁵ veyahut küvvare⁷²⁶ terimi ile kaydedilmiştir. Semendire Sancağı genelinde arıcılık hemen hemen her bölgede yapılmıştır.

Semendire Sancağı'nda tahsil edilen diğer vergi birimlerine nazaran arıcılıktan alınan vergiler daha dengeli bir seyir izlemiştir. Tahsil edilen vergi tutarı 1476-1523 yılları arasında önemli bir ölçüde yükselirken sancak gelirlerinin azaldığı 1560 yılında yalnızca %9 civarında bir düşüş görülmüştür.

Tablo 59: Semendire Sancağı'nda Arıcılıktan Alınan Vergiler

	1476 (Asel)	1516 (Kovan)	1523 (Kovan)	1560 (Küvvare)
Semendire	6.573	6.134	9.602	14.248
Branıçeva	5.273	281	-	-
Bırvenik	1.463	-	-	-
İzvornik	1.313	-	-	-
Srebreniçe	471	-		1.658
Rudnik	286	1.427	14.374	2.946
Niş	-	10.124	-	2.237
Pojega	-	423	-	-
Ujiçe	-	213	40.537	19.586
Belgrad	-	-	4.938	5.069
Çaçak	-	-	-	9.274
Kuçayna	-	-	-	7.385
Toplam	15.379	18.602	69.451	62.403

⁷²⁴ COA, TT 16.

⁷²⁵ COA, TT 1007; COA, TT 978.

⁷²⁶ COA, TT 316.

3.2.4.3. Koyun Vergisi

Tahrir kayıtlarında adet-i ağnâm vergisi olarak yer alır. Bu vergi türü ile ilgili Semendire Sancağı'nın tahrirlerindeki bilgiler kısıtlıdır. 1516'da yalnızca Niş Kazası'ndan tahsil edilen bu verginin tutarı 79.015 akçedir. 1523 yılında ise yalnızca üç köyün kayıtlarında ağnâm vergisinin kayıtlarına rastlanılmıştır. Ujiçe Kazası'na bağlı olan Gorna, Dolna ve Sredne Ateniče olarak kayıtlı bu üç köyün hâsılı ortak yazılmıştır. Adet-i ağnâm için alınan verginin toplam miktarı 121 akçe iken bunun mîrî için zabt olduğu kayıtlıdır⁷²⁷. Bu vergi kaleminin sancak geneli için toplu olarak kaydedildiği tek veri 1536 tarihli mufassal defterde bulunmaktadır. Padişah hasları içerisinde yer alan verginin miktarı toplam 158.000 akçedir⁷²⁸.

3.2.5. Arızî Vergiler

Arızî vergiler zuhurata bağlı vergiler olarak bilinmektedir. Yani bir olay veyahut durum karşısında ortaya çıkan vergilerdir. Mesela bir evlilik durumunda sipahiye verilen “resm-i arus”, başıboş hayvanlardan alınan “yava” ve suçlulardan tahsil edilen cürm-i cinâyet vergileri arızî vergi grubuna girmektedir⁷²⁹. Bu vergi grubuna aynı zamanda bâd-ı heva veya niyabet vergileri de denilmektedir⁷³⁰.

Semendire Sancağı'nda bu kategoride bulunan vergiler bâd-ı heva, niyabet, resm-i 'arus, resm-i fuçî ve cürm-i cinayet gibi vergilerinden oluşmaktadır. Burada alınan bâc-ı bazar ve fuçî resimleri aslında bölgede yapılan şıracılık ile alakalıdır. Kanunnameye bu husus “*Bir tımara hariçren fuçî ile hamr gelse, fuçî başına on beş akçe alınur ve bir ra'yyet kendü bağından hâsıl etdüğü hamr fuçısın açub satar olsa sipahisine fuçî başına altı akçe verir*”⁷³¹ ifadeleri ile yer almaktadır. Kanunnameye göre bu verginin alınması için hariçten fuçî ile şarap gelmesi veya raiyetin hâsılından elde ettiği içkinin satılması gerekmekteydi. Arizi vergiler ekseriyetle mirliwa haslarına dâhil edilmiş ve bunlarla ilgili tutarlar çoğu zaman bir başlık altında verilmiştir.

⁷²⁷ COA, TT 978, s. 567.

⁷²⁸ COA, TT 187, s. 100.

⁷²⁹ M. A. Ünal, *Harput Sancağı*, s. 147, 149.

⁷³⁰ Halil Sahillioğlu, “Bâd-ı Hevâ”, *DİA*, C. 4, s. 416-417,

⁷³¹ COA, TT 316, s. 3-4. İ. Türkmen, *Belgrad Kazası*, s. 248.

3.2.5.1. Bâd-ı heva, niyabet, resm-i arus, resm-i fuçı ve cürm-i cinayet

Bu vergiler bazı tahrirlerde müstakil kaydedilirken çoğunlukla bir arada kaydedilmiştir. Bu yüzden sancak genelinde hangisinden ne kadar vergi alındığını belirlemek mümkün değildir. 1476 yılında bu grupta yer alan vegi kalemlerinden 32.355 akçe vergi alınmıştır. 1516'ya gelindiğinde 1 köyde bu vergiler bâc-ı bazar vergileri ile beraber kaydedilmiştir⁷³². Bu köy dışında 1516'da resm-i arus, niyabet, bad-ı heva, cürm-i cinayet ve resm-i fuçı başlıklarında kayıtlı toplam 13.569 akçe vergi kaydı bulunmaktadır. 1523'te yine bu vergilerden tahsil olunan meblağlar ekseriyetle bir başlık altında verilmiştir. Bu tarihte toplanan vergi miktarı 71.190 akçedir. Son olarak bu vergilerin kaydedildiği 1560 yılı tahririnde 69.694 akçe vergi tahsil edildiği kayıtlıdır.

3.2.5.2. Beytü'l mâl ve mâl-ı gâ'ib ve mâl- mefkûd ve yava ve kaçgun

Beytü'l mâl ve mâl-ı gâ'ib ve mâl-ı mefkûd adlı vergi kalemi miras hukuku ile doğrudan ilgilidir. Miras kalan bir malın sahibi bulunmaz ise beytülmale aktarılacak burada sahibi bulunana kadar üç ay müddetle bekletilirdi⁷³³. Sahibinin bulunmadığı durumlarda ise miras beytülmal mukataası görevlileri tarafından hazineye aktarılırdı. Yava ve kaçgun resmi ise başıboş hayvanların toplanarak yaklaşık bir buçuk ay süre bekletilmesi ve nihayetine sahibinin çıkmaması durumunda el konulmasını ifade ediyordu⁷³⁴. Semendire Sancağı'nda 1523 tarihli defterde tamamı aynı başlıkta zikredilen bu vergilerden tahsil edilen meblağ Niş Kazası hariç olmak üzere 101.000 akçedir⁷³⁵. 1536 tarihli defterde bu vergiye ait miktar 41.000 akçeye düşmüştür⁷³⁶. 1561'de ise yalnızca Kuçayna Kazası şehir merkezinden alınan ve mukataa olarak kaydedilen bu vergi tutarı 3.200 akçedir⁷³⁷.

3.2.5.3. Âdet-i Deştânî

Ceraim-i hayvanat da denilen bu vergi at, koyun ve sığır gibi hayvanların bir başkasına ait ekine zarar vermesi durumunda hayvanın sahibinden tahsil edilirdi.

⁷³² “Karye-i Konariva, Bâc-ı bazar ve resm-i fuçı ve resm-i ‘arus ve cürm”, *COA, TT, 1007*, s. 231, 232.

⁷³³ Halil Sahillioğlu, “Bâd-ı Heva”, *DİA*, c. 4, İstanbul 1991, s. 418.

⁷³⁴ M. A. Ünal, “Yave Resmi”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 726.

⁷³⁵ “Beytü'l mâl ve mâl-ı gâ'ib ve mâl- mefkûd ve yava ve kaçgun-ı lîvâ-i Semendire gayr-ı ez kazâ-i Niş. Fî sene 101.000.” *COA, TT 978*, s. 150.

⁷³⁶ *COA, TT 187*, s. 21.

⁷³⁷ *COA, TT 316*, s. 109.

Semendire Sancağı'nın kanunnamelerinde bu verginin nasıl tahsil edildiği ile ilgili bir açıklama yoktur. Ancak bazı sancak kanunnamelerinde zarar veren hayvan başına beşer akçe tahsil edildiği gibi hayavana ve sahibine beşer sopa vurulması gerektiği kayıtlıdır⁷³⁸. Yalnızca 1560 tahririnde *'âdet-i deştâni* olarak yer alan bu vergi kaleminden sancak genelinde 22.317 akçe vergi alınmıştır.

3.2.6. Mukataalar

Mukataalar gelirleri hazineye doğrudan aktarılan vergilerdir. Mukataaya verilen vergiler belli bir meblağ karşılığında iltizama verilirdi. İltizam usulünde bir mukataa öncelikle müzayedeye çıkarılır ve en yüksek teklifi veren amil sıfatı ile mukataanın gelirlerinin sahibi olurdu. Müzayedede yeterli teklif verilmediği veyahut talip çıkmadığı durumlarda devlet burayı işletmek üzere bir emin tayin ederdi. Bu tür mukataalar ber-vech-i emanet olarak idare edilirdi⁷³⁹.

Semendire Sancağı'nda bulunan mukataalar padişah haslarına dâhildir. Bunlar arasında maden, gümrük, kapan, şemhane, hamam, ihtisab, izhar ve kantar gibi birçok kalem bulunmaktadır.

3.2.6.1. Maden Mukataası

Semendire Sancağı'nda bulunan madenler Rudnik, Jelejnik ve Kuçayna bölgelerinde bulunmaktadır. Rudnik ve Jelejnik nahiyelerine gümüş madeni işletilirken Kuçayna bölgesinde altın madeni bulunmaktadır. Bu madenlerle ilgili en eski kayıtlar gümüş madeni bulunan Rudnik ve Jelejnik nahiyeleri ile ilgilidir.

Fatih Sultan Mehmed devrine ait bir defterde bu madenler aynı kişilere üçer yıllık süre ile iltizama verildiği kayıtlıdır. 1478 yılına ait defterde Jelejnik ve Rudnik madenleri Laz Vilayeti'ne bağlıdır. Bu tarihte 450.000 akçe ile mukataaların mültezimi olan Gorak v. Boşık Mlasiç iflas etmesi sebebi ile beratı iptal edilmiştir⁷⁴⁰. 1522 yılında yalnızca

⁷³⁸ M. A. Ünal, "Âdet-i Deştâni", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 726.

⁷³⁹ M. A. Ünal, *Harput Sancağı*, s. 142, 143.

⁷⁴⁰ "Mukâta'a-ı ma'adin-i Rudnik ve Jelejnik tâbi'-i vilâyet-i Laz der 'uhde-i Gorak veled-i Boşık Mlasiç, Mezkûr müflis olduğu ecilden pâdişâh hullide mülkûhu azâd etti 'an berât fi 9 Safer sene selâse ve semânin ve semâniye mi'e", *COA, MAD 176*, v. 232b.

Rudnik madeni ber-vech-i emanet olarak Süleman Bey üzerinde kayıtlıdır. Mukataanın geliri 940.000 akçe iken iltizam bedeli 600.000 akçedir⁷⁴¹.

Tahrir defterlerinde Rudnik ve Jelejnik madenleri padişah hasları içerisinde yer almaktadır. Madenlerle ilgili olan vergiler öşr-i nukre ve kıst-ı kalhâne olarak toplanmıştır. Nukre, külçe haline getirilmiş olan altın veyahut gümüş demektir⁷⁴². Kalhane ise madenin saflaştırma işleminin yapılarak nukre haline getirildiği tesisi ifade etmektedir⁷⁴³.

Tablo 60: Semendire Sancağı'nda Gümüştan Alınan Vergiler

	1476 ⁷⁴⁴		1516 ⁷⁴⁵		1523		1536 ⁷⁴⁶		1560	
	Nukre	Kalhane	Nukre	Kalhane	Nukre	Kalhane	Nukre	Kalhane	Nukre ⁷⁴⁷	Kalhane
Rudnik	-	5.000	3.000	145.080	15.000 ⁷⁴⁸	2.350	33.593 ⁷⁴⁹	1.200	33.550	1.750
Jelejnik	4.160	-	2.000	-	10.000 ⁷⁵⁰	-	2.500 ⁷⁵¹	-	-	-

Söz konusu vergilerin hangi ölçü birimine göre toplandığı ile ilgili bir kayda rastlayamadık. Rudnik Kazası'nda 1523 tahririne kadar öşr-i nukre olarak toplanan vergi bu tarihten itibaren öşr-i nukre ve darbhane olarak toplanmıştır. Jelejnik Nahiyesi'nde herhangi bir kalhane kaydı bulunmamaktadır. Tablodaki verilere göre her iki bölgeden toplanan vergiler oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir.

⁷⁴¹ COA, TS.MA.d 2200 v. 9/a.

⁷⁴² M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 524.

⁷⁴³ Fahrettin Tızlak, "Osmanlı Devleti'nde Ham Bakır İşleme Merkezleri Olarak Tokat ve Diyarbakır", *Bellekten*, Aralık 1995, c. 59, sayı: 226, s. 643.

⁷⁴⁴ COA, TT 16, s. 5-7.

⁷⁴⁵ COA, TT 1007, s. 51-58.

⁷⁴⁶ COA, TT 187.

⁷⁴⁷ COA, TT 316, s. 45.

⁷⁴⁸ COA, TT 978, s. 226.

⁷⁴⁹ COA, TT 187, s. 49.

⁷⁵⁰ COA, TT 978, s. 164.

⁷⁵¹ COA, TT 187, s. 25.

Semendire Sancağı'nda tespit edilen bir diğer maden Kuçayna Kazası'nda bulunan altın madenidir. 1560 yılında ait defterde yer alan kayıta bölgenin maden bölgesi olduğuna dair her tafsilatlı bir kayıt bulunmamaktadır. Kaza merkezinin mahallelerinden alınan maden vergileri şöyledir:

Öşr-i zer-i ma'den-i Kuçayna: 13.346
 Resm-i Ücret-i Kalhane-i ma'den-i Kuçayna: 1.940
 Resm-i Rimad-ı Kalhâne-i ma'den-i mezbûr 'an Nukre: 545
 Resm-i Rimad-ı Kalhane 'an Zer: 110

3.2.6.2. Gümrük ve İskele Mukataaları

Semendire Sancağı'nda Tuna Nehri'nin kenarında bulunan Semendire, Belgrad Hram, Güğrecinlik ve Koyluç kalelerinin iskele ve gümrükleri mukataa usulü işletilmekte idi. Bu mukataalara ilişkin veriler aşağıda tabloda yer almaktadır.

Tablo 61 Semendire Sancağında İskele Gelirleri

	1516	1523	1524	1536
Semendire İskelesi	-	8.600 ⁷⁵²	15.153 ⁷⁵³	23.000
Belgrat İskelesi	-	133.933 ⁷⁵⁴	10.000 ⁷⁵⁵	15.000 ⁷⁵⁶
Güğercinlik İskelesi	1.100 ⁷⁵⁷	-	1.500 ⁷⁵⁸	-
Koyluç İskelesi	1.000 ⁷⁵⁹	-	2.500 ⁷⁶⁰	26.666 ⁷⁶¹
Hram İskelesi	1.000 ⁷⁶²	-	800 ⁷⁶³	-

⁷⁵² COA, TT 978,, s. 149.

⁷⁵³ COA, TT 135, s. 3.

⁷⁵⁴ "Mukâta'a-i iskele-i Kal'a-i Belgrat ve Kal'a-i İslanikamen ve Kal'a-i Titel ve Varadin ve Moravik ve Paloşin ve İlok ve Vil? maa tevabiha-i fî sene kâmile (Hızâne-i Âmire)." COA, TT 978, s. 880.

⁷⁵⁵ COA, TT 135, s. 3.

⁷⁵⁶ COA, TT 187, s. 40.

⁷⁵⁷ COA, TT 1007, s. 38

⁷⁵⁸ COA, TT 135, s. 10.

⁷⁵⁹ COA, TT 1001, s. 328.

⁷⁶⁰ COA, TT 135, s. 8.

⁷⁶¹ "Mukâta'a-i gümrük-i ve resm-i mâhî-i nefsi-i Koyluç ve Hram ve Güğercinlik ve Gradişte ve varoş-ı Dobre ve Poreçye der 'uhde-i Ali b. Şirmerd 'an tahvîl-i Mihayl." COA, TT 187, s. 21.

⁷⁶² COA, TT 1007, s. 326.

⁷⁶³ COA, TT 135, s. 8.

3.2.6.3. İhtisab, Kapan ve Kantar Mukataası

Ticari malların kontrolü, satışı ve tartılması ile ilgili olan bu vergi kalemleri tahrir defterlerinden bazen birlikte yazılmıştır. 1516 yılındaki Semendire kanunnamesinde bu vergiler ile ilgili bir düzenleme mevcuttur. Bu düzenleme şöyledir: “*Gelen baldan ve yağdan ve yemişden ve peynirden fi'l-cümle me'külât kısmından her ne vâki' olursa mevzûnatdan ola kapana kantar olmadan satılsa at yükünden satandan dört akçe ve kantar olursa her kantara ikişer akçe alınur ve muzun? her kantarına satandan ikişer akçe resm alınur.*”⁷⁶⁴ Bu vergiler yalnızca Semendire ve Belgrad kazalarında kayıt altına alınmıştır.

Tablo 62 Semendire Sancağı'nda İhtisab, Kapan ve Kantar Mukataalarından Alınan Vergiler

1516	1523	1524	1536
an kıst-ı kapan-ı der nefsi-i Semendire fi sene 4. 000 ⁷⁶⁵	Mukâta'a-i kıst-ı kapan-ı der nefsi-i Semendire Hasıl fi sene 5.200 ⁷⁶⁶	-	Kıst-ı kapan ma'a kantar der Semendire Fi Sene 4.000 ⁷⁶⁷
	Mukâta'a-i ihtisâb ve resm-i kapan ve ihzâr ve ser asesân-ı kal'a-i mezbure(Belgrad) maa dekâkîn-i daire-i kapan ve odahâ-i kapan 41.566 ⁷⁶⁸	Kapan-ı nefsi-i Belgrad fi sene 3.000 ⁷⁶⁹	Mukata'a-i ihtisâb ve ihzâr ve resm-i kapan ve kantar ve ser 'asesân-ı kala-i Belgrad ma'a dekâkin ve odahâ-i da'ire-i kapan. Hasıl 37.000 ⁷⁷⁰

⁷⁶⁴ COA, TT 1007, s. 4.

⁷⁶⁵ COA, TT 1007, s. 38.

⁷⁶⁶ COA, TT 978, s. 149.

⁷⁶⁷ COA, TT 187, s. 21.

⁷⁶⁸ COA, TT 978, s. 150.

⁷⁶⁹ COA, TT 135, s. 4.

⁷⁷⁰ COA, TT 187, s. 40.

3.2.6.4. Şemhane(Mumhane) Mukataası

Mum geçmişte oldukça önemli bir aydınlatma aracı idi. Cami, zaviye ve evlerde kullanılırdı. Mum hayvanların kuyruk yağından yapıldığı gibi doğal bal mumundan da yapılmaktaydı⁷⁷¹.

Mumhaneler Semendire Sancağı'nda üç farklı noktada tespit edilmiştir. Semendire Kazası'nda bulunan mumhane mukataasının gelirleri Alacahisar ile beraber kaydedilmiştir⁷⁷². Kazada bulunan mumhanenin geliri 1516⁷⁷³, 1523⁷⁷⁴ ve 1524⁷⁷⁵ yılında 15.000 akçe iken 1536 yılında 20.000⁷⁷⁶ akçeye yükselmiştir.

Belgrad'da bulunan mumhanenin yıllık gelirleri 1523 yılında 2.167 akçe⁷⁷⁷, 1536 yılında 2.162⁷⁷⁸ akçedir.

Niş Kazası'nda bulunan mumhane ile ilgili tek kayıt 1536 tarihli defterde bulunmaktadır. Bu tarihte mumhanenin geliri 1.200 akçedir.

3.2.6.5. Bozahane Mukataası

Boza genelde darıdan yapılan bir tür içecektir. Bozahane ise bu içeceklerin satışının yapıldığı yerlerdir⁷⁷⁹. Gelirleri oldukça düşük olan bozahane mukataalarına Semendire Sancağı'ndaki 3 kazada rastlanılmıştır. 1516 yılında Koyluç Kalesi'nde bulunan bozahanenin yıllık geliri yalnızca 200 akçeydi⁷⁸⁰. 1516 yılında Semendire'de tespit edilen bozahanenin geliri 9.000 akçedir⁷⁸¹. 1516 yılında Niş'te bulunan bozahanenin geliri 1.400⁷⁸² akçe iken 1536'da da bu tutar 800 akçeye düşmüştür⁷⁸³.

⁷⁷¹ M. A. Ünal, *Harpur Sancağı*, s. 145.

⁷⁷² "Mukât'a-i Şem'hâne-i livâ-i Semendire ma'a livâ-i Alacahisar." *COA, TT 1007*, s. 149; *COA, TT 187*, s. 21.

⁷⁷³ *COA, TT 1007*, s. 38.

⁷⁷⁴ *COA, TT 978*, s. 149.

⁷⁷⁵ *COA, TT 135*, s. 4.

⁷⁷⁶ *COA, TT 187*, s. 21.

⁷⁷⁷ *COA, TT 978*, s. 880.

⁷⁷⁸ *COA, TT 187*, s. 40.

⁷⁷⁹ M. A. Ünal, "Boza", "Bozahane", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 128.

⁷⁸⁰ *COA, TT 1007*, s. 326.

⁷⁸¹ *COA, TT 1007*, s. 119.

⁷⁸² *COA, TT 1007*, s. 429.

⁷⁸³ *COA, TT 187*, s. 70.

3.2.6.6. Hamam Muktaası

Semendire Sancağı'nda bulunan hamam muktaalarını Semendire Kalesi'nde bulunan Ferhad Paşa hamamı ve Belgrad Kalesi varoşunda bulunan hamam oluşturmaktadır. Ferhad Paşa hamamının 1523⁷⁸⁴ ve 1536⁷⁸⁵ yılındaki geliri 4.000 akçe olarak değişmeden kalmıştır. Belgrad Kalesi'nin varoşunda bulunan hamamın geliri 1523 yılında 26.000 akçedir⁷⁸⁶. Bu meblağ 1536'da 19.634 akçeye düşmüştür⁷⁸⁷.

3.2.7. Değirmenler

Osmanlı Devleti'nde su veyahut rüzgâr enerjisi ile dönen un değirmenlerinden alınan vergiye resm-i asiyab deniyordu⁷⁸⁸. Değirmenler kuruldukları bölgede su ve rüzgârın yıl içindeki durumuna göre yıl veyahut altı ay boyunca işleyen değirmenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Semendire Sancağı'nda altı ay işleyen değirmenlerden 15 akçe vergi alınırken yıl boyu çalışan değirmenlerden 30 akçe vergi alınmıştır.

Sancak genelinde iki tür değirmen bulunmakadır. Bunlardan ilki normal su ile çalışan değirmenlerdir. Diğeri ise tahrirlerde *kebe* veyahut *valoviçe* olarak kayıt olunan ve kumaş üretimi için kullanılan değirmenlerdir⁷⁸⁹. Bu tür değirmenlerden de 15 akçe vergi alınıyordu. Değirmenlerden alınan bu ücret yaklaşık yüz yıllık zaman diliminde hiç değişmemiştir.

1476 yılında değirmenlerden alınan toplam vergi tutarı 6.131 akçedir. Burada değirmen sayısının fazla olmasına rağmen gelirinin düşük olmasının sebebi harap olarak kaydedilen değirmenlerdir. Değirmen sayısının en fazla olduğu tarih 1523 yılıdır. Bu tarihte değirmen gelirleri 16.640 akçeye ulaşmıştır. Hassa değirmenlerin sayısı ise süreç içerisinde önemli ölçüde düşmüştür. Bu değirmenlerin bir kısmı hisseli olarak işletiliyordu.

⁷⁸⁴ COA, TT 978, s. 149.

⁷⁸⁵ COA, TT 187, s. 21.

⁷⁸⁶ COA, TT 978, s. 880.

⁷⁸⁷ COA, TT 187, s. 40.

⁷⁸⁸ M. A. Ünal, *Harput Sancağı*, s. 139.

⁷⁸⁹ Ö. L. Barkan, *Kanunlar*, s. 544; S. Demir, *Niğbolu Sancağı*, s. 221.

Tablo 63: Semendire Sancağı'ndaki Değirmenler ve Vergileri

	1476					1516					
	Tam Yıl	Altı Ay	Hassa	Kebe	Hasıl	Tam Yıl	Altı Ay	Hassa	Valoaviç	Hasıl	
Semendire	73	35	14	-	1.815	Semendire	111	23	5	8	4717
Braniçeva	83	46	36	23	1.385	Braniçeva	23	7	-	3	1.890
Birvenik	14	17	3	-	954	Rudnik	42	28	1	-	1472
İzvornik	21	32	3	-	1.355	Niş	124	42	-	19	-
Srebreniçe	4	11	-	-	382	Pojega	9	2	-	-	120
Rudnik	8	10	7		240						
Toplam	203	151	63	23	6.131	Toplam	309	102	1	31	8.199
	1523					1560					
	Tam Yıl	Altı Ay	Hassa	Valoaviç	Hâsıl	Tam Yıl	Altı Ay	Hassa	Valoaviç	Hâsıl	
Semendire	111	64	7	-	5.060	Semendire	61	72	-		3.015
Belgrad	18	42	-	-	1.080	Belgrad	9	15	-		425
Ujiçe	97	89	1	18	5.900	Ujiçe	88	92	-	9	4.560
Rudnik	67	171	21	-	4.600	Rudnik	58	55	-		2.280
						Çaçak	5	18	-		335
						Niş		15	-	1	210
						Srebreniçe		8	-		175
						Kuçayna	40	15	-	1	2.010
Toplam	293	366	29	18	16.640	Toplam	261	290	-	11	13.010

3.3. Şehirlerde İktisadi Hayat

Semendire Sancağı Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile beraber bölgede bulunan şehirler yıllar içerisinde Müslümanların çoğunlukta yaşadığı iskân merkezine dönüşmüştür. Burada bulunan Semendire, Niş, Belgrad, Ujiçe ve Çaçak kazaları 16. yüzyılın ikinci yarısında cami ve pazarları ile beraber tam bir Müslüman şehri görüntüsündedir. Müslümanların burada kurdukları işletmeler ve sosyal yapılar zamanla Sırp'ları da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda Türkçe'den önemli ölçüde kelime Sırp dilinde de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Sırpa'da kullanılan binjek (binek atı),

kiliç(kılıç), jendek(hendek), mazgale (mazgal) gibi örneğini çoğaltabileceğimiz birçok kelimenin Türkçeden geçtiği açıktır⁷⁹⁰.

Semendire Sancağı'nda bulunan şehir ve nefslerin gelirleri padişah ve mirliha hasları içerisinde yer almaktadır. Bunların tafsilatında şehirde bulunan dükkân, hamam, kervansaray, bozahane ve şemhane gibi birçok işletmenin gelirleri bulunmaktaydı. Özellikle kervansaraylar ve pazarlar şehrin ticari gelişmişliğine katkıda bulunurken, burada teşkilatlanan esnaflarda üretimle buna katkıda bulunmaktaydı.

3.3.1. Kervansaraylar

Semendire Sancağı'nda bulunan 3 adet kervansarayın tamamı vakıfların yönetiminde idi. Niş'in merkezde yer alan bu kervansaraylardan biri Hacı Durmuş vakfına aitti. Şart-ı vakf üzere bu kervansaray tamamen ücretsiz hizmet vermekteydi⁷⁹¹. Bir diğer kervansaray Koyluç Kalesi'nde bulunuyordu. Bu kervansaray Güvercinlik Kalesi muhafızı olan Sinan adında birinin vakfında yıllık 640 akçelik kira geliri ile yer alıyordu⁷⁹². Son olarak bölgede bulunan kervansaraylardan biri de Pîrî Mehmed Paşa Vakfı'na aitti Belgrad'da bulunan bu kervansaray ile ilgili tafsilatlı bir bilgi bulunmamaktadır⁷⁹³.

3.3.2. Pazarlar

Semendire Sancağı'nda şehir ve kasabalarında önemli sayıda pazarın bulunduğunu tahsil edilen vergilerden görebilmekteyiz. Bu vergiler çoğunlukla bâd-ı hevâ kategorinde bulunan vergiler ile birlikte kaydedildiği için pazarlardan net olarak ne kadar vergi alındığı tespit edilememektedir. Bununla ilgili verilerin tamamı sancak beyi haslarının bulunduğu listede yer almaktadır.

⁷⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nejat Göyünç, "Türkler ve Balkan Milletleri Arasında Kültürel İlişkiler – Sorunlar", *Belleten*, c. 61, sayı: 230, 1997, s. 121-132; Mirjana Marinkovic, "Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2012-2 (Temmuz-Aralık)*, (Balkan Özel Sayısı-II), s. 44-56; Miloš Todorović, "The Problems of Studying Ottoman Heritage in Serbia", *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, Year 4, Issue 6, June 2021, s. 213-237.

⁷⁹¹ COA, TT 1007, s. 537.

⁷⁹² COA, TT 1007, s. 417.

⁷⁹³ COA, TT 134, s. 125.

Tablo 64: Semendire Sancağı'nın Şehir ve Kasabalarında Kurulan Pazarların Konumları

1516	1523	1530	1536	1560
Semendire (Kale)	Semendire (Kale)	Semendire (Kale)	Semendire (Kale)	Semendire (Kale)
Güvercinlik (Kale)	Rudnik (Maden)	Rudnik (Maden)	Rudnik (Maden)	Rudnik (Maden)
Hıram (Kale)	Kraguyevaç ⁷⁹⁴ (Kasaba)	Jejejnük (Maden)	Jejejnük (Maden)	Kuçayna
Resava (Kale)	Belgrad (Kale)	Resava (Kale)		Ujiçe
Koyluç (Kale)	Ujiçe ⁷⁹⁵	Hram		Çaçak
Topolovnik		Topolovnik		Niş
		Jejejnük		Valyeva

Semendire Sancağı'nda kurulan pazarların birçoğu güvenlik endişeleri sebebi ile kalelerin içinde veyahut yakınlarında kurulmuştur. Pazardan alınan vergilere ise genel bir ifade ile bâc-ı bazar terimi kullanılmıştır. Pazarda satılan eşyalardan alınan vergiler kanunnamelerde açıkça belirtilmiştir. Bunlar genelde odun ve saman araba ve yük hesabı olarak kanunnameye kaydedilmiştir. Şarap ve şıra için ise fuçî hesabı kullanılırken hububat için çuval hesabı kullanılarak vergilendirme yapılmıştır⁷⁹⁶.

3.3.3. Esnaf Grupları ve Meslekler

Semendire Sancağı tahrir defterlerinde meslek grupları ile ilgili ilk bilgiler 1523 yılı tahrir defterinde bulunmaktadır. Burada sadece Ujiçe Kazası'nın Müslüman mahallelerinin olduğu bölümde meslek gruplarının bilgileri mevcuttur.

Semendire Sancağı'nda bulunan şehirlerde 49 farklı iş kolu ile meşgul meslek erbabı bulunmakta idi. En yaygın meslek debbağlık yani dericilik mesleği idi. Özellikle ençok Müslüman nüfusunun bulunduğu kaza olan Ujiçe'de 1560 yılında tespit edilen 53 derici dikkat çekmektedir. Dericilik mesleğinden sonra buna bağlı iş kolları olan çizmecilik, ayakkabıcılık ve terzilik mesleği yaygın olarak yapılmaktadır.

⁷⁹⁴ “Kasabadır pazarı ve panayıru durur.” COA, TT 978, s. 418.

⁷⁹⁵ “Pazarı durur ve iki yerde ikâmet-i cum'a kılınur.” COA, TT 978, s. 560.

⁷⁹⁶ COA, TT 316, s. 3.

Tablo 65: Semendire Sancağı'nda Esnaf ve Meslek Grupları

1523		1560					
	Ujiçe	Semendire	Belgrad	Kuçayna	Valyeva	Rudnik	Ujiçe
Irgad	5	-	-	-	-	-	3
Çizmeci(Mûzedûz)	14	7	14	3	4	6	8
Pabuççu (Keşfer)	11	2	1	-	1	2	4
Kürekçi	2	-	-	-	1	-	2
Debbağ	21	1		5	5	1	53
Saraç	7	4	8	3	1		5
Hayyat	11	9	11	3	3	3	13
Değirmenci	5	-	-	-	-	-	-
Oduncu (Haddad)	1	-	3	3	-	1	6
Dülger	12	-	1	4	-		2
Neccar	1	-	-	2	1	2	3
Çilingir	1	2	-	-	-	-	4
Bevvab	-	1	-	-	-	-	-
Bakkal	1	2	6	1	-	-	-
Kerahi?	9	-	-	-	-	-	-
İpekçi	1	-	-	-	-	-	-
Kasap	1	1	9	5	1	1	-
Sağzakçı?	6	-	12	-	-	-	-
İmam	4	13	-	1	1	2	12
Müezzin	4	9	-	2	2	2	11
Kâtip	-	1	-	2	-	-	-
Şadman	2		-	-	-	-	-
Habbaz	-	2	4	3	1	-	-
Mimar	-	-	-	1	-	-	-
Kalensüvî (Külâhçı)	-	-	1	-	-	-	1
Eskici	1	-	-	-	-	-	-

Helvâî	-	1	-	-	1	-	2
Muhzır	-	1	-	-	-	3	-
Attar	-	3	-	-	-	-	-
Kethüda	-	1	-	-	-	-	-
Tacir (Bâzergân)	-	3	-	-	2	-	-
Dellal	-	1	6	5	-	-	1
Dalyanî	-	1	-	-	-	-	-
Muytab	-	1	-	-	-	-	2
Penbedûz	-	1	-	-	-	-	-
Saka	-	-	-	8	-	-	-
Hallac	-	-	-	3	-	-	-
Kazzaz	-	-	-	2	-	-	-
Semerci	-	-	-	2	-	-	2
Bozacı	-	1	-	1	-	-	1
Berber	-	-	-	1	-	1	-
Hamamî	-	-	-	-	1	1	-
Sengtraş	-	-	1	-	-	-	1
Nalband	-	-	3	3	-	-	1
Madenci	-	-	1	8	-	-	-
Çömlekçi	-	-	-	-	1	-	-
Tabbah	-	-	2	-	-	-	-
Kazancı	-	8	-	-	-	-	-
Toplam	120	76	83	71	26	25	137

Ujiçe Kazası'nda 1523 yılında 120 meslek erbabı bulunurken bu sayı 1561 yılında 137'ye yükselmiştir. 1560 yılında sancak genelinde çeşitli iş kolları ile meşgul toplam 418 meslek sahibi bulunmaktadır.

3.4. Sancakta Tımar Düzeni

Devlet tarafından miri araziler kendi içinde gelirlerine göre has, zeamet ve tımar olarak üçe ayrılmıştı⁷⁹⁷. Semendire Sancağı'nda bu taksimatın bir arada bulunduğu üç

⁷⁹⁷ Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", *İA*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1979, c. XII/I, s. 312-315.

deFTER bulunmaktadır. 1476, 1516 ve 1524 tahririnde yer alan has, zeamet ve tımarların durumu aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 66: Semendire Sancağı'nın Gelirlerinin Toprak Tasarrufuna Göre Dağılımı

	1476	Toplam içindeki nispeti %	1516	Toplam içindeki nispeti %	1524	Toplam içindeki nispeti %
Padişah Hasları	59.575	%4	306.055	%11	500.747	%21
Sancakbeyi Hasları	437.024	%29,5	616.491	%22,5	547.284	%23
Zeamet	349.184	%23,5	360.937	%13	345.610	%14
Tımar	634.598	%42,8	1.480.746	%53,5	973.615	%41
Toplam	1.480.381		2.764.229		2.367.256	

Semendire Sancağı'nın gelir dağılımında en büyük pay daima sipahi tımarlarına ayrılmıştır. Bunun yanında ilk tahrir nazaran ikinci ve üçüncü tahrirlerde sancak geliri arttığı halde zeamet toprakların gelirlerinde çok fazla bir deĐiŐlik olmadığından toplam gelir içerisindeki payı düşmüştür. Padişah haslarına ilişkin 1476 verileri eksiktir. Bu yüzden bu tarihe ait rakam gerçeği yansıtılmamaktadır. 1516-1524 yılları arasında padişah hasları sancakta % 83 artarak 500.747 akçeye ulaşmıştır. Buna paralel olarak toplam hâsıl içindeki payı da %11'den, % 21'e yükselmiştir.

3.4.1. Haslar

Padişah, hanedan mensupları ve yüksek rütbeli devlet görevlilerine tasarrufunda olan topraklara has adı verilmekteydi⁷⁹⁸. Geliri 100.000 akçenin üzerinde olan hasların Semendire Sancağı'nda uygulaması padişah hasları ve sancakbeyi hasları olmak üzere iki grupta toplanmıştır.

a. Padişah Hasları

Padişah hasları genellikle zengin gelir kaynakları arasından seçilir ve geliri doğrudan devlet hazinesine aktarıldı. Tahrirlerde "HâŐhâ-i pâdişâh-ı âlem-penâh", "havâŐs-ı hümâyûn" veya "hâŐs-ı Őâhi" gibi adlarla çeşitli vergi grupları ile kaydedilen padişah hasları dirlik olarak verilmezdi⁷⁹⁹. Birbirinden farklı gelir kalemlerinden oluşan

⁷⁹⁸ Cengiz Orhonlu – Nejat Göyünç, "Has", *DİA*, c. XVI, 1997, s. 268; Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", ed. Hasan Celal Güzel, Kemal iek, Salim Koca, *Türkler*, Ankara 2002.

⁷⁹⁹ M. A. nal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı...*, s. 167-168.

padişah hasları oldukça geniş bir sahaya yayılmaktadır. İncelediğimiz dönem içerisinde hemen her tahrir defterinde Semendire Sancağı'nda bulunan padişah hasları ile ilgili bilgileri tespit ettik. Aşağıda muhtelif tahrirlerde yer alan Semendire Sancağı'na ait haslar tablo halinde verilecektir.

Tabloda ilk sırada yer alan TT 16 numaralı defterde yer alan verilen eksik olduğundan önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu deftere ait verilere, eksik olmasına rağmen tabloda defter mevcut bulunan verilere yine de yer verildi. Diğer verilerin tahrir defterlerin tamamında dağınık halde bulunması ve bir defter dışında diğer defterlerde herhangi bir yekûn kaydının olmaması sebebi ile vergi kalemlerine ait yekûnlar ait oldukları kazalara göre hesaplanarak tabloya aktarıldı.

Tablo 67: Semendire Sancağı'ndaki Padişah Hasları

Kaza/Tarih	1476? 800	1516 ⁸⁰¹	1523 ⁸⁰²	1524? ⁸⁰³	1530 ⁸⁰⁴	1536 ⁸⁰⁵	1560 ⁸⁰⁶
Semendire		93.418	245.315	154.707	153.100	278.225	51.764
Branıçeva		9.250		28.370	31.689	54.438	
Rudnik	59.575	203.98 7	175.312	224.919	238.912 807	134.306	368.675
Belgrad			216,878	22.950	163.728	82.218	11.731
Niş				69.796	43.000	155.206	101.940
Kuçayna							273.530
Pojega						37.140	81.259
Srebreniçe							19.876
Ujiça							54.743
Cizye					206.884		
Adet-i Ağnam						158.000	

⁸⁰⁰ COA, TT 16, s. 2-7, 299-305.

⁸⁰¹ COA, TT 1007, s. 37-62.

⁸⁰² COA, TT 978 s. 149-150, 160-226.

⁸⁰³ COA, TT 135, s. 3-13.

⁸⁰⁴ COA, MAD 506..., s. 1-54. Bu defterde yer alan Alacahisar Sancağı'na bağlı Petros ve Zagırlata kazalarına ait verilere çalışmada yer verilmemiştir.

⁸⁰⁵ COA, TT 187, s. 21-100.

⁸⁰⁶ COA, TT 316 s. 7-159.

⁸⁰⁷ Ma'a Nahiye-i Sivricehisar.

Toplam	59.575	306.65 5	636.551	500.747 ⁸⁰⁸	794.313	744.327	891.795
--------	--------	-------------	---------	------------------------	---------	---------	---------

Tablodaki bilgilere göre 1516 yılından itibaren gelirlere nispeten düzenli bir artış görülmüştür. Ancak ürün fiyatlarındaki artışlar göz önüne alındığında gelirlerdeki artışın nominal bir değere sahip olduğu görülmektedir. Nitekim padişah haslarının önemli bir kısmı Rudnik, Kuçayna ve Pojega kazalarında bulunan karyelerin tarımsal üretimden elde edilen vergilerden oluşmaktadır. Burada bulunan ürünlerin narh fiyatındaki artışlar doğal olarak padişah hasları gelirlerinin artışına sebep olmuştur. Bunun yanında Niş ve Braniçeva bölgelerindeki çeltik üretimi de padişah hasları içerisinde önemli bir paya sahiptir. Tarımsal üretim dışında Jelejnik Nahiyesi (Semendire Kazası) ve Rudnik'te bulunan gümüş madenleri de padişah hasları içerisinde yer almaktadır. Padişah hasları arasında yer alan diğer bir vergi kalemi ise mukataalardır. Semendire, Güğercinlik ve Belgrad kalelerine bağlı dükkân kiralaları, gümrük, hamam, şem'hane gibi birçok gelir kalemi mukataa olarak işletilmektedir.

Cizye ve adet-i ağnam vergilerinin sadece iki farklı defterde yer alması, padişah hasları toplamının defterlerde yer alan vergi kalemleri ile sınırlı olmadığını düşündürmektedir. Yine Rumeli'deki diğer sancaklar ile karşılaştırıldığında, Semendire Sancağı'nda yer alan padişah haslarının oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Diğer sancaklarda en düşük dönemleri itibarı ile padişah hasları toplamı; Tımişvar Sancağı'nda 1556'da 1.336.336⁸⁰⁹, Vılçitrın Sancağı'nda 1569'da 3.262.672⁸¹⁰, Budin Sancağı'nda 1560'da 2.478.487⁸¹¹ ve son olarak Niğbolu Sancağı'nda 1530 yılında 3.255.594⁸¹² akçedir. Bu durumun temel sebeplerinden biri Semendire Sancağı'nda yer alan muaf ve ayrıcalıklı grupların diğer sancaklara nazaran oldukça yüksek olmasıdır. Özellikle Eflak

⁸⁰⁸ Defterde padişah hasları toplamı tahrir emini tarafından 447.839 olarak hesaplanmıştır. *COA, TT 135*, s. 13.

⁸⁰⁹ M. Serdaroğlu, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımişvar...*, s. 103.

⁸¹⁰ Rahman Şahin, *Osmanlı Yönetiminde Vılçitrın Sancağı (1450-1550)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2020, s. 120

⁸¹¹ Mustafa Işık, *...Budin...*, s. 143.

⁸¹² Selçuk Demir, *XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014, s. 285, 286.

hanelerinin fazlalılığı ve kendilerinden alınan flori vergisinin toplam miktarının belirsizliği de bu durumun temel sebeplerinden biridir.

b. Sancak Beyi Hasları

Miri araziler içerisinde yer alan sancaklarda padişah haslarından sonra en yüksek gelir grupunu sancakbeyi hasları oluşturmaktadır. Hasların miktarı sancakbeyi olan kişinin kıdem ve derecesine göre değişmektedir. Bu durumda mevcut olana nazaran yeni atanan bir sancak beyinin hasları kıdem ve derecesine göre daha düşük veyahut yüksek olabilmekteydi⁸¹³.

Semendire sancakbeylerine ait has kayıtları 1478-1524 yılları arasında 4 farklı tahrir defterinde tespit edildi.

Tablo 68: Tahrir Defterlerine Göre Semendire Sancakbeylerinin Hasları

Gelirler/Tarih	1476?	1498	1516 ⁸¹⁴	1524? ⁸¹⁵
Semendire	194.145 ⁸¹⁶	-	-	-
Brvenik	54.106 ⁸¹⁷	-	-	-
Braniçeva	188.773 ⁸¹⁸	-	-	-
Niş	-	189.901 ⁸¹⁹	-	-
Belgrad				
Rudnik	-	-	-	-
Nahiye-i Lefçe (4 adet karye 1 adet mezraanın hâsılı)	-	-	23.873	-
Der nahiye-i Braniçeva(2 Adet Eflak karyesi)	-	-	9.101	-
Cema'at-i Gebrân-ı Niş (hâsil)	-	-	92.533	-

⁸¹³ M. Ali Ünal, *Harput...*, s. 173,174.

⁸¹⁴ COA, TT 1007, s. 63-69, 424-427.

⁸¹⁵ COA, TT 135, s. 15,16.

⁸¹⁶ COA, TT 16, s. 308-320, 397-399. İlgili sayfalarda sancak beyi hasları Semendire Kazası'na bağlı Semendire, Kuçeva, Nikodim, Lefçe ve Lepaniçe nahiyelerine bağlı toplam 41 karyenin gelirlerinden oluşmaktadır. Bu gelirlere niyabet ve bâd-ı heva gelirleri dahildir.

⁸¹⁷ COA, TT 16, s. 321-326. Sancakbeyi haslarını Brvenik Kazası'na bağlı Sivricehisar Nahiyesi'nde 13 karyenin gelirlerinden meydana gelmektedir. 2 karyesi hâli olarak kaydedilmiştir.

⁸¹⁸ COA, TT 16, s. 327-363. Bu dönemde Braniçeva Kazası'ndaki sancakbeyi hasları, Resava, Ravaniçe, Omol, İjdril, İpek, Luçiçe, der kenâr-ı âb-ı Morava, der kenâr-ı âb-ı Tuna ve Topolnik nahiyelerine bağlı toplam 59 karye 2 mezraanın gelirlerinden oluşmaktadır. . Bu gelirlere bâc-ı bazar, niyabet ve bâd-ı heva gelirleri dahildir.

⁸¹⁹ COA, TT 27. Sadece Niş Kazası'na bağlı gelirlerin bulunduğu defterde Sancakbeyi haslarını, 2.586 akçelik kısmını 4 mahallede sakin Müslüman ahalisi vergilerinden; 48.491 akçelik kısmını gayrimüslim hanelerinden elde edilmiştir. Yine burada 21.360 akçelik çeltik arazisi gelirleri ve 3500 akçelik niyâbet gelirleri de sancakbeyi haslarına dahildir. Son olarak Delboçiçe nahiyesine bağlı 3 karye ve 1 manastırdan hasıl 15.691 akçelik gelir sancakbeyi hası olarak kaydedilmiştir.

Niyâbet-i hashâ-i mirlivâ-i Semendire ma'a niyâbet-i tmârâ-i sipâhiyân-ı livâ-i mezbûre ve niyâbet-i ze'amethâ ve tmârâ-i nâhiyet	-	-	5.845	-
Bâc-ı Bazâr-ı ve niyâbet-i Semendire ma'a resm-i fuçu ve resm-i 'arus ve hâsıl-ı monopolya ve 'öşr-i gallât ve kovan-ı kefere-i Semendire ve resm-i dönüm bâğât-ı müslümanân ve çayırhâ-yı hassa ve resm-i geçüd ve dalyan-ı âb-ı Morava ve resm-i mâhî ve resm-i gümrük-i iskele-i Semendire	-	-	145.550	120.115
Bâd-ı hevâ-i Martolosân-ı Semendire. Su yüzünden ve karadan kazanç edüb getüricek hums sancak beyine verürler ve martolos yazılacak flori alınmuş	-	-	50.000	15.000 ⁸²⁰
Beytü'l-mal ve mevkûfât-ı der-livâ-i Semendire ve beytü'l-mal-ı 'azebân-ı kal'a-i Semendire ve gayrihâ vezayif-i su ki?	-	-	6.275	13.110
Mevkûfât ve beytü'l-mâl ve 'âdet-i ağnâm-ı nâhiye-i Braniçeva cizyetü'l-mâl-ı 'azebân-ı kılâ'-i mezbûr	-	-	1.700	-
Bâc-ı bazâr-ı Topolovnik ve karye-i Gradište ve resm-i Fuçı ve resm-i 'arûs-ı müslümanân-ı karye-i Topolovnik ve cürm-i martolosân ma'a bâd-ı hevâ-i mu'âfât der kenâr-ı âb-ı Tuna.	-	-	2.500	-
Niyâbet-i eflâkân-ı nâhiyet-i Lomniçe ve Sivricehisar ve Lepaniçe ve Lefçe ve Ujiça ve Osad ve Valyeva ve Sokol ve Morava ve Zagırlata ,ve Niş.	-	-	193.950	200.395 ⁸²¹
Resm-i gönder-i Voynugân-ı der-nâhiyet-i Lomniçe ve Yagodine	-	-	2.104	2.856 ⁸²²
Mezra'a-i Esirçovac	-	-	1.030	-
Bâc-ı bazâr-ı Güğercinlik ve cürm-i martolosân ve resm-i fuçu.	-	-	6.366	-
Bâc-ı bazâr-ı kal'a-i Koyluç ve resm-i 'arûs ve resm-i fuçı ve monopolya ve ? cürm-i cinâyet-i ma'a hassa çayır ve geçüd-i der âb-ı Morava ve 'öşr-i gallât-ı müslemmanân ve kefere.	-	-	6.466	-
Bâc-ı Pazar-ı kal'a-i Hram ve resm-i fucı ve niyâbet ve çayır-ı hassa ma'a hâsıl-ı iskele ki taalluk-ı mirlivâ	-	-	5.000	-

⁸²⁰ Bu vergi yeni düzenleme ile önceki yıla göre 5 de 1 oranında düşürülmüştür. "Bâd-ı hevâ-i martolosân-ı Semendire su yüzünden kazanç edüb getürülecek hums sancak beyine verürler ve martolos yazılsa birer flori alınur ve hâliyan beytü'l-mâl sancak beyine kaydolundu." *COA, TT 135*, s. 16.

⁸²¹ Bu tarihte Pirlepe nahiyesi Eflaklarının da vergileri eklenmiştir.

⁸²² Sadece Lomniçe nahiyesi voynuklarının vergileri kaydedilmiştir.

Bâc-ı bazar ve niyâbet-i nefis-i Belgrad ma'a resm-i fuçî ve resm-i 'arûs ve hasıl-ı monopolya ve öşr-i gallât ve kovan-ı kefere-i Belgrad ve resm-i dönüm-i baġât-ı müslümanân-ı ve resm-i mâhi ve resm-i gümrük-i iskele-i Belgrad ki taalluk-ı be mirlivâ-i ?? ve mahsûl-i dalyanhâ-i der âb-ı Sava ve Tuna	-	-	-	40.000
Bâd-ı hevâ-i martolosân-ı kal'a-i Belgrad su yüzünden ve karadan kazanç edüb getürülecek hums sancak beyine verurler ve beytü'l-mâl dahi Sancaġa tasarruf olunur.	-	-	-	25.000
Niyabet ve bâd-ı hevâ-i eflâkân-ı nâhiye-i Braniçeva	-	-	75.000	80.000
Resm-i gönder-i Voynugân-i Braniçeva	-	-	731	808
Nefs-i Niş ve öşr-i gallât-ı müslümânân ve gebrân ve ispençe ve kıst-ı bâc-ı bazar ve panayır ve niyâbet-i nefis-i Niş ve geçüdâ-i der âb-ı Morava ma'a öşr-i enhâr-ı çeltük taalluk-ı be mir livâ-i varid? nisf-ı niyâbet-i tımârâ-i sipâhiyân-ı nâhiye-i mezbûre.				50.000
Toplam	437.024	189.901	616.491⁸²³	547.284⁸²⁴

1476 yılında sancakbeyi haslarının önemli bir kısmını karye gelirleri oluşturmaktaydı. Bu tarihten itibaren sancakbeyi hasları içinde Semendire Sancaġı'nda bulunan niyabet ve pazar gelirleri ön palana çıkmaya başlamıştır.

3.4.2. Zeametler

Geliri 20.000 ile 100.000 akçe arasında olan dirliklere zeamet adı verilmiştir. Zeamet tasarruf edenlere ise za'im adı verilirdi. Zaimler tasarruf ettikleri her 5.000 akçelik tımara karşılık 1 cebelü ile sefere bizzat iştirak etmek zorundaydılar⁸²⁵.

Semendire Sancaġı'nda bulunan zeametler ile ilgili kayıtlar 1476, 1516 ve 1524 tarihli defterlerde bulunmaktadır. 1476 yılında Semendire Sancaġı'nda toplam 11 zeamet tespit edilmiştir. Bu zeametlerin toplam geliri 349.181 akçeye tekabül ediyordu. Genellikle ümera sınıfının tasarruf ettiği zeametler arasında bu tarihte 1 adet gayrimüslim zeameti de bulunuyordu. 15.595 akçelik bir zeameti bulunan Bayic adlı zaimin muhtemelen zeametinin bir kısmı başka bir sancaġın sınırları dâhilinde idi. 1516'da zeamet sahiplerinin sayısı 12'ye çıkmış ve bunların toplam geliri 360.937 akçe olmuştu.

⁸²³ Defterde yekûn olarak 624.773 akçe olarak hesaplanmıştır. *COA, TT 1007*, s. 69.

⁸²⁴ Defterde yekûn olarak 550.840 akçe olarak hesaplanmıştır. *COA, TT 135*, s. 16.

⁸²⁵ Erhan Afyoncu, "Zeâmet", *DİA*, c. 44, s. 162.

Bu tarihte defterde bulunan toplama hesaplarında önemli yanlışlıklar mevcuttur. Meselâ Hoşkadem Bey'e ait 33.451 akçelik tımar defterde 40.520 akçe olarak hesaplanmıştır.

Tablo 69: 1476-1516 Yılları Arasında Semendire Sancağı'ndaki Zeamet Sahipleri

1476		1516	
İsim	Gelir	İsim	Gelir
Ahmed Bey b. Kasım (Subaşı)	16.845	Süleyman v. Hasan Bey	20.121
Mustafa Bey (Çaşnigir)	46.463	Bali Bey hîş-i Yahya paşa	80.824 ⁸²⁶
İbrahim bey b. Malkoç	60.708	Rüstem Bey	33.451 ⁸²⁷
Hamza Bey(Ser-Bevvâîn-i İshak Bey oğlu İsa Bey)	41.713 ⁸²⁸	Ali Çelebi v. Keklik Mustafa	12.471
Bayiç	15.595	Hacı Musa	25.571
Seydi Bey v. Eflak Krod	24.229	Kapucu İlyas	16.090
İbrahim Bey(Ser bevvâîn-i Mahmud Paşa)	34.551 ⁸²⁹	Mirza v. Bali Bey ibn-i İskender Bey	19.952
İskender Bey birâder-i Süleyman Bey	38.274	Mustafa Voyvoda	18.242
Za'im-i Kuşlat	19.889	İsfendiyar ibn-i el-merhûm Abdülhadi	15.037
Hamza Bey birâder-i Paşa Yiğit Bey bin v. Koçi	28.471	Hüsameddin	32.105
Ali Bey (Serasker-i Braniçeva)	22.443	Hoşkadem el-Cündî	33.396 ⁸³⁰
		Rüstem Bey	16.447
		Halil Bey Hîş-i Yahya Paşa	37.230
Toplam	349.181		360.937

Daha önce zikrolunduğu üzere zeamet sahipleri dirlik gelirlerinin her 5 bin akçesi için sefere bir cebelü ile katılmaları gerekirdi. Cebelü tam teçhizatlı askeri tarif eden bir tabirdir⁸³¹. Tahrirlerde zaimlerin kaç cebelü ile sefere katıldıklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1520 yılına ait bir deftere göre Semendire Sancağı'nda bulunan zeamet sahibi sayısı 22'dir ve bunların sefere götürmekle yükümlü oldukları cebelü sayısı

⁸²⁶ Defterde 84.712 akçe olarak yanlış hesaplanmıştır. *COA, TT 1007*, s. 172.

⁸²⁷ Defterde 31.235 akçe olarak yanlış hesaplanmıştır. *COA, TT 1007*, s. 178.

⁸²⁸ Defterde 41.325 olarak yanlış hesaplanmıştır. *COA TD 16*, s. 503.

⁸²⁹ Defterde 34.539 akçe olarak yanlış hesaplanmıştır. *COA TD 16*, s. 522.

⁸³⁰ Defterde 40.520 akçe olarak yanlış hesaplanmıştır. *COA, TT 1007*, s. 438.

⁸³¹ Feridun Emecen, "Cebelü", *DİA*, c. 7, İstanbul 1993, s. 188.

337 kişidir⁸³². 1524 yılı icmal defterinde zeametler ile ilgili önemli detaylar mevcuttur. Defterde hangi zeamete ne kadar artış yapıldığı ve zeamette hisse sahibi olanlar ile ilgili detaylar bulunmaktadır.

Tablo: 1524 yılında Semendire Sancağı'nda Bulunan Zeametler

Zeamet sahibi	Eski hasıl	İllhak	Yekun	İltizâm Bedeli	Hisse
Ali Çelebi Niş			40.697		
İbrahim kethüdâ-i Mehmed Bey		5025	20.006		
Süleyman v. Hasan Bey	16.239	6735	22.974	25.023	
Rüstem			24.870	31.984	
Ahmed Çelebi b. Beylu Mehmet (Paşa Sancağına eşer)			27.921	29.554	
Burak Çelebi b. Ahmed Bey			21.304	21.606	
Mustafa Voyvoda			29.390		
Şehsuvar Beşlubaşı	18.049	11.124	29.178	30.000	
Arif b. Halil Bey		4215	20.079	25079	
Derviş Kethüdâ ve İsmail bin Yusuf			34210	38.955	Derviş 30.000- İsmail bin Yusuf 2.728- Hüseyin bin Burak 7.000
Çaşnigir Hüseyin			32.600		Hisse-i Hüsrev ber vech-i iltizâm 6869
Gazanfer			26.097		
Kemal bin İsfendiyar ve Doğu? Bin Ali Bey			24.009		Doğu b. Ali 3509
Toplam			353.335	345.610	

Tabloda görüleceği üzere bazı zeametlerin ilhaklar ile gelirleri yükseltilmiştir. Zeamet gelirlerinin yükseltmenin en önemli yollarından biri sefere zamanında gitmek ve burada yararlılık göstererek ön plana çıkmaktı. Örneğin 1585 yılında Semendire Sancağı'nda 20.000 akçelik zeameti bulunan dergâh-ı âlî çavuşu Ahmed v. Mehmed sefere getirdiği cebelülerin tam teçhizatlı olması ve seferde fayda sağlamaları sebebi ile 2000 akçelik terakkiye hak kazanmıştı⁸³³.

⁸³² COA, TS.MA.d. 2204, v. 69/a.

⁸³³ COA, MAD.d. 15508, s. 40.

Diğer yandan zaimlerin zeamet gelirlerini iltizam yolu ile topladıkları da olmaktadır. 1524 yılında 13 zeametın toplam geliri yapılan ilhak ve iltizam bedelleri ile beraber 345.610 akçedir. Bundan başka Topkapı Sarayı Arşivi defterlerinde yer alan bir kayıтта herhangi bir ayrıntı verilmeden 1533 tarihinde Semendire Sancağı'nda 24 zaimin bulunduğu kayıtlıdır⁸³⁴.

Tablodaki bilgilere ek olarak 1498 yılına ait Niş'in mufassal defterindeki bilgileri de zikretmek gerekiyor. Bu defterin tek kazaya münhasır olması sebebi ile buradaki bilgileri müstakil olarak değinmek yerinde olacağı kanaatindeyim. Bu tarihte Niş Kazası'nda 3 adet zeamet kaydı bulunmaktadır. Bu zeametlerden İbrahim Bey hîş-i Ali Paşa olarak kayıtlıdır ve zeamet toplamı 51.599 akçedir. Yakup Çelebi v. Çukadar zematının geliri ise 30.603 akçe olarak kayıtlıdır. Son olarak zeamet bölgesini işaret eden zeamet-i Pagras ifadesi ile bir kayıt daha bulunmaktadır. Ancak burayı tasarruf edenin adı boş bırakılmıştır. Burada bulunan zeametın toplamı olarak 10.350 akçe hesaplanmıştır⁸³⁵.

3.4.3. Tımarlar

Gelirleri en fazla 19.999 akçe olan dirliklere tımar denilmektedir⁸³⁶. Tımarlı sipahiler aldıkları dirlikler karşılığında belli yükümlülükleri yerine getirmeleri gerekirdi. Sorumlu oldukları en önemli konu savaş zamanında seraskerin kumandasında toplanma alanında hazır bulunmalarıydı. Bu konuda sorumluluğunu yerine getirmeyenlerin tımarı elinden alınır⁸³⁷. Örneğin 1536 yılında Budin seferine gitmeyen Semendire Sancağı'nda bulunan dirlik sahiplerinin bir kısmı tımarlarından azledilmişlerdi⁸³⁸. Bunun yanında seferde başarılı bir şekilde hizmet edenler ise tımarlarına terakkî olarak ödüllendirilirdi⁸³⁹.

Tımarlar gelirlerine göre tezkereli ve tezkeresiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tezkereli tımar doğrudan merkez tarafından sipahilere tevcih edilen

⁸³⁴ COA, TS.MA.d 00734, v. 9a

⁸³⁵ COA, TT 27, s. 32-48, 125-127.

⁸³⁶ Halil İnalçık, "Tımar", *DİA*, c. 41, İstanbul 2012, s. 168-172.

⁸³⁷ Halil İnalçık, "Tımar", s. 169.

⁸³⁸ COA, MAD 34, v. 34b.

⁸³⁹ COA, KK.d 296, s. 113. Defterde yer alan bilgiye göre seferde yoldaşlık hizmetini kusursuz bir şekilde yerine getiren birçok farklı bölgeden sipahinin yanında Semendire bölgesinde 6.666 akçelik tımarı bulunan Mustafa'ya da terakkî verilmesi talep edilmiştir.

tımarlardı. Tezkeresiz tımarlar ise beylerbeyi ve vezirlerin ikinci bir onaya ihtiyaç duymadan kendilerinin insiyatifi ile tevcih edebildiği tımarlardı. Tezkeresiz tımar da sınır 5.999 akçe idi. Bu meblağın üzerinde olan tımarlar tezkereli tımar grubuna girmektedir⁸⁴⁰. Öte yandan Semendire Sancağı'nda bulunan tımarların çoğunluğu tezkeresiz tımar gurubuna girerdi. 1476'de 192 tımarın 152'si, 1516 yılında 226 tımarın 169'u, 1524 yılında 194 tımarın 141'si tezkeresiz tımar olarak tespit edilmiştir. Tahrir defterleri dışında arşivde keşfettiğimiz bir defterde Semendire Sancağı dâhilinde bulunan tımarlı sipahi sayısı oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. 715 tımarlı sipahinin kayıtlı olduğu bu defterde 125 tımar tezkereli, 590 tımar ise tezkeresiz olarak kayıtlıdır. Bu defterdeki kayıtlara göre tımarlardan sefere eşen cebelü sayısı ise 476 adettir⁸⁴¹. Tezkeresiz tımarların fazla oluşu her ne kadar defterde belirtilmese de muhafız tımarları ile alakalı olmalıdır. Sancak genelinde kale sayısının fazla oluşu ve bunların yevmiyelerinin büyük çoğunluğunun tımar yolu ile karşılanması ihtiyacı tezkeresiz tımar sayısının yüksek olmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim Semendire'nin kaleleri ile ilgili olan bölümde belirttiğimiz üzere muhafız tımarlarının büyük bir kısmının hâsılları 5.000 akçenin altındaydı.

Tablo 70: Semendire Sancağı'ndaki Tımarların Gelir Dağılımı

Tarih/Gelir	1476	1516	1524
0-2000	91	54	31
2000-3000	26	45	32
3000-4000	20	23	31
4000-5000	14	23	30
5000-6000	5	24	17
6000-10000	22	32	36
1000-19000	14	25	17
Toplam	192	226	194
Toplam Hasıl	647.338	1.480.746	973.655

⁸⁴⁰ M. A. Ünal, *Harput Sancağı*, s. 181.

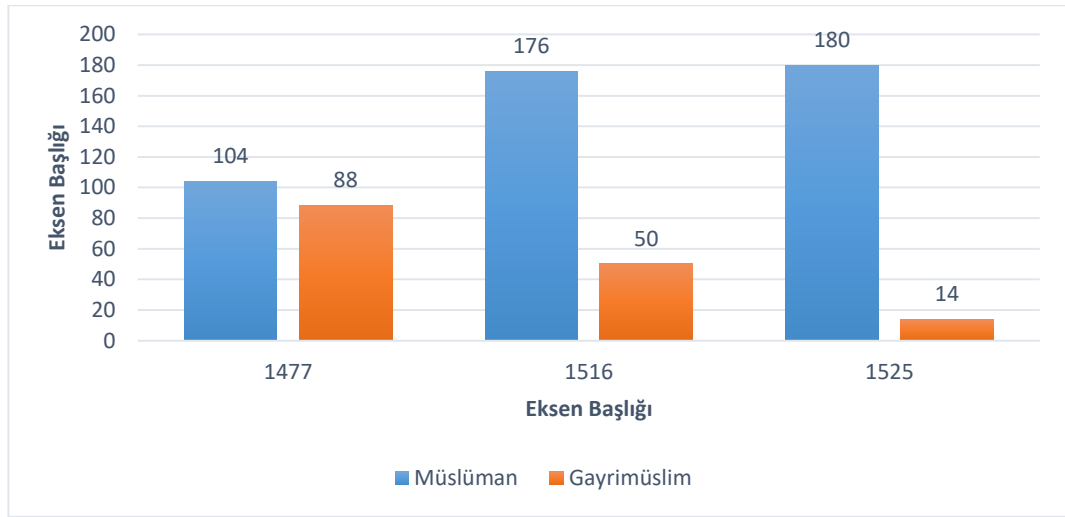
⁸⁴¹ COA, *TS.MA.d. 2204*, v. 59/a-69/a.

1476 yılında toplam 192 tımarın geliri 634.580 akçe olarak hesaplanmıştır. 1516 yılında bu oran % 133 artarak 1.480.746 olarak gerçekleşmiştir. Burada artan tımar sayısının etkisi olduğu kadar Eflaklardan bu dönemde öşür vergisinin alınması da yükselişteki önemli etken olmuştur. 1524 yılında tımar sayısı 194'e düşerken tımarların toplam geliri 973.655 akçe olarak hesaplanmıştır.

Semendire Sancağı'ndaki tımarların önemli bir kısmını gayrimüslim sipahiler tasarruf etmekte idi. 1476 yılında 88, 1516'da 50, 1524'te 14 gayrimüslim tımarı bulunmaktadır. Bunların Müslüman tımar sahiplerine oranı aşağıda verilmiştir.

GRAFİK 2: Semendire Sancağı'ndaki Tımarlı Sipahiler

Tımar sayısı içinde gayrimüslim oranı yaklaşık 50 yıllık zaman zarfında önemli bir düşüş göstermiştir. Burada daha yüksek bir statü kazanma isteği ile gayrimüslim sipahilerin Müslüman oldukları düşünülmektedir. Benzer bir durum Bosna Sancağı'nda da görülmüştür.⁸⁴²

Gayrimüslim sipahiler Balkanlarda birçok bölgede olduğu gibi Semendire Sancağı'nda da yoğun olarak bulunmuşlardır. Esasen ister tımar ister zeamet sahibi olsun bunlar Osmanlı fethi öncesi bölgede bulunan senyörlerin ve askeri komutanların soyundan gelen kişilerdir.⁸⁴³. Zaten henüz Sırp Devleti'nin varlığını sürdürdüğü dönemde

⁸⁴² Vjeran Kursar, *Legal Status Of Ottoman Non-Muslims In Bosnia (1463-1699) A Case Studys*. The Department of History İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2007. s. 116.

⁸⁴³ Halil İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, 1954, s. 137-184.

Osmanlı Devleti'nin vasalı konumundaydı. Buna göre Sırplar Osmanlı Devleti'ne sefer zamanı asker göndermekle mükelleftiler. Dolayısı ile bölgede bulunan gayrimüslim sipahiler aslında kadimden Osmanlı ordusunun yapısına aşinaydılar. Bölgenin fethedilmesi ile beraber Osmanlı Devleti bu kişilerin seferdeki kazandıkları başarılarla göre statülerine koruyarak bir kısmına zeamet tevcih ederken bir kısmına ise muhtelif gelirlere sahip dirlikler vermiştir.

Tımar sahibi öldüğü zaman tımarının terakkisi alınır yalnızca kılıç tımar denilen asıl kısmı oğluna devredilebilirdi. Ölen tımarlı sipahinin birden fazla oğlu var ise bu tımar kardeşler arasında hisselerle bölünürdü. Müşterek olarak tasarruf edilen bu tımarlarda yeni tımar sahipleri yıldan yıla nöbetleşe sefere katılırlardı⁸⁴⁴. Bu tip tımarlar “müşterek be-nevbet” olarak kaydedilmiştir. 1476 yılında Semendire Sancağı'nda bu tarzda tasarruf olunan 21 adet tımar bulunmaktaydı. 19'u gayrimüslimlerin elinde olan müşterek tımarlardan yalnızca 2'si Müslümanların elinde idi. 1516 yılında müşterek tımarların sayısı 15'e düşmüştür. Bu tımarlardan 4'ünü Müslüman ve gayrimüslimlerin ortak tasarruf ettiği görülmektedir. Bu durum aynı tımara tasarruf eden kardeşlerden bazılarının Müslüman olduklarını düşündürmektedir. Görüleceği üzere ilerleyen tarihlerde de müşterek tımar içerisindeki Müslüman oranı artmıştır. Elbette bu tek başına yeterli bir delil değildir. Nitekim vefat eden Müslümanların mahlûl bıraktığı tımarların da doğal olarak oğullarına müşterek devrolunabileceği izahtan varestedir. 1524'te müşterek tımarların sayısı 35'e yükselmiştir. Müslümanların bu tarihte müşterek tasarruf ettikleri tımar sayısı 30 iken bunlardan yalnızca 4 tanesi gayrimüslimlerin elinde idi. Bunun yanında 1 adet tımarı müslim-gayrimüslim müşterek tasarruf ettiği görülmektedir.

1524 yılında dikkat cezbeden bir diğer husus da tımarların mültezimlere maktu' olarak verilmesidir. Bu tarihte 177 tımarın 78 âdetinin iltizam bedelleri ayrı olarak kaydedilmiştir.

1560 yılına ait bir icmal müstahfızan defterinde Semendire Sancağı dâhilinde tımar tasarruf eden muhafızların kaydı bulunmaktadır. Bu muhafızlar Semendire ve

---

⁸⁴⁴ Mithat Sertoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri", *VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961)-Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1967, s. 284.

Sirem sancaklarında görevli iken tasarruf ettikleri tımarların tamamı Semendire Sancağı dâhilindedir.

Tablo 71: 1560 Tarihinde Semendire Sancağı'ndaki Muhafız Tımarları⁸⁴⁵.

Kale İsmi	Muhafız	Toplam Gelir
Semendire Kalesi	244	321.844
Belgrad Kalesi	268	397.371
Havale Kalesi	20	33.089
Hisarlık Parkanı	39	58.150
Koyluç Kalesi	90	132.470
Hıram Kalesi	77	112.480
Güvercinlik Kalesi	82	121.238
Kuçayna Parkanı	34	51.490
Resava Kalesi	44	65.665
Ujiçe Kalesi	34	51.199
Sivricehisar Kalesi	24	35.653
Sokol Kalesi	19	26.345
Magliç	10	13.256
İslanikamen (Sirem)	198	113.966
Varadin (Sirem)	93	129.706
İlok (Sirem)	284	237.760
Toplam	1.560	1.901.682

Yukarıdaki tabloda da müşahade edilebileceği üzere sancak gelirlerinin önemli bir kısmı muhafız tımarlarına ayrılmıştır. Bu tarihte sipahi tımarları ve sancakbeyi hasları ile ilgili bir malumat olmadığı için muhafız tımarlarının bunlar içerisindeki nispeti hakkında bir tespit yapılamamaktadır. Ancak sancak gelirlerinin toplamda 3.456.522 akçe olduğu düşünüldüğünde muhafız tımarları bu gelirin yaklaşık %55'ine denk düşmektedir. Bu durum bize sancak gelirlerinin önemli bir kısmını muhafız tımarlarına taksim edildiğini göstermektedir.

3.1.2. Vakıf Topraklar

Bali Bey b. Yahya Paşa Evkafı

Semendire Sancağı'nda bulunan bu vakıf Semendire sancakbeyliği görevinde bulunan Bali Bey b. Yahya Paşa'ya aittir. Vakfa ait mülkler Resava Nahiyesi'nde

⁸⁴⁵ COA, TT 330.

bulunmaktadır. Gerçekte bu vakıf toprakları bu tarihte mülk olarak kaydedilmiştir. Daha sonra Bali Bey mülk topraklarını vakfetmiş olmalı ki 1560 tarihli defterde evkâf başlığı altında verilmiştir. Padişahların Rumeli’de akıncı beylerine birtakım arazileri temlik ettikleri bilinmektedir. Ancak bu mülkiyet toprağın tasarruf şartlarını içermemektedir. Mâlikâne sahipleri toprağın çıplak mülkiyetine yani rakabesine sahiptirler. Toprağı ekip biçen reaya mülkiyet sahibine şer’î vergilerini ödemektedir. Bir müddet sonra mâlikâne sahipleri mülkü olan arazilerin gelirini yaptıkları herhangi bir hayır eserine gelir olarak vakfetmektedirler. Böylece vakıf araziler ortaya çıkmaktadır. Reaya vakfa mâlikâne hissesi adı altında bir vergi ödediği gibi tımar sahibine de divanî resimleri ödemektedir. Tahrir defterlerinde bu duruma *iki baştan tasarruf* denmektedir⁸⁴⁶.

Resava Nahiyesi’nde bulunan vakıflarla ilgili ilk bilgiler 1524 yılına ait defterde bulunmaktadır. 1524’te vakıf geliri olarak 1 karye, 4 mezraa kaydedilmiştir. Söz konusu karyede hariç-ez-defter kaydı bulunuyor. Dolayısıyla karye vakıf topraklarına bu tarihte eklenmiştir. Bu tarihte vakıf ile ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca karye ve mezraaların konumları ve yekûnları kayıtlıdır⁸⁴⁷.

Tablo 72: 1524 Yılında Resava Nahiyesi’ndeki Bali Bey b. Yahya Paşa Evkafı Gelirleri

Birim	Hasıl
Karye-i Pojarofça (Eflak)	2500
Mezra'a-i Klanovik tâbi'-i Pojarofça.	310
Mezra'a-i Kuçiçe	110
Mezra'a-i Gorikovaç	300
Mezra'a-i Prejan	232
Toplam	3.452

1530 yılına gelindiğinde yukarıda bahsi geçen Kuçiçe Mezraası kayıtlarda yer almamakla birlikte geriye kalan mezraaların tamamın karyeye dönüşmüştür. Bu tarihte vakfın toplam hasılı 42.334 akçeye yükselmiştir.

Tablo 73: 1560 yılında Resava Nahiyesi’ndeki Bali Bey b. Yahya Paşa Evkafı Gelirleri

⁸⁴⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller: Mâlikâne-Divânî Sistemi”, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, İstanbul 1980, s. 153.

⁸⁴⁷ COA, TT 135, s. 90.

Karyeler	Müslim Muaf	Müslim Gayr-i muaf	Müslim Mücerred Gayr-i muaf	Gayri Müslim	G.Müslim Mücerred	Kıpti (Müslim)	Hasıl
Pojarofça	56	29	5	91	15	6	18.617
Gorikovaç	-	-	-	63	10	-	12.812
Klanovik	-	-	-	31	10	-	3.707
Prejan	13	1	-	8	1	-	1.598
Asiyab 15 Bâb	-	-	-	-	-	-	5.600
Toplam	69	29	5	193	36	6	42.334

Vakfa bağlı topraklarda yaşayan Müslüman ve halk muaf ve gayr-ı muaf olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Muaf Müslüman halktan cizye vergisinin maktu alındığı kayıtlara yansımıştır. Bunun yanında bölgede 6 kişilik Müslüman bir Kıpti cemaati de bulunmaktadır. Arazi gelirlerinin dışında vakfın gelirleri arasında 15 bâb değirmen bulunuyordu. Bu değirmenin yıllık getirisi 5.600 akçeydi.

Mehmed Paşa b. Yahya Paşa Evkafı

Mehmed Paşa önceki bölümde adı geçen Bali Bey'in kardeşidir⁸⁴⁸. Kendisi daha önce Semendire ve Bosna sancakbeyliği görevini üstlenmiştir. Semendire Sancağı'nda bulunan vakıf arazileri Belgrad Kazası dâhilindedir.

Tablo 74: 1560 yılında Mehmed Paşa b. Yahya Paşa Vakıf Arazisinin Gelirleri

Karye	Müslüman	Gayrimüslim	Primkür	Çiftlik	Bendegân	Hâsıl
Miryeva	8	27	1	2		11.067
Gorna İslaniçe	1	27				6.503
Dolna İslaniçe	8	19		1		6.213
Vişniça	9	8			10	13.682
Bağ (Hariç)						1.810
Hâsıl Hariç						8.732

⁸⁴⁸ Aleksandar Fotić, "Yahya Paşa-oğlu Mehmed Pasha's Evkaf in Belgrade" *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Vol. 54 (4), 2001, s. 440.

Mahsul-i beytü'lmâl ve mâl-ı mefkûd kary-i mezbûr ve Gorna ve Dolna İslaniçe ve Vişniça fî sene						600
Mahsûl-i Yava ve Kaçgûn-ı evkâf-ı mezbûr fî sene						575
Mahsul-i 'adet-i ağnâm-ı kurâ-i mezbûr						300
Bâd-ı hevâ ve resm-i 'arûs ve cürm-i cinâyet fî sene						455
Toplam	26	81	1	3	10	49.937

Vakfın 49.937 akçelik gelirlerini 4 adet karye, 2 adet bağ ve burada yaşayan ahâlinin vergileri oluşturmaktadır. Vakıf arazisinde 26 müslüman, 81 gayrimüslim 1 primkür, 2 çiftlik sahibi ve 10 bendegân oluşturmaktadır. Burada bendegân olarak kaydedilenler hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Muhtemelen bu kişiler vakfa ait arazilerin işletilmesinde köle olarak kullanılıyorlardı.

Tablo 75: Semendire Sancağı'ndaki Tımarlı Sipahiler ve Tımar Hâsılları

1476		1516		1524		
Tımar Sahibi	Hâsıl	Tımar Sahibi	Hâsıl	Tımar Sahibi	Hasıl	İltizam bedeli
Vukaşın v. Radiç	Şenletmek için	Mustafa v. Doğan	3061	Vuk Jaki	1829	
Yuvan v. Radosal	100	Divane Ahmed	5994	Yusuf -Ferhad	7013	8000
Vukosav v. Rodovine-Olivır v. Kobrtkov?	200	Knez Bogovaç	4917	Ferhad Voyvoda	15623	17334
Raşa v. Obrad ve Radoslav v. Uladkov	200	Mihal v. Boogovaç	1153	Davud ve Yusuf	10000	
Corci - Radiç v. Ogleş	200	Marko v. Vuksan	1235	Mustafa Müslim-i nev	5000	
İstikov ve İstapan ve Boja ve Dragol enbâ-i Vukaşın	200	Mehmed v. Kişi?	5015	Şadî	4100	
Dimitri ve Radivi v. Dobrosal	200	Yusuf v. Karahisarî	2912	Kara Sinan ve Mehmed nev Müslim	21058	
Radosav ve Vuçik	250	Bali v. Yusuf	5163	Hasan bin Dizdâr Mustafa	5942	
Radovan ve Vitomir	250	Üveys v. Murad	3321	Kurd	4478	5263
Damyas ve Radoslav ve Radiç ve Ramiçe ve Radohne	250	Mehmed v. İskender	3098	Hasan Voyvoda	5990	
Ahmed Bey bin Kasım Bey	300	İskender Lomniçe Ser'asker	4003	Şaban	6377	
Dimitri ve Pesriş? Uladsav(Mürde)	300	Mehmed v. Koçu el-Kâtib	1633	Divâne İbrahim	4023	5999

Rahovi birâder-i Nikola topçu	300	Sinan Ağa Ağa-yı 'azebân-ı Semendire	4832	Divâne Mustafa	6243	
Radin ve Radovine ve Dobrovi enbâ-i İstoykov	317	Radosav v. Knezik	1367	Cafer Voyvoda	3445	
Tani? Mehmed	320	Bosnalı Cafer	1709	Bayezid	2248	3034
Radiç ve Radivi v. Dragoş ve Şoşmay v. Balna	370	Mustafa-i İskenderiye	2920	Mehmed	3549	3600
Radosav v. Nikola	375	Reis İbrahim	3409	Yakub v. Hacı Veli	3784	
İstikov v. Ulayko ve Rayline	375	Radovine v. Knez Bogovaç	1171	Dursun ağa-i 'azebân-ı kal'a-i Semendire	4274	4800
Nasuh bin Mustafa Bey	400	Hasan v. Abdullah	2598	Tımar-ı ( )	3519	
Yuvan b. Vovin-Radaş b. Vukosav	400	Cafer v. Dizdar Hızır	2655	Reşid Ali	3714	3758
Radovan v. Krapal ve Uladsav(Mürde) ve İstapan ve Petri	400	Dizdâr-ı kal'a-i Semendire	1733	Cafer Voyvoda	6407	7999
Yovan v. Brinik	429	Marko v. Radosav	2408	Hacı İsa	7096	
Gorkov ve Batal ve Radiç bin Batal	432	Mehmed v. Hüseyin Voyvoda	2246	Mehmed b. İlyas	1950	
Radosav v. Mavir	456	Radosav v. Kuzma	1705	Dursun Ser 'azebân-ı kal'a-i Semendire	2173	
Bugosav v. Petri	460	Abdullah v. Kurt Feragat etdi.	2774	Mehmed	3948	
Kasım b. Yabla?	473	Alaüddin el-Kâtib	6199	Reis İbrahim	4203	

Ulaykov v. Novak ve Groviše v. Gork	480	İbrahim v. Halil	3132	Hüseyin	1676	
Nikola Kalivir	491	Derviş v. Mehmed	1628	Ali	4015	4156
Bojdar ve Bransav ve İstegan enbâ-i Braçaç	500	Kasab Ahmed	5204	İbrahim b. Ali	2639	2980
Ogleş Kalivir	508	İstegan v. Marko	1105	Ali b. Hüseyin	2221	2980
Radosav-Radovan	526	Petre v. Yovan	1194	Beşlu Ali	3217	4600
Radman v. Vovin	577	Marko v. Bogdan	1495	Hüseyin	3935	
Yusuf b. Balaban damad-ı Aslıhan	620	İsotko v. Bratko	2134	Mustafa	1883	
Dobrovi v. Vuk	626	Hasiç	3570	Markonoti	1546	
Batya V. Radiç	684	Abdurrahman	4924	Hasan	4355	
Şirmerd birader-i Niko	725	Mahmud Voyvoda	4297	Mustafa ve Durak Ali	1478	1826
Malkov v. İvaniş	746	Ali	1171	Şehsuvar za'im	4001	5994
Ayaş? Muhtedi	778	Mehmed v. Kör Ali	3627	Ferhad Voyvoda	5512	
Yovan Sicik?	854	Mustafa ve Durak	1827	? Batik	3754	
Radaşin v. Vovin	889	Kıyad v. İnehan	2164	Mustafa Voyvoda	324	
Kaya b. Süleyman	906	İskender v. Kurt	1229	Hamza bin kâtib-i Bali	3167	
Mihal v. Çağatay ve Rabin v. Radi ve Radiç birâder-i mezkûr.	934	Hüseyin	1765	Rüstem	1939	
Yusuf Divane	937	Mehmed v. İbrahim	855	Ferhad	3677	4460

Vuk Bobovik	946	İlyas v. Mehmed	1728	Cafer v. Mahmud	2647	
Radosav v. Radiç	1007	Hasan v. Hamza	2225	Kara Gazi	4098	
İstapan v. İsnek	1020	Mustafa	2668	Ayu Sinan	2070	
Nikola Nimolik	1050	Yusuf	2889	Mustafa b. Mahmud	3626	
Lazar	1051	Hasan Çelebi v. Dizdar Ahmed	4926	Peyami b. İskender	3523	
İstapan v. Vuk	1069	Mustafa 'an 'azebân-ı Koyluç	2221	Ferruh ve Balaban	5088	
Şahin	1076	İskender v. Mahmud	2198	Mustafa bin Murad	2625	4600
Ulaykov v. Zabşo?	1112	Yovan Prebek	3270	Hamza b. Ali	2273	4200
Radiç v. Batal	1121	İsa	2199	Petroki	1259	1290
Gora Dolik	1131	Mojin	2155	Nasuh b. İbrahim	1657	2527
Hoşkadem bin Abdullah	1134	Petre v. Vuk	1491	Nasuh	2051	2593
Miloş v. Radivi	1165	Hasan merdüm-i? Bali Bey	3337	Ali	2293	
Radosav v. Vuşkov	1180	Kara Hamza merdüm-i Bali Bey	6251	Vuk Prebek	1345	1642
Vovin v. Bodmir	1214	Nikola	2086	Yovan v. Raya	3097	
Maçukat v. İstalak	1238	Yovan v. Vilk	2981	Mehmed	2369	
Hızır bin İlyas	1287	İstapan	391	Mehmet b. Ömer	5347	
Yusuf Anbarcı	1290	Cafer v. Mahmud	2443	İskender Lomniçe	2855	4803

Mehmedî Solak	1307	Baba ve Durak v. Küçük Veli	4634	Zeynel	2240	2720
Tanrıvermiş	1310	Mustafa v. Hüsam	10808	Divane Sefer	4768	5800
Radiç v. Livovi	1312	Rüstem birader-i Hasan	13060	Rayan	2221	
Radovan v. Radosav-Boğdan Bilosav	1323	Delu Kaya	6086	Ataullah Çelebi Kâtib-i ?? Rumili ve Hasan b. Mahmud	14987	
İlyas Divane	1337	Todor v. Dimitri Bakik	2398	Silahdar Hamza	6191	
Vukosav v. Radkov	1349	Pak ve Manol ve Kominin evlâd-ı Bogdan	4585	Divane Yovan	4152	5000
Yuvan Resnik	1355	Ali Voyvoda	6744	Ahmed b. Cemşid	13605	
Markov v. İstepan	1363	Mahmud	14538	Divâne Novak ve Radiç v. Komanik ve Divane Vuk ve Yovan Kovik	20221	
Todor-Nikola	1404	Hasan	4824	Murad Voyvoda	10287	
Yusuf b. Süleyman	1431	Ferruh	5124	Hacı Abdi	3579	3935
Radonya v. Viçkov	1439	İlye	1648	Davud Voyvoda	3300	4346
Malko v. Milat ('an tahvîl-i Uladvi)	1452	Petre v. Nikola	2107	İskender	7000	

Olivir v. Markov	1453	Yovan el-Kâtib	3683	Gora ve İcvitkov ve Gora v. İladin ve Vuk Vrad	20000	
Bahadır müslim nev Veled-i Paul Glovcik	1530	Şadi v. Kılıç	5012	Musa v. Hüseyin	2444	2500
Pîr Ahmed bin Nasuh	1549	Raya v. Pak	2928	Hüseyin birader-i Rüstem	12252	19243
Uladkov Bojanivik	1549	Hızır v. Musa	1290	Nasuh birader-i Ali Çelebi Niş	6358	
Timurhan ve Hoşkadem	1570	Süleyman Çelebi ve İstiko Prebek ve Lazar Prebek	15959	Hızır	4537	
Mustafa Bey	1607	Hızır Bali Ağa-yı Beşlüyan-ı Semendire	5290	Kurd	5651	
Hüseyin bin Timurtaş	1651	Hüseyin Bey birâder-i Rüstem Bey	15747	Mustafa b. Kral Hızır	906	
Mehmed Yeniçeri	1659	Hrak v. Yanni	3164	Hüseyin	2320	2712
Gorak v. İstikov	1666	Veli v. Osman el-Kadı-i ?	4910	Divane Ahmed	5039	
Hamza İznepollu	1696	Ali v. Kadı Osman	5909	Hasan	1574	3435
Şirmerd-i Filibe	1718	Ahmed Çelebi b. Emin Mahmud Bey	13114	Hüseyin ve Hasan	3445	5983
Mustafa v. İnbek	1719	Petre v. Dimitraşin	1732	Karagöz b. Kasım	4724	10486
İnbek	1784	Yovan v. Dimitraşin	2425	Hızır	2813	

Maloşat bin Radiç ve Radovi bin İstaykov	1799	İsa Bali Voyvoda-i Semendire	17272	Kurd	4170	
Bazdârân	1950	Mustafa v. Kral Hızır	2579	Halil	1750	2049
Yakov Majik	1970	Umur	1889	Hasan ve Cafer bin Hasan	2629	3197
Yusuf Dellak	1973	Yahşi	4021	Yusuf ve Kasım bin Karagöz	10909	
Mustafa Bey Çaşnigir	1992	Sinan Çavuş	5794	Hasan	4334	6500
Bratoş-Uladsav-Kragovi enbâ-i Ulaykov	1993	Sinan Kethüdâ	6095	Yusuf	3358	
Şirmerd	2004	İlyas Subaşı merdüm-i Yahya Paşa	8344	Mehmed	4323	
Mahmud Fakih	2014	Piri birâder-i Kâtib Ali	2103	Ali b. İlyas	1775	
Mahmud ve Ali veled-i Arnavud Şahin	2064	Mevkufçu Hayreddin ve İstepan birâder-i Yovan	10540	Süleyman b. Ferman	1861	2000
İbrahim b. Timur	2064	Hasan	3440	Veli Voyvoda ve Timur	10129	
Yunus b. Mehmedi	2084	Yardım? v. Ali	2863	Marko v. Dimtiri	1406	
Şirmerd-i Ustrumca	2132	Kaliniç ve Petre v. Vuk	4450	Mehmed bin İbrahim ve Yoldaş b. Ferid	5985	
Ali Niğbolî	2173	Mahmud v. Tatar Mehmed	1310	Yusuf ve Murad b. Yusuf	11446	

Süleyman bevvâb-ı kal'a-i Resava	2256	Mustafa v. Mahmud	1005	Mustafa b. Kriva?	1105	631
Aydın v. Ahmed	2266	Hamza v. Abdi	4972	İlyas b. Yusuf	2597	3200
Kıraç Yeniçeri	2335	? Bin Abdullah ve Şadi bin Abdullah merduman-ı Yahya Paşa	12208	Katib Abdi	3382	
Vuk	2344	Marko v. Radosav-İstoyan damad-ı Marko- Deyan v. Radosav		Mihayl v. Dimitri	2214	
Nikola v. Radin	2506	Mani v. Yovan, Mirce v. Yovan, İstoyan v. Yovan, Dobrovi v. Yovan. Maskar		Dizdâr	3184	
İstepan ve Marko	2507	Petre v. Yovan, İstoyan v. Radohne, Radohne peder-i O, Niko v. Radohne, Radosav v. Radohne		Kethüda	1672	
İsmail Köşiç	2548	Dimitri v. Milovin, Marko v. O, Radivi birader-i Milovin, Bogdan v. Radivi, Miladin v. Radosal, Petre v. O, Marko v. O, Radosal birader-i O, Todor v. Radohne, İstoyan birâder-i Todor.		İmam-ı Magliç	1400	
Hızır bin Balaban	2576	Mata	150	İbrahim ve Ali	1400	
Radosav v. Goraşin	2583	Hamza v. Muhammed	4010	Ahmed b. Ali	1475	
Ali Bin Mehmed	2589	Hasan v. Cayş	2777	Tımar-ı ( )	1400	

Hüseyin b. Hasan	2606	Dimitri v. Vukas	1478	Ferhad Voyvoda	6608	8334
Şahin	2641	Şirmerd ? ve Lutfi	14251	Hasan	6459	7392
Tatar Murad	2688	Musa v. Ali	2831	Bali Sucu Başı ve Mehmed	13088	
Janukov v. Radiç	2793	Mehmed	2778	Hrak v. Bakik	4060	
Kadı-i Rudnik	2816	Yovan	2233	Mehmed	2232	
Tımar-ı ( )	2816	Dizdar Hamza	3303	Mustafa Voyvoda ve Murad	10697	17144
Saruç Topçu ve Pesriş? Hıdır.	2864	Kethüdâ Hızır-İsa Hoca-Yakub Topcu-Hızır v. Kul-Kurt v. Hamza-Ömer v. Dizdar-Oruç v. Hamza	10350	Nikola	1806	
İstapan v. Dubçin	2900	Hamza b. Kethüdâ-Kaya v. Hızır-Ahmed v. Hamza	4445	Yusuf ve Dimtiri v. Raya	6685	
Doğan Sipah	2933	İsa Bali v. Hüseyin	1436	Musa Voyvoda	3566	4300
Tatar Griçik	2988	Yovan Hamrik-Kurt v. Mahmud-Mîr Ahmed birâder-i Kurt	442402	Tımar-ı ( )	630	1473
Karagöz Bey	3000	Hacı Veli	10300	Cafer b. Mehmed ve Mahmud ve Gregor Kırılagor	6904	
Ali bin Bahadır	3021	Hasan Bin Abdullah	5060	Türk Mihal	4905	10000
İsmailzade	3053	Marko v. Dimitri	2152	Petri	8655	8985
Nikola v. İstapan	3068	Knez Nikola v. Radivi	2996	Mustafa	3560	

Hamza ve Hüseyin v. Ramazan	3118	Nikola v. Breka	2203	Şaban	5402	
Radohne v. Truman	3162	Knez Miloško	1500	Arif bin Halil Bey	4215	
Durmuş b. Hasan	3175	Mehmed v. Abdullah	6028	Mevlânâ kadı-i Braniçeva	6260	
Burak ve İnebek v. Balaban	3203	Bosna Hamza	4271	Kapudan-ı Güğercinlik	1500	
Radosav v. Olivir-Olivir bin Todor-Vin bin Gork	3333	Hüsrev	3514	Keşişân-ı Ravaniçe	870	
Ak Bıyık Umur	3334	Grovovin v. Manko?	1721	Krin? V. Stepan, Yovan v. Nik, Rabiziv? birader-i o, Nikola birader-i o, Yovan v. İvladsav, İstepan v. Yovan, Bojko birade-i o, Todor v. İvladsav, Radov v.	5 baştina	
İstepan Majik	3362	İsa Bâli v. Kasım Çavuş.	5989	Nikola v. Petko ve İstepan birader-i o	1 baştina	
Mahmud	3424	Puşko v. Damyan	1473	Mirâhur Hüseyin	4497	5049
Yusuf b. Ahmed	3455	Tımar-ı ( )	10418	Ali-Ferhad-Nasuh-Mustafa Ser Bevvâbin- Murad Voyvoda	21134	28434
Ahmed bin Hızır	3528	Prebek	1988	Ferhad	4997	7753
Kadı-i Srebreniça	3606	Kadı-i Braniçeva	6354	Mustafa b. Timur-Hasan	4947	

Buzcu Ahmed	3657	Oruç b. Abdullah	6167	İbrahim Kethüda	2280	5025
İstikov Hobes Babiç	3730	Yovan v. Roşmir	3815	Ali Divane	2319	4000
Radoş v. Babas	3773	Knez Roşir	2848	Yusuf	2606	3263
Balaban Belgradî	3843	Hüseyin b. Abdullah	5995	Yoldaş	4040	6180
İstapan ve Radosav v. Vukimir	3917	Doğan ve Dursun	2227	Zeynüddin Ağa ve Mehmed	9660	
Markov v. Bukorayıç-Nikola	4131	Marko v. Todor	1200	Murad	2978	4097
Kara Hacı	4147	Nikola v. Radohne	1519	Yunus - Mehmed b. Davud	8662	8784
Musa İliçe?-Osman-İbrahim	4170	Habib v. Karagöz	1897	Şehsuvar	6743	7312
İsa bin Ser'asker	4175	Nikola v. Mirce	1618	Mehmed b. Mustafa - Mehmed b. Edhem - Hasan b. Kurd	8764	
Yusuf bin Tüfekçi İlyas 'an tahvîl-i Sekir	4259	Derviş Ali	7287	Ali b. ?	2446	
Dimitri v. Bojan	4374	Ali v. Zağanos ve Yusuf v. Boz Ali	5256	Ahmed-Şehsüvar ve Şehridar? Veledân-ı Nasuh	5119	
Tufan? Solak	4381	Mafrâşa?	11300	Beşlü Hüseyin - Mehmed b. Sucu İlyas	9526	
Radovan b. Vukosav	4389	Hüseyin	1543	Mustafa	3450	4950

Kemal	4432	Hızır v. Saadullah? Subaşı	5807	Mahmud merdüm-i Fehad Paşa	6448	
Gora Cabnik - Rayçin v. Veratin	4694	Sinan Subaşı ve Vuk Prebek ve Vigora Prebek merdüm-i Despot	9229	İbrahim merdüm-i Mesih Bey	3975	5990
Petri v. Velimir-Velimir v. Viyoca	4844	Hasan merdüm-i Pir Ahmed Çelebi el-Emin	300	Haydar	6101	7617
İsa v. Timurtaş	4949	Dizdâr-1 kal'a-i Güğercinlik	750	Bayraklu b. Mehmed	1790	2285
Seydi Küçük	5099	Kapudan-1 Güğercinlik	1500	Cafer- Bayezid	7697	
İsa bin Halil	5131	Keşişân-1 Manastır-1 Ravaniçe	1714	Bali b. İnehan-Hüseyin b. Halis	5170	
Yusuf bin Alemdar	5415	Mevkuf	970	Karagöz - Cafer Voyvoda	8000	
Yusuf bin Yakub	5415	Keşişan manastır-1 Ravaniçe	11100	Ataş?	1658	2787
Petak v. Dobraşin ve İvaniş	5445	Keşişân-1 manastır-1 Vibova der kenâr-1 âb-1 Tuna	400	Mustafa b. İskender	5793	6600
Nasuh bin Mehmedi	6022	Hasan v. Kara Kasım	4516	İskender merdüm-i Ahmed Bey mîr livâ-i İskenderiye	4222	5000

Hacı Karagöz	6085	İsmail 'asif?-i Yahya Paşa	6052	Ali	5672	5786
Keşîşân-ı Ravaniçe	6092	Solak Ali Bosna	14754	Ali 'an merdüm-i mevlânâ Abdalmümin	7795	
Kukoz	6364	Sefer Şah v. Silahdar Emre	6489	Hasan	10072	17651
Mevlânâ kad-ı-i Braniçe va	6500	İsa Voyvoda merdüm-i Bali Bey	8370	Ahmed - Durmuş	3878	
Abdurrahman bin Mustafa	6648	Yusuf v. Halil	3985	İsmail	7568	
Yuvan Rodovaç	6778	İne Han v. Oruç	2164	Ali b. Hızır	2016	2033
İshak bin Aynesi	6794	Ebubekir v. Hoca	1928	Hasan b. Haydar	1666	2000
İsmail Yeniçeri ve Derman bin Boğdan	6824	Kemal Çelebi bin Hadi Bey bin el-Merhûm İsmail Bey	17201	Petre Kulagor	10957	12042
Mehmed Bin Balaban 'an tahvîl- i Borovaç	6856	Murad v. Dimitri	1845	Ali b. Abdullah	3287	
Mehmed bin Ömer	6979	Ferhad	6461	Çavuş	6478	
Kemal Küçük	7131	Hacı Murad merdüm-i Sinan Paşa	7754	Mehmed b. İsa	1827	2669
Mustafa Savruk	7273	Şahsüvar v. Ali	6092	Yusuf ser ferrâşin-i Bali Bey	4021	

Muslihiddin	7463	Ali v. Sekban Yusuf	3167	Rıdvan	5271	
İlyas bin Süleyman	7704	İshak v. Yusuf	5990	Mustafa b. İbrahim	4422	5999
Yunus b. Mehmedi	7825	Arnavud Cafer	2761	İnehan-Emir	4320	
Radivi Obranik	7826	Davud Subaşı	10965	Haydar	6369	6822
Mustafa Bey(Dizdâr-ı kal'a-i Magliç)	7830	Ahmed v. Mustafa	3158	Hamza b. Şadi	2299	2422
Muhyiddin	8045	Yusuf v. Tanrıvermiş?	2225	Petri v. Tugovol	3330	
Yusuf Ser'asker-i Yagodine	8551	Kansu el-cündî	4635	Hasan	3889	
Şirmerd Mikasetri?	8810	Arif Çelebi bin Halil Bey	12003	Hüsrev b. Mahmud Subaşı	9050	
Lik v. Vukosav	8899	Hasan v. Mustafa	2808	Cafer	2548	
Yakub Solak 'an tahvîl-i Nasuh	9456	Hüseyin v. Mahmud	2029	Hüseyin b. Timur	9317	10000
Yovan v. Radan	10050	Arnavud Cafer	4124	Cabbar	5488	
Maloga	10246	Derviş	8079	Kurd v. Mahmud	5364	
Kemal Bey Sirozî	10409	Mehmed v. Çomaklu	2513	Yusuf b. Alagöz	3701	
Nasuh bin Mustafa Bey	10492	Kral Hızır	5947	Ferruh - Mirza	11081	
Mustafa v. Seydi Bey	10521	Piri v. Hüseyin	6091	Seferşah	9922	
Yusuf Şeref	10926	Mehmed v. İsa	5816	Pir Ahmed	3577	

Bayram ve Mustafa	12419	Hüseyin	3283	Veli b. Osman Gazi	6180	
İsa Çelebi veled-i Bali Bey ihtimatı? 'an tahvil-i kâdı-yı Semendire	12551	Mustafa v. Dulkadir	3360	Hamza	7274	
İbrahim bin Tüfekçi İlyas	12741	Ali v. Çaçnigir Mahmud	7122	Mehmed b. Ali	2955	3330
Timurtaş	13096	Üveys v. Kasım	2841	Yusuf- Mustafa b. Hamza	4531	5816
İvaz Ser'asker-i Semendire	13099	Yeniçeri Yusuf	9271	Mahmud ser bevvâbîn-i Bâlî Bey	6735	6980
Kızıl Murad 'an hashâ-yı Mirmirân-ı Rumili	13819	Yusuf v. Alagöz	2758	Hüseyin merdüm-i Hürrem Bey Mirmirân-ı Karaman	4921	
Gorak v. Dimitri	16347	Yakub	7655	Cafer v. Hüseyin Voyvoda	4464	
Mehmed Trabzonî	19546	Bektaş ve Mustafa v. Kara Yusuf	5888	Kurd	7512	
	647358	Kasım bin Tugerok?	3450	Şirmerd Tabbah İskender Çelebi el-cüнди- Hüseyin Bosna	10850	
		Pırpır?	2762	Ali Çelebi	6642	
		Mehmed v. Elbistanlı	9195	Mustafa b. Ahmed	2896	
		Çavlo	7320	Hüseyin	3320	3600

		Ali Voyvoda	7008	Piri b. Mehmed	3000	
		Bosnalı İskender	2340	Mirâhur Hüseyin	4497	
		Balı v. Silahdar Hamza	3489	Ali-Ferhad-Nasuh-Mustafa Ser Bevvâbin- Murad Voyvoda	21134	
		Hüseyin Voyvoda	7703	Ferhad	4997	
		Müyesser?	3169	Mustafa b. Timur-Hasan	4947	
		Ali v. Timurhan ve Hamza ve Durmuş	7576	İbrahim Kethüda	2280	
		Murad ser'asker-i Niş ma'a veled-i Şeyh? Mehmed	11374	Ali Divane	2319	
		Kurt Ser'asker-i Semendire	9381	Yusuf	2606	
		Mahmud v. Hekim	6551	Yoldaş	4040	
		Yoldaş	5150	Zeynüddin Ağa ve Mehmed	9660	
		Hazar v. Turgil? Ve Pîr Ahmed	4546	Murad	2978	
		Mustafa v. İskender	6915	Yunus - Mehmed bin Davud	8662	

		Kurt ve Komulu? V. Çeribaşı	4570	Şehsuvar	6743	
		Şahin ve Ali v? Çaçnigir Mahmud	10796	Mehmed b. Mustafa - Mehmed b. Edhem - Hasan b. Kurd	8764	
		Cafer	5085	Ali b. ?	2446	
		Mustafa v. Edhem ve Marko v. Vukosan ve Kurt v. Hızır	5497	Ahmed-Şehsüvar ve Şehridar? Veledân-ı Nasuh	5119	
		Davud Çelebi	23258	Beşlü Hüseyin - Mehmed b. Sucu İlyas	9526	
		Mahmud	11376	Mustafa	3450	
		Can Podor? El-Cündî	5723	Mahmud merdüm-i Ferhad Paşa	6448	
		Kurt v. Mahmud ma'a Ahmed Biradereş?	4514	İbrahim merdüm-i Mesih Bey	3975	
		İbrahim v. Mustafa ve Hasan merdüm-i Süleyman Bey ve Mehmed v. Seferşah	16192	Haydar	6101	
		Mehmed v. Yusuf	5263	Bayraklu b. Mehmed	1790	

		Nişlu Hamza	5527	Cafer- Bayezid	7697	
		Yusuf	4065	Bali b. İnehan-Hüseyin b. Halis	5170	
		Mevkuf	7345	Karagöz - Cafer Voyvoda	8000	
		Kara Ali	6038	Ataş?	1658	
				Mustafa b. İskender	5793	
				İskender merdüm-i Ahmed Bey mîr livâ-i İskenderiye	4222	
				Ali	5672	
				Ali 'an merdüm-i mevlânâ Abdülmümin	7795	
				Hasan	10072	
				Ahmed - Durmuş	3878	
				İsmail	7568	
				Ali b. Hızır	2016	
				Hasan b. Haydar	1666	
				Petre Kulagor	10957	
				Ali b. Abdullah	3287	
				Çavuş	6478	
				Mehmed b. İsa	1827	

				Yusuf ser ferrâşin?-i Bali Bey	4021	
				Rıdvan	5271	
				Mustafa b. İbrahim	4422	
				İnehan-Emir?	4320	
				Haydar	6369	
				Hamza b. Şadi	2299	
				Petri v. Tugovol?	3330	
				Hasan	3889	
				Hüsrev b. Mahmud Subaşı	9050	
				Cafer	2548	
				Hüseyin b. Timur	9317	
				Cabbar	5488	
				Kurd v. Mahmud	5364	
				Yusuf b. Alagöz	3701	
				Ferruh - İmirza	11081	
				Seferşah	9922	
				Pir Ahmed	3577	
				Veli b. Osman Gazi	6180	

				Hamza	7274	
				Mehmed b. Ali	2955	
				Yusuf- Mustafa b. Hamza	4531	
				Mahmud ser bevvâbîn-i Bâlî Bey	6735	
				Hüseyin merdüm-i Hürrem Bey Mîrmirân-ı Karaman	4921	
				Cafer v. Hüseyin Voyvoda	4464	
				Kurd	7512	
				Şirmerd Tabbah İskender Çelebi el-cüнди- Hüseyin Bosna	10850	
				Ali Çelebi	6642	
				Mustafa b. Ahmed	2896	
				Hüseyin	3320	
				Piri b. Mehmed	3000	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİNİ VE SOSYAL YAPILAR

4.1. VAKIFLAR

4.1.1. Semendire Sancağın'da Bulunan Vakıfların Mahiyeti

Arapça'da durmak, alıkoymak ve bağlama manalarını ihtiva eden vakıf kelimesi, esasında bir kişinin dini hassasiyetlerle malının bir kısmını veyahut tamamını ihtiyacı olan kimselere tayin etmesi demektir⁸⁴⁹.

Tarih boyunca birçok devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin teşkilatı içerisinde yer alan vakıf kurumunun sosyal ve iktisadi alanlarda önemli katkıları olmuştur. Türk devletleri içerisinde vakıf çeşitliliğinin en fazla olduğu ülke Osmanlı Devleti'dir. Vakıflar aracılığı ile kurulan camii, medrese, zaviye gibi kurumalar şehirlerin gelişmesinde önemli roller oynamıştır. Hayırseverler kurdukları bu yapıların devamlılığını sağlamak amacı ile buraya sahibi oldukları çeşitli mülklerin gelirlerini bağışlayarak, burada görevli olanların maaşlarını ve yapıların ihtiyaçlarını yıl boyunca karşılanmasını amaçlamışlardır. Bunun için senelik faizin işletilerek vakfa devredilmesi için bir miktar para bağışlanabildiği gibi, arazi, bağ, bahçe, dükkân, değirmen, hamam, kervansaray gibi mülklerin yıllık kirası veyahut buralardan elde edilen gelirlerin mukataa usulü ile işletilmesi gibi birçok yöntem kullanılıyordu.

Semendire Sancağı'nda kurulan vakıf kurumları cami, mescid, hamam gibi kurumların birçoğu bölgenin ele geçirilmesinden hemen sonra fethiştirak etmiş ümera sınıfı tarafından yaptırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu Sırbistan ülkesinde bugüne kadar arşiv kayıtlarında dini, eğitim, sosyal, askeri, ticari, kamu ve sivil mimari alanında Osmanlı döneminde yapılmış 909 eser tespit edilmiştir. Eserlerin günümüze yalnızca 162 adetinin ulaştığını tespit eden bu çalışma, bölgedeki Osmanlı mirasının nasıl bir yıkıma uğradığını gözler önüne sermektedir. Günümüze kadar ulaşan eserlerin önemli bir kısmı 18. ve 19. yüzyıllara aittir. Tespit edebildiğimiz kadarı 16. yüzyıldan yalnızca Niş şehrinde bulunan bir mescidin kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir.

---

⁸⁴⁹ Ziya Kazıcı, *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2014, 33.

Tablo 76: Sırbistan’da İnşa Edilen Osmanlı Eserleri ve Günümüzdeki Durumları⁸⁵⁰

FONKSİYON	YAPI TÜRÜ	ARŞİV KAYITLARINDA TESPİT EDİLEN ESER SAYISI	MEVCUT ESER SAYISI	AYAKTA KALAN ESERLERİN YÜZDESİ
DİNİ YAPILAR	CAMİ	377	35	9%
	TEKKE	66	8	12%
	TÜRBE	13	10	77%
EĞİTİM YAPILARI	MEDRESE	60	5	8%
	MEKTEP	98	2	2%
	DARULKURRA VE HADİS	2		0%
TİCARİ YAPILAR	HAN	75	5	7%
	KERVANSARAY	1		
	BEDESTEN		1	
	ARASTA		1	
ASKERİ YAPILARI	ÇUHA FABRİKASI		1	
	KALE	11	18	
	HİSAR	3	1	33%
	KULE-OCAK	2	4	
	BURÇ	1	2	
	DARPHANE	1		
	BARUTHANE	1	4	
	KIŞLA		2	
	CEPHANE		1	
DEBBOY		1		
SOSYAL YAPILAR	İMARET	9	1	11%
	HAMAM	46	26	57%
	ÇEŞME	86	14	16%
	KÖPRÜ	42	5	12%
	SU KEMERİ	1		0%
KAMU YAPILARI	SEBİL		1	
	HÜKÜMET KONAĞI	2	2	100%
SİVİL MİMARİ	SAAT KULESİ	2	2	100%
	KONAK	10	10	100%
TOPLAM		909	162	18%

Sancağa bağlı kaza merkezlerinde bulunan mahallelere ismini veren camii, mescit gibi kurumlar ekseriyetle Müslümanların yaşam merkezi olmuştur. Bölgede yaşayan Müslüman nüfusunun niceliği kurulan vakıf sayısını da doğrudan etkilemiştir. Burada bulunan camii ve mescitlerin önemli bir kısmının vakıf kayıtları tahrir defterlerinde yer almıştır. Bunların buldukları konumlar ve gelir-gider durumları aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

⁸⁵⁰ Mehmet Zeki İbrahimgil, “Sırbistan’da Osmanlı Mimarisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, vol. 9/10, 2014, Ankara, s. 660.

4.1.1. Semendire Kazasında Bulunan Vakıflar

4.1.1.1. Mescid Vakıfları

4.1.1.1.1. Mehmed Bey v. Minnet Bey Mescidi

Minnetoğlu Mehmed Bey Semendire Sancağı'nın ilk sancakbeyi olarak bilinir. Burada bir vakıf kurmuş ve vakfın gelirlerinin bir kısmını Semendire Kalesi'nde bulunan mescidin giderlerine sarf edilmek üzere bağışlamıştır. Vakfın gelir kalemlerini kale varoşunda bulunan hamam, başhane ve dükkân kirası ve sancakbeyi evinin kira geliri oluşturmaktaydı. 1516 tarihinde bu vakfın gelirleri 16.660 akçe idi.

Mescidin gideri için ayrılan miktar imam, müezzin ve mescidin çeşitli ihtiyaçlarını oluşturuyordu. Bu tarihte caminin giderleri için 1.662 akçe harcanmıştır. Vakfın baki kalan geliri ise 14.798 akçe idi⁸⁵¹. 1523'te bu vakfın gelirleri 9.572 akçeye düşerken giderlerden sonra kalan miktarın Konuş'ta olan imaretine sarf olunması gerektiği kaydedilmiştir⁸⁵². Vakfın giderleri arasında yer alan imam ciheti 3 akçe iken, müezzin ciheti, 1,5 akçedir. Mescid için alınan hasır, mum ve yağ'ın aylık masrafı ise 7 akçeye tekabül ediyordu. 1516 ve 1523 yılında bu gider kalemleri değişmeden aynı kalmıştır.

1524'te bu vakfın gelirleri 18.696 akçeye çıkmıştır. 1.604 akçe gideri düşüldükten sonra kalan 17.094 akçe miktarının yine Konuş'ta olan imaretine sarf olunması istenmişti⁸⁵³. Burada giderler hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir.

4.1.1.1.2. Mahmud-ı Ohrilu Mescidi

Bu mescid Semendire Kalesi'nin varoşunda inşa edilmiştir. Vakfın gelirlerini kale varoşunda bulunan 16 bâb dükkân geliri ve 1 bâb hücre kirası oluşturmaktadır. 1516 yılında bu dükkânlardan elde edilen kira geliri 2.460 akçe idi. Vakfın giderini ise mescidin imam, müezzin gibi görevlilerinin yevmiyeleri ve dükkânların zemin mukataaları oluşturuyordu. Vakfın gideri olan 1.440 akçe düşüldükten sonra geriye kalan 1.020 akçe

⁸⁵¹ COA, TT 1007, s. 413.

⁸⁵² COA, TT 978, s. 154.

⁸⁵³ COA, TT 135, s. 123.

vakfın mütevellisinde mahfuz olmak ve vakfın rakabesine kullanılmak üzere bırakılmıştır⁸⁵⁴.

4.1.1.1.3. Tuzcu Şirmerd Mescidi

Semendire Kalesi'nde bulunan mescidin vakfının geliri 1516'da 2.760 akçedir. Vakfın dükkân gelirlerini kale içinde bulunan 5 adet dükkân kirası, 6 adet hücre kirası ve bunların üzerinde yer alan 6 adet hücre kirası, kale varoşunda bulunan 9 dükkân kirası geliri oluşturuyordu. Ayrıca mescidin civarında bulunan 8 arşın uzunluğunda 5 arşın genişliğinde bir arazi de vakfın gelirleri arasında bulunuyordu.

1516 'da vakfın gelirleri arasında bir adet bağ bulunmasına rağmen şer'i usule aykırı alım yapıldığı için vakfın gelirleri arasından çıkarılmıştı⁸⁵⁵. Gider kalemleri içerisinde yer alan imamın yevmiyesi üç akçe iken, günlük Kur'an'dan bir cüz dahi okuması istenmişti. Müezzin maaşı için günlük 2 akçe tayin edilirken, mescid için gerekli olan hasır ve yağ için aylık 10 akçe ayrılmıştı.

1523 yılında vakfın gelirleri oldukça yükselmiş ve 6.172 akçe olmuştur. Bu tarihte vakfın gelir kalemleri arasına daha önce vakıf gelirlerinden çıkarılan bağ arazisi dâhil edilmiştir⁸⁵⁶. Ayrıca vakıf gelirlerinden hâsıl olan kâr ile satın alınan bir evin yerine iki adet dükkân daha yapılarak kira geliri elde edilmişti. Defterdeki verilere göre mescid imamının maaşında yükseliş yapılırken müezzinin maaşı aynı kalmıştır. İmam yevmi 5 akçeye yükselirken, müezzinin maaşı yevmi 2 akçede sabit kalmıştır. Ayrıca gider kalemleri arasında yer alan mum için senelik 128 akçe hesaplanırken, ek olarak vakfın mütevellisi için yevmi 2 akçe tayin edilmiştir. 1524 yılında vakfın geliri 6.004 akçe iken vakfın gideri için 3.776 akçe olarak hesaplanmış ve böylece vakfın net geliri 2.228 akçe olarak hesaplanmıştır⁸⁵⁷.

⁸⁵⁴ COA, TT 1007, s. 414.

⁸⁵⁵ "Zemîn-i bağ despot çukuru demekler meşhurdur. Satun alup vakf eylemiş. Elinde hücceti vardır deyu defter-i 'atıkde kaydolunmuş. Arazi-i 'öşriyenin satulub alınması şer'ân câ'iz olmadığı sebebden defter-i cedide sebt olunmadı.", COA TD 1007, s. 415.

⁸⁵⁶ COA, TT 978, s. 153.

⁸⁵⁷ COA, TT 135, s. 124.

4.1.1.1.4. Hoca Bali Mescidi

Semendire Kalesi'nde Hoca Bali adında iki adet Müslüman mahallesi bulunuyordu. Bu vakıf bu mahallelerde bulunan mescitlerin gideri için kurulmuş olmalıdır⁸⁵⁸. 1516 yılında vakfın geliri 4.350 akçe idi. Vakfın gelirlerinden imama beş vakit namaz karşılığında 3 akçe ve cüz okuması karşılığında 2 akçe yevmiye ve müezzine de yevmi 4 akçe ve cüz okumaları karşılığında da yevmi 2 akçe veriliyordu⁸⁵⁹.

1523'te vakfın gelirleri yükselerek 4.935 akçe olmuştur. Ancak giderler yükseldiği için Hoca Bâli'nin Edirne'de bulunan diğer vakfının gelirlerinden bu vakfa takviye yapılmıştı. 1524 yılı tahririne göre bu vakıftan 1.768 akçe ek olarak buraya aktarılmıştır⁸⁶⁰. Bu tarihte vakfın gelirleri 4.932 akçe olduğu görülür⁸⁶¹.

4.1.1.1.5. Dizdar Mustafa Mescidi

Semendire Kalesi'nde dizdârlık görevi ifâ eden Mustafa Bey tarafından kurulan bu vakfın 1516 yılında gelirlerini yalnızca bir adet dükkân kirası geliri oluşturuyordu. Dükkân kirasının geliri aylık 25 akçe olmak üzere yıllık 300 akçeye tekâbül ediyordu. Bu gelirin Semendire Kalesi'nde bulunan mescidin imamının şart-ı vakf üzere tasarruf etmesi istenmişti⁸⁶².

4.1.1.1.6. Hacı Veli Mescidi

Semendire Kalesi'nde yer alan bu mescid ilk defa 1523 yılı tahrir defterinde geçmektedir. Vakfın toplam hâsılı bu tarihte 26.350 akçedir. Vakfın gelir ve gider tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 77: 1523 Yılında Hacı Veli Mescidi Vakfının Gelir-Gider Tablosu⁸⁶³

Gelir		Gider
Nakid Akçe 160.000. Rayiç kıymet	20.000	Cihet-i imâm ve Hatib ma'a sarf fi yevm 8
Dekâkîn bâb 33. Minhâ mevcûd bâb 30. Der- varoş Karbânsaray bâb 1, fi sene ma'a Karbansaray	8.000	Cihet-i mü'ezzîn ma'a sarf fi yevm 5

⁸⁵⁸ Semendire'de olan mescidler masârifine sarf olunur. *COA TD 1007*, s. 199.

⁸⁵⁹ *COA, TT 1007*, s. 415.

⁸⁶⁰ *COA, TT 135*, s. 124.

⁸⁶¹ *COA, TT 135*, s. 155.

⁸⁶² *COA, TT 1007*, s. 416.

⁸⁶³ *COA, TT 978*, s. 151.

Çayır kıt'a 1. Der kenâr-ı âb-ı Morava ? dimekle meşhur ve ma'rûfdur. Hasıl fi sene	50	Cihet-i kayyum fi yevm 1
Bostan dönüm 20. Der varoş-i kal'a-i Semendire. Der kurb-i çayır-ı dizdâr-ı kal'a-i Semendire. Der ? hâlidir.		Cihet-i mu'allim ma'a sarf Fî yevm 3
Bağçe kıt'a 1. der kenâr-ı âb-ı Tuna. Hasıl	200	Cihet-i sarf-ı hububât nevbet? Fî yevm 2
Asiyâb 1 hacer. Nîm sal. Der karye-i Kuruşeva. Hasıl fi sene 100	100	Be-cihet-i hasır-ı mescid ve mu'allimhane Fî sene 10
		Be-cihet- şem'-i mescîd ve mu'allimhane fi yevm 1
		Be cihet-i tohm fi yevm 6.
		Be-cihet-i nan fi yevm 5
		Be-cihet-i nemek fi yevm 1.
		Be cihet-i gendüm fi yevm 1
		Be-cihet-i piyâz, nohud ve sir fi yevm 1
		Be-cihet-i Erz fi sene 460.
		Be cihet-i 'ades ve yevm-i 'aşura fi sene 300
		Cihet-i tabbah Fî yevm 2.
		Cihet-i şâkird-i tabbah fi yevm 1
		Cihet-i ferrâş fi yevm 1
		Be-cihet-i hime fi sene 700
		Be-cihet-i çalı fi sene 100
		Be-cihet-i tuz fi sene 240.
		Cihet-i tevliyyet fi yevm 8.
		Cihet-i kadı-i Semendire. Fî yevm 1
		Be-cihet-i ? fi sene 100.
		Cihet-i halı fi yevm 2.
		Cihet-i çanık? fi yevm 1.
Toplam Gelir	28.350	Be-cihet-i mukata'at-ı zemîn-i dekâkîn. Fî sene 1380

1524 yılında vakfın geliri 21.500 akçe iken gideri 7.530 akçe olarak hesaplanmıştır. Kalan 13.970 akçe ise vakfa harcanmak üzere mütevellî tasarrufuna bırakılmıştır⁸⁶⁴.

⁸⁶⁴ COA, TT 135, s. 124.

4.1.1.1.7. Çarıkçı Hacı Hayreddin Mescidi

Semendire Kalesi'nin içerisinde yer alan bu vakfın hâsılı 4.980 akçedir. Vakfın gelirlerini 30.000 akçe nakit geliri bulunmaktadır. Ayrıca kale içinde 1 ve kale varoşunda 10 dükkânın kirası olan 4500 akçe de vakfın gelirleri arasındadır⁸⁶⁵. Gider kalemleri arasında imama 4 akçe; müezzine 2,5 akçe; mütevelliyeye ise 2 akçe yevmiye yazılmıştır.

4.1.1.1.8. Ali b. Karagöz Mescidi

Semendire Kalesi'nin varoşunda yer alan bu mescidde yalnızca iki vakit namaz kılınyordu. 1523 yılında vakfın geliri olan 480 akçe 2 adet dükkânın kirasından elde edilmektedir. Vakıftan hâsıl olan para ile dükkânların zeminlerinin mukata'a ücreti olan 28 akçe verildikten sonra imam ve müezzinin maaşları ödeniyordu⁸⁶⁶. Önceki tahrire göre vakfın 1524 yılı gelir ve giderlerinde bir değişiklik olmamıştır⁸⁶⁷.

4.1.1.1.9. Ahmed Çelebi Mescidi

Semendire Kalesi'nin varoşunda yer alan bu mescid ile ilgili elimizdeki tek bilgi 1524 tahririnde yer alır. Bu tarihte vakfın vakfın geliri 8.000 akçe iken gider olarak 4.730 akçe kaydedilmiştir. Defterde geriye kalan 3.270 akçenin mescidin mühimmatına harcanmak üzere mütevellî tarafından zabt edildiği yazılmaktadır⁸⁶⁸.

4.1.1.1.10. Hoca Nasuh Mescidi

Hoca Nasuh Ohrili Mahmud'un oğludur. Kurduğu vakfın yönetimi 1523 yılında oğluna geçince vakıf onun adı ile anılmaya başlanmıştır. 1523 yılında vakıf *Evkâf-ı Mescid-i Hoca Nasuh bin Mahmud Ohrilü* adı anılmaya başlanmıştır. Bu tarihte vakfın gelirleri 5.580 akçedir. Muhtemelen vakfın gelirleri giderlerini karşılamadığından dolayı 20.000 akçe nakit rayiç bedelle sene de 3.000 akçe vakfın gelirlerine katılmıştır⁸⁶⁹. 1524 yılında vakfın geliri 5.580 akçe iken gider olarak 780 akçe kaydedilmiştir. Defterde geriye kalan 4.800 akçenin mütevellinin mescidin mühimmatına harcamak üzere zabtettiği de yazılmaktadır⁸⁷⁰.

⁸⁶⁵ COA, TT 978, s. 154.

⁸⁶⁶ COA, TT 978, s. 155.

⁸⁶⁷ COA, TT 135, s. 124.

⁸⁶⁸ COA, TT 135, s. 123.

⁸⁶⁹ COA, TT 978, s. 157.

⁸⁷⁰ COA, TT 135, s. 123.

4.1.1.2. Zaviye Vakıfları

4.1.1.2.1. Ali Paşa Zaviyesi

Semendire'nin sancakbeyliğini yapan Mihaloğlu Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. 1516 yılında vakfın toplam geliri 3.160 akçedir. Gelir kalemlerinin önemli bir kısmını vakfın sahip olduğu 1.111 akçe ile Gradişte karyesi ahalisinin verdiği vergiler oluşturuyordu⁸⁷¹. Vakfın diğer gelirleri arasında kale içinde ve kale dışında bulunan dükkân kiralari, bağ ve bahçeler vardı. Vakfın gelirlerinin önemli bir kısmı zaviyede pişen yemeklere sarf olunuyordu. Zaviyede ayrıca günde iki kere çorba pişirildiğini kayıtlardan anlaşılmaktadır⁸⁷².

1523 yılında vakfın gelirleri 3.533 akçeye yükselmiştir. Gradişte ahalisinden toplanan vergi miktarı bu tarihte 1.455 akçeye yükselmiştir⁸⁷³. 1524'te vakfın gelirleri az bir düşüşle 3.472 akçe olmuştur. Vakfın giderleri için 203 akçe ayrılıyor ise de geriye kalan miktar yıl boyunca müteveli tarafından zaviye giderlerine harcanıyordu⁸⁷⁴.

4.1.1.2.2. Ömer Bey Zaviyesi

Ömer Bey ünlü akıncı beyi Paşa Yiğitoğlu Turahan Bey'in oğludur⁸⁷⁵. 1476 yılında Semendire sancakbeyliğinde bulunmuştur. Semendire Kalesi varoşunda bulunan bu zaviye ile ilgili 1516 yılında sadece gelir kalemleri ile ilgili bilgiler mevcuttur. Buna göre kale varoşunda bulunan 17 dükkân için 225 akçe aylık kira alınır. Ayrıca vakfa ait bir bağın da harab olduğu bigisi verilmişti⁸⁷⁶. 1523 yılında vakıf ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Vakfın toplam gelirini oluşturan dükkânların yıllık kirası bu tarihte 3.840 akçeye yükselmiştir. Vakfın giderleri arasında mu'allim yevmiyesi olarak 4 akçe, vakıf nazırı için yevmiye 1 akçe ayrılmıştı. Ayrıca zaviye giderleri için senelik 1.800 akçe ayrılmıştı⁸⁷⁷. 1524 yılında vakfa ait gelirin yükselişi sürerek 4.980 akçe olmuştur. Zaviye

⁸⁷¹ COA, TT 1007, s. 412.

⁸⁷² "İki nevbet buğday şorbası tabh olur. Beher nevbet 1,5 Vukiyye" COA, TT 1007, s. 413.

⁸⁷³ COA, TT 978, s. 157.

⁸⁷⁴ COA, TT 135, s. 123.

⁸⁷⁵ İ. H. Uzunçarşılı, "Hızır Bey Oğlu...", s. 39, 40.

⁸⁷⁶ COA, TT 1007, s. 414.

⁸⁷⁷ COA, TT 978, s. 155.

görevlileri için 780 akçe maaş hesaplanırken, geriye kalan 4.620 akçe müevelli tarafından vakfin ihtiyaçlarına sarf olunuyordu⁸⁷⁸.

4.1.1.2.3. Efdalzâde Ahmed Zaviyesi

Semendire Kalesinin varoşunda bulunan bu mescidin vakfının 1523 yılında hasılı 14.114 akçedir. Vakfın gelirleri arasında 55.000 nakit akçe, 1 dükkân ve 2 mezraa hasılı bulunmaktadır⁸⁷⁹. 1524 yılı tahrir defterine göre 714 akçe geliri bulunan vakfın 3.714 akçe gideri bulunmaktadır. Geriye kalan 13.000 akçe müteveli tasarrufundadır⁸⁸⁰.

4.1.1.3. Firuz Ağa Hamamı

II. Bayezid'in baş hazinedarı Firuz Ağa⁸⁸¹ tarafından yaptırılmıştır. Bu hamamın kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır. Orta çağ zamanından kalma eski bir kilise yıkılarak veyahut bir takım eklemeler yapılarak buranın hamama dönüştürüldüğü düşünülmektedir⁸⁸². Hamam aynı zamanda hem erkeklere hem kadınlara hizmet vermektedir⁸⁸³. Semendire Kalesi'nin güneydoğu köşesinde yer almaktadır⁸⁸⁴.

⁸⁷⁸ COA, TT 135, s. 123.

⁸⁷⁹ COA, TT 978, s. 151.

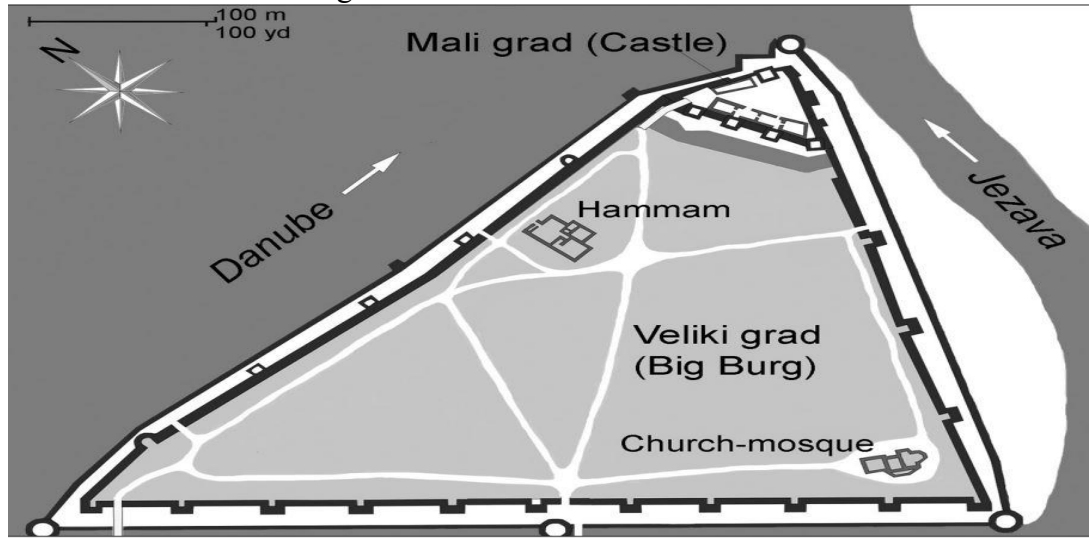
⁸⁸⁰ COA, TT 135, s. 124.

⁸⁸¹ Mehmet Aykaç, "Osmanlı'da Dinî, Kültürel ve Sosyal Hizmetlere Katkı Sağlayan Fîruz Ağa Vakfı", *Danışname*, sayı: 3, 2019, s. 197.

⁸⁸² Srdan Katic, Aleksandar Krstic, "Firuz Agha and His Hammam in Smederevo", *Starinar*, 2018(68), s. 191.

⁸⁸³ *Hamam-ı merdân ve zenân Der kal'a-i Semendire*. COA, TT 1007, s. 416.

⁸⁸⁴ S. Katic, A. Krstic, "Firuz Agha and...", s. 191.

Harita 11: Firuz Ağa Hamamının Semendire Kalesi'ndeki Konumu⁸⁸⁵

1516 yılında bu hamamın geliri 30.000, 1523 ve 1530 yılında 38.000 akçe idi. Buradan elde edilen gelirin tamamını Firuz Ağa'nın İstanbul'da bulunan camisinin vakfına gönderiliyordu⁸⁸⁶.

4.1.2. Niş Kazasında Bulunan Vakıflar

4.1.2.1. Camii ve Mescid Vakıfları

4.1.2.1.1. Edirneli Bali Mescidi

Niş'in merkezinde inşa edilen ve günümüzde Bali Bey⁸⁸⁷ Mescidi ismi ile anılan bu yapı aslında Hoca Bali adında ilmiye sınıfından biri tarafından yaptırılmıştır. Kendisinin Edirneli olduğunu Semendire⁸⁸⁸ ve Niş'te olan vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu kişinin aynı zamanda Edirne şehrinde de vakfına ait bir mescidi bulunmaktadır⁸⁸⁹. Eser, Sırbistan'da hayatta kalabilen nadir Osmanlı yapıtlarından biridir. Bu vakıf ile ilgili çalışma dönemimiz içerisinde yer alan tek kayıt 1524 tarihli defterde vakıf kayıtları arasında geçmektedir⁸⁹⁰. Vakfın geliri 2.500 akçe olarak

⁸⁸⁵ Aynı yer.

⁸⁸⁶ COA, TT 1007, s. 416; COA, TT 978, s. 152; COA, TT 135, s. 124.

⁸⁸⁷ Petar, Pejic, Sonja Krasic, Nenad Jovanovic, "The Application of Augmented Reality in the Presentation of Existing Architectural Facilities", *4th International Scientific Conference on Geometry and Graphics moNGeometrija 2014*, s. 74-81

⁸⁸⁸ "Bu masâfa vefâ etmeyüb akçe Edirne'de olan vakıf akçesinden tekmiil olunmuş". COA, TT 978, s. 156.

⁸⁸⁹ Yavuz Güner, *XV. Yüzyılda Edirne'nin Kentsel Dönüşümü*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Edirne 2017, s. 64; Arzu Diktaş, *XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne'de Sosyal Hayat*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, Edirne 2008, s. 60.

⁸⁹⁰ COA, TT 135

kaydedilirken giderler için defterde “*Nefs-i Niş'de binâ eylediği mescide sarf olunub ziyâdesin mütevellisi hıfz eder.*” kaydı düşülmüştür.

Resim 10⁸⁹¹: Hoca Bali Mescidi

4.1.2.1.2. Süleyman Paşa Camii

Niş'in merkezinde bulunan bu camii Süleyman Paşa tarafından inşa edilmiştir. Süleyman Paşa Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde beylerbeylik vazifelerinde bulunmuştur. Kendisine ait vakıfların tamamının kaydedildiği Arapça vakfiye tercüme edilerek yayınlanmıştır. Tercüme edilen bilgiler ile tahrir kayıtlarında yer alan vakıf verileri birbiriyle örtüşmektedir. Buna göre vakfiyede yer alan Niş vakıfları iki kalemdir:

- 1- *Niş nahiyesinde olup Kürine ve Rijne smırı içerisinde olup hududunu belirtmeye lüzum bulunmayan ve Nişava suyu ile bir damda dönen dört değirmenin tamamı.*
- 2- *Niş nahiyesinde Çernebare denilen Korvingırad'ın sınırı içerisinde olup yeri herkesçe bilindiği için hudutlarını beyana lüzum olmayan arazi parçasının tamamı*⁸⁹²

⁸⁹¹ Bkz 35. dipnot.

⁸⁹² Abdulkadir Şener, “Edirne’de Süleyman Paşa Camii Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, sayı: 11, 1979, s. 7-19.

Vakıfnamede yer alan 4 adet değirmen ve vakıf arazisi ile ilgili tahrir kayıtlarında daha ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. 1498 yılı tahrir kayıtlarında yer alan vakıf gelirleri şu şekildedir:

*Asiyâbhâ-i der âb-ı Niş. Yıl yürür. Resmi alınur.
Der karye-i Vrejne 4 hacer
Der karye-i Brzi Brod 2 hacer
Der karye-i Kurvingrad 4 hacer
Ronik 4 hacer
Hasıl fi sene 3.396⁸⁹³*

Vakıfnâmede bahsi geçen arazi ise bir çeltik arazisidir. Tahrir defterindeki kayıta orman içinde çeltik ekimi için açılan arazi dışında ekim yapılmaması gerektiği yazılıyordu. Bu konudaki kayıt şöyledir:

“Çeltuk. Der mezra 'a-i Çirne Pare tâbi' -i Niş merhum Süleyman Paşa mezra 'a-i mezbûrede bir mikdar hâlî ormanluğu sipâhisinden tapu ile alub ormanın açdurub câmi'ine vakfeylemiş mezkûr değirmenler arığından kendü harcıyla çeltük ekilüb 'öşr-i şer'iden ve munâsafa-i pâdişâhîden nesne alınmaz. Ormanın açdırduğı yerden gayrı yerde dahi ekilmez elinde hazret sultân şî'âr-ı pâdişâh-ı 'alem-penâhımızın fermânı vardır. Hâsil: 60 Müd. Beher keylice fî 10 Hâsil:12.000”

Her ne kadar bir önce ki tahrirde belirtilen arazinin dışında ekim yapılmaması gerektiği yazılsa da 1516 yılında başka yerlerde de ekim yapılması sebebi ile vakfın öşür vermesi üzere kayıt tutulmuştur. Bu konuyu tahrir emini şöyle izah etmiştir:

“Çetük. Niş'e tâbi' Çerne Pare nâm mezra'da bir mikdâr hâlî ormanluğu merhûm Süleyman Paşa sipâhîden tapu ile alub ormanın açdurub câmi'ine vakfeylemiş. Mezkûr değirmenler arığından kendü harcıyla çeltük ekilüb hisse-i mirîye ve 'öşür alınmaz deyu ormanın açdırduğı yerden gayrı yerde dahi ekilmez deyu yazılmış. Hâlîyân vilâyet yazıldık da hâriçden dahi çeltük ekdikleri ma'lûm olub ve tapu ile alınan yerün vakfiyeti be-hisbü'ş-şer' câ'iz olmaduğı sebebden defter-i cedidi

⁸⁹³ COA, TT 27, s. 140, 141.

*huzûr-ı saltanata 'arz olunduk da ayruk yerde zira'ât ederlerse sâhib-i arza 'oşür verilmesi emr olunmağın sebtolundu. Hasıl Tohm-ı müd 23 keyliçe 8. Pirinç kıymet 31,5.'"*⁸⁹⁴

Tahrir kayıtlarına göre 1498 yılında Süleyman Paşa camiinin gelirleri 12.000 akçesi çeltik arazisinden ve 1.330 akçesi değirmenlerden olmak üzere toplam 13.330 akçedir. 1530 yılında vakfın toplam geliri 16.910 akçeye yükselmiştir. Vakıf gelirlerinin tamamı Niş'te bulunan caminin masraflarına harcanıyordu⁸⁹⁵.

4.1.2.1.3. Mehmed b. Mihâl Koçî Camii

Niş'in merkezinde bulunan bu camiinin Rumeli'de ünlü akıncı beylerinden olan Mihaloğlu Ali Bey'in oğlu Mehmed Bey tarafından yaptırıldığı tahmin ediliyor. 1498 yılında 336⁸⁹⁶ akçe, 1516 yılında 360 akçe geliri olan bu vakfın hâsılını Niş şehrinde bulunan 6 adet dükkân geliri oluşturulmaktadır. Yıllık 360 akçe olan bu gelir cami görevlilerinin maaşlarına için harcanıyordu⁸⁹⁷.

4.1.2.1.4. Çiçekzen Etmekçi Sinan Mescidi

Niş'te bulunan bu mescidin vakfına ait 1498 tarihinde 5 adet dükkânın geliri toplamı 216 akçedir. Dükkânlardan biri Niş kadısının onayı ile eve dönüştürülmüştür⁸⁹⁸. Ayrıca vakfa ait bir değirmen geliri de bulunmaktadır. Bu değirmenin gelirlerinin 4'te 1'i olan 323 akçe vakfın gelirleri arasındadır. Bu tarihte vakfın gelirleri toplamı olan 539 akçe mescidin hatibinin tasarrufundadır⁸⁹⁹. 1516 tarihinde vakfa ait dükkân sayısı 6'ya yükselmiş ve bunlardan aylık 24 akçe olmak üzere yıllık 268 akçe kira geliri sağlanmıştır. Bir önceki tahrirde yer alan ve dükkândan eve dönüştürülen mülkün kira geliri ise aylık 4 akçeden senelik 48 akçedir. 1516 yılında vakfın gelirleri arasında daha önce yer alan

⁸⁹⁴ COA, TT 1007, s. 535.

⁸⁹⁵ COA, TT 135, s. 126

⁸⁹⁶ COA, TT 27, s. 141.

⁸⁹⁷ COA, TT 1007, s. 536.

⁸⁹⁸ "Mezkûr dekâkinlerden biri ev imiş. Kadı ma'rifetiyle istibdal olmuş." COA, TT 27 s. 141.

⁸⁹⁹ COA, TT 27, s. 141.

değirmen geliri bulunmamaktadır. Vakfin toplam geliri 1516 tarihinde 316 akçedir⁹⁰⁰. 1524 tarihinde vakfin gelirleri 180 akçe düşmüştür⁹⁰¹.

4.1.2.1.5. Abdi Dede ve Hızır Mescidi

1498 yılında bu vakfin gelirleri Niş'in merkezinde bulunan 5 adet dükkânın aylık 60 akçe olmak üzere yıllık 720 akçeydi⁹⁰². 1523-1524 yıllarında vakfin gelirlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Vakfin gelirlerini Niş merkezde yer alan Köprübaşı Mahallesi'ndeki mescidin imamı tasarruf etmektedir⁹⁰³. Evliya Çelebi mescidin aslında bir Bektaşî tekkesi olduğundan söz etmektedir⁹⁰⁴.

4.1.2.1.6. Hacı Balaban Mescidi

Hacı Balaban Mescidi'nin 1498 yılı vakıf kayıtlarında 336 akçelik bir geliri bulunmaktadır. Söz konusu geliri Niş merkezde yer alan 6 adet dükkânın aylık 28 akçelik kirası oluşturmaktaydı. Mescid masrafları için bu tarihte ayrıca bir vakıf daha kurulduğu aynı defterden müşâhede edilmektedir. Hoca İbrahim adıyla kurulan bu vakfin 1 adet dükkânının geliri olan 96 akçe Hacı Balaban mescidinin giderlerine sarf olunması amacı ile bağışlanmıştı⁹⁰⁵. 1516 yılında vakfin müstakil geliri 360 akçeye yükselirken, Hoca İbrahim vakfına ait dükkânın geliri ise 96 akçe olmuştur.

1524 yılında vakfin toplam geliri 336 akçeye düşerken, Hoca İbrahim'in vakfinin geliri 120 akçeye yükselerek bu tarihte de elde edilen gelirin tamamı Hacı Balaban mescidinin giderlerine sarf olunmuştur⁹⁰⁶. Hacı Balaban mescidi giderleri için bir vakıf daha kurulmuştu. Sadece geliri hakkında bilgi sahibi olduğumuz Hoca Mehmed Vakfi'nin 480 akçelik geliri Hacı Balaban mescidinin imamının tasaruufuna bırakılmıştı⁹⁰⁷.

⁹⁰⁰ COA, TT 1007, s. 536.

⁹⁰¹ COA, TT 27, s. 141.

⁹⁰² COA, TT 27, s. 142.

⁹⁰³ COA, TT 1007, s. 536.

⁹⁰⁴ "Evvelâ Köprübaşı tekyesi kân-ı fukarâ-yı Bektaşiyân'dır." Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 5. Kitap, s. 184.

⁹⁰⁵ COA, TT 27, s. 142.

⁹⁰⁶ COA, TT 135, s. 127.

⁹⁰⁷ COA, TT 135, s. 127.

4.1.2.1.7. Hacı Durmuş Mescidi

Niş merkezinde yaptırılan bir diğer mescit de Hacı Durmuş tarafından yaptırılmıştır. Banisi hakkında malumatımız yoktur. 1516 yılında bu vakfın toplam gelirleri arasında dükkânlar, hücreler ve kârhâne gibi birçok kalem bulunmaktadır. Ayrıca vakfa ait bir kervansaray tamamen ücretsiz olarak hizmet vermektedir. Ayrıca vakfa ait bir evde de imamın ücretsiz oturması şartı ile vakfedilmiştir. Yine kervansaraya yakın bir evde fukara için ücretsiz olarak hizmet vermekte idi. Vakfın giderleri arasında imam, müezzin, cüzhân gibi görevlilerin maaş ücretlerinin yanında mescid için gerekli olan bazı eşya kalemleri oluşturuyordu. Bu vakfın gelir ve gider kalemleri aşağıda tablo olarak verilmiştir.

Tablo 78: 1516 yılında Hacı Durmuş Vakfı'nın Gelir-Gider Durumu

Gelir	Gider
Kira-yı dekâkin-i der nefsi Niş. 13 Bâb. Fi şehri:150. Fi sene 1800	Cihet-i imâmet-ı mescid-i vakıf. Fî yevm 3
Menzil-i der kurb-ı mescid-i Hacı Durmuş el-mezbûr. İmâmı sekini şart koymuş.	Cihet-i müezzin. Fî yevm:2
Hücerât-ı tahtânî ve fevkânî 4 Bâb. Fi şehir 30. Fi Sene 360.	Cihet-i revgan çerağ ve hasır. Fi yevm 9.
Kirâ-yı dekâkin-i sâ'ire ki kârbânsaraya muttasıldır. 6 bâb. Fi şehir 12. Fi sene 382	Cihet-i tilâvet-i cüz hân. 2 cüz. Fi yevm 2
Kârbansaray-ı der nefsi Niş. Hasbî nesne alınmaz.	
Kârhâne. Fî şehir 15. Fî sene 180.	
Menzil-i der kurb-ı Kârbânsaray. Fukârâ-yı müslimînden olanlara sekîni şart eylemiş.	
Kirâ-yı dükkân-ı na'aline? Fî şehir:8. Fî Sene 96	

1524 yılında vakfın gelir gider durumu ayrıntılı olarak kaydedilmemiştir. Bu tarihte gelir yekûnu 2.926 akçe iken bu gelirin tamamı mescidin giderlerine harcanmıştır.⁹⁰⁸

⁹⁰⁸ COA, TT 135, s. 127.

4.1.1.2. Zaviyeler ve Tekkeler

4.1.1.2.1. Ali Bey b. Mihal Bey Zaviyesi

Ali Bey Mihaloğulları ailesinden akıncı beyidir. Kendisinin birçok kez Semendire sancakbeyi görevinde bulunduğu önceki bölümlerde zikr olunmuştu. Niş'te bir zaviye kuran Ali Bey buranın bakımı için hamam, 6 taşlı bir değirmen ve bir çeltik arazisi bağışlamıştı. Niş şehrinin merkezinde bulunan bu hamamın 1498 yıllı geliri 600 akçe idi. Vakfa ait değirmen yıl boyunca işliyordu ve buradan 3.800 akçe hâsıl elde ediliyordu. Çeltik arazisinden elde edilen 4.000 akçe gelire birlikte 1498 yılında vakfın toplam geliri 8.400 akçe olarak hesaplanmıştır⁹⁰⁹.

1516'da vakfa ait gelir kalemlerinden hamamdan elde edilen gelir 400 akçeye düşerken, değirmenlerden elde edilen gelir 5.500 akçeye yükselmiştir. Bu tarihte çeltik arazisi ile ilgili bir düzenlemeye gidilmiştir. Çeltik ekilen arazinin vakfa ait olduğunun ispatlanamaması sebebi ile vakfın ekilen arazi karşılığında öşür vermesi icâp etmişti⁹¹⁰. Çeltik arazisinden elde edilen pirincin 18 müd pirincin kıymeti 4.240 akçe olarak hesaplanmıştır.

1524 yılında vakfın gelirleri 16.550 akçe iken bu gelirin tamamının Niş'te olan zaviyenin masraflarına sarf olunması kaydedilmiştir⁹¹¹. Ayrıca vakfın gelirleri arasında Resava ve Hram kalelerinde yer alan iki adet hamam bulunmaktadır. Resava Kalesi'nde bulunan hamamın 1516 yılında geliri 800 akçe iken 1524'te 1.500 akçe olarak kaydedilmiştir. Hram Kalesi'nde bulunan hamamın geliri 1516 yılında 1.500⁹¹² akçe iken, 1530 yılında 1.800 akçedir⁹¹³.

⁹⁰⁹ COA, TT 27, s. 140.

⁹¹⁰ "Çeltük-i zâviye-i mezbûre. Vakıf değirmenler arığından su alınub kendü harcıyla iki müd tohum-ı çeltük ekilür hisse-i miriye vermezler. Defter-i 'atıkde mülk yerlerine eküb kimesneye 'öşür vermezler deyu kaydolunmuş. Çeltük ekdikleri yerler mülkleri olduğu ma'lûm olmayub ve temessükleri dahi bulunmayub defteri huzûr-ı saltanata 'arz olundukda 'öşür yazılmak emrolunduğu sebebden hâsıllarından be-hasebü'ş-şer' sâhib-i 'arza 'öşür verilmek üzere kayd u sebt olundu. Tohum: 2 müd. Pirinç müd: 18. Beher müd: 240. Kıymet: 4240." COA, TT 1007, s. 535.

⁹¹¹ COA, TT 135, s. 126.

⁹¹² COA, TT 1007, s. 418.

⁹¹³ COA, TT 135, s. 126.

4.1.1.2.2. Mustafa Baba Tekkesi

1516 yılı kayıtlarında yer alan Mustafa Baba Tekkesi'nin Niş'in hangi mahallinde olduğu ile ilgili bir bilgi verilmemiştir⁹¹⁴. Bu tarihte tekkenin gelirleri arasında Niş merkezde yer alan 3 adet dükkânın yıllık kira geliri 252 akçe, Topolniçe ve Kutine karyelerinde er alan değirmenlerden toplam yıllık 666 akçe ve Pronik Karyesi'nde bulunan bir bağdan elde edilen senilik 50 akçe hâsıl bulunmaktadır. 1524 yılında tekkenin toplam geliri 1.028 akçe iken bunun tamamının tekkeye gelen misafirlerin ihtiyacına sarf olunduğu belirlenmiştir⁹¹⁵.

4.1.1.3. Mehmed Bey b. Minnet Bey Hamamı

Niş merkezinde inşâ edilen bu hamam 1498 yılında yıllık geliri 3.666 akçe olmak üzere 3 yıllığına 11.000 akçe ile mukataa usulü işletilmekte idi⁹¹⁶. 1516 yılında bu hamamın geliri 3.200 akçe⁹¹⁷, 1524 yılında ise 3.000 akçeye düşmüştür. 1524'te hamamın gelirlerinin Mehmed Bey'in Konuş'da bulunan imaretine sarf olunacağı yazılmıştır⁹¹⁸.

4.1.1.4. Cerrah Hamza Vakfı

1516 yılı tahririnde geçen bu vakfın kuruluş amacı ile ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Vakfın gelirleri olarak Niş merkezde 4 adet dükkânın aylık 36 akçe olmak üzere yıllık 612 akçe kaydedilmiştir⁹¹⁹.

4.1.3. Braniçeva Kazasında Bulunan Vakıflar

4.1.3.1. Mahmud Paşa Medresesi

Mahmud Paşa Fatihin vaziri olarak 1459'da Semendire'yi teslim alan kişidir. 1516 yılı tahririne göre Güvercinlik Kalesi'nde bir mu'allimhâne kurmuştur. Muallimhanenin giderlerini karşılamak amacı ile hamam, 3 adet zemin geliri bağışlamıştır. Hamamdan elde edilen gelir 2.500 akçe tutarken, zeminlerden elde edilen gelir 165 akçedir. Defterde her ne kadar yekûn olarak 2.965 akçe hesaplanmışsa bu tutar

⁹¹⁴ COA, TT 135, s. 127.

⁹¹⁵ COA, TT 135, s. 127.

⁹¹⁶ COA, TT 27, s. 141.

⁹¹⁷ COA, TT 1007, s. 536.

⁹¹⁸ COA, TT 135, s. 126.

⁹¹⁹ COA, TT 1007, s. 537.

yukarıdaki hesaba göre 2.665 akçe olmalıdır⁹²⁰. 1524 yılında bu vakfin geliri olarak 3.135 akçe hesaplanırken gider olarak 1.080 akçe kaydedilmiştir⁹²¹.

4.1.3.2. Ali Bey b. Mihal Hamamları

Mihaloğlu Ali Bey'in Resava ve Hram kalelerinde yaptırdığı iki hamamı bulunmaktadır. Bu hamamların gelirleri Niş'te bulunan zaviyesine sarf olunuyordu. Söz konusu hamamlar ile ilgili bilgiler Niş'te bulunan zaviyesinin bahsolunduğu başlıkta verilmiştir. Bu yüzden burada ayrıca değerlendirmeye gerek duymadık.

4.1.3.3. Evkâf-ı Sinan

Vakfa ismini veren Sinan Bey Güvercinlik Kalesi muhafızlarındandır. Bu kişinin Hram ve Koyluç kalelerinde kurmuş olduğu iki adet vakfı bulunmaktadır. Vakıfların amacı bu kalelerde bulunan mescidlerin masraflarını karşılamaktır. Hram Kalesi'nde kurduğu vakfin gelirlerinin toplamı 1516 yılında 2.880 akçedir. Vakfin gider kalemleri ise şöyledir: İmam yevmi 3, müezzin yevmi 2, kervansaray musluğunda bulunan zincir için yevmi 1,5 ve mum, hasır ücreti yevmi 0,5 akçe tayin olunmuştur. Bu hesaba göre vakfin gelirlerinin tamamı harcanmış oluyordu⁹²². 1524 yılında bu vakfin gelirleri 3.000 akçe olurken gider olarak 120 akçe yazılmıştır⁹²³. Geriye kalan 2.880 akçenin mütevellinin elinde muhafaza edildiği belirtilmiştir.

Koyluç Kalesi'nde bulunan vakfin geliri Hram kalesinde olduğu gibi 2.880 akçedir. Vakfin gelirlerini dükkân ve kervansaray geliri oluşturmaktadır. Vakfin gideri ise yine mescidin görevlileri ve ihtiyaçlarına sarf olunmuştur⁹²⁴. 1524 yılında bu vakıf için 3.160 akçe gelir kaydedilirken gider olarak bu miktarın tamamı yazılmıştır⁹²⁵.

4.1.4. Belgrad Kazasında Bulunan Vakıflar

4.1.4.1. Pîrî Mehmed Paşa İmareti Vakfı

Pîrî Mehmed Paşa Yavuz Sultan Selim döneminde 1518 yılından itibaren vezirlik makamına getirilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman tahta geçmesinden sonra da bu görevi

⁹²⁰ COA, TT 1007, s. 416.

⁹²¹ COA, TT 135, s. 126.

⁹²² COA, TT 1007, s. 418.

⁹²³ COA, TT 135, s. 125.

⁹²⁴ COA, TT 1007, s. 417.

⁹²⁵ COA, TT 135, s. 125.

üç yıl süre ile devam ettirmişti⁹²⁶. Belgrad'ın fethi esnasında bizzatihi sefere katılmış ve fetihten sonra burada bulunan hamam, bozahane, tabbah ve helva'ı, kervansaray ve hücerat gibi birçok mülkü vakfa dönüştürmüştür. Bahsi geçen mülklerin tamamının gelirleri 70.000 akçeyi buluyordu. Bu meblağın 69.216 akçesi Belgrad nefsinde bulunan imaretinin giderleri için ayrılmıştı⁹²⁷.

4.2. GAYRİMÜSLİMLERE AİT DİNİ YAPILAR

Semendire Sancağı'nın nüfusunun büyük bir kısmını Ortodoks Sırlar oluşturuyordu. Bunlara ait dini yapılar kilise ve manastırlardı. Kiliseler daha çok şehir merkezlerine kurulurken manastırlar inzivaya müsait yerleşmelerden uzak bölgelerde inşa edilirdi. Nitekim manastır kelimesinin manasında tek ve yalnız demektir. Manastır kelime dilimize "monasterio" kelimesinden türetilerek geçmiştir⁹²⁸.

Semendire Sancağı'nda bulunan Ortodoks Sırlar şehir fethedilmeden önce İpek patrikliğine bağlıydı. 1463 yılında bu patrikliğin Osmanlı Devleti tarafından lağvedilmesi üzerine bölgedeki kiliseler ve manastırlar Ohri Başpiskoposluğunun yetkisi altına sokulmuştur. Ancak Sırların bu durumdan hoşnut olmaması sebebi ile Sırp kilisesi için ayrı bir yetki alanı oluşturuldu. 1557 yılında ise İpek patrikliği aslen bir Sırp olan Sokullu Mehmed Paşa'nın girişimleri ile yeniden ihdâs edildi⁹²⁹.

Semendire Sancağı'nda bulunan kiliselere dair kayıtlar yalnızca 1476 tarihli defterde bulunmaktadır. Defterde Semendire Kazası'nda 3, Bırvenik Kazası'nda 1 adet kilise kaydı tespit edilmiştir.

Tablo 79: Gayrimüslimlere Ait Dini Yapılar

	1476		1516	1523	1560
KAZA	Manastır	Kilise	Manastır	Manastır	Manastır
Semendire	5	3	4	-	8
Braniçeva	10		2	-	-
Bırvenik		1	-	-	-
Rudnik	1	-	9	-	7
Niş	-	-	25	9	1
Ujiçe	-	-	1	5	6
Belgrad	-	-	-	1	3

⁹²⁶ Yusuf Küçükdağ, "Pîri Mehmed Paşa", *DİA*, c. 34, 2007, s. 280, 281.

⁹²⁷ *COA, TT 135*, s. 125.

⁹²⁸ Salime Leyla Gürkan, "Manastır", *DİA*, c. 58, s. 558-560.

⁹²⁹ Vladislav B. Sotirovic, "Serbian Patriarchate of Pec in the Ottoman Empire: The First Phase (1557-1594)", *From The Eurobalkan Studies*, Vilnius 2014, s. 10, 11

Kuçayna	-	-	-	-	3
Toplam	17	4	42	15	28

1476'de, 17 manastır 4 kilise kaydı tespit edilmiştir. Manastır sayısının en fazla olduğu tarih 1516 yılıdır. Bu tarihte tespit edilen manastırlardan 25'i Niş kazasında bulunmaktadır.

1476'de Ravaniça Manastır'ı olarak kaydedilen yapıda eski Sırp destpotları Lazar ve Vılkoğlunun mezarı bulunduğu kayıtlıdır. Elllerinde II. Murat tarafından verilen bir berat bulunmakla birlikte beratları Fatih Sultan Mehmed tarafından yenilenmiştir. Buna göre manastırda ikamet eden keşişlerin tamamı haraç ve ispençe vermekten muaftırlar⁹³⁰. 1516 yılına gelindiğinde manastırın keşişler üzerinde tımar olarak kayıtlı olduğu görülmektedir. Keşişler tımarlarına karşılık her yıl sefere bir eşkinci göndermekle mükellefler⁹³¹.

⁹³⁰ "Manastır-ı Ravaniçe içinde Lazoğlu ve Vılkoğlu yatur Manastırda mütemekkin olan keşişlerin ellerinde merhum Sultan Murad Han ve sultânım hullide mülkuhu hazretlerinin fermân-ı şerifleri var ki haraç ve ispençe vermeyeler deyu..." , *COA, TT 16*, s. 648.

⁹³¹ "Her yıl sefer-i sultânîye eşküncü gönderürler." *COA, TT 1007*, s. 347.

SONUÇ

Çalışmamız giriş bölümü hariç olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde ilk olarak konunun sınırı belirlenirken yararlanılan arşiv malzemesinin tanıtımı yapılmıştır. Araştırmamızın temel kaynağını tahrir defterleri oluşturmaktadır. Çalışma dönemi içerisinde 7'si mufassal, 2'si mufassal Eflak, 3'ü icmal ve 1 adet ruznamçe olmak üzere toplam 14 adet defter yararlanılmıştır. Giriş bölümünde özellikle tarihi belli olmayan defterlerin ait oldukları dönemlere dair tespitler yapılmıştır. Kaynaklara dair değerlendirme ve tespitlerin ardından Semendire kelimesinin menşei hakkında görüşlere yer verilmiş ve bölgenin tarihi dört başlık altında ele alınmıştır.

Birinci bölümde idari yapı ve Semendire Sancağında bulunan kaleler hakkında bilgi verilmiştir. Semendire 1541 yılında Budin eyalet olarak kurulana kadar Rumili Eyaletine bağlıdır. 15. Yüzyılın ikinci yarısında Dönem dönem bazı cizye defterlerinde Tımişvar Eyaleti'ne bağlı olarak gösterilse de 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artık Budin eyaletine bağlı bir sancaktır. Tahrir defterlerinde bölge dârü'l-guzât ve'l-mücâhîdin olarak kayıtlıdır. 1521'de Belgrad'ın ele geçirilmesinin ardından sancakbeyinin burada ikamet etmesi sebebi ile sancağın yeni merkezi Belgrad olmuştur.

Fethedildikten hemen sonra sancak statüsünde teşkil edilen bölgenin yerleşim yerleri çalışma dönemimiz olan 1476-1560 tarihleri arasında sık sık değişiklik göstermiştir. 15. yüzyılda sancağa bağlı olan İzvornik ve Birvenik Kazası 16. yüzyılda farklı birimlere bağlanarak sancak sınırlarının dışına çıkarılmıştır. Bunun yanında sancağın sınırlarındaki mevcut hareketlilik bununla sınırlı değildir. Niş Kazası'nın zaman zaman Semendire Sancağı dâhilinde görülmesine karşın tahrir kayıtlarında bu bölge ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca nahiyelerin sınırlarında da büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Yine kaza merkezlerinin değişmesi sonucu zaman içinde Ujiçe, Pojega, Kuçayna ve Çaçak kazaları ihdas edilmiştir.

Semendire Sancağı idaresi genelde akıncı ailelerine mensup beylere tevcih edilmiştir. 15. yüzyılda sancak yönetiminde genelde Mihayloğulları ailesine mensup akıncı beyleri tayin edilmiştir. 16. yüzyılda ise Malkoçoğlu ailesine mensup olan özellikle Yahyapaşazâde soyundan gelen kişilerin Semendire'de sancakbeyliği görevini üstlendikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilgili bölümde tespit edilen sancak beylerinin liste olarak verildi. Toplamda 29 sancak beyinin yer aldığı listeye göre birçok sancak beyinin mükerreren aynı görevi ifa etmiştir. Yine bu bölümde alaybeyi, subaşı, serasker

gibi görevlilerin yanında, kadıların yevmiye dereceleri tespit edilerek sancak dahilinde bulunan kadıların durumları hakkında da bilgilere yer verilmiştir.

Sancak dâhilinde mevcut olan Semendire, Belgrad, Güvercinlik, Havale, Sivricehisar, Magliç, Ujiçe, Resava, Koyluç, Sokol, Hram, Hisarlık ve Kuçayna gibi müstahkem yapılar Macarlarla yapılan mücadelelerde savunma hattının önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Söz konusu kaleler içerisinde yer alan Koçayna ve Hisarlık parkan olarak adlandırılan küçük çaplı kalelerdir. Kalelere ait ilk dönem bilgilere göre buralarda görevli muhafızların önemli bir kısmını gayrimüslim askeri kuvvetler oluşturmaktadır. Kaleler içerisinde en büyük ölçekli olanları Semendire ve Belgrad kaleleriydi. Semendire kalesinde ayrıca bir mehteran ekibi bulunuyordu. Bu ekip Belgrad'ın fethi ile buraya taşındığı tahrir defterlerine yansımıştır. Bu bölümde tahrir defterlerinde yer alan kalelerde bulunan askeri gruplar ile ilgili bilgiler ayrıca Kamil Kepeci ve maliyeden müdevver katoloğunda bulunan defterlerdeki veriler ile desteklenmiştir. 1541 yılında Budin'in fethine kadar bir serhad bölgesi olma özelliğini sürdüren Semendire Sancağı bu tarihten itibaren askeri olarak önemini kaybetmiştir. 1560 yılında tespit ettiğimiz verilere göre kalelerde mevcut askerlerin ekseri Müslümanlardan oluşmaktadır.

Araştırmamızın ikinci bölümünün sancağın nüfus ve yerleşmesine ayrılmıştır. Semendire Sancağı'nda nüfusun büyük bir kısmı köylerde ikamet etmekteydi. Köy nüfusunun %95'lik kısmını gayrimüslim Sırp'lar oluşturmaktadır. 15. yüzyılda henüz Müslümanlar bölgede çok az sayıda bulunmaktadır. 16. yüzyılda ise şehir merkezlerinin çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmuştur. Özellikle Ujiçe Kazası'ndaki Müslüman nüfus yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Sancak genelinde bulunan Eflakların da nüfusun önemli bir kısmını oluşturdukları tespit edilmiştir. Eflaklar flori vergisi vermekteydi ve voynuk teşkilatı ile doğrudan alakalı olmuşlardır. Her beş evden 1 voynuk vermek mecburiyetinde olan Eflaklar özellikle derbend ve madenlerin korunmasında görev almışlardır. Sancak nüfusu, tahrirlerde yer alan yerleşim yerlerinin sayısına bağlı olarak artış veyahut düşüş göstermiştir. Bu sebeple nüfusun artış ve düşüş nispetlerini doğru bir şekilde değerlendirmek güçleşmiştir. Aynı durum ekonomik göstergeler için de geçerliliğini korumaktadır.

Üçüncü bölümde sancağın iktisadi yapısı ele alındı. Burada ilk olarak kanunnamelerden hareketle arazinin tasarruf şekli ile ilgili verilere yer verildi. Müslümanların elindeki araziler çiftlik olarak adlandırılırken gayrimüslim ahalinin elindeki topraklar baştına olarak kaydedilmiştir. Semendire sancağında yer alan baştınaların tasarruf şeklinin Müslümanların tasarruf ettiği araziler olan çiftliklerle aynı olduğu sancak kanunnamelerinde yer almıştır. Burada baştınaların el değiştirmesi ile ilgili ortaya çıkan sorunlar zaman içerisinde çıkarılan kanunnameler ile düzene sokulduğu görülmektedir. Sancak genelinde toprak tasarrufu has, zeamet, tımar ve vakıf olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Sancak gelirlerinin önemli bir kısmı tımarlı sipahilere veya kale muhafızlarına dirlik olarak tevcih edilmiştir. Tımar tasarruf eden gayrimüslimlerin oranı 1476'da %50'e yakın bir oranda iken bu oran 1530'a gelindiğinde önemli ölçüde düşmüştür. Zeametler ise sancak gelirleri içerisinde en az orana sahip kategoridir.

Üçüncü bölümde yer alan bir diğer konu tarımsal üretim ile alakalıdır. Bölgede en çok ekilen ürün buğday olurken bunu bağcılığa bağlı olarak gelişen şıra üretimi takip etmektedir. Hububattan alınan öşürde bölgeye has bir ölçü birimi olan lokna birimi kullanılmıştır. Şıra ise 44 okkaya eşit olan medre birimi ile ölçülmüştür. Hayvancılıkta domuz yetiştiriciliği ön planda olmakla beraber arıcılığa bağlı her türlü faaliyet hemen hemen sancağın bütün bölgelerinde bulunmaktadır. Tahrirlerde yer alan ürünlerin narh fiyatlarını göz önünde bulundurduğumuzda yaklaşık yüz yıllık zaman diliminde gıda enflasyonu büyük oranda yükselmiştir.

Üçüncü bölümde sancakta mukataa olarak işletilen vergi birimlerine yer verildi. Mukataa olarak işletilen gümüş ve altın madenleri bulunuyordu. Gelirlerinin tamamı padişah hasları içerisinde yer alan madenler aynı zamanda pazarların kurulduğu ve ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerdi. Gümüş madenleri Rudnik ve Jelejnik'de bulunurken altın madeni koçayna bölgesinde bulunmaktadır. Mukataa başlığında iskele, hamam, bozahane ve kapan gibi işletmelere dair bilgilere de yer verildi. Tuna Nehri'nin kıyısında bulunan Semendire ve Belgrad iskeleleri ticari açıdan önemli bir yere sahiptir. Mukataa olarak işletilen bu iskeleler aynı zamanda birer gümrük noktası olmuştur. Buradan geçen her türlü eşya cinsine göre vergiye tabi tutulmuştur. Tuna Nehri'nin kıyısında bulunan Semendire ve Belgrad iskeleleri ticari açıdan önemli bir yere sahiptir. Mukataa olarak işletilen bu iskeleler aynı zamanda birer gümrük noktası olmuştur. Buradan geçen her türlü eşya cinsine göre vergiye tabi tutulmuştur.

Üçüncü bölümde son olarak sancağın tımar düzenine yer verildi. Semendire sancağı gelirleri has zeamet ve tımar olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Burada haslar padişah ve sancakbeyi hassı olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bunlara ait verilerin önemli bir kısmı mukataaya verilen vergilerdi. Bir kısmını ise niyabet ve karye gelirlerinden elde edile vergiler oluşturuyordu. Zeametler ise sancak gelirleri içerisinde has ve tımarlara nazaran oranı daha düşüktü. Gelir dağılımı içerisinde en yüksek oran tımarlara aittir. Özellikle bölgede bulunan kale sayısı göz önüne alındığında burada bulunan askerlerin yevmiyeleri büyük oranda tımar gelirlerinden karşılanıyordu. Bu sebeple muhafız dirlikleri tımarlar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim Semendire Sancağı sınırları içerisinde bulunan dirliklerin Sirem Sancağı'nda bulunan kale muhafızlarına da tevcih edildiği görülmektedir. Bunlara ait veriler yine tablo olarak araştırmamızda yer almıştır.

Dördüncü bölümde sancak dâhilinde bulunan vakıflar ile ilgili bilgilere yer verildi. Müslümanların bulunduğu bölgelerde kurulan ibadethanelerin bir kısmının vakıf kaydı tespit edildi. Kurulan vakıfların ekserisi şehirde yaşayan ümera sınıfı tarafından kurulmuştur. Günümüze bu vakıf binalarının çok az bir kısmı ulaşabilmiştir. Tahrir defterlerinde yalnızca Semendire, Niş, Brançeva ve Belgrad'da bulunan vakıflara dair bilgiler bulunmaktadır. Vakıfların büyük bölümü mescid ve zaviyelerin giderleri için kurulmuştur. Bunların kurucuları ise büyük oranda ümera sınıfıdır. Vakıfların gelir ve gider durumlarına ait veriler büyük oranda tabloya aktararak ilgili bölümde verilmiştir.

Sonuç olarak tahrir defterlerinin sancak tarihi çalışmalarındaki önemi bir kez daha ortaya konulmuştur. Bu açıdan 15. ve 16. yüzyıllarda Semendire Sancağı'nın idari, demografik ve ekonomik yönden pek çok önemli meselesi tahrir defterlerindeki verilerden hareketle açıklığa kavuşturulmuştur.

KAYNAKÇA***Arşiv Kaynakları******Tapu Kadastro Arşivi Tahrir Defterleri***

Numara:

TT 16,

TT 135,

TT 144,

TT 187,

TT 316,

TT 330,

TT 978,

TT 1007,

TT 1011,

TT 173,

TT 429.

Maliyeden Müdevver Defterleri

Numara:

MAD.d 5,

MAD.d 7,

MAD.d 34,

MAD.d 90,

MAD.d 176,

MAD.d 540,

MAD.d 506,

MAD.d 1249,

MAD.d 6874,

MAD.d 14764,

MAD.d 15180,

MAD.d 15087,

MAD.d 15334,

MAD.d 15508,

MAD.d 17928.

Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri

Numara:

KK.d 212,

KK.d 216,

KK.d 296,

KK.d 4725.

Topkapı Sarayı Arşivi Defterleri

Numara:

TS.MA.d 00734,

TS.MA.d 5246,

TS.MA.d 00699,

TS.MA.d 2204,

TS.MA.d 2200.

Topkapı Sarayı Arşivi Evrakı

Numara:

TS.MA.e 857-16,

TS.MA.e 968-6,

TS.MA.e 731-19,

TS.MA.e 756-54,

TS.MA.e 850-33,

TS.MA.e 745-60,

TS.MA.e 850-24,

TS.MA.e 745-22,

TS.MA.e 755-17,

TS.MA.e 750-81,

TS.MA.e 874-8,

TS.MA.e 754-76,

TS.MA.e 754-61,

TS.MA.e 857-27,

TS.MA.e 857-28,

TS.MA.e 753-40,

TS.MA.e 814-39,

TS.MA.e 814-40,

TS.MA.e 968-20,

TS.MA.e 968-27,

TS.MA.e 756-57.

Mühimme Defterleri

Numara: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 12, 14, 15, 19, 24, 25, 26, 27, 29, 34, 37, 77, 141, 142.

Telif Eserler

Abdioğlu, Hasan -Çakır, Baki (2021). “Osmanlı Devletinde Çeltik Tarımı Ve Muhasebe İşlemleri”, *Muhasebe ve Finans Tarihi*, sayı: 2021, s. 205-224.

Acs, Pal-Fodor, Pál (2017). *Identity and Culture in Ottoman Hungary*, Klaus Schwarz Verlag Berlin.

Acun, Fatma (2002). “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması”, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, *Türkler*, Ankara.

Açık, Turan, (2014). “Bey”likten “Ağa”lığa: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da “Unvan Enflasyonu”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, yıl: 8, sayı: 16, s. 9-38.

Afyoncu, Erhan (2013). “Zeâmet”, *DİA*, c. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 162-164.

Akdağ, Mustafa (1955). “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *DTCFD*, sayı: 13 (1-2), s. 27-51.

Akdağ, Mustafa (1999). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi I-II*, Barış Kitap Basım Yayın, Ankara.

Akgündüz, Ahmet (1992), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, c. 5, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akın, Hicran Yusufoglu (1993). “II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi”, *X.Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986)*, TTK, Ankara, s. 1159-1168.

Antov, Nikolay (2017). *The Ottoman “Wild West” (The Balkan Frontier in the Fifteenth and Sixteenth Centuries)*, Cambridge.

- Arık, Feda Şamil (1997). Osmanlılarda Kadılık Müessesesi 1”, *OTAM*, sayı: 8, s. 1-71.
- Âşık Paşazade (2010). *Tevarih-i Al-i Osman (Osmanoğulları'nın Tarihi)*, haz. Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Atsız, Hüseyin Nihal, (1957). “Fatih Sultan Mehmed’e Sunulmuş Tarihi bir Takvim”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, sayı: III, İstanbul, s. 17-23.
- Aykaç, Mehmet (2019). “Osmanlı’da Dinî, Kültürel ve Sosyal Hizmetlere Katkı Sağlayan Fîruz Ağa Vakfı”, *Danışname*, sayı: 3, s. 197-218.
- Ayn Ali Efendi, *Kavânin-i Âli Osman Der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*.
- Babinger, Franz (1957). *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio - de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, München.
- Barkan, Ömer Lütfi (1964). "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilançoları ", *Belgeler*, c. 1, sayı: 1, s. 1-117.
- Barkan, Ömer Lütfi (2001). *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Birinci Cilt Kanunlar*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Barkan, Ömer Lütfi (1980). “Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller: Mâlikâne-Divânî Sistemi”, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Gözlem Yayınları, İstanbul, s. 119-184.
- Barkan, Ömer Lütfi, (1941). “Türkiye’de İmparatorluk Devirleri’nin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, sayı. II (I), s. 20-59.
- Barkan, Ömer Lütfi, (1951). “Tarihî Demografî Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1951, s. 1-25.
- Baş, Göksel (2017). *Ottoman Serhad Organization In The Balkans (1450s to Early 1500s)*, The Department of History İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

- Baş, Göksel (2018). “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman Ve Mali Külfet”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 33 s. 151-181.
- Başar, Fehameddin (2011). “Osmanlı Akıncı Ailelerinin Balkan Tarihindeki Yeri”, *Balkanlar’da İslâm Medeniyeti, Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*, Bükreş, Romanya/ 1-5 Kasım 2006, İstanbul, s. 215-231.
- Başar, Fehameddin (2020). “Mihaloğulları”, *DİA*, c. 30, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 24-25.
- Başar, Fehamettin (1998). “Çirmen Savaşı’nın Balkan Tarihindeki Yeri”, *GDAAD*, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, sayı:12, İstanbul, s. 51-55.
- Batmaz, Eftal Şükrü, (1996). “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* sayı: 7, s. 3-9.
- Beldiceanu, N. -P. Ş.Năsturel (1983). “La Thessalie Entre 1454/55 et 1506” *Byzantion*, 1983, vol. 53, no. 1, Published By: Peeters Publishers, pp. 104-156.
- Beldiceanu, Nicoara (1985). *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti’nde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara.
- Bertrandon de la Broquiere (2000). *Bertrandon de la Broquiere’in Denizaşırı Seyahati*, çev. İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Beyazıt, Yasemin (2010). “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı’da Kaza Sınırlarını Belirleyen Temel Etkenler”, *Doğu Batı Osmanlılar III*, s. 75-98.
- Beyazıt, Yasemin, (2010). “Osmanlı İlmiye Bürokrasisinde Merkez-Çevre İletişimine Dair Sorunlar (XVI. Yüzyıl)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXIX, sayı: 47, Ankara, s. 158-176.
- Beyazıt, Yasemin, (2014). *Osmanlı İlmiyye Mesleğinde İstihdam (XVI. Yüzyıl)*, TTK Yayınları.

- Beydilli, Kemal (2017). “II. Murad’ın Eşi Sırp Prensesi Mara Brankovic (1418-1487)”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, c. 49, sayı: 49, s. 383-412.
- Bidlo, Jaroslav (1930). “The Slavs In Medieval History”, *The Slavonic and East European Review*, Jun. , vol. 9, no. 25.
- Burr, Malcolm (1949). “The Code of Stephan Dušan: Tsar and Autocrat of the Serbs and Greeks”, *The Slavonic and East European Review*, Nov. , vol. 28, no. 70, pp. 198-217.
- Ćorović, Vladimir (2011). *Istorija Srba*, Belgrad.
- Çağatay, Neşet (1947). “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *DTCF Dergisi*, c. 5, sayı:5, s. 483-510.
- Çakar, Enver(2002). “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12 sayı: 1, s. 261-282.
- Çiçek, Kemal (1995). “Osmanlılar' dan Önce Akdeniz Dünyasında Yapılan Tahrirler Hakkında Bazı Gözlemler”, *OTAM*, sayı: 6, s. 51-89.
- Çimen, Cihan (2006). *Anonim Tevârih-i Âli Osman*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Çulha, Tülay (2019). “15. yy’a Ait Bilinmeyen Bir Yazma: Seyfü’l-Mülûk ile Bedi‘ü’l-Cemâl”, *Tarih Okulu Dergisi*, sayı: XLIII, Aralık, s. 1943-1955.
- David, Geza (1999). *16. Yüzyılda Simontornya Sancağı: Osmanlı Macaristan’ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim*, çev. Hilmi Ortaç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Dávid, Géza (2015). “Macaristan’da Yönetici Osmanlı Aileleri”, *OTAM*, 38 /Güz, s. 13-30.

- Diktaş, Arzu (2008), *XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne’de Sosyal Hayat*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Edirne.
- Djuric-Zamolo, Divna (1992). “Belgrad”, *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 407-409.
- Doğan Kuban, (1968). “Anadolu-Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi* 7, s. 53-73.
- Dukas, (1956). *Bizans Tarihi*, çev: Vladimir Mirmiroğlu, İstanbul Derneği Yayınları İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
- Emecen Feridun M. (2018). “Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi Siyasi Olaylar”, *Fatih Sultan Mehmed Han*, edt. Fehameddin Başar, İstanbul, s. 131-164.
- Emecen, Feridun (1992). “Baştına” *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 4, s. 135.
- Emecen, Feridun (1992). “Bosna Eyaleti”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 6, s. 296-297.
- Emecen, Feridun (1993). “Cebelü”, *DİA*, , Türkiye Diyanet Vakfı, c. 7, s. 188-189
- Emecen, Feridun (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Emecen, Feridun (2009). *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Gabor Agoston, *Osmanlı’da Savaş ve Serhad*, çev. Kahraman Şakul Timaş Yayınları, İstanbul.
- Emecen, Feridun M. (2013). *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası*, TTK, Ankara.
- Emecen, Feridun- Şahin, M. İlhan (1998). “Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550- 1551) Tarihli Sancak Tevcîh Defteri I”, *Belgeler*, TTK, Ankara, c. XIX, sayı: 23 Ankara.
- Engel, Pál (1994). “János Hunyadi and The Peace "Of Szeged" (1444), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 47, no. 3, pp. 241-257.
- Enveri, *Düsturname i Enveri (Osmanlı Tarihi 1299-1465)*, çev. Necdet Öztürk(2012). Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.

- Ercan, Yavuz(1989).*Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK, Ankara.
- Ergenç, Özer (1984)."Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, İstanbul, s. 69-78.
- Ergenç, Özer (1981). "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler". *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976), Bildiriler, II*, Ankara, TTK Yayınları, s. 1265- 1274.
- Ergenç, Özer, (1995). *Osmanlı Klâsik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı. XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları: 1, Ankara.
- Eroğlu, Haldun (Bahar 2017). "Osmanlı Sırp İlişkileri(1347-1521)", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, sayı: 41, s. 79-106.
- Ertuğ, Füsun (1998). "Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Keten/Linum ve Izgın/Eruca Orta Anadolu'da Beziryağı Üretimi ve Bezirhaneler", *TÜBA-AR I*, s. 113-127.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname* I-X, haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, A. Kahraman, Yücel Dağlı (2006). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman - İbrahim Sezgin(2001). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya (2006). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat*, çev. Emine Sonnur Özcan Doğubatı Yayınları, Ankara.
- Fine, John Van Antwerp (1983). *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, The University of Michigan Press, Michigan.
- Fodor, Pál, (2004). Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti, 1520-1541", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, sayı 40, İstanbul, s. 11-85.
- Fotiç, Aleksandar - Kiel, Machiel (2009). "Semendire", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 36, s. 467-470.

- Fotiç, Aleksandar (2005). “Belgrade: a Muslim and Non-Muslim Cultural Centre (Sixteenth-Seventeenth Centuries),” in *Provincial Elites in the Ottoman Empire*, ed. Antonis Anastasopoulos (Rethymno: Foundation for Research & Technology – Hellas Institute for Mediterranean Studies, 52.
- Fotiç, Aleksandar (2001). “Yahya Paşa-oğlu Mehmed Pasha’s Evkaf in Belgrade” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Vol: 54 (4), s. 437-452.
- Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han: İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatname, yay. Halil İnalçık-Mevlud Oğuz (1989). Ankara.
- Gök, İlhan (2021). “İnamat Defteri’ndeki Verilere Göre 16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Eyalet ve Sancak Yöneticileri”, *Mavi Atlas*, 9(1): 178-197
- Gökbilgin, M. Tayyip (2019). *Avrupada İktidar Mücadelesi: Osmanlı Macar İlişkileri*, Kronik Kitap, İstanbul.
- Göyünç, Nejat (1969). *XVI. yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1969.
- Göyünç, Nejat (1995). “Timar Tevcihleri Hakkında”, *Osmanlı-Türk Diplomatığı Semineri* (30-31 Mayıs 1994), İstanbul, s. 67-74.
- Göyünç, Nejat (1999). “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 6, Ankara, s. 77-88.
- Göyünç, Nejat, (1979). “Hane Deyimi Hakkında”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, s. 32, İstanbul, s. 331-348.
- Göyünç, Nejat, (1997). “*Türkler ve Balkan Milletleri Arasında Kültürel İlişkiler – Sorunlar*”, *Bellekten*, c. 61 sayı: 230, s. 121 – 132.
- Gradeva, Rossitsa (2002). “Orta Balkanlar’da Osmanlı İdari Sistemi ve Taşra İdaresi (XV. Yüzyıl)”, *Türkler*, c. 9, s. 916-925.
- Güner, Yavuz (2017). *XV. Yüzyılda Edirne’nin Kentsel Dönüşümü*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne.

- Hacısalihoglu, Mehmet (2009). "Sırbistan", *DİA*, c. 37, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 121-126.
- Hadîdî, Tevârih-i âl-i Osman (1299-1523), çev. Necdet Öztürk (1991). Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf (2003). XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı, TTK Yayınları, Ankara.
- Halaçoğlu, Yusuf (1994). "Derbend", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 162-164.
- Halaçoğlu, Yusuf, (1991). *Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara.
- Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen (1992). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Heath, John Everett, (2010). *The Concise Dictionary of World Place-Names*, Oxford University Press.
- Hedjan, Jonel (2018). "Les Branković De Hongrie Et La Principauté De Moscou", *Revue des études slaves*, vol. 89, no. 1-2, s. 143-154.
- Hehn, Paul (1986). "Man And The State In Serbia, From The Fourteenth to the Mid-Nineteenth Century: A Study In Centralist And Anti-Centralist Conflict", *Balkan Studies*", c. 7, s. 3-27.
- Hoca Saadettin Efendi; Tacü't-Tevarih çev. İsmet Parmaksız (1979). c. I, Başbakanlık Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Ankara.
- Imazawa, Koji "İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihiştinin İki Tip Nüshası Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, c. LXIX, vol. LXIX, sayı: 256, s. 859-896.
- Iorga, Nicolae, (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. I, İstanbul.
- Işık, Mustafa (2013). *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs, s. 52-54.

- Işık, Ahmet (1991). “Avcı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 4, s. 113-114.
- Ivanović ,Miloš (2019). “Militaryization of the Serbian State under Ottoman Pressure”, *The Hungarian Historical Review*, vol. 8, no. 2, s. 390-410.
- İbn-i Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter, haz. Şerafettin Turan (1991). TTK, Ankara.
- İbrahimgil, Mehmet Zeki (2014). “Sırbistan’da Osmanlı Mimarisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, vol. 9/10 Fall, Ankara, s. 657-666.
- İdris-i Bitlisi, Heşt Bihişt, Haz. Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş, (2008). c.II, Betav Yayınları, Ankara.
- İlgürel, Mücteba, (2009). “Subaşı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. 37, s. 447.
- İlhan Şahin (2010). “Şehir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 446-448.
- İnalcık, Halil (1954). “1444 Buhranı”, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, TTK, Ankara.
- İnalcık, Halil (1987). *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara.
- İnalcık, Halil (1993). "Osmanlılar 'da Cizye" *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 8, s. 45-48.
- İnalcık, Halil (1995). “Eyalet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 11, s. 548-550.
- İnalcık, Halil (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 1, 1300-1600, İstanbul.
- İnalcık, Halil (2005). “Türkler ve Balkanlar”, *Bal-Tam Türklük Bilgisi 3*, Prizren, s. 20-44.
- İnalcık, Halil (2007). “İspence”, *DİA*, c. 23, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 177.
- İnalcık, Halil (2007). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, Halil (2008). “Rumeli”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 35, s. 232-235.

- İnalcık, Halil (2009). "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsümü", *Osmanlı İmparatorluğu*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İnalcık, Halil (2012). "Timar", *DİA*, c. 41, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 168-172.
- İnalcık, Halil "Osmanlı'da İstatistik Metodu Kullanıldı mı?", ed. Şevket Pamuk, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, İstanbul.
- İnalcık, Halil- Radusev, Evgeni- Altuğ, Uğur (2018). *Fatih Sultan Mehmed Döneminde Tuna Boyunda Osmanlı Düzeni; Niğbolu, Vidin ve Braniçeva Tahrir Defterleri*, Edt. Pal Fodor, Budapest: Research Centre for the Humanities.
- İnbaşı, Mehmet (1995), *Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazâsı (1455-1569)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İnbaşı, Mehmet (2019). "The Sancak Of Semendire And Its Governors in the Second half of the eighteenth Century", *Şerefe Studies In Honour Of Prof. Géza Dávid On His Seventieth Birthday*, ed. Pál Fodor, Nándor E. Kovács And Benedek Péri, Research Centre for the Humanities of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
- İnciciyan, P.L.- Andreasyan, H.D. (1974). "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", *GDA*, sayı:2-3, s. 86.
- İpsirli, Mehmet, (1992). "Beylerbeyi", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 6, s. 69-74.
- İreçek, Konstantin Yosif (1990). *Belgrad-İstanbul-Roma Askerî Yolu*, çev. Ali Kemal Balkanlı, Kültür Bakanlığı.
- Jireček, Josif Konstantin (1952). *Istorija Srba: Kulturna istorija*, çev. Jovan Radonić, Belgrad.
- Kaçmaz, Muhammet (2013) "Balkan Coğrafyası", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, c. 1, s. 1-40.

- Kapanşahin, Muhittin(Temmuz 2016). “Sultan II. Murad’ın Haçlılarla Mücadelesi – Varna Ve Kosova Savaşları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl: 4, sayı: 28, s. 14-28
- Karaboğa, Durmuş Volkan (2017). *XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbekir Eyaleti’nde İktisadi Hayat (1518-1568)*, Süleyman Demire Üniversitesi, Doktora Tezi, Isparta.
- Karatay, Osman, (2006). “Avar Hakimiyeti ve Balkanların Slavlaşması”, *Balkan Tarihi El Kitabı*, edt. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Ankara, s. 89-91.
- Katiç, Srdjan (2007). Rudnik Pod Osmanskom Vlašću U XV - XVI Veku, *Historical Review*, vol. LV pp. 133-155.
- Katiç, Srdjan, ТРПЉАБА АБАЈА (ГЈУЗЕЈИЋЕ) 15–18. БЕК (Avala (Güzelce) Fortress, 15-18th centuries), *The Historical Review*, vol. LXIV (2015) s. 253–271.
- Kayapınar, Ayşe – Kayapınar, Levent, (2006) “Ortaçağ’da Sırlar ve Devletleri”, *Balkan Tarihi El Kitabı*, Edt. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Ankara 2006, s. 129.
- Kayapınar, Ayşe (2013). "Voynuk", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 43, s. 126-127.
- Kazııcı, Ziya (1989). “Alay”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 347-148.
- Kazııcı, Ziya (2014). Osmanlıda Vakıf Medeniyeti, Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Kenanoğlu, M. Macit, “Mirî Arazi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 30, s. 158-159.
- Keskin, Mustafa Çağan (2017). “Osmanlı Sarayında Bir Sırp Prenses: Mileva Olivera Lazareviç”, *Bilig*, sayı: 82, 269-301.
- Kılıç, Ayşegül, (2020). “Malkoçoğlu Bali Bey ve Mezarı Hakkında”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 26, 2020, s. 747-776.
- Kılıç, Şahin (2013). *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora): Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Kılınç Orhan, Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeyilik-Eyalet, Kaptanlık, Voyvodalık, Melikler (1362-1799)“, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 9, s. 887-898.

- Kiel, Machiel (2007). “Öziçe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 34, s. 127-129.
- Kiel, Machiel (2009). “Machiel Kiel’in Balkanlarda Evliya Çelebi ile Geçen 40 Yılı”, *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, hzr. Nurcan Tezcan, İstanbul, s. 230-240.
- Kiel, Machiel (2017). “The Ottoman Castle of Ram (Haram) in Serbia and the Accounts of Its Construction, 1491,” in *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, ed. Srđan Rudić and Selim Aslantaş (Beograd: Institut za Istoriju & Yunus Emre Enstitüsü Turkish Cultural Centre Belgrade).
- Konstantin Mihailoviç, (Nisan 2017). *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, çev. Nuri Fudayl Kırıcıoğlu- Behiç Anıl Tekin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Konstantin, Kosteneçki, (2008). *Stefan Lazareviç: Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*, çev. Hüseyin Mevsim, İstanbul.
- Koraç, Dušan- Radiç, Radivoj (2008). “Mehmed II, “The Conqueror”, In *Byzantine Short Chronicles and Old Serbian Annals, Inscriptions, and Genealogies*”, *Recueil des travaux de l’Institut d’etudes byzantines XLV*, s. 289-300.
- Kprovskaa, Maria (2008). “The Mihaloğlu Family”, *The Journal of Ottoman Studies*, c. 32, İstanbul 2008 s. 193-222.
- Kritovulos, *Kritovulos Tarihi*, çev: Ari Çokona (2012). Heyemola Yayınları, İstanbul.
- Krstic, Aleksandar, (2008). “Ottoman Invasion and Demographic Changes in Branicevo Province (1389–1459)”, *Branicevo In The History Of Serbia Collection Of Articals III/6*, Belgrad, s. 189-201.
- Kunt, Metin (1978). *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Bogaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kurat, Akdes Nimet (1965). Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: III/4–5, s. 183-195.
- Kursar, Vjeran (2007). Legal Status Of Ottoman Non-Muslims In Bosnia (1463-1699) A Case Studys. The Department of History İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara.

- Kursar, Vjieran (2013). “Being an Ottoman Vlach. On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)”, *OTAM*, sayı: 34, s. 115-161.
- Kurt, Halil - Yaşar, Ayşe, (2018). “Balkan Yarım Adasının Jeopolitiği”, *IBANESS Konferans Serisi – Tekirdağ / Türkiye*, 24-25 Mart.
- Kurteş Ağuşi (1987). *Türkçe Sırpça Sözlük*, Tekin Yayın Evi, İstanbul.
- Kuru, Levent (2019). “Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Rumeli Kadılıkları”, *Tarihin Peşinde*, sayı: 21, s. 247-272.
- Küçükdağ, Yusuf (2007). “Pîrî Mehmed Paşa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 34, s. 280, 281.
- Levend, Agah Sırrı (2000). *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atik (2001). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri (926-939/1520-1533), Yay. Haz. Ahmet Özkılınç vd. (2005). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Marinkovic, Mirjana (2012). “Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2012-2 (Temmuz-Aralık) (Balkan Özel Sayısı-II)*, s. 44-56.
- Mevlana Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihân-Nüma*, haz. Faik Reşit Unat - Mehmed A. Köymen (1957). TTK Basımevi, Ankara.
- Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, haz. Necdet Öztürk (2013). İstanbul.
- Midilli, Muharrem, (Aralık 2020). “Osmanlı Taşrasında Ehl-i Örfeye Karşı Kadılar yahut Kânûn-i Kadîmin Ehl-i Şer‘ Bekçileri (1453-1586)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 59, s. 75-103.
- Miljković-Bojanić, Ema (2004). *Smederevski sandžak: 1476-1560: zemlja, naselja, stanovništvo*, Istorijski institut, Belgrad.

- Miller, William, (1911). *The Balkans (Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro*, Harvard Universty.
- Moaçanın, Nenad (2016). Cisir-i Kebir-i Ösek Bir Dünya Harikası, *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut*, Edt. Muhammed Savaş Kafkasyalı, TİKA, c. 3, s. 465-480.
- Moacanin, Nenad (2012). “İzvornik”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 23, s. 553-554.
- Mollaoglu, Ferhan Kırıldökme (2006). “Laonikos Chalkokondyles'in "Tarihinde Sultan II. Murad Dönemi”, *XV. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler, c. IV, I. Kısım*, Ankara.
- Murat Yüzbaşıoğlu vd. (2009). *MAD 506 Numaralı Semendire Livası İcmal Tahrir Defteri (937/1530)*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi I-II*, haz. İsmail Erünsal(1974). Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Nicol, Donald M. (2003). *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul.
- Nikolić, Maja (2010). “Vizantijski pisci o Srbiji (1402–1439)”, *The Byzantine Writers on Serbia (1402 - 1439)*, Edt. Ljubomir Maksimovic, Vizantološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti, Belgrade, s. 103-108.
- Oğuzoğlu, Yusuf (1994). “Dizdar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 9, 480-481.
- Orhonlu, Cengiz (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, Eren Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2001). “Osmanlı Devleti'nde Kadı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2001, c. 24, s. 69-73.
- Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Haz: Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.
- Oruç, Hatice (2009). “Administrative Division of the Bosnian Sandjak in the 16th Century”, *OTAM*, sayı: 25, Ankara, s. 100-147.

- Oruç, Hatice, (2009). “Gazi Hüsrev Bey’in Saray Bosnadaki Vakıfları”, *Belleten*, c: LXXIII, Aralık, sayı: 268, s. 645-670.
- Osmani, Mead (2018). *Arşiv Belgelerine Göre Niş Sancağı (1839-1878)*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ostrogorsky, Georg *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Oytun Ayberk Fırat (2021). “Çağdaş Sırp ve Dubrovnik Kayıtlarına Göre I. Kosova Savaşı”, *GDAAD*, 36, s. 91.
- Öz, Mehmet (1991). “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi*, sayı: 22, s. 429-439.
- Öz, Mehmet (2010). “Tahrir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 39, s. 425-429.
- Öz, Memet, (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özaydın, Abdülkerim (1992). “Av-İslâm Tarihi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 4, s. 101-104.
- Özcan, Abdülkadir (1989). “Akıncı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İstanbul, c. 2, s. 249-250.
- Özcan, Abdülkadir. (1993). “Çeribaşı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 8, s. 270-271.
- Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, 8. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (Ankara, 11-15 Ekim 1976), (Türk Tarih Kurumu, 1981), s. 1265-1274.
- Özergin, M. Kemal (1971). Özergin, *Sultan Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum.

- Özgüven, Burcu, “Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Askeri Yapı ve Kaleleri”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler*, Konya 2000, s. 271-282.
- Özkılınç, Ahmet vd. (2005). *164, MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Parlaz, Selim, (2013). “Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, Eylül, sayı: XV, s. 58-89.
- Pavlović, Leontije (1980). *Istorija Smedereva u reči i slici*, Smederevo: Muzej u Smederevu.
- Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baysal (1981). Kültür Bakanlığı Yayınları, c. I, Ankara.
- Peisker, Jan (1913). “The Expansion of the Slavs”, Edt.: John Bagnell Bury, *The Cambridge Mediaval History*, vol. II, *The Rise of the Saracens ant the Foundation of the Western Empire*, New Yorks, pp. 302-329.
- Pejic, Petar, Krasic, Sonja Jovanovic, Nenad (2014).“The Application of Augmented Reality in the Presentation of Existing Architectural Facilities”, *4th International Scientific Conference on Geometry and Graphics moNGeometrija*, s. 74-81.
- Popovic, Marko (2004). *Uzicki Grad*, Štamparija "Dimitrije Tucović" Užice, Užice.
- Popovic, Marko (2013). *СМЕДЕРЕВСКИ ГРАД*, Belgrad.
- Radusev, Evgeni Altuğ, Uğur (2016). *1422-1423 Tarihli Köprülü Kastorya ve Koluna Vilâyetleri Mufassal Defteri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Rûhî, Rûhî Tarihi, haz. Yaşar Yücel- Halil E. Cengiz (1992). *BELGELER*, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, c. 14, Ankara.
- Sakıcıoğlu, Ömer Şahin (2021). *Fatih'in Kullarından Vezir-i Azam Mahmud Paşa*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

- Salime Leyla Gürkan, “Manastır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 58, s. 558-560.
- Sarıçiçek, Ünal- B. Zehra Kılıç (2002). “Meşe Palamutunun Yem Değerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma”, *Hayvansal Üretim*, sayı: 43(1), s. 32-44.
- Serdaroğlu, Murat (Haziran 2019). *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımışvar Sancağı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sertoğlu, Midhat (1986). “Eflâkan”, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Sertoğlu, Mithat (1967). "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri", *VI. Türk Tarih Kongresi -Kongreye Sunulan Bildiriler (20-26 Ekim 1961)*, TTK, Ankara, s. 281-294.
- Sevim, Onur (2021). “Balkanlar’da Rus Tehdidi: Kiev Knezi I. Svyatoslav’ın Bulgaristan’ı İşgâli (968-971)” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 36, s. 35-56.
- Sevinç, Pervin (1994). *955-982/1548-1574 Tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri (563 nr)*, (Yüksek Lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Seyhan, Ayşe (2018). “Conquest of Bosnia in the Light of Ottoman Chronicles”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, c. 4, sayı:7, s. 157.
- Sezer, Musa (2017). *XVI. Yüzyılda Köstendil Ilcası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Solakzâde Mehmet Hemdemî (1297). *Solakzâde Tarihi*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- Sotirovic, Vladislav B. “Serbian Patriarchate of Pec in the Ottoman Empire: The First Phase (1557-1594)”, *From The Eurobalkan Studies*, Printed by Lithuanian University of Educational Sciences Press, Vilnius 2014, s. 5-27.
- Srdan Katic, Aleksandar Krstic, (2018). “Firuz Agha And His Hammam In Smederevo”, *Starinar*, (68):191-210.

- Stein, Mark L. (2007). *Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları*, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Stephan Gerlach, (2006). *Türkiye Günlüğü 1577–1578*, edt. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, c. 1, İstanbul: Kitap Yayınları.
- Stephenson, Paul, (2004). *Byzantium's Balkan Frontier (A Political Study of the Northern Balkans), 900-1204*, Cambridge University Press,
- Šuica, Marko (2017). "Effects of the Early Ottoman Conquests on the State and Social Structure of the Lazarević Principality", *State And Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, Edt: Srđan Rudić-Selim Aslantaş, Belgrad, s. 8-10.
- Şahin, İlhan (1997). "XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilâtının Özellikleri", XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, İstanbul.
- Şahin, İlhan, (2006). "Nahiye", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 32,s. 306-308.
- Şahin, İlhan, (2009). "Sancak", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. 36, s. 97-99.
- Şahin, Rahman (Eylül 2020). *Osmanlı Yönetiminde Vilçitrın Sancağı (1450-1550)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, Abdulkadir (1979). "Edirne'de Süleyman Paşa Camii Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 11, s. 7-19.
- Tansel, Selahattin (1999). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Taş, Kenan Ziya (Aralık 2020). Osmanlı Çeltik Üretimsahası Olarak Konrapa Ya Da "Osmanlı Sarayının Nadidesi Konuralp Pirinci" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 23, sayı: 44, s. 1253-168.
- Tızlak, Fahrettin (1995). "Osmanlı Devleti'nde Ham Bakır İşleme Merkezleri Olarak Tokat ve Diyarbakır", *Belleten*, Aralık, c. 59, sayı: 226, s. 643-660.
- Todorović, Miloš (June 2021). "The Problems of Studying Ottoman Heritage in Serbia", *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, Year 4, Issue 6, s. 213-237.

- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, haz. Mertol Tulum (1977). İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- Türkmen, İlhan (2013). "Osmanlı Devleti 'nin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı: 28, s. 451-458.
- Türkmen, İlhan (2014). "II. Murad'ın Belgrad Muhasarası", *History Studies*, vol. 6, Issue 1 January, s. 189-198.
- Türkmen, İlhan (2014). *XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara.
- Türkmen, İlhan (2015). "Osmanlı Kroniklerine Göre Fatih Sultan Mehmed Dönemi Sırbistan Seferleri", *Asia Minor Studies*, c. 3, sayı: 5, s. 114-134.
- Uroš Radosavljevic, Irena Kuletin Culafic, (2019). "Use of Cultural Heritage for Place Branding in Educational Projects: The Case of Smederevo and Golubac Fortresses on the Danube", *Sustainability*.
- Uzelac, Aleksandar (2008). "Braničevo and Adjacent Regions Before and After the Mongol Invasion (1241–1242)", *Branicevo In The History Of Serbia Collection Of Articals III/6*, Belgrad, s. 161-174.
- Uzunçarşılı, İsmail H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail H. (1988). *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, c. I, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1960). "Hızır Bey Oğlu Sınan Pasa'nın Vezir-İ Azamlığına Dair Çok Kıymetli Bir Vesika", *Bellekten*, c. 27, sayı: 105, s. 37-44.
- Ünal, Mehmet Ali (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali (1999). *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali (2008). *Osmanlı Devrinde Sinop*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

- Ünal, Mehmet Ali (2010). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Ünal, Mehmet Ali (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ünal, Mehmet Ali (2018). *Rumeli Sancaklarında Ölçüler ve Tartılar, Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi*, ed. Zafer Gölen, Birol Çetin, Abidin Temizer, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, s. 3-73.
- Yarcı, Güler (2009). “Osmanlıda Avcılık Yasaları”, *Acta Turcica*, 1, s.123-152.
- Yardımcı, Mehmed Emin, (2006). “1489,1530,1542 Yılları Tahrir Sonuçlarına Göre Bosna'da Zirai Üretim ve Vergiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 56, sayı: 2, s. 163-184.
- Yardımcı, Mehmet Emin (2004). *Nüfus ve Arazi Tahrir Defterlerine Göre XV Ve XVI. Yüzyıllarda Bosna Livasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi)”, İstanbul.
- Yeşilbaş, Tayfun, (2019). 2 Numaralı Mühimme Defteri, (963/1555), *Beykent Üniversitesi Sosyoloji Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi*, İstanbul s. 17.
- Yusufoğlu, Hicran, (1995). *Osmanlı-Macar İlişkileri*, Türk - Macar Dostluk Derneği Ankara.
- Yücel, Yaşar, (1979). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler”, *Belleten*, c. 38 sayı: 152, s. 657-708.
- Zinkeisen, Johann Wihelm (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 1, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul.
- Zirojevic, Olga (1970) “Der Sandschakbey von Mederevo Ali-Bey Mihaloglu”, *VII. Türk Tarih Kongresi*, s. 567-577.

EKLER

EK-1 1476 Tarihli Semendire Eflakları Kanunu

COA, TT 16, s. 6.

EFLÂKLAR KÂNÛN

Kâfirler bojiklerinde her evden alınan birer flori için kırk beşer akçe ve bire koç için on beşer akçe ve elli flori verür ki bir katundur her katundan alınan bir çerger ve iki koç ve iki tekerek peynir ve iki ip ve üç yular için evden eve üç akçe ki bu zikrolan rusûmki her evden alınmış üç akçe olur bojikde cem' olur ve bundan gayrı ilk yaz Hızır İlyâs günü dedikleri eyyâmda her flori verür evden bir kuzulu koyun için yirmiler akçe ki cümlesi seksen üç akçe olur hâliyân hâss oldu beylik için zabt olunur ve cürm-i cinâyet ki her flori verür on beş akçe koyulmuştur sancak beyine ta'yîn olunmuştur ve dahi sancakbeyi olanlara her elli floride bir kumerniç ya'ni hizmetkâr ve beş floride bir voynuk verürler bir ay kulluk eder ve gerdek ve koyun resmin vermezler ve tuzcu aralarına girmeye ve katran ve çıra ve tahtta getürmezler ve hisar bekletmeyeler ve sancak beyi evin yapmayalar ve otluk biçmeyeler ve Eflâk köylerinde sancak beyi eve yapılmaya ve odun getürmeyeler ve primkürlerun günâsuz primkürlüküğü alınmaya ve zaroka olmaya ya'ni şart konulmaya ve kadı önüne gelmeyince kınlık alınmaya ve yağılıkda olan nesne sorulmaya.

EK-2 1498 Tarihli Niş Kazası Kanunu
COA, TT 27 s. 1.

KANÛN-I NİŞ

Şehre gelen ve giden at yükünden me'kûlâtdan ve melbûsâtdan her ne ola ikişer akçe ve 'araba yükünden sekizer akçe ve esîr ve at satılsa dörder akçe sığırdan iki akçe koyunun ikisinden bir akçe boğazlanından dördüne bir akçe sığır boğazlansa bir akçe ve sagir gûnundan satılsa nısf akçe ve bir kebeden nısf akçe ve bir 'araba tahtadan bir akçe otluk 'arabasından nısf akçe bir 'araba odundan bir ağaç alınur ve panâyırda kânun-i kadîm zikrolan rusûmun za'ifi alınur ve bir ra'iyet her baştinadan harman vaktinde buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa ve ikişer akçe bostan resmin verir ve biçin vaktinde birerr araba otluk ve bojikde birer 'araba odun verirlermiş mevsiminde odun ve otluk almasalar defterde yazılan resimki otluğa yed akçe oduna üçer akçe alurlar ziyâde nesne almazlar ve iki koyuna bir akçe alınur 'avâriz husûsunda imamlar ve ulâk bârgîrin besleseler defterde kaydolunan çeltükçiler ve derbend bekleyenler ve mücerred 'avâriz vermeyub mezkûrların gayrı Müslümanlardan ve kefereden müzevvec olanlar emr-i pâdişâhî üzere 'avâriz verirler.

EK-3 1516 Tarihli Semendire Sancağı Kanunnameleri
COA TT 1007, s. 2

KAVÂNÎN-İ MER'ÎYE DER-LİVÂ-İ SEMENDİRE EL-MAHRÛSE

Kanûn-ı İskele-i Semendire

Üngürüs Vilâyetinden gemi ile su yüzünden metâ' gelse ve gitse bin akçelik davarı hüdâvendigâr için otuz akçe sancak beyi için elli akçe alınur ve gelse her kıt'asından 'âlempenâh için birer akçe alınur yüz kıt'asından birer kıt'a sancak beyi için alınur ve guzât getürdüğü esîrden hüdâvendigâra yirmi akçe alınur ve beruden azâd olub Üngürüs'e düstûrla giden esîrden yirmi beş akçe alub kapudan dahi yirmi beş akçe alur emr-i pâdişâhî dârü'l-harbe akını vâk'i olıcak guzâtın atlarından beyliğe üçer akçe alınur ve getürdükleri akınân mallarından ve sagîden dörder akçe alınur ve koyundan ve sığırdan ikisine bir akçe alınur ve su yüzünden Üngürüs eline boş fuzçı gitse on iki akçe alınub dörder akçe dahi sancakbeyi ile kapudan alub üleşirler ve Tuna'dan avlanan balıktan yirmi akçelikde iki akçe hüdâvendigâr için alınub bir akçeliği sancakbeyi ile kapudan alub üleşirler eğer İlok'dan zahire gelüb Tuna'dan Semendire'ye çıksa çuval başına birer akçe pâdişâha alınur eğer Tuna'dan gelüb Yezeva'dan Semendire'ye çıksa iki çuval başına bir akçe alınur ve bir akçe dahi sancakbeyi için alınur ve yağılıktan gelen ve giden bâzergân gemisiden mukaddemâ bir flori alınub sancak beyi ile kapudan üleşirler ve hububât yükünden ki İlok'dan gelse gele çuval başına sancak beyi için bâc alınur ve kumaş gelse at yükünden iki akçe ve bir 'araba tahtadan iki akçe

COA, TT 1007, s. 3.

Ve bir 'araba ağaçdan iki akçe ve satılan koyunun ikisine bir akçe ve satılan hınzırın birine iki akçe ve kasâb boğazladığı koyunun dördüne bir akçe ve at satılsa ve esîr satılsa dörder akçe ve boğazlanan sığırlardan birer akçe ve satılmağa gelen otluk 'arabasından bir akçe ve odun 'arabasından birer akçe alınur ve 'arabasıyla gelen tuzdan ve pirinçden sekizer akçe alınur ve şehriden taşra giden at yükünden her ne olursa kumaşdan ve balıktan ve gayrıdan ki şehirden bağlanub gide ikişer akçe çıkar bâc alınur ve İlok'dan ve yağılıktan su yüzünden ve karadan fuçıyla hamr gelse satandan on beş akçe alınur alan dahi satarsa on iki akçe verür ve eğer hamr şehirden taşra çıksa otuz akçe alınur ve nefsi Semendire'de müselleme kayd olanlar 'öşr vermezler amma yağılıktan hâsıl olan hamrdan fucı başına sancak beyine on ikişer akçe verürler ve şol Müslümanlar ki ra'iyet yerinde bağları vardur yer üstüne 'öşrün verdükden sonra hâsıl olan hamrı şehre getürecek her fuçıdan iki akçelik hamr dahi alurlarmış ve 'öşrün verdikden sonra fuçıdan fuçıya ikişer akçe dahi alurlarmış Süleyman Paşa zamanından beru sadrolmuş bid'at olmağın bu ikisinden vakitte hâsıl bağlanmayub emr-i pâdişâhî ile ref' oldu alınmaya ve müslümanların bağlarından her dönüme dörder akçe alınur.

COA TT 1007, s. 4.

KÂNÛN-I KAPAN-I SEMENDİRE

Gelen baldan ve yağdan ve yemişden ve peynirden bi'l-cümle me'kûlat kimsından her ne vâk'î olursa mevzûnâtdan ola kapana kantara urulmadan satıla at yükünden satandan dört akçe resm alınur ve kantara urulsa her kantara ikişer akçe alınur ve müvezzek her kantarına satandan ikişer akçe resm alınur.

KÂNÛN-I ÂB-I MORAVA VE ÂB-I DRİN VE ÂB-I İBRİ

Gemi ile geçen atlunun atı başına bir akçe alınub iki yayadan bir akçe ve her bir 'arabdan tekerek başına birer akçe ve her fuçudan dörder akçe ve at yükünden iki akçe ve sığır başına bir akçe ve iki koyuna bir akçe ve dört kuzuya bir akçe ve hınzırın her birine bir akçe alınur ve geçen atlu üç günde gemi yine gelse nesne alınmaz üç günden sonra gelse tamam resmin verür ve âb-ı Morova'dır sancakbeyine hassa kayd olunan dalyandan hisse olunan balıkların nisf-i alınur ve sipâhîlere kaydolunan göllerden avlanan balıktan 'öşür alınur.

KÂNÛN- RE'ÂYÂ-YI VİLÂYET-İ SEMENDİRE

Bir ra'yyet yazıldığı köyde zira'at eylese cemî' hububâtdan hemen 'öşür verür sâlârî mukâbilesinde baştinâdan baştinâya harmanda buçuk lokna buğday ve buçuk lokna 'arpa verür eğer yazıldığı zira'at etmeyüb gayri sipâhi tımârında zirâ'at eylese nisf 'öşrü sâhib-i zemîne

COA TT 1007, s. 5.

verib nisf-ı aheri bedel-i sâlârla kendü tımârı erine verür bir ra'yyet yazıldığı köyde bağ dikse 'öşrün verdikten sonra otuz medrede bir medre sâlârî verür eğer aher tımârda bağ dikse 'öşrün sâhib-i zemîne verüb sâlâriyye kendü sipahisine verür ve bir ra'yyet bir gayri sipâhinin ra'yyetinden bağ alsa 'öşrün ve sâlârlığın dahi ol yer sâhibine verür eğer voynuk ya Eflâk tâ'ifesinden yazıldığı köyden gayri sipâhi tımarından zira'at eylese nisf 'öşr verür ve kendü bağından tahsil etdüğü hamrdan kangı sipâhi tımarında satılsa her fuçudan dörder akçe verür eğer hariçden alub satarsa anlar dahiş ra'yyet gibi fuçı başına on beşer akçe verür ve her ra'yyet baştinâdan baştinâya harman vaktinde ikişer akçe bostan resmini verüb ve biçin vaktinde birer 'araba otluk ve bojikde birere 'araba odun verürler mevsümlerinde otluk ve odun almasalar yedişer akçe otluk için ve üçer akçe odun için alınur ve yerlerinden kalkub perâkende oturan re'âyadan sipâhiler muhayerdür dilerse mahallie göre tamam 'öşür veya nisf 'öşür alınur ya çiftbozan resmi yetmiş beşer akçe alınur ve derbend beklemeyüb aher köyde oturan derbend kâfiri dahi sâ'ir re'âya gibidir ve sipâhîlere hassa kayd olunan çayırlardan ra'yyetleri biçiverüb yerinde yağırlar evinde getirmezler ve bir ra'yyet hınzırları gayri sipâhi köyünde yürürse resminin nisfını kendü sipâhisi ve nisf-ı aherin sâhib-i zemîni alır ve boğazladığı vakit hınzırın başına tımar erine birer akçe verür ve sipâhîlere Eflâklardan ve voynuklardan

COA TT 1007, s. 6.

Mezra'lar için yazılan akçeyi harman vaktinde alır.

KÂNÛN-I MA'DEN-İ RUDNİK VE MA'DEN-İ ÇERNİÇE

Undan ve buğdaydan ve arpadan ve 'alefden fi'l-cümle hububâta müte'allik her yükden ikişer akçe alınur ve satılmağa gelen koyundan ikisinden bir akçe ve kefereden sonra altı hafta yedek gelen kuzudan nesne alınmaz sonra ikisine bir akçe ve bir sığırdan iki akçe ve bir sığır derisine iki akçe ve diri sığıra bir akçe ve ölüsüne iki akçe ve bir yük tuz ve peynir ve bal gelse altışar akçe alınur ve tuz pare ile gelse dört pareye bir akçe alınur ve on beş akçelik yağ karnından bir akçe ve çukanın her pastavından on iki akçe alınur ve dikilmeyen çuka kaftanından iki akçe ve bir yük zeyt yağından on iki akçe ve bir yük balıktan kuru ola altı akçe ve yaş olsa dört akçe ve eğer bârgîr satılsa dört akçe ve bir gönleklik bezden bir akçe ve ketan yükünden dört akçe eğer kebe gelse her kebeye bir akçe alınur ve boyalı veya ak kaftanluk gelse kaftanlukdan bir akçe alınur ve şalgam ve soğan yükünden ikişer akçe alınur ve çıra yükünden bir pare çıra ve odun yükünden bir ağaç odun alınur ve yumurdanın yirmisinden bir yumurda ve bal mumu yükünden altı akçe ve bir yük altı akçe amma ma'den mesâlihiçün gelen demürden nesne alınmaz kasâblardan koyun

COA TT 1007, s. 7.

veya sığır boğazlasalar nesne alınmaz ve tahta ve ağaç ve kurşun yükünden bâc alınmaz ve bu mezkûrâtın taşra gitse nesne alınmaz ammâ Sirem canibine giden kârbân Semendire Sancağı'nın her köşesinden ibrişim veya buber veya bukasi iletseler her yüke sancakbeyi için birer flori ve bir yük zerdâve ve sansar veya kuzu derisi alub gitseler yirmi akçe alınur ve ol cânibden bârgîr getürseler altışar akçe alınur ve sagîr getürseler ikişer akçe ve tuz getürseler her elli akçelikde dört akçe alınur ve zikrolan Rudnik ve Çerniçe ma'denlerind veya ellerinde müte'allik olan ocaklarda kömür yaksalar ma'den 'amili ocakdan ocağa sekizer akçe resm alur ve sipâhiler tımarında baksalar sipâhiler alur ve Eflâklar içinde yakanlardan sancakbeyi alur ve Rudnik tevâbi'inde olan sancakbeyi hâsılından at yüküyle satsa her yüke bir akçe bâc alınur

KÂNÛN-I KAL'A-İ UJİÇE

Satılmak için pazara gelen hububâtdan her yükden iki akçe eksik olursa iki akçe hesabı üzere alınur iki koyuna bir akçe kasab boğazladığında dört koyuna bir akçe kuzudan nesne alınmaz mâdâm ki kırkılıb koyuna katılmaya ol vakit koyun 'adeti alınur bir öküzden iki akçe ve bir inekden bir akçe ve satun alan alub gider olursa olduğu kasaba-i mezkûr üzere bir sığır derisinden bir akçe bir yük koyun derisinden girenden ve çıkandan iki akçe ve bir hınzırdan bir akçe alub ve gidenden dahi

COA, TT 1007, s. 8.

bir akçe alınur bir yük tuzdan ve baldan ve yağdan ve zeyt yağından ve pirinçden ve peynirden ve bir yük demürden ikişer akçe ve bu mezkûrâtı çıkarırlarsa ikişer akçe üç aded çubuk demürden beş çubuğa varınca bir akçe alınur ve demür esbâbı gelse yükünden ikişer akçe amma saban demüründen çıkarsalar temürden bir akçe ve çerâğ yağından yükle gelse iki akçe ve eksik olursa ana göre hesap olunur ve çuka gelse yükünden iki akçe

alınur amma bir çukacı gelüb bir mikdar çuka satub gitse bâc için nesne vermez nüzul etdüğü dükkân ücretin verür fakat kepenk yükünden iki akçe çıkar olsa her keğenekden bir akçe alınur iki çift çizme satılsa alandan bir akçe alınur ketan bezinden iki akçe bir gönleklik bezden bir akçe ketan yükünden iki akçe boyalı ve boyasız ki ana sukne derler ve bunların gayrı Eflâk kebesinin bir dınlüğundan bir akçe kasâb sığır boğazlasa bir akçe bir karın yağ ki beş akçeden ta kırk akçeye varsa bir akçe bir yük balıktan iki akçe ve ma'dûd balıktan ve yumurtadan ve soğandan ve kuzudan ve şalgamdan ve bunların emsâli ki yükü gelmeye nesne alınmaz bal mumu yükünden iki akçe fuçı ike hamr gelse on beş akçe verirler alan satarsa on beş akçe verir ve bir yük balı marovine edüb satsalar iki akçe verirler amma satmayan nesne vermez ve hisar eri ve gayri eski sandıktan hariç bağçelerinden ikişer akçe verirler ve's-selâm.

COA TT 1007, s. 312.

KÂNÛN-I RE'ÂYÂ-YI BRANIÇEVA

Her ra'yyet 'öşrün verdikten sonra her baştinadan sâlâri mukâbelesinde buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa verir ve şıra vaktinde öşür verdikten sonra otuz medrede bir şıra verir biçin vaktinde birer 'araba otluk ve bojikde birer araba otluk verirler mevsiminden otluk ve odun almasalar otluk için yedişer akçe ve odun için üçer akçe alınur ve ra'yyet yerinden kalkub aher köyde otursa sipâhisi muhayyer dir dilerse 'öşür alsun dilerse çiftbozan resmin alsun ve debend kâfirleri derbendlerinde beklemeyüb aher tımarıda otursa çift bozan resmin verür ve hassa kaydolanun çayırları ra'yyetleri biçüb yığarlar ve haran vaktinde iki hınzıra bir akçe bojikde boğazladığından hınzırda bir akçe alınur ve derbend kâfirleri her pare bağ için birer medre şıra verirler ve re'âyâ 'âdet-i ağnâm dahi verirler.

KÂNÛN-I KAL'A-İ GÜĞERCİLİK

Baldan ve yağdan ve peynirden fi'l-cümle me'kûlatdan ve hububâtından her ne yük vâki' ola ikişer akçe bâc alınur ve resm-i fuçı ki

COA, TT 1007, s. 313.

ve hâriçden gelse her fuçından on beşer akçe alınur nefsi-i Güğercinlik'de sâkin olanlar kendü bağlarından tahsil edib satsa onar akçe verirler avlanan balıktan morina olsa dört akçe ve sırt balığı olsa bir akçe ve yayın balığı ki yedi akçeye ya ziyâde satıla bir akçe alınub andan aşğa satılsa nesne alınmaz bu zikrolan balıklardan gayrı her ne cins balık olsa gemiden gemiye birere balık alınub nısfın sancakbeyi ve nısf-ı aher kapudan olan alır ve su yüzünden gelen me'kûlatdan ve fevâkihten her ne gelürse gemiden ikişer akçe bâc alınub sancak beyi ile kapudan üleşirler Üngürüs vilâyetinden koyun gelse bir gemi koyundan kapudan bir koyun alır ve sığır veya bârgîr gelse davar başına kapudan bir akçe alır sancak beyi nesne almaz ve Üngürüs tarafından Tuna ile metâ' gelse her gemiden birer filori alınub sancakbeyi ile kapudan üleşirler.

KÂNÛN-I KAL'A-İ HRAM

Baldan ve yağdan ve peynirden ve bunların gayrı me'kûlâtın ve hububâtın her yükünden ikişer akçe bâc alınur ve fuçı resmi ki hâriçden gele on beş akçe alınur ve yerlisi kendü bağından edicek onar akçe Tuna ile Üngürüsden tuz gelse Semendire kânûnı ri'ayet olunur bârgîr getürseler yedi akçe alınub üç akçesin beglik için ve üç akçesin sancak beyi için alınub bir akçesi dahi gemici alur Müslümanların kâfiden getürdüğü esîrden nesne vermezler meğer ki akın

COA, TT 1007, s. 313.

getüreler ol hinde beşer akçe alınur ve akıncı getürdüğü bârgîrlerden ve sığırdan dörder akçe alınur Tuna'da avlanan balıktan yirmi akçede iki akçe alınub birisi beylik için zabt olunub birisin dahi sancak beyi ile kapudan üleşirler ve su yüzünden çuval gelse Semendire kânunu üzere alınur ve Tuna'dan gelen gemiden ikişer akçe alınub birisi sancak beyinin biri kapudanındır ve Üngürüs'e giden esîr hakkında Semendirede olan kânun cârîdir.

KANÛN-I KAL'A-İ KOYLUÇ

Morova'dan gelen gemiden Tuna'ya irişmeden yükün çıkarsa gemiden iki akçe alınub birisi kapudan ve birisi sancakbeyinindir. Getürdüğü hamr olsa on beş akçe ve çuvaldan birer akçe alınur şöyle ki Morova'dan Tuna'ya gelse beylik için on iki akçe ve sancakbeyi için on beş akçe alınur ve irtine adına iki akçe sancak beyi ve iki akçe kapudan alur ve Morova'dan Tuna'ya gelen ve bunun gayrı Tuna yüzünden gelen gemi getürdüğü çuvaldan bir akçe alınub nısfı beylik ve nısfı sancakbeyinindir ve Tuna'dan gelen gemiden iki akçe alınub sancak beyi ile kapudan üleşirler ve yağlıktan gelen giden bâzergân gemisinden mukaddemâ bir flori alınub sancakbeyi ile kapudan üleşirler ve kurudan gelen baldan ve yağdan ve peynirden ve sâ'ir me'kûlât kısmından ve hububâtın her yükde iki akçe alınur bir 'araba tahtadan iki akçe ve bir 'araba ağaçdan iki akçe boğazlanan sığırdan bir akçe ve boğazlanan dört

COA, TT 1007, s. 313.

koyundan bir akçe diri satılan koyunun ikisine bir akçe ve sığırdan dahi bir akçe canavarın birisinden iki akçe satılmağa gelen 'arabasından bir akçe 'araba ile gelen tuzdan pirinden sekiz akçe kurudan gelen fuçıdan on beş akçe alan geru satarsa on iki akçe alınur Üngürüs'den gelen koyunun ikisine bir akçe alınub nısfı beyinindir Üngürüs'e giden esîe hakkında ve akıncı getürdüğü esir bâbında Semendire kânunu cârîdir avlanan balık emri dahi kezalik Semendire kânunu üzeredir.

KÂNÛN-I EFLÂKÂN-I SEMENDİRE

Haraç ve ispençe ve 'adet-i ağnâm ve resm-i hınzır ve resm-i 'arûsî vermezler ve kendülere ta'yîn olunan kurâdan ki sipahiye kayd olunmaya 'öşür ve resm-i âsiyâb vermeyub heman bojikde her katundan seksen üçer akçe cürm-i cinâyet verirler ve alınan cürmün 'öşrün knezleri alub beş eve biri Voynukluk edib ihtiyâtlı mevâzi'i beklerler hâcet olıcak eve bir sefere çıkub yoldaşluk edib 'avâriz-ı dîvânîyeden ve tekâlif-i 'örfiyeden müsellemlerdir defter-i cedîd pâye-i serîr a'lâya 'arz olundukda cümle eflâkların florileri doksanar akçe olub ve ikişer akçe dahi resm-i hane vermek emr

olunduğu sebepten Braniçeva Eflakların dahi emr-i şerîf üzere florileri doksana akçe yazıldı ve resm-i hane dahi ikişer akçe ta'yîn olundu.

COA TT 1007, s. 422.

KÂNÛN-I NİŞ

Şehre gelen ve giden at yükünden me'kûlatından ve melbûsâtından her ne olursa ikişer akçe ve bunları 'araba ile gelse sekizer akçe alınur ve hububâtdan vesâ'ir me'kûlatdan şehirde satılub ve taşraya alub gider olsalar yükünden ikişer akçe 'araba ile olursa sekizer akçe alınur bu cümle heyge ile gelse bir çuval farzolunub bir akçe alınur fevâkih kısmı yükü gelse bir akçe ve 'araba ile gelse iki akçe koyunun ikisinden bir akçe boğazlanından dördüne bir akçe sığır boğazlansa bir akçe sığır gönünden nısf akçe koyun derisinin yükünden iki akçe ve bir kebeden nısf akçe ve bir 'araba tahtadan bir akçe otluk 'arabasından nısf akçe bir 'araba odundan bir ağaç alınur ve dört kuzudan bir akçe alınur Mayıs ayının nısfına değin andan sonra koyun i'tibâr olunur temur veya esbâbı gelse yükde ikişer akçe alınur ve kantarla nesne satılsa kantar resmi alınmayub üç kantar bir yük hesabı üzere lazım olan resim alınur on zirâ' ketân bezinden bir akçe alınur yirmi zirâ'a değin sâde yağ karınla satılsa yük hesabı üzere lâzım olan resmi alınur bir tulum peynirden bir akçe şalgamın ve havucun yükünden birer akçe yaş soğan yükü gelse iki akçe alınur ve fevâkih yükü gelse nesne alınmaz sergi için müslümânlardır ve kâfirlerdir rub' akçe alınur çıranın yükünden bir akçe alınur ve yükü hamr gelse iki akçe alınur çıkarsa dahi kezalik fuçu ile gelib satılsa on beş akçe alan geru satsa gerü on beşer akçe alınur ve panayırında kânun-i kadîm üzere olan rûsumun za'îfi alınur ve bir ra'iyet her baştinadan harman vaktinde buçuk lukna buğday ve buçuk lukna arpa ve ikişer akçe bostan resmin verir ve biçin

COA, TT 1007, s. 423.

vaktinde birer 'araba otluk ve bojikde birer 'araba odun verirler mevsiminde otluk ve odun almasalar defterde yazılan resim ki otluğu yedi akçe ve oduna üçer akçe alınur ziyâde nesne alınmaya ve iki koyuna bir akçe alınur 'avârız husûsunda imamlar ve ulâk bârgîrin besleseler ve defterde kaydolan çeltükçiler derbend bekleyenler ve mücerred 'avârız vermeyub mezkûrlardan gayrı müslümânlardan kefereden müzevvec olanlar emr-i pâdişâhî üzere 'avârız verirler.

EK-4 1528 Tarihli Semendire Eflakları Kanunları

COA, TT 144, s. 1.

KÂNÛN-I EFLÂKÂN-I LİVÂ-İ SEMENDİRE

Haraç ve öşür ve ispençe ve 'âdet-i ağnâm ve resm-i 'arûs vesâ'ir rûsumdan nesne vermeyub milâd-ı 'İsa ki ana bojik derler haneden haneye birer flori için kırk beşer akeç ve bir koç bahâsı on beşer akçe ve elli floriye ki bir katuna derler bir çerge ve iki koç ve iki tekerlek peynir ve iki ip ve üç yular için üçer akçe cümle altmış üçer akçe olur bojikde anı verüb ilk yaz Hızır İlyas günü dediklerinde flori verürler her haneden bir kuzulu koyun

bahâsiçün yirmi akçe cem'ân seksen üç akçe verirler ve beş floriye biri voynuk hizmetini edüb ihtiyâtlı yerleri nevbetle bekleyub akın vâki' olıcak sancakbeyi ma'rifetiyle akına varırlar ziyâde ademe ihtiyâc olıcak eve biri sefere çıkar sancak beyine elli eve bir komortıçe ki hizmetkârdır altı ay kulluk ederler kânun üzere cürm-i cinâyet verirler ve alınan cürmün 'öşrün knezleri alur çıra ve tahta getürmeyub hisar beklemezler ve sancak beyinin Eflâklar içinde ve gayri yerde evin yapmazlar otluğun biçmezler ve odun getürmezler ve primkürlerin günâhsız primkürlüğü alınmaz ve aralarında şart-ı mu'teber olunmayub fi'l-cümle 'avarız-ı dîvânîye ve tekâlif-i 'örfiyeden mu'âf ve müsellemlerdir ve tuzcu aralarına girmez ve tâ'ife-i mezbûrenin hîzâne-i 'âmîre verdikleri seksen üç akçe üzerine yedi akçe dahi ziyâde olub cümle florileri doksan akçe olub ve her handen emin ve kâtib için ikişer akçe alınması emr olunub bundan ziyâde koyun ve arpa ve akçe alınmak kemâl-i men'le men' olundu ve Semendire sancağı beyi olanlar mezbûrlardan ba'zı meccamen yumn-i yesrle buğday ve arpa alurlar dey teşekkî edüb teftiş olunduk da fi'l-vakî'a mezkûrlardan buğday ve arpa alınduğu ma'lûm olıcak tâ'ife-i mezbûre zira'âtlarından kimesne vermeyüb ve sancak beyi olanlar dahi sâkin

COA, TT 144, s. 2.

oldukları mahalde arpa ve buğdaya kemâl-i ihtiyâçları olduğu sebebeden tamam ref olunması müteazzir olub tahfif olunması emrolundu bu vecihle ki zikrolunur tâ'ife-i mezbûre sancak beyi olanlara mezkûrdan bir yük arpa vereler ki her yük beş kile ola ve bir kile yirmi vukiyye ola amma karî i'tibârıyla 'adâlet müyesser olmaduğu sebebeden cümle 'aded karî cümle 'adet-i haneye tensib on beş haneye bir yük ve her üç haneye bir kile arpa vermek lâzım geldi anı vereler ve buğdayemrinde dahi knezden ve primkürden ve rataydan yirmi beş ve dahi ziyâde hanelü köylerde birer kile buğday vereler sancak beyi olanlar dahi alub masârifine sarf edeler ammâ buğdayda yirmi beş handen ekâll olan köyden buğday alınmaya ve yirmi beş haneden ziyâde olan köylerden dahi mücerred bir kile alub ziyâde olan haneler i'tibâr olunmaya bundan sonra sancakbeyleri ve voyvodaları tabir olunandan ziyâde bir habbe almayalar ve aldirmayalar meğer ki satun almak lazım gelse ol vakit tamam semenin verüb alalar ve kuzzât men' ede bir habbe ziyâde aldirmaylar memnû' olmayanları 'arz edeler deyu emrolundu.

COA, TT 1011, s. 1.

KÂNÛN-I EFLÂKÂN-I LİVÂ-İ SEMENDİRE

Haraç ve öşür ve ispençe ve 'âdet-i ağnâm ve resm-i 'arûs vesâ'ir rûsumdan nesne vermeyub milâd-ı 'İsa ki ana bojik derler haneden haneye birer flori için kırk beşer akeç ve bir koç bahâsı on beşer akçe ve elli floriye ki bir katuna derler bir çerçe ve iki koç ve iki tekerlek peynir ve iki ip ve üç yular için üçer akçe cümle altmış üçer akçe olur bojikde anı verüb ilk yaz Hızır İlyas günü dediklerinde flori verürler her haneden bir kuzulu koyun bahâsiçün yirmi akçe cem'ân seksen üç akçe verirler ve beş floriye biri voynuk hizmetini edüb ihtiyâtlı yerleri nevbetle bekleyub akın vâki' olıcak sancakbeyi ma'rifetiyle akına varırlar ziyâde ademe ihtiyâc olıcak eve biri sefere çıkar sancak beyine elli eve bir

komortıçe ki hizmetkârdır altı ay kulluk ederler kânun üzere cürm-i cinâyet verirler ve alınan cürmün ‘öşrün knezleri alur çıra ve tahta getürmeyub hisar beklemezler ve sancak beyinin Eflâklar içinde ve gayri yerde evin yapmazlar otluğun biçmezler ve odun getürmezler ve primkürlerin günâhsız primkürlüğü alınmaz ve aralarında şart-ı mu’teber olunmayub fi’l-cümle ‘avarız-ı dîvânîye ve tekâlif-i ‘örfiyeden mu’âf ve müsellemlerdir ve tuzcu aralarına girmez ve tâ’ife-i mezbûrenin hızâne-i ‘âmîre verdikleri seksen üç akçe üzerine yedi akçe dahi ziyâde olub cümle florileri doksan akçe olub ve her handen emin ve kâtib için ikişer alınması emr olunub bundan ziyâde koyun ve arpa ve akçe alınmak kemâl-i men’le men’ olundu ve Semendire sancağbeyi olanlar mezbûrlardan ba’zı meccamen yumn-i yesrle buğday ve arpa alurlar deyu teşekkî edüb teftiş olunduk da fi’l-vakı’a mezkûrlardan buğday ve arpa alınduğu ma’lûm olıcak tâ’ife-i mezbûre zira’âtlarından kimesne vermeyüb ve sancak beyi olanlar dahi oldukları mahalde oldukları mahalde arpa ve buğdaya kemâl-i ihtiyâçları olduğu sebebden tamam ref’ olunması müte’azzir olub tahfif olunmak emrolundu bu vecihle ki zikrolunur tâ’ife-i mezbûre sancak beyi olanlara mezkûrdan bir yük arpa vereler ki her yük beş kile ola ve bir kile yirmi vukiyye ola amma karî i’tibârıyla ‘adâlet müyesser olmaduğu ecilden cümle ‘aded karî cümle ‘adet-i haneye tensib olunub on

COA, TT 1011, s. 2.

beş haneye bir yük ve her üç haneye bir kile arpa vermek lâzım geldi arpa ve buğday emrinde dahi knezden ve primkürden ve rataydan yirmi ve dahi ziyâde hanelü köylerden birer kile buğday vereler sancak beyi olanlar dahi alub masârifine sarf edeler ammâ buğdayda yirmi (*Tahrif olmuş*) ekâll olan köyden buğday alınmaya ve yirmi beş haneden ziyâde olan köylerden dahi mücerred bir kile alub ziyâde olan haneler i’tibâr olunmaya bundan sonra sancakbeyleri ve voyvodaları tabir olunandan ziyâde bir habbe almayalar ve aldırmayalar meğer ki satun almak lazım gelse ol vakit tamam semenin verüb alalar ve kuzzât men’ ede bir habbe ziyâde aldırmayalar memnû’ olmayanları ‘arz edeler deyu emrolundu.

EK-5 1536 Tarihli Semendire Sancağı Kanunnameleri
COA, TT 187, s. 3.

KAVÂNÎN-İ MER'ÎYE DER-LİVÂ-İ SEMENDİRE EL-MAHRÛSE

Kanûn-ı İskeleha-i Semendire

Üngürüs Vilâyetinden gemi ile su yüzünden metâ' gelse ve gitse bin akçelik davardan seksen akçe alınur otuzu mîrî için ve ellisi sancakbeyi için ve tuz kıt'ası gelse her kıt'ada mîrî için bir akçe alınur ve yüz kıt'ada sancak beyi için bir kıt'a alınur ve guzât getirdüğü esîrden mîrî için yirmi akçe alınur ve beruden azâd olub Üngürüs Vilâyetine düstûr ile giden esîrden elli akçe alınur nısfı mîrî için ve nısf-ı aheri kapudan için ve emr-i pâdişâhî ile dârü'l-harbe akın olsa guzâtın atlarından ki öte yakaya geçe mîrî için üçer akçe alınur ve akından geldüklerinde beruden geçürdükleri atlardan nesne alınmayub öte yakaya geçen mîrî için üçer akçe alınur ve akınan geldüklerinde beruden geçürdükleri atlardan nes ne alınmayub öte yakadan getüdükleri

COA, TT 187, s. 4.

atlardan beşer akçe ve sığırdan beşer akçe ve koyundan ve hınzırdan ikisine bir akçe alınur ve su yüzünden Üngürüs iline fuçı gitse on altı akçe alınur on ikisi mîrî için ikisi sancak beyi için ve ikisi dahi kapudan için ve Tuna'dan avlanan balıktan yirmi akçelik balıktan üç akçe alınur ikisi mîrî için ve bir akçesi sancakbeyiler kapudan tansîf ederler eğer İlok'dan zahîre gelüb Tuna'dan Semendire'ye çıksa çuval başına mîrî için birer akçe alınur eğer Tuna'dan gelüb Yezava'dan Semendire'ye çıksa ki çuval başına mîrî için bir akçe alınur ve bir akçe dahi sancak beyi için alınur ve yağılıktan gelen ve giden bâzergân gemisinden mukâddemâ bir flori alınugelub sancakbeyi ile kapudan üleşirler ve hububât yükünden ki İlok'dan gelse çuval başına sancak beyi için bir akçe bâc alınur ve kumaş gelse at yükünden iki akçe ve bir 'araba tahtadan iki akçe ve bir 'araba ağaçdan iki akçe ve satılan koyunun dirisine bir akçe ve at atılsa ve esir satılsa dörder akçe ve boğazlanan sığırdan birer akçe ve satılmağa gelen otluk 'arabasından

COA, TT 187, s. 5.

ve odun 'arabasından birer akçe alınur ve 'araba ile gelen tuzdan ve pirinçden sekizer akçe alınur ve şehirden taşra giden at yükünden her ne olursa kumaşdan ve balıktan ve gayrıdan ki şehirde bağlanub gide ikişer akçe çıkar bâc alınur ve İlok'dan gidüb yağıdan su yüzünden ve karadan fuçı ile hamr gelse satandan on beş akçe alınur ve alan dahi satarsa on iki akçe verir eğer hamr şehirden taşra çıksa dörder akçe alınur ve nefsi Semendire'de müselleme kaydolanlar 'öşür vermezler amma bağlarından hâsıl olan hamrdan fuçı başına sancak beyine on iki şer akçe verirler ve şol müslümânlar ki ra'îyyet yerinde bağları vardır yer sahibine 'öşrün verdikden sonra hamrın şehre getürseler fuçı başına altışar akçe resmin verirler ve müslümânların bağlarından her dönümünden dörder akçe alınur.

KÂNÛN-I KAPAN-I SEMENDİRE VE BELGRAD

Gelen baldan ve yağdan ve yemişden ve peynirden bi'l-cümle me'kûlat kimsından her ne vâk'î olursa mevzûnâtdan ola kapana kantara

COA, TT 187, s. 6

urulmadan satılsa yükünden satandan dört akçe resm alınur ve kantara urulsa her kantara ikişer akçe resm-i kantar alınur ve müvezzek her kantarına satandan ikişer akçe resm alınur bunlardan ziyâde alınmaya etrâfdan bazar günlerinde ve gayrıda çanak ve çömlek ile bir mikdâr bal getürenlerden kat'a bir habbe alınmaya almak isteyenleri hâkimü'l vakt olanlar men' ve def' edeler ve gâhi 'araba ve kuru yemiş geldik de Semendire bâcdârlarıyla kantarcı daima nizâ' ederler imiş mevzunâtdan olduğu cihetle 'arabada kantarcı altı akçe resm ala bâcdâr almaya.

KÂNÛN-I ÂB-I MORAVA VE ÂB-I DRİN VE ÂB-I İBRİ VE ÂB-I SAVA

Gemi ile geçen atlunun atı başına bir akçe alınub her bir 'arabadan tekerlek başına bir akçe alınur ve her fuçıdan dörder akçe alınur ve at yükünden iki akçe ve iki koyuna bir akçe ve dört kuzuya bir akçe ve hınzırın her birine bir akçe alınur ve geçen atlu üç günde gemi yine gelse nesne alınmaz üç günden sonra gelse gerü tamam resmin verür ve âb-ı Morova'da mîrlivâya hassa kaydolunan dalyandan

COA, TT 187, s. 7.

her ne şikâr etse nısfın mîr livâ alur ve sipâhîlere kaydolunan göllerden avlanan balıktan 'öşür alınur.

KÂNÛN- RE' ÂYÂ-YI LİVÂ-İ SEMENDİRE

Bir ra'iyet yazıldığı köyde zira'at eylese cemî' hububâtdan hemen 'öşür verür sâlârî mukâbelesinde baştinâdan baştinâya harmanda buçuk lokna buğday ve buçuk lokna 'arpa verür ve lokna ki İstanbul kilesiyle yedi kiledir harapon verildiği takdirce amma bazarda müst'amel olunan kile sekiz İstanbul kilesidir buğdayda ve arpada hâliyân livâ-i mezbûre müceddeden yazıldık da zikrolan mukâbele-i sâlâriyye vaz' olur eflâk keferesi bunun edâsına mütehammil olmayub ve erbâb-ı tımâr müzevvec haneden taleb eyleyüb re'âyâ ile daima husûmetden hâlî olmayub vaktinde tereke alınmayub sonradan narh-ı ruzî ziyâde akçeler alınub ekseriyâ tefrika olmalarına bâ'is olunmağın

COA, TT 187, s. 8.

zikrolunan bedel-i sâlârîye yedi kile galle olub defter pâye-i serîr arşa 'arz olunduk da harapon ref' olunub sâ'ir memalik-i mahrûse re'âyası gibi bunlar dahi yedide ve sekizde bir öşür vermek üzere emr olunmağın defter-i cedîd-i hakânîye vech-i meşrûh üzere kaydolundu ve eğer yazıldığı zira'at etmeyüb gayri sipâhi tımârında zirâ'at eylese nısf 'öşrü sâhib-i zemîne verib nısf-ı aheri bedel-i sâlârîye ile kendü tımârı erine verür ve bir ra'iyet yaulduğu köyde bağ dikse öşür verdikden sonra otuz medrede bir medre sâlârîye verür eğer aher tımarı bağ dikse 'öşrün sâhib-i zemine verüb sâlârîyesin kendü sipahisine verür ve bir ra'iyet gayri sipahinin ra'iyetinden bağ satun alsa 'öşrün ve sâlârîyesün dahi sâhib-i zemine verür ve her ra'iyet baştinâdan baştinâya harman

vaktinde iki akçe bostan resmin ve biçin vaktinde bir ‘araba otluk ve ekin vaktinde bir ‘icale odun verür mevsimlerinde otluk ve odun alınmasa yedişer akçe otluk ve üçer akçe odun için

COA, TT 187, s. 9.

alınur ki, resm-i bostân ile on iki akçe olurç ve yerlerinden kalkıb perâkende olan reâyada sipâhi muhayyerdilerse mahalline göre tamam ‘öşr veya nısf-ı öşr alup ya çift bozan resmi yetmiş beş akçe alur eğer voynuk ya Eflâk tâ’ifesinden yazıldığı köyden gayrı sipâhi tımarından zira’at eylese nısf ‘öşr verür ve kendü bağından tahsil etdüğü hamrdan kangı sipâhi tımarında satılsa her fuçudan dörder akçe verür eğer hariçden alub satarsa anlar dahi ra’iyyet gibi fuçı başına on beşer akçe verür ve her ra’iyyet baştinâdan baştinâyaya harman vaktinde ikişer akçe bostan resmini verüb ve biçin vaktinde birer ‘araba otluk ve bojikde birere ‘araba odun verürler mevsümlerinde otluk ve odun almasalar yedişer akçe otluk için ve üçer akçe odun için alınur ve yerlerinden kalkub perâkende oturan re’âyadan sipâhiler muhayerdilerse mahalline göre tamam ‘öşür veya nısf ‘öşür alınur ya çiftbozan resmi yetmiş beşer akçe alınur ve derbend beklemeyüb aher köyde oturan derbend kâfiri dahi sâ’ir re’âya gibidir ve sipâhilere hassa kayd olunan çayırardan ra’iyyetleri biçiverüb yerinde yağırlar evinde getürmezler ve bir ra’iyyet hınzırları gayrı sipâhi köyünde yürürse resminin nısfını kendü sipâhisi ve nısf-ı aherin sâhib-i zemîni alır ve boğazladuğu vakit hınzırın başına tımar erine birer akçe verür ve nefsi Semendire’de vâki’ olan bîvelerden ba’zının birer mikdar bağı ve ba’zının hem bir pâre bağı ve birer mikdâr yerleri olub sancak voyvodası bunların ba’zının yirmi beşer akçe ispençe ve ba’zından artık ve eksik birer mikdâr ispençe deyu alurlar imiş hâlîyâ külli bîve eğer sâhib-i bağı ve sâhib-i zemîn ve eğer hiç nesnesi olmasun altışar akçe resm-i bîveden gayrı bir habbe vermeyeler şunun ki bir mikdâr yeri ve bağı ola ‘âdet ve kânun üzre öşürlerin

COA, TT 187, s. 10

ve sâlâriyelerin vereler amma şol bîve ki tamam bütün baştinası ola ol vakit ‘aşâr-ı baştına olur baştinanın resmin vesair levâzım-ı bi’l-küllîye edâ eyleye cedel eylemeye nefsi Semendire’de müsta’mel ve mütedâvil olub beyn’e’n-nâs câri olan lokna sekiz kiledir ve her kile yirmi vukiyyedir ol takdirce her lokna yüzaltmış vukiyye olur. Ve şıra medresi on pintedir karta dahi ıtlak olur ve her pinte dört vukiyye ve yüz altmış dirhemdir ol takdirce her medre kırk dört vukiyye olur.

KAZİYYE BUDUR Kİ SEMENDİRE KAL’ASINDA MÜTEMEKKİN OLAN MARTOLOSAN

Kadîm’üz-zaman hem ulûfe tasarruf edüb ve hem bağların ve baştinalarının öşürlerinden mu’âf ve müsellemlerdir. Ammâ ulufeleri hâzineye kalub mücerred baştinaları ve bağları hâsıllarıyla martolos olsalar veyahud ulufeleri verilüb merkûm hâsılları mîriye zabt olunsa ol takdirce bi’t-takrîr-i ahâli-i vukûf ve sâhib-i ittilâ’ an öşr-i bâğât-ı işân fi sene 50.000 ve an zirâ’at-i işân fi sene 50.000 yekûn 100.000

COA, TT 187, s. 11

ebnâ-i mezkûr matroloslar kadîmü'z-zamandan ve feth-i hâkânîden berü hem ulûfe ve hem mu'âfiyet ile hizmet eyleyüb defâtir-i atîkede mastûr ve ellerinde selâtîn-i mâziyeden Enârallâhu berâhmuhum hazretlerinden ahkâm-ı şerîfe olmağın hâli üzere defâtir-i hâkânîye kayd olundu.

KANÛN-I VÂRİDÂT-I KAL'A-İ GÜĞERCİNLİK

Meselâ baldan ve yağdan ve peynirden fil-cümle me'kûlâtdan ve hubûbatdan her ne yük ki gele sancakbeyi için ikişer akçe bâc alına ve resm-i fuçî ki bâc-ı hamr derler hâriçden gelse her fuçıdan sancakbeyi için on beş akçe alına ve nefsi-i Güğercinlik'de kendü bağlarından tahsil edüb satsalar sancakbeyine onar akçe vereler ve şikâr olunan mâhîden morina olsa dört akçe ve sırt balığı olsa bir akçe ve yayın balığı ki, yedi akçeye ziyadeyle satıla, bir akçe alınub andan aşığı satılsa nesne alınmaya bu zikrolan mâhîden gayrı her ne cins balık olsa, gemiden gemiye birer balık alınub ve cümlenin nısfın sancakbeyi ve (...) *(Silinmiş)*

COA, TT 187, s. 12

kapudan azeb ağası dahi oldur ol ala ve su yüzünden gelen me'kûlâtdan ve fevâkihden her ne gelse, ikişer akçe bâc alınub sancakbeği ile üleşürler idi hâliyâ kapudan bu husûsa dahi eylemeyüb müstakil sancakbeğine ola ve Engürüs vilâyetinden koyun gelse, bir gemi koyundan kapudan bir koyun ala ve sığır ve bârgîr gelse davar başına kapudan bir akçe alub sancakbeği bu husûsat dâhil eylemeye iş bu zikrolan husûsiyâtdan ta'yîn olunan kanûn mer'î tutulub ana muhâlif kimesneden bir akçe ve bir habbe ziyâde nesne almaya ve talep etmeye ve dâhil ve ta'âruz kılmaya.

KANUN-I İSKELE-İ KAL'A-İ GÜVERCİNLİK

Su yüzünden öte yakadan ve beru yakadan gelen hamr fuçısından on beş akçe ve öte yakadan koyun gelse iki koyuna bir akçe ve beru yakadan öte yakaya geçen koyundan nesne alınmaz ve öte yakadan bârgîr ve sığır geçse beşer akçe her davar başına ve esir geçse mîrî için iskeleci yirmi beş akçe alur gemi ile tuz

COA, TT 187, s. 13

gelse öşrün iskeleci alur (...) *(Silinmiş)* alınub sancakbeyi ile azeb ağası üleşürler.

KANÛN-I NİŞ

Şehre gelen ve giden at yükünden me'kulâtından ve melbûsâtdan her ne olursa ikişer akçe ve bunlar 'araba ile gelse sekizer akçe alınur ve hububatdan ve sâ'ir me'kûlâtdan şehirde satılub ve taşraya alub gider olsalar yükünden ikişer akçe ve araba ile olursa sekizer akçe alınur bu cümle heybe ile gelse, bir çuval farz olunub bir akçe alınur ve fevâkih kısmı yükü gelse, bir akçe ve araba ile gelse ana göre hesâb olunur ve esir ve at satılsa dörder akçe sığırdan iki akçe koyundan ikisinden bir akçe boğazlananından dördüne bir akçe sığır boğazlansa bir akçe sığır gönünden nısf akçe koyun derisinin yükünden iki akçe ve

bir kebeden nısf akçe ve bir araba tahtadan bir akçe ve otluk arabasından nısf akçe bir araba, odundan bir ağaç alınur ve dört kuzudan bir akçe alınur Mayıs ayının

COA, TT 187, s. 14.

nısfına değin andan sonra koyup i'tibâr olunur demür veya esbâbı gelse yükde ikişer akçe alınur ve kantarla nesne satılsa kantar resmi alınmayub üç kantarın bir yük hesabı üzere lâzım olan resm alınur on zirâ' ketan bezinden bir akçe alınur yirmi zirâ'a değin sâde yağ karınla satılsa yük hesabı üzere lâzım olan resmi alınur bir tulum peynirden bir akçe şalgamın ve havucun yükünden birer akçe yaş soğan yükle gelse iki akçe alınur ve fevâkih yükle gelse nesne alınmaz sirke için Müslümanlardan ve kafirlerden rub' akçe alınur çıranın yükünden bir akçe alınur ve yükle hamr gelse iki akçe alınur. Çıkarsa dahi kezâlik fuçı ile gelüb satılsa on beş akçe alan gerü satsa gerü on beş akçe alınur ve panayırında kanûn-i kadîm üzere olan rüsûmun zı'fı alınur ve defter-i 'atıkde her ra'iyet her baştinadan harman vaktinde buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa verir deyü kayd olunmuş defter-i cedit paye-i serir-i a'lâya arz alundukda ref' olunub zirâ'atden kimesnelerin hububâtlarından yedide sekizde bir alınmak emrolundu ve harman vaktinde ikişer akçe resm-i

COA, TT 187, s. 15.

bostan ve biçin vaktinde birer araba otluk ver bujikte birer 'araba odun verürler mevsiminde odun ve otluk almasalar defterde yazılıb resm ki otluğa yedi akçedir ve odun üçer akçedir alınur ziyâde nesne alınmaya ve iki koyuna bir akçe alınur ziyâde nesne alınmaya ve 'avâriz hususunda imamlar ve ulak bârgîrin besleyenler ve defter-i sultanîde kayd olunan çeltükçüler ve derbend bekleyenler ve mücerredler avâriz vermeyüb mezkurlardan gayrı Müslümanlardan ve kefereden müzevvec olanlar emr-i padişahî üzere 'avarız verürler.

KANÛN

Livâ-i Semendire'de vâki' olan primikürler rüsûm-ı eflâkiyye alındığı zamanda mu'âf ve müsellemler olub birer mikdâr yamak ratayları dahi var imiş sonradan Eflâkler dahi yazıldıkda ratayları harâca kâyd olunub kendüler oğulları ve baştinaları mu'âf ve müsellemler olub harâç ve ispençe vermeyüb mal-ı mîrî cem'ine varan harâççılara ve adamlarına muâvenet edeler deyu ellerine âhkâm-ı şerife verilmiş vilâyet (...) (*Silinmiş*)

COA, TT 187, s. 16

tahrir (...) (*Silinmiş*) altıyüz premikür intihâb olunub bâkisi (...) (*Silinmiş*) olundukda knezler ve premikürler dergâh-ı âlem penâha gelüb mukaddema vilâyet hıfzı ve hırâseti için vaz' olunan altı yüz nefer martolos ref' olunub ol hidmeti biz kabûl edüb ve mal-ı mîrî cem'ine mu'âvenet eyleyüb ve kangı piremikürün karyesinden bir ra'iyet girihte olsa harâcına dâmin ve yerin ektürelim ve sefer-i hümâyûn vâki oldukda bin nefer bile eşüb köprüler ve gemiler ta'mirine muâvenet eyleyevüz ve biz seferde olduğumuz vakit gerü ebnâmızdan ve karındaşlarımızdan bin nefer adam bulub vilâyet muhâfazası hidmetin etdürelüm deyü iltizâm edüb vech-i meşrûh üzere pâye-i serir-i a'lâya arz

olunub (...) (*Silinmiş*) eski hizmetlerinde kusurları olmaya (...) (*Silinmiş*) yoklamada bulunmalarını mîrî için (...) (*Silinmiş*) eşmeyub sancakbeyi eşdükde (...) (*Silinmiş*)

COA, TT 187, s. 17

piremikür mürd olsa premikürlük hizmetin uhdesinden gelür oğlu var ise oğlu premikür kayd olunur oğlu yok ise karındaşı kayd olunur haricden ra'iyet premikür kayd olunmaz ve premikür olanların mücerred kendü baştinalâri muâf ve müsellemdir raiyyet yerinde zirâ'at ederler ise öşürlerin verürler ve kendüler harâc ve ispençe vermeyüb kendüler ile mütemekkin olan oğullarından ve karındaşlarından ispençe vermezler ammâ evlenüb başka ev olub zirâ'at ve hirâset ederse, sâir re'âyâ gibi öşrün ve harâcın ve ispençesin verüb premikür oğlu veya premikür karındaşı dedüğüne amel olunmaya ve livâ-i mezbûrede olan knezler dahi mürd olsa knezlik hizmetinin uhdesinden gelür oğlu veya karındaşı var ise, yerine kayd olunub re'âyâ tâifesinden ve hâricden knez yazılmaya ve knezlerin ba'zı tîmâr tasarruf edüb ve hem knezlik eder amma knezlik mukâbelesinde birer mikdâr tîmâr ta'yîn olunan knezler eğer ma'zûl olsa gerü knezlik verilür müstakil tîmâr verilmez knezlik berâtıyla erbâb-ı tîmârdan olmaz ve livâ-i mezbûrenin knezleri

COA, TT 187, s. 18.

piremikürlere mütekeffil olmuşlardır ve harâc cem'inde ve mal-i mîrî ve sâir hizmetlerde mu'âvenet ederler ve sancakbeyi eşdükde bile eşerler her kangı knezin knezliğinden bir karye dağılıb veya re'âyâsı perâkende olsa knez ve premikür bulub getürmek lâzımdır vech-i meşrûh üzere uhdelerine alub pâye-i serir-i a'lâya arz olunub fermân-ı şerif mücibince defter-i cedîde kayd olunmuşdur.

KÂNÛN-I EFLÂKÂN-I LİVÂ-İ SEMENDİRE

Eflâk tâ'ifesi bir evde kaç nefer olursa ki bir hânede bir nefer veya iki nefer veyahud üç veya dört beş nefer dahi ziyâde olursa filori hânesi deyü yılda doksan üç akçe resm verüb öşür ve rüsûm-ı şâire vermeyüb avârızdan mu'âf ve müsellemler olurlar imiş ve amma seferi hümâyûn veya kenarlarda nev'an hizmet düşdüğünce petinik deyü beş hâneden bir nefer Eflâk bargiri ile eşermiş ve ol uc ve kenarlarda ve deryada mühim ve maslahat vâki' olacak zemaniç deyü Eflâk hânesinden birer adam ta'yîn olunub gemi yapar ve ba'zı bârgîr ile varub

COA, TT 187, s. 19

emr olunan hizmetleri edâ ederlerdi ve bâd-ı hevâlaarına sancakbeği mutasarrıf olub ve her karyeye mikdârlarına göre sancakbeyi cânibinden birer mikdâr buğday ve arpa ve bal ve yağ salınugelmiş imiş hâliyâ fermân-ı âlişân muktezâsınca Eflâklar harâca kayd olunub hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyye takdir olunub zikr olan petinik ve zemaniç ve sâir teklîfât ve salgun merfû olmak lâzım iken petinik ve zemaniçden gayrisi ref olunmamağın re'âyâ ziyâde bî-huzûr ve müte'ellimdir ve her zamanda ummâl tâ'ifesi ve nev-yafte ve haymâne teftiş eyleyüb iltizâm eyleyen kimesneler karye be karye gezüb re'âyânın hilâf-ı emrinde akçeleri alınub zahmet çekilüb bu husûslar külliyyen ref olunub

defter-i cedid-i hâkâniye kayd olunub ve min ba'd olmaya deyü hükm-i şerif sadaka oluna ve nev-yâfteyi her üç yılda bir mu'temed kâdı teftiş edüb mürdelerin ihrâc eyleye her vakit yavacı ve haymânacı muzâyaka vermeye ve sancakbeği cânibinden ve adamlarından ve voyvodalardan kimesne salgun arpa ve buğday salmaya ve bal ve yağ salmaya.

EK-6 1560 Tarihli Semendire Sancağı Kanunnameleri
COA, TT 316 s. 3

KÂNÛN-I İSKELEHÂ-İ SEMENDİRE

Tunadan öte yakaya ve öte yakadan beru yakaya gelüb giden atludan dört akçe piyadeden bir akçe ve sığırdan bir akçe ve koyun ve hınzırın ikisinden bir akçe hububât ve yağ vesâir meta' geçse Müslümandan yüzde üç akçe ve kafirden yüzde dört akçe gümrük alınur öte yaka başka iskele olandan beru Tımışvar yakasından gelenin gümrük ve sa'ir rüsûmun öte yaka emîni alur ve morine ve sa'ir balıktan dört akçede bir akçe alınub haliya mirlivâ âdemleri dahi balık sandalından balık az ve eğer çok bir balık alurlarmış ve esir geçse bir esirden yirmi beş akçe alunur ve berüden azad olur destûr ile vilâyetine giden esirden elli akçe alınur ve dümeni salma gemiden dümen resmi dört akçe alınur ve el dümeni ise iki akçe alunur

BÂC-I ŞEHİR

At yükü ile gelüb satılan hububâtıdan çuval başına bir akçe alunur evine yemlik götüren kimesnelerden nesne alınmaz. Ve araba ile gelen pirinçten ve balıktan sekiz akçe alunur köprügün ve bunlara benzer nesne gelse satılsa kırk ve elli akçede bir akçe alunur ve kumaş gelse at yükünden iki akçe alunur bir araba soğan ve bir araba sarmısakdan dört akçe alunur bu zikir olanları sahibleri satmayub gemiye koyub öte yakaya veya gayrı yere alsa gitse gümrük verir bâc vermez bu zikir olanlar gemi ile gelüb satılsa gümrük verir bâc vemez bir 'araba tahtadan iki akçe ve bir 'araba ağaçdan iki akçe ve bir 'araba odundan bir odun tatılmağa gelen otluk 'arabasından bir akçe ve koyun gelse boğazlansa veya boğazlanmadan satılsa iki koyun bir akçe virilür kassab boğazlansa dört koyun bir akçe verir at veya esir satılsa iki akçe alandan ve iki akçe satandan alunur ve sığırdan bir akçe alunur ve bir araba hamr gelse şehirden taşra çıksa fuçı başına dört akçe alunur ve şehirden taşra giden at yükünden kumaşdan ve balıktan ve gayrıdan her ne olursa ki şehirden yük bağlayub gide ikişer akçe çıkar bâcı alunur amma şehirden gemiye koyub gitse gümrük verir bac vermez ve gemi ile gelen metâ' sâhibi

COA, TT 316 s. 3

çıkarub gümrüğün virüb dermahzen etdükdün sonra bir iki aydan gemiye koyub aher yere alub gitmek istese gümrük alunmak hilâf-ı kânûndur ve gemi ile hariç vilâyetden meta'

gelüb taşra çıkmadan aher yere gitse gümrük alunur amma yine ol kadılıktan bazı kurâdan yükledüb gümrük vermiş olsa gümrüğü alunur.

Kanun-ı Kapan-ı Semendire

Yağdan ve baldan ve kuru yemişden ve bi'l-cümle me'kûlât kısmından her ne vaki' olursa ki mevzûnât dan evvela kapan ve kantara irsal olmadan satılsa bunda satandan dört akçe resm alunur ve etrafda pazar günlerinde ve gayrıda çanak ve çömlek ile bir mikdar yağ ve bal getürenlerden kat'a bir habbe alınmaz mevzûnâtdan kantarcıdan gayrı eğer baccardır ve eğer gayrıdır kimesne hiç nesne almaz

Kânûn-ı Âb-ı Morava ve Âb-ı Drin ve Âb-ı İbri ve Âb-ı Sava

Gemi ile geçen atlunun atı başına iki akçe alunur Morava ve Âb-ı Drin ve Âb-ı İbri geçidinde bir akçe alunur ve geçen atlu üç güne değin gerü gelse nesne alınmaz amma üç günden sonra gelse tamam resim verir ve her arabada tekerlek başına bir akçe alunur ve her fuçudan dört akçe alunur ve at yükünden iki akçe alunur ve iki koyun bir akçe ve dört kuzuya bir akçe ve hınzırın her birine bir akçe alunur ve Âb-ı Morava'da mirlivâya bağlanan dalyanlardan her ne şikâr olsa nısfın mirлива alur ve sipahilere kayd olunan göllerde olan balıktan öşür alunur

Kanun-ı Reâyâ-yı Vilayet-i Semendire

Bir ra'yyet yazıldığı karyede zirâ'at eylese buğdayda ve arpada ve darıda ve çavdarda yedide sekizde bir öşür virir bâkî hububâtdan nohud ve mercimek ve bakladan heman öşür alunur kendirden ve ketenden heman öşür alunur salariyye alınmaz ketanda ve kendirde ekser kurâda öşürden bedel ikişer akçe alunur ve eğer yazıldığı yerde ziraat itmeyüb gayrı tımârında zıraat etse nısf öşrû sahib-i zemîne virir ve nısf-ı aheri salariye ile kendü sipahisine virir amma kendü sipahisinin tımârında zıraate kâbil yeri olmaduğu takdirce veya kendü sipahisinin tımârında yerin zıraat etdikden sonra gayri sipahi

COA, TT 316 s. 4

yerinde zıra'at etse öşürden ve salariyesin sâhib-i zemîne verir ve bir raiyyet yazıldığı köyde bağ dikse on medrede bir medre öşür verüb ve otuz medrede bir medre salariye virdikden sonra her bağdan ikişer akçe resm-i âveng verir eğer aher tımârda bağ dikse öşrûn ve resm-i âvengi sahib-i zemîne virüb salariyyeyi kendü sipahisine verir bir raiyyet gayri sipahi raiyyetinden bağ satun alsa öşrûn ve salariyesin sahib-i zemîne virir amma şehir halkı Müslüman ve eğer kafir muhayyerlerdir dilerler ise şehir sınırunda ziraat idüb ve bağ dikerler ve isterler ise aher sınırda zirâ'at idüb ve bağ dikerler aher sınırdan ziraat etmekle ve bağ dikmekle harapon taleb olunmaz ve çiftin bozmak ile çift bozan resmi taleb olunmaz ve her raiyyet baştinaden baştinaya öğün vaktinde bir araba odun biçtiğinde bir araba otluk ve harman vaktinde iki akçe bostan resmi verur eğer mevsimlerinde odun otluk alınmasa yedişer akçe otluk ve üçer akçe odun resm-i bostan ile baştinadan

baştinaya on iki akçe olur bir baştina bir raiyyet ehli ve ıyâli ile geçünüb Müslümânda bir çiftlik i'tibâr olunur yerdür dönüm hesabınca gayet olur yerdür yetmiş seksen dönüm ve kem yerden yüz yirmi yüz otuz dönüm mikdârı yerdür ve deştibân resmi sipahilere bağlanmışdır ve yerlerinden kalkub sâkinde oturan reayâda sipahi muhayyerdür dilerse mahalline götürür tamam öşür alır veya nısf öşür veya çift bozan resmi yetmiş beş akçe alır ve derbend bekleyüb yerinde otururlar derbendcilerün bazısı ancak avâriz-ı divaniyeden muâfiyet eyleyedir ve bazısı muâfiyet ile ve hem her müzevvic haneden buçuk lokna buğday ve buçuk lokna arpa verüb ve her bağdan birer medre şıra verür kelem ve kendür ekerse sair reâyâ gibi öşür virürler öşür-i kovanda ve bidat-ı hınzırda sair reâyâ gibidir amma baştinadan baştinaya odun otluk ve bostan resmi on ikişer akçe vermezler ve her ra'yyet evleri yanında kendülere yetecek kadar ektükleri bostandan öşür virmeyüb evlerinden hariç ektükleri bostandan ve meyvelerinden öşür vireler derbend kafirleri dahi evleri önünden gayrı yerde olan bağçelerinin ve bostanlarının öşür virirler âdet-i derbende i'tibar olunan lokna yedi kiledir ve her kile

COA, TT 316 s. 5

yirmi vukkiyyedir ve bazarlarda müsta'mel olan lokna sekiz kiledir ve Semendire'de müstamel olan şire medresi on pintedir karte dahi itlak olunur ve her pinte dört vukkiye yüz altmış dirhemdir bu takdirce her medrede kırk dört vukkiye olur öşür-i kovan 'arza tabi'dir raiyyete değildir ve bir raiyyetin hınzır-ı gayrî sipahi yerinde yürüse nısfın kendü sipahisi ve nısfı aheri sahib-i arz alır ve boğazladıkları vakit bujikde hınzır başına raiyyet sahibi bir akçe alır. Ve serbest tımarlarda tutulan avâbık müjdesi sahib-i tımarındır rakabesi mîridir âmile satılı- gelmişdir Müslüman bağlarından dönümden dönüme dörder akçe alınur Müslüman kafir bağı alsa vilayet tahrir olunub tağyîr olunca sa'ir reâyâ gibi öşür ve salariyye virür. Bir tımara haricden fuçî ile hamr gelse fuçî başına on beş akçe alınur. Ve bir raiyyet kendü bağından hâsıl etdüğü hamr fuçısın açub satar olsa sipahisine fuçî başına altı akçe verür

Cemaat-ı Martolosân-ı Kal'a-i Semendire ve Belgrad

Martolos başları beşer akçe ve bölük başları dörder akçe bâkîsi üçer akçe ulufe yüyüb haraç ve ispenç virmezler ve avâriz-ı divaniyeden müsellemlerdir ve zirâ'at ve hırâset idenler sahib-i zemîne öşür virirler ve martolos ile bile olan oğullarından haraç ve ispençe alınmayub karındaşlarından ve karındaş oğullarından haraç ve ispençe ve öşür vesâ'ir rüsûm alına-gelmişdir

Cemaat-i Gebrân-ı Varoş-ı Kal'a-i Semendire haraç ve ispençe vesâ'ir rüsûm ve öşürlerin viregelmişlerdir.

Kanun

Liva-i Semendire'de vaki' olan primikürler vilayet hıfzı ve hırâset hizmeti kabul idüb ve mâl-i mîrî cem'ine muavenet eyleyüb kankı primikürlerin karyesinden bir raiyyet girihte olsa haraçına zâmi ve gerü yerine götürelüm ve sefer-i hümayun vaki' oldukça eşüb köprüler ve gemiler ta'mirine hizmet edelüm biz sefer oldukça ebnâmıza ve

karındaşlarımıza vilayet muhafazası hizmeti etdürelüm deyü iltizam idüb knezler dahi knezliklerinde olan primekürlere kefil olub defter-i atike kayd olunmuş imiş hala dahi ferman-ı hümayun ile vilayet tahrir oldukda vech-i meşrûh

COA, TT 316 s. 7

ve iltizâm-ı sabık üzre primkürler karyelerinden girihte olan haraçına ve gerü yerlerine götürmeğe kefil olduklarından sonra defter-i cedide kayd olundu mezkûr primikürlerin madem ki hizmetlerinde kusurları olmaya kendülerinden ve kendüleri ile bile olub primekür baştinasın tasarruf iden oğullarından ve karındaşlarından haraç ve ispençe ve öşr-i hububât cemî'-i hukûk ve rüsûm ve tekalif-i örfiyeden muâflardır amma raiyyet yerinde zirâ'at itseler veya oğulları veya karındaşları evlenüb başka başka olub zirâ'at iderler ise sair re'âyâ gibi öşür ve haraç ve ispenç verirler deyu defter-i 'atıkde mukayyed olmağın defter-i cedide dahi kayd olundu liva-i Semendire'de zirâ'at ve hırsaset olunan yerler 'arz-ı memleket ve arz-ı mîrîdir harâcî ve öşrî değildir ellerinde olan kimesneler ekkâr gibidir mâlikler değildir harac-ı muvazzafaların ve harac-ı mukâsemelerin virdükden sonra ellerinden alınmadan men' vardır şer'ân ellerinden alınmak caiz değildir tapu tarikiyle virilen ücret-i mu'acceleleridir harac-ı mukaseme ve harac-ı muvazzafları ücret-i müecceleleridir kafirler baştinalarından Müslümanlar ellerinde olan çiftlikler vilâyet tahrir olunca haraç ve ispençe ile tasarruf olurmuş hîn-i tahrirde resm-i çiftte tebdil olundu Müslümanlardan her kim tasarruf iderse resm-i çift virir vilâyet-i mezkûrda ummâl tâ'ifesi nev yafte teftîş etmeyeler ve sancakbeyi cânibinden voyvodalardan kimesne salgun arpa ve buğday salmaya ve bal ve yağ salmaya deyu defter-i atikde mukayyed olduğundan gayrı bu makûle mezalimin def'i husûsunda emr-i şerîfle te'kîd-i cedîde olduktan sonra defter-i cedîde kayd olundu temmet.

EK-7 1560 Tarihine Göre Semendire Sancağında Muhafız Tımarları Listesi
CEMAAT-İ MÜSTAHFIZAN-I KAL'A-İ SEMENDİRE

sayfa	Kale	Tımar sahibi	Görevi	Tımar Bölgesi Nahiye	Yekun	Açıklama
4	Semendire	Mahmud	Dizdar	Lomniçe	12.137	
4	Semendire	Yunus İne	Kethüda	Lomniçe	5146	
4	Semendire	Mehmed Yunus	Merd-i Kal'a	Lomniçe	1400	
4	Semendire	Ahmed Alacahisar	Merd-i Kal'a	Lomniçe	1733	
4	Semendire	Hasan Ahmed	Merd-i Kal'a	Lomniçe	1400	
5	Semendire	Ali Semendire	Merd-i Kal'a	Lomniçe	1400	
5	Semendire	Mustafa Ali		Lomniçe	1400	
5	Semendire	Hüseyin Ali		Lomniçe	1400	
5	Semendire	Ahmed Ali		Lomniçe	1400	
5	Semendire	Mustafa Ali		Lomniçe	1400	
5	Semendire	Diğer Mustafa Ali		Lomniçe	1400	
6	Semendire	Mehmed	Serbölük	Lomniçe	1500	
6	Semendire	Ali	Serbölük	Lomniçe	1500	
6	Semendire	Mahmud		Lomniçe	1400	
6	Semendire	Hacı Ahmed		Lomniçe	1400	
6	Semendire	İbrahim Birader-i Rıza		Lomniçe	1400	
6	Semendire	Ali		Lomniçe	1400	
7	Semendire	Mustafa	Şâdî	Lomniçe	1400	
7	Semendire	Hasan	Şâdî	Lomniçe	1400	
7	Semendire	İbrahim Mustafa	Serbölük	Lomniçe	1500	
7	Semendire	Mustafa Mehmed		Lomniçe	1437	
7	Semendire	Mehmed		Lomniçe	1400	
7	Semendire	İlyas Abdullah		Lomniçe	1400	
	Semendire	Cafer	Kul	Lomniçe	1400	
8	Hisarlık	Hasan Hamza		Lomniçe	1400	
8	Semendire	Hacı Ali	Serbölük	Lomniçe	1400	
8	Semendire	Hüsrev b. Abdullah		Lomniçe	1400	
8	Semendire	Mustafa Durak		Lomniçe	1400	
8	Semendire	Hasan b. İlyas		Lomniçe	1400	
9	Semendire	Ali Yanbolî		Lomniçe	1496	
9	Semendire	Hacı Ömer İskender		Lomniçe	1400	
9	Semendire	Yeni Müslüman Behram		Lomniçe	1400	Yeni Müslüman
9	Semendire	Sefer b. Abdullah		Lomniçe	1400	
9	Semendire	Oruç		Lomniçe	1400	Kul
9	Semendire	Veli		Lomniçe	1400	
10	Semendire	İbrahim İsa	Serbölük	Lomniçe	1500	

10	Semendire	Ömer b. İsa		Lomniçe	1400	
10	Semendire	Hüseyin Mustafa		Lomniçe	1400	
10	Semendire	Nasuh	Serbölük	Lomniçe	1526	
10	Semendire	Yusuf Bosna		Lomniçe	1446	
10	Semendire	Mustafa		Lomniçe	1400	
11	Semendire	Ömer		Lomniçe	1400	
11	Semendire	Ali birader-i Mehmed		Lomniçe	1400	
11	Semendire	Ahmed Ömer		Lomniçe	1400	
11	Semendire	İbrahim Birader-i Kasım		Lomniçe	1400	
11	Semendire	Hüseyin		Lomniçe	1400	
11	Semendire	Firuz Hüseyin		Lomniçe	1400	
12	Semendire	Mehmed b. Bekir		Lomniçe	1400	
12	Semendire	Ahmed b. Bekir		Lomniçe	1400	
12	Semendire	Ömer b. Bekir		Lomniçe	1400	
12	Semendire	Mehmed b. Hacı		Lomniçe	1400	
12	Semendire	Piri Hızır		Lomniçe	1440	
12	Semendire	Mehmed b. Ali		Lomniçe	1410	
13	Semendire	Ali b. Mehmed		Lomniçe	1400	
13	Semendire	Mehmed b. Ali		Lomniçe	1400	
13	Semendire	Mehmed		Lomniçe	1400	
13	Semendire	Mustafa b. Mehmed		Lomniçe	1400	
13	Semendire	Mustafa b. Ahmed		Lomniçe	1400	
13	Semendire	Mahmud b. Ahmed		Lomniçe	1400	
13	Semendire	Mehmed b. Mahmud		Lomniçe	1400	
14	Semendire	Hüseyin		Lomniçe	1500	
14	Semendire	Mehmed b. Hasan		Lomniçe	1400	
14	Semendire	Ömer	Serbölük	Lomniçe	1500	
14	Semendire	Ferhad	Serbölük	Lomniçe	1500	
14	Semendire	İbrahim b. Mustafa		Lomniçe	1400	
14	Semendire	Mustafa b. İlyas		Lomniçe	1400	
15	Semendire	Mehmed b. İlyas		Lomniçe	1400	
15	Semendire	Durak İskender		Lomniçe	1400	
15	Semendire	Mehmed b. Cafer		Lomniçe	1400	
15	Semendire	Ali Halife		Lomniçe	1435	Halife
15	Semendire	Ali b. Mehmed	Serbölük	Lomniçe	1524	
15	Semendire	İbrahim Ömer		Lomniçe	1400	
16	Semendire	Ali Birader-i Hızır		Lomniçe	1400	
16	Semendire	Mehmed b. İlyas		Lomniçe	1400	
16	Semendire	Hamza		Lomniçe	1400	
16	Semendire	Hüsrev		Lomniçe	1400	
16	Semendire	Hızır b. İlyas		Lomniçe	1400	
16	Semendire	İskendr b. Ebubekir	Serbölük	Lomniçe	1500	
17	Semendire	Osman		Lomniçe	1400	

17	Semendire	İbrahim Hamza		Lomniçe	1400	
17	Semendire	Ali Kul		Lomniçe	1400	Kul
17	Semendire	Mustafa b. Kasım		Lomniçe	1400	
17	Semendire	Mustafa		Lomniçe	1400	Semendire
17	Semendire	İbrahim Hızır		Lomniçe	1400	
18	Semendire	Mehmed birader-i Kul		Lomniçe	1400	
18	Semendire	Evrenos		Lomniçe	1400	
18	Semendire	Mehmed Saru		Lomniçe	1400	Kul
18	Semendire	Hüsrev		Lomniçe	1400	
18	Semendire	Mehmed		Lomniçe	1400	
18	Semendire	Hasan		Lomniçe	1400	
19	Semendire	Bekir b. Ali		Lomniçe	1400	
19	Semendire	Osman		Lomniçe	1400	Kul
19	Semendire	Ali b. İsmail	Serbölük	Lomniçe	1500	
19	Semendire	İbrahim	Serbölük	Lomniçe	1500	
19	Semendire	Süleyman		Lomniçe	1410	
19	Semendire	Ömer b. Abbas		Lomniçe	1400	
20	Semendire	Mehmed b. İnebeyi		Lomniçe	1400	
20	Semendire	Mehmed b. Ali		Lomniçe	1400	
20	Semendire	Hasan b. Hüseyin	Serbölük	Lomniçe	1500	
20	Semendire	Mehmed b. Hüseyin		Lomniçe	1400	
20	Semendire	Hüseyin		Lomniçe	1400	
20	Semendire	Ahmed b. Mehmed		Lomniçe	1400	
21	Semendire	Yusuf		Lomniçe	1400	Kul
21	Semendire	Mustafa İlyas		Lomniçe	1400	
21	Semendire	Hasan		Lomniçe	1400	
21	Semendire	Mustafa		Lomniçe	1400	
21	Semendire	Abdulkadir		Lomniçe	1400	
21	Semendire	Ahmed b. Davud		Lomniçe	1400	
22	Semendire	Bekir		Lomniçe	1400	Kul
22	Semendire	Mustafa	Serbölük	Lomniçe	1500	
22	Semendire	Mustafa Abbas	Serbölük	Lomniçe	1500	
22	Semendire	Hasan	Serbölük	Lomniçe	1500	
22	Semendire	Hasan Diğer		Lomniçe	1400	
22	Semendire	Cafer b. Üveys		Lomniçe	1400	
23	Semendire	İbrahim Kul		Lomniçe	1400	Kul
23	Semendire	Ahmed Niğbolu		Lomniçe	1400	
23	Semendire	Mustafa b. Mehmed	Serbölük	Lomniçe	1500	
23	Semendire	İsmail Mahmud		Lomniçe	1400	
23	Semendire	Hasan İlyas		Lomniçe	1400	
23	Semendire	Mustafa Ali	Serbölük	Lomniçe	1500	
24	Semendire	Muharrem el-İmam	İmam	Lomniçe	1440	
24	Semendire	Ömer		Lomniçe	1400	
24	Semendire	Cafer b. Yunus		Lomniçe	1400	

24	Semendire	Osman b. Mustafa		Lomniçe	1400	
24	Semendire	Hasan		Lomniçe	1400	
24	Semendire	Yunus		Lomniçe	1400	
25	Semendire	Mustafa		Lomniçe	1400	
25	Semendire	Mustafa b. Hızır		Lomniçe	1400	
25	Semendire	Ahmed b. Mehmed		Lomniçe	1400	
25	Semendire	Mehmed b. Mustafa		Lomniçe	1400	
25	Semendire	Mustafa Hasan		Lomniçe	1400	
25	Semendire	Mahmud Kul		Lomniçe	1400	Kul
26	Semendire	Hasan		Lomniçe	1400	Kul
26	Semendire	Mehmed b. Hamza		Lomniçe	1400	
26	Semendire	Hüseyin b. İlyas		Lomniçe	1400	
26	Semendire	İbrahim Mehmed Ağa		Lomniçe	1400	
26	Semendire	Kasım b. Hamza		Lomniçe	1400	
26	Semendire	Mehmed		Lomniçe	1400	
27	Semendire	Cafer b. Ahmed		Lomniçe	1400	
27	Semendire	Mustafa Abdi		Lomniçe	1400	
27	Semendire	Mehmed b. Mahmud		Lomniçe	1400	
27	Semendire	Abdulhamid Ahmed		Lomniçe	1400	
27	Semendire	İbrahim Ferruh		Lomniçe	1400	
27	Semendire	Ali b. Mehmed		Lomniçe	1400	
28	Semendire	Ahmed		Lomniçe	1400	
28	Semendire	Ali b. Abdullah		Lomniçe	1400	
28	Semendire	İbrahim b. Hacı		Lomniçe	1400	
28	Semendire	İbrahim b. Mustafa		Lomniçe	1400	
28	Semendire	Ali b. İbrahim		Lomniçe	1400	
28	Semendire	Mehmed birade-i Ali		Lomniçe	1400	
29	Semendire	Ferid b. Kul		Lomniçe	1400	
29	Semendire	İbrahim Mahmud		Lomniçe	1400	
29	Semendire	Yusuf Mehmed		Lomniçe	1400	
29	Semendire	Mehmed el-İmam	İmam	Lomniçe	1471	
30	Semendire	Karagöz b. Ali		Pirlep	1616	
30	Semendire	Mustafa b. Hasan		Pirlep	1400	
30	Semendire	Bali b. Mehmed		Pirlep	1400	
30	Semendire	Cafer b. Mehmed		Pirlep	1400	
30	Semendire	Katib Mustafa Yusuf	Katip	Pirlep	1400	
31	Semendire	Piri Murad		Pirlep	1400	
31	Semendire	Ali b. İlyas		Pirlep	1400	
31	Semendire	Cafer		Pirlep	1400	
31	Semendire	Üveys		Pirlep	1400	
31	Semendire	İlyas b. Şirmerd		Pirlep	1400	
31	Semendire	Ahmed b. Hasan		Pirlep	1800	
32	Semendire	Ferhad b. Ahmed		Pirlep	1400	
32	Semendire	Mustafa		Havale	1449	

32	Semendire	Yusuf		Havale	1400	
			Merd-i Parkan-1			
32	Hisarlık	Timur	Hisarlık	Havale	1400	
33	Semendire	Mustafa b. Ahmed		Lepaniçe	1400	
33	Semendire	Mehmed b. Kasım		Lepaniçe	1400	
33	Semendire	Saki b. İbrahim		Lepaniçe	1400	
33	Semendire	Kurd b. Kasım		Lepaniçe	1400	
34	Semendire	Mehmed b. Ahmed		Lepaniçe	1400	
34	Semendire	Mehmed b. Üveys		Lepaniçe	1400	
34	Semendire	Mahmud		Lepaniçe	1400	
34	Semendire	Timur b. Mustafa		Lepaniçe	1400	
34	Semendire	Mustafa Abbas		Lepaniçe	1400	
34	Semendire	Hasmani?		Lepaniçe	1400	
35	Semendire	Hasan b. Hüseyin		Lepaniçe	1406	
35	Semendire	Mustafa Pervane		Lepaniçe	1400	
35	Semendire	Yahya		Lepaniçe	1400	
35	Semendire	Cafer b. İlyas		Lepaniçe	1400	
35	Semendire	Hamza		Lepaniçe	1400	
35	Semendire	Hızır b. İlyas		Lepaniçe	1400	
36	Semendire	Süleyman		Lepaniçe	1400	

CEMAAT-İ CEBECİYAN-I KAL'A-İ SEMENDİRE

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Tımar Bölgesi Nahiye	Yekun	Açıklama
36	Mehmed	Ser Cebeciyan	Lepaniçe	4.069	
36	Muharrem	Kethüdâ-i Cebeciyan	Lepaniçe	3.000	
36	Mustafa		Lepaniçe	1.400	
36	İbrahim b. Hasan		Lepaniçe	1.400	
37	Hasan b. Mustafa		Lepaniçe	1.400	
37	Hacı İshak b. Hızır		Lepaniçe	1.400	
37	Hasan b. Hüseyin		Lepaniçe	1.400	
37	Ali		Lepaniçe	1.413	
37	Mehmed b. Bali		Lepaniçe	1.400	
37	Yakov v. Yovan		Lepaniçe	1.400	GM
38	Mani		Lepaniçe	700	GM
38	Nikola		Lepaniçe	700	GM
38	Radovan v. Marko		Lepaniçe	700	GM
38	Herak		Lepaniçe	700	GM
38	Marinko?		Lepaniçe	1.400	GM

TOPÇIYAN-I KAL'A-İ SEMENDİRE

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Tımar Bölgesi Nahiye	Yekun	Açıklama
39	Ali	Ser Topçıyan	Lepaniçe	2.300	
39	Mehmed b. Ali		Lepaniçe	1.400	
39	Mustafa b. Abdullah		Milava	1.442	
39	Mustafa oğlu Bali		Milava	1.442	
39	Petre v. Vuk		Milava	1.410	
40	Ali		Milava	140	
40	Pervane		Milava	140	
40	Durmuş	Serbölük	Milava	140	
40	Pervane b. Abdullah		Milava	140	
40	Borisov v. Gropa		Milava	140	GM
40	Bohna v. Radiç		Milava	140	GM
41	Nikola v. Niko		Milava	140	GM
41	Dimitri v. İstapan		Milava	140	GM
41	Anderye v. Dimitri		Milava	140	GM
41	Gora		Milava	140	GM
41	Yovan v. Pava?		Milava	140	GM
42	Mustafa Tibilis?		Milava	140	
42	Hasan	Serbölük	Milava	1.500	
42	Kurd b. Hasan		Milava	1.400	
42	Hasan b. Abdullah		Milava	1.400	
42	Mahmud b. Abdullah		Milava	1.400	
42	Borisov v. Anderye		Milava	1.400	GM
43	İlyya v. Petre		Milava	1.400	GM
43	İstapan v. Radosav		Milava	1.400	GM
43	Hüseyin	Kethüda-i Topçıyan	İpek	1.666	
43	Mahmud b. Mustafa		İpek	1.400	
43	Kasım b. İsmail		İpek	1.400	
44	Hüseyin b. Hamza		İpek	1.400	
44	Mahmud b. Abbas		İpek	1.400	
44	Vliçko v. Boğdan		Lomniçe	1.400	GM
44	Kurd b. Hasan		Lomniçe	1.400	
44	Mustafa b. Hızır		Lomniçe	1.400	

45	Ali		Lomniçe	1.400	
45	Radiç v. İstapan		Lomniçe	1.400	GM
45	Radosav v. İstapan		Lomniçe	1.400	GM
45	Murad b. Abdullah		Lomniçe	1.400	
45	Hacı Abdullah		Lomniçe	1.400	
45	Şaban b. Veli		Lomniçe	1.400	
46	Musa	Serbölük	Lomniçe	1.400	
46	Dabiziv v. İcvitko		Lomniçe	1.400	GM

MÜSTAHFIZAN-I KAL'A-İ BELGRAD

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Tımar Bölgesi Nahiye	Yekun	Açıklama
48	Hasan	Dizdar	Belgrad	12.071	
48	Kurd b. Hüdaverdi		Belgrad	1.400	
48	İbrahim b. Evrenos		Belgrad	1.500	
48	Veli b. Mehmed		Belgrad	1.436	
48	Mahmud b. Mehmed		Belgrad	1.400	
49	Hasan b. Cafer		Belgrad	1.400	Merd-i Kal'a-i Bölme
49	Abdulhamid		Belgrad	1.400	Merd-i Kal'a-i Bölme
49	Hüsrev b. Abdullah		Belgrad	1.400	
49	Ahmed b. Abdullah		Belgrad	1.400	
49	Mahmud b. Mehmed		Belgrad	1.400	
49	Hızır Erzincan?		Belgrad	1.400	
50	Malkoç Brvenik		Belgrad	1.400	
50	Alihan Nazır		Belgrad	1.400	
50	Mehmed Şadi		Belgrad	1.400	Şadi
50	Hasan Mustafa		Belgrad	1.400	
50	Kurd Ali b. Ahmed		Belgrad	1.400	
50	Abdullah b. Ahmed		Belgrad	1.564	
51	Hüseyin Bosna çare?		Belgrad	1.600	
51	Yunus Hersek	Serbölük	Belgrad	1.500	
51	Alki Kul		Belgrad	1.400	Kul
51	Cerrah Mehmed		Belgrad	1.400	
51	Hasan Arnavud		Belgrad	1.400	
51	Durak		Belgrad	1.400	
52	Behram Mora		Belgrad	1.400	
52	İlyas İstemeç? Anbarî	Anbar Görevlisi	Belgrad	1.478	
52	Hüseyin b. Mustafa		Belgrad	1.400	
52	Şaban b. Nasuh		Belgrad	1.400	
52	Cafer b. Yusuf		Belgrad	1.400	

52	Hüsrev b. Abdullah	Serbölük	Belgrad	1.500	
53	Kasım b. Turgud	Serbölük	Belgrad	1.500	
53	Hasan	Serbölük	Belgrad	1.500	
53	Mustafa İskender		Belgrad	1.400	
53	Mustafa b. Mahmud		Belgrad	1.400	
53	Mustafa ?Beyi		Belgrad	1.400	
53	Kurd Ali		Belgrad	1.400	
54	Ömer b. Hasan		Belgrad	1.400	
54	Hasan Kul		Belgrad	1.400	Kul
54	Hüseyin b. Mahmud		Belgrad	1.400	
54	Yusuf b. Abdullah		Belgrad	1.400	
54	Hüseyin b. Hüseyin		Belgrad	1.400	
54	Ferhad b. Mustafa	Serbölük	Belgrad	1.500	
55	Hacı Hüseyin		Belgrad	1.400	
55	İbrahim Gazanfer		Belgrad	1.400	
55	İskender Mümtaz?		Belgrad	1.400	
55	Bali b. Mustafa		Belgrad	1.400	
55	Şirmerd b. Pervane		Belgrad	1.400	
55	İbrahim Hamza		Belgrad	1.400	
56	Hamza Mora		Belgrad	1.400	
56	Yahya Hamza		Belgrad	1.400	
56	Ali İmrahor		Belgrad	1.400	
56	Alagöz Arnavud		Belgrad	1.400	
56	Mahmud b. Mehmed		Belgrad	1.400	
56	Bali b. Hızır		Belgrad	1.400	
57	Yusuf birader-i Kul		Belgrad	1.400	
57	Hamza Mora		Belgrad	1.400	
57	Şaban b. Abdullah		Belgrad	1.400	
57	Mustafa b. Seydi		Belgrad	1.400	
57	Ali b. Mahmud		Belgrad	1.400	
57	Abdulgaffar b. Yakub		Belgrad	1.400	
58	Mustafa b. Mehmed		Belgrad	1.400	
58	Şaban b. İlyas		Belgrad	1.400	
58	Şaban b. Hızır		Belgrad	1.400	
58	Nasuh b. Abdullah		Belgrad	1.400	
58	Halil b. Nasuh		Belgrad	1.400	
58	Yunus Bitici?		Belgrad	1.400	
59	Üveys b. Hamza		Belgrad	1.400	
59	Ferhad b. Abdullah		Belgrad	1.400	
59	Timur b. Hızır		Belgrad	1.400	
59	Mehmed b. Mustafa		Belgrad	1.400	
59	Hasan b. Hızır		Belgrad	1.400	
59	Hasan b. Yusuf		Belgrad	1.400	
60	İnehan b. Ali		Belgrad	1.400	

60	Hasan b. İskender		Belgrad	1.400	
60	Timur b. Turhan	Serbölük	Belgrad	1.500	
60	Veli b. Üveys		Belgrad	1.400	
60	Piri Bali		Belgrad	1.400	
60	İsa b. Hızır		Belgrad	1.400	
61	Mehmed b. Timur		Belgrad	1.400	
61	Hacı Oruç		Belgrad	1.400	
61	Ömer Oruç		Belgrad	1.400	
61	Murad Bosna		Belgrad	1.400	
61	Mustafa		Belgrad	1.400	
61	Ali b. Murad		Belgrad	1.400	
62	Bali		Belgrad	1.400	
62	Mehmed b. Bayram		Belgrad	1.400	
62	İskender Fenari		Belgrad	1.400	
62	Hüseyin b. Yusuf	Serbölük	Belgrad	1.500	
62	Hasan b. Ali		Belgrad	1.400	
62	Mustafa Ömer		Belgrad	1.400	
63	Mustafa Kul		Belgrad	1.400	Kul
63	İskender birader-i Kul	Serbölük	Belgrad	1.500	
63	Yusuf Mustafa		Belgrad	1.400	
63	Pir Ahmed b. Mehmed		Belgrad	1.400	
63	Mehmed b. Hasan		Belgrad	1.400	
63	Hüdaverdi Küttab?		Belgrad	1.400	
64	Hüdaverdi Yusuf		Belgrad	1.400	
64	Ramazan b. Yovan		Belgrad	1.400	
64	Hüseyin b. Ali	Serbölük	Havale	1.500	
64	Hüseyin b. İdris	Serbölük	Havale	1.500	
64	Ferhad b. Ahmed	Kethüda	Havale	5.769	Kethüda-i Kal'a-i Belgrad
65	Ramazan Katib	Katib	Havale	1.400	
65	Mehmed b. Ramazan		Havale	1.400	
65	Hamza b. Ahmed	Serbölük	Havale	1.500	
65	Mustafa	Serbölük	Havale	1.500	
65	Ahmed b. Abdullah		Havale	1.400	
66	Memi b. Ferhad		Havale	1.400	
66	Mahmud Hersek		Havale	1.400	
66	Yusuf Yanya	Serbölük	Havale	1.500	
66	Kasım b. Rüstem		Havale	1.400	
66	Mustafa b. Hüseyin	Serbölük	Havale	1.500	
66	Mustafa b. Bosna		Havale	1.400	
67	Hüseyin b. Mustafa		Havale	1.400	
67	Ahmed b. İskender		Havale	1.400	
67	Ali birader-i Ömer		Havale	1.400	

67	Mustafa b. Hüseyin		Havale	1.400	
67	Hamza b. Abdullah		Havale	1.400	
67	Şaban b. Ali		Havale	1.400	
68	Musa birader-i Kul		Havale	1.400	
68	Kurd b. Hüseyin		Havale	1.434	
68	Karagöz	Serbölük	Havale	1.500	
68	Mustafa Hacı		Havale	1.450	
68	Diğer Mustafa		Havale	1.413	
68	Ali b. Hızır		Havale	1.436	
69	Ahmed		Havale	1.435	
69	Ramazan b. Ali		Havale	1.412	
69	Yusuf b. Abdullah		Havale	1.400	
69	Yusuf b. Kasım		Havale	1.400	
69	Mehmed b. Abdulhamid		Havale	1.400	
69	Kurd b. Ali		Havale	1.400	
70	Nasuh Hersek		Havale	1.400	
70	Piri Hamza		Havale	1.400	
70	Mehmed birader-i Kul		Havale	1.400	
70	Mustafa Kul	Serbölük	Pirlep	1.400	Kul
71	Durak b. İskender		Pirlep	1.400	
71	Abdi b. Mustafa		Pirlep	1.400	
71	Oruç	Serbölük	Pirlep	1.500	
71	İskender b. Abdullah		Pirlep	1.400	
71	Hızır Kazne		Pirlep	1.400	
71	Ferhad Kul	Serbölük	Pirlep	1.500	
72	Mehmed b. Hızır		Pirlep	1.400	
72	Yahya b. Mehmed	Serbölük	Pirlep	1.500	
72	Şaban b. Yahya		Pirlep	1.400	
72	Hüseyin b. Abdullah		Pirlep	1.400	
72	İbrahim b. Hacı		Pirlep	1.400	
72	Ahmed b. Mustafa		Pirlep	1.400	
73	Ali b. Mehmd		Pirlep	1.400	
73	Mehmed birader-i İlyas		Pirlep	1.400	
73	Osman b. Mehmed		Pirlep	1.400	
73	Yusuf b. Mehmed		Pirlep	1.400	
73	Hasan b. Cafer		Pirlep	1.400	
73	Mustafa b. Hüdaverdi		Pirlep	1.400	
74	Kurd b. Mehmed		Pirlep	1.400	
74	Murtaza		Pirlep	1.400	
74	Ahmed b. Mahmud		Pirlep	1.400	
74	Yusuf birader-i Kul		Pirlep	1.400	
74	Mustafa b. Hamza		Pirlep	1.400	
74	Hızır Bosna		Pirlep	1.400	
75	Durak Üveys		Pirlep	1.500	

75	Süleyman Nakar?		Pirlep	1.400	
75	Hasan	Serbölük	Pirlep	1.500	
75	Abdullah b. Ali		Pirlep	1.400	
75	Abdullah b. Yusuf	Serbölük	Pirlep	1.500	
76	Hüseyin Bosna	Serbölük	Pirlep	1.500	
76	Yolcu el-Ramazan?	Serbölük	Pirlep	1.500	
76	Mehmed b. Ali		Pirlep	1.400	
76	Ali Turpani?		Pirlep	1.400	
76	Piri Ser cebeciyan	Ser Cebeciyan	Pirlep	2.500	
76	Mehmed b. Mustafa		Pirlep	1.400	
77	İbrahim b. Ferhad		Pirlep	1.400	
77	Hüseyin b. Ali		Pirlep	1.400	
77	Mehmed b. Kasım		Valyeva	1.400	
77	Ferhad b. Hasan		Valyeva	1.400	
77	Emir b. Yusuf		Valyeva	1.400	
78	Hüsrev b. Abdullah		Valyeva	1.400	
78	Kurd b. Hüseyin		Valyeva	1.400	
78	Mustafa b. Hüseyin		Valyeva	1.400	
78	Derviş b. Yakub		Valyeva	1.400	
78	Hüdaverdi b. Mehmed		Valyeva	1.400	
78	Kurd b. Mahmud		Valyeva	1.400	
79	Osman b. Ali		Valyeva	1.400	
79	Mehmed b. Hızır		Valyeva	1.400	
79	Ömer b. Hacı Ahmed		Valyeva	1.400	
79	Hüseyin b. Hasan		Valyeva	1.400	
79	Ferid b. Piri		Valyeva	1.400	
79	Veli b. Bali		Valyeva	1.400	
80	Ali b. Hayreddin		Valyeva	1.400	
80	Mahmud b. Ahmed		Valyeva	1.400	
80	İsa b. Bali		Valyeva	1.400	
80	Piri Pervane		Valyeva	1.400	
80	ferhad		Valyeva	1.400	
80	Ali b. Hüsrev		Valyeva	1.400	
81	Kasım b. Abdullah		Valyeva	1.400	
81	Mahmud Fenari		Valyeva	1.400	
81	Mehmed Kurd		Valyeva	1.400	
81	Cafer	Cebeci	Valyeva	1.400	
81	Mustafa b. Abdullah	Neccar	Valyeva	1.400	
81	Mehmed b. Şirmerd	Neccar	Valyeva	1.400	
82	Ahmed b. Hasan	Neccar	Valyeva	1.400	
82	? Yusuf		Valyeva	1.400	
82	İlyas Neccar	Neccar	Valyeva	1.400	
82	Mehmed b. Hüseyin	Neccar	Valyeva	1.400	

82	Mahmud b. Ömer		Golubara	1.400	
83	Hüseyin		Golubara	1.400	
83	Hamza Mora		Golubara	1.400	
83	İskender Hasan		Golubara	1.400	
83	Mehmed b. Abbas		Golubara	1.400	
83	Resul b. Mustafa		Golubara	1.400	
83	Ahmed b. Alagöz		Golubara	1.400	
84	Ali b. Hasan		Golubara	1.400	
84	Ahmed b. Ali		Golubara	1.400	
84	Ferhad b. Abdullah		Golubara	1.400	
84	İskender Bosna		Golubara	1.400	
84	Hüdaverdi b. Timur		Golubara	1.400	
84	Kurd b. Mustafa		Golubara	1.400	
85	Yusuf b. Mustafa		Golubara	1.400	
85	Mehmed b. Mustafa		Golubara	1.400	
85	Üveys b. Mehmed		Golubara	1.400	
85	Piri b. Derviş		Golubara	1.400	
85	Karagöz b. Mahmud		Golubara	1.400	
85	Mehmed b. Bayezid		Golubara	933	
86	Hasan b. Mehmed		Golubara	933	
86	Nasuh b. Yusuf		Golubara	934	
86	Bayezid birade-i Kul		Lepaniçe	1.400	
86	Mustafa b. İskender		Lepaniçe	1.400	
86	Hüseyin b. Hasan		Lepaniçe	1.400	
87	Şaban b. İlyas		Lepaniçe	1.400	
87	İbrahim b. İsmail		Lepaniçe	1.435	
87	Mehmed b. Ramazan		Lepaniçe	1.425	

MÜSTAHFIZAN-I KAL'A-İ BÖLME-İ BELGRAD

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Tımar Bölgesi Nahiye	Yekun	Açıklama
88	Mehmed Piri	Dizdar	Belgrad	5.200	
88	Mustafa Mahmud		Belgrad	1.400	
88	Ferhad Kul		Belgrad	1.400	Kul
88	Ramazan b. İskender		Belgrad	1.400	
88	İlyas b. Nazır		Belgrad	1.400	
89	Musa Gümülcine	Kethüda	Valyeva	1.400	
89	Rüstem		Valyeva	1.400	
89	Süleyman b. Yusuf		Valyeva	1.400	
89	Mustafa b. Ali		Valyeva	1.400	
89	Hüdaverdi b. Kasım		Valyeva	1.400	
90	Hasan Kurd		Valyeva	1.400	

90	Ali b. Osman		Valyeva	1.400	
90	Ahmed		Valyeva	1.400	
90	Mehmed	İmam	Valyeva	1.400	
90	Yusuf birader-i Mustafa		Valyeva	1.400	
90	Hacı		Valyeva	1.400	
91	Timur		Valyeva	1.400	
91	Hüseyin Kul		Valyeva	1.400	Kul
91	Hasan Cafer		Valyeva	1.400	
91	Osman Şehirköy		Valyeva	1.400	
91	Hüseyin Kul		Valyeva	1.400	Kul
92	Mustafa Kurd	Serbölük	Morava-i Rudnik	1500	
92	Hüseyin b. İbrahim	Serbölük	Morava-i Rudnik	1500	
92	Kasım b. Turgud		Morava-i Rudnik	1.400	
92	Ali b. İne Beyi		Morava-i Rudnik	1.400	
92	Rıdvan		Morava-i Rudnik	1.400	
93	Mahmud	Serbölük	Lepaniçe	1.500	
93	Ahmed b. Mustafa	Serbölük	Lepaniçe	1.500	
93	Mürsel b. Mustafa		Lepaniçe	1.400	
93	Hüseyin b. Hasan		Lepaniçe	1.408	
93	Yolcu Hasan		Lepaniçe	1.400	
94	Hasan b. Hüseyin		Lepaniçe	1.400	
94	Pervane Abdullah		Lepaniçe	1.400	
94	Hasan		Lepaniçe	1.400	
94	Mehmed b. Hızır		Lepaniçe	1.400	
94	Ahmed b. Mustafa		Lepaniçe	1.400	
94	Zülfikar b. Ali		Lepaniçe	1.400	
95	Kurd İlyas	Serbölük	Lepaniçe	1.500	
95	Ahmed b. Mehmed		Lepaniçe	1.405	
95	Hızır b. Ali		Lepaniçe	1.400	

Müstahfızan-ı Kal'a-i Havale

sayfa	Kale	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun
96	Havale	Hızır	Dizdar	Belgrad	4.464
96	Havale	Mehmed	Kethüda	Belgrad	2.539
96	Havale	Yusuf b. Halil		Belgrad	1.400
96	Havale	Mevlana Hızır İmam ve Hatib	İmam ve Hatib	Belgrad	2.000
96	Havale	Sinan b. Abdullah	Serbölük	Belgrad	1.500
97	Havale	Mümin		Belgrad	1.434
97	Havale	Cafer		Belgrad	1.434

97	Havale	İne Beyi		Belgrad	1.418
97	Havale	Bezir		Belgrad	1.400
97	Havale	Murad b. Piri		Belgrad	1.400
97	Havale	Mustafa Hersek		Belgrad	1.400
98	Havale	Hacı Mehmed	Serbölük	Belgrad	1.500
98	Havale	Şehsuvar b. Veli		Belgrad	1.400
98	Havale	Ali b. Halil		Belgrad	1.400
98	Havale	Mehmed b. İlyas		Belgrad	1.400
98	Havale	Hüseyin b. Yahşi		Belgrad	1.400
99	Havale	Mustafa b. Murad		Lepaniçe	1.400
99	Havale	İbrahim b. Mustafa		Lepaniçe	1.400
99	Havale	Murad b. Kurd		Lepaniçe	1.400
99	Havale	Mehmed		Lepaniçe	1.400

MÜSTAHFIZAN-I PARKAN-I HİSARLIK

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
100	Mehmed	Dizdar	Pirlep	2.800	
100	Hasan b. Mehmed		Pirlep	1.400	
100	Ali Kul		Pirlep	1.400	Kul
100	Ömer b. Hüseyin		Pirlep	1.400	
100	Mevlana Alaaddin	İmam ve Hatib	Pirlep	3.000	İmama hatib-i camii şerif
101	Mahmud b. Hamza		Pirlep	1.450	
101	Yusuf b. Musa		Pirlep	1.400	
101	Ali b. Mehmed		Pirlep	1.400	
101	Cafer	Kethüda	Lomniçe	1.500	
101	Mehmed b. Nasuh	Serbölük	Lomniçe	1.500	
101	Hüseyin	Serbölük	Lomniçe	1.500	
101	Mustafa Karagöz		Lomniçe	1.400	
101	Hamza	Serbölük	Lomniçe	1.500	
101	Hüseyin b. Abdullah		Lomniçe	1.400	
101	Üveys Saruca		Lomniçe	1.400	
101	Yakub b. İskender		Lomniçe	1.400	
102	Hasan		Lomniçe	1.400	
102	Ali		Lomniçe	1.400	
102	Üveys b. Abdullah		Lomniçe	1.450	
102	Mehmed b. Ali		Lomniçe	1.450	
102	Mehmed b. Sani		Lomniçe	1.400	
102	Sofu b. Veli		Lomniçe	1.400	
103	Nasuh b. İbrahim		Lomniçe	1.400	
103	Saru Kul		Lomniçe	1.400	Kul
103	İbrahim b. Şaban		Lomniçe	1.400	

103	Mustafa b. Ali		Lomniçe	1.400	
103	Hüseyin b. Nasuh		Lomniçe	1.400	
103	Pervane Mehmed		Lomniçe	1.400	
104	Mehmed b. Şirmerd		Lomniçe	1.400	
104	Veli b. Bayezid		Lomniçe	1.400	
104	Pervane Abdullah		Lomniçe	1.400	
104	Yusuf Kul		Lomniçe	1.400	Kul
104	Durak b. Ali		Lomniçe	1.400	
105	Ahmed		İpek	1.400	
105	Ali b. Hüseyin		İpek	1.400	
105	Mustafa b. Mehmed		İpek	1.400	
105	Hüseyin birader-i İbrahim		İpek	1.400	
105	Behram b. Mustafa		İpek	1.400	
105	Yusuf b. Hüseyin		İpek	1.400	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ KOYLUÇ

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
107	Mustafa	Dizdar	Lomniçe	5.000	
107	Hasan b. Ali	Serbölük	Lomniçe	1.500	
107	Mahmud b. Mustafa		Lomniçe	1.400	
107	Mehmed b. Cafer		Lomniçe	1.400	
107	Mehmed b. Kasım		Lomniçe	1.400	
108	Mehmed b. Mahmud		Lomniçe	1.400	
108	Abdullatif Piri		Lomniçe	1.400	
108	Hızır b. İlyas	Serbölük	Lomniçe	1.500	
108	Hüseyin b. Mehmed		Lomniçe	1.400	
108	Mustafa b. Nebi		Lomniçe	1.400	
108	Seyfeddin b. Kasım		Lomniçe	1.400	
109	Nebi b. Süleyman		Lomniçe	1.400	
109	Ali Kul		Lomniçe	1.400	Kul
109	Mehmed		Lomniçe	1.400	
109	İsfendiyar b. Hasan		Lomniçe	1.400	
109	Mehmed	Serbölük	Lomniçe	1.500	
109	Cafer b. Hamza		Lomniçe	1.400	
110	Cafer kul		Lomniçe	1.400	Kul
110	İsmail b. İlyas		Lomniçe	1.400	
110	Hasan Kul		Lomniçe	1.400	Kul
110	İsmail		Lomniçe	1.400	
110	Hüseyin b. Ali		Lomniçe	1.400	
110	Hamza b. Ali	Serbölük	Lomniçe	1.500	
111	Abdi b. İbrahim	Serbölük	Lomniçe	1.500	
111	Ferhad b. Abdi		Lomniçe	1.400	

111	Rıza Topal		Lomniçe	1.400	
111	Nasuh b. Yusuf		Lomniçe	1.400	
111	Halid b. Yusuf		Lomniçe	1.400	
111	Hüseyin b. Hasan		Lomniçe	1.400	
112	Hızır b. Rıza		Lomniçe	1.400	
112	Mehmed b. Umur		Lomniçe	1.400	
112	Derviş b. Arslan	Serbölük	Lomniçe	1.500	
112	Abdullatif b. Yusuf		Lomniçe	1.400	
112	Sefer b. Mehmed		Lomniçe	1.400	
112	Mustafa		Lomniçe	1.562	
113	Ali b. Yusuf		Lomniçe	1.400	
113	Hüseyin Kul		Lomniçe	1.400	Kul
113	Üveys b. İsa		Lomniçe	1.400	
113	Ali	Serbölük	Lomniçe	1.500	
113	Hüseyin		Lomniçe	1.400	
113	Ali Kul		Lomniçe	1.400	Kul
114	Ferhad b. Bali		Lomniçe	1.400	
114	Ferhad b. Abdullah		Lomniçe	1.400	
114	Ahmed Kul	Topî	Lomniçe	1.400	
114	Ahmed b. Arslan	Kethüdâ-i Topçıyan	Lomniçe	1.500	
114	Ali b. İbrahim	Topî	Lomniçe	1.400	
114	Mustafa	Topî	Lomniçe	1.400	
115	Hüseyin b. Ali		Lomniçe	1.400	
115	Yusuf b. İsa		Lomniçe	1.400	
115	Kasım b. Hüseyin		Lomniçe	1.400	
115	Mustafa b. Ali		Lomniçe	1.400	
115	Ali	Kethüda-i Kal'a-i Koyluç	Topolovnik	3.000	
116	Hasan b. Altun?		Topolovnik	1.400	
116	Hasan b. Yusuf	Sertopçuyan	Topolovnik	1.600	
116	Mustafa b. Cafer	Topî	Topolovnik	1.400	
116	Mustafa b. Mehmed		Milava	1.400	
116	Şaban b. Hasan		Milava	1.400	
117	Rıza b. Mehmed		Milava	1.400	
117	Bali b. İsmail		Milava	1.400	
117	Rıza b. Hızır		Milava	1.400	
117	Rıza b. Ali		Milava	1.400	
117	Hızır b. İskender		Milava	1.400	
117	Rıdvan b. Hasan		Milava	1.400	
118	Ali b. Mehmed		Milava	1.400	
118	Ahmed Kul	Serbölük	Milava	1.500	Kul
118	Musa b. Abdullah		Milava	1.400	
118	Nasuh Kul		Milava	1.400	Kul

118	Behram		Milava	1.400	
118	Pir Ahmed b. Ramazan		Milava	1.400	
119	Süleyman Kul		Milava	1.400	Kul
119	Mustafa		Milava	1.400	Kul
119	Mehmed b. Cihan		Milava	1.400	
119	Yusuf Kul		Milava	1.400	Kul
119	Cihan b. Hızır		Milava	1.400	
119	Ahmed b. Murad		Milava	1.400	
120	Mustafa b. Ramazan	Cebeci	Milava	1.400	
120	Veli b. Ali		Milava	1.400	
120	Cafer		Milava	1.400	
120	Derviş Ali		Milava	1.400	
120	Mahmud Kul		Milava	1.400	Kul
120	Hasan		Milava	1.400	
121	Nebi b. Yusuf		Milava	1.400	
121	Şaban b. Mahmud		Milava	1.400	
121	Ali b. Yusuf		Milava	1.400	
121	Hüsrev		Milava	1.400	
121	Kurd b. Abdullah		Resava	1.400	
122	Bayezid		Resava	1.400	
122	Mehmed b. Mahmud		İpek	1.408	
122	Cafer b. Ahmed		İpek	1.400	
122	Radol Haddad	Haddad?	İpek	1.400	GM

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ HRAM

sayfa	Timar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
123	Ahmed	Dizdar	Milava	3.084	
123	Yakub birader-i Kul		Milava	1.400	
123	Hüseyin b. Hasan		Milava	1.400	
123	Durak b. Mustafa		Milava	1.400	
123	Ali b. Şaban		Milava	1.400	
124	Üveys b. Mustafa		Milava	1.400	
124	Kurd b. Yusuf		Milava	1.400	
124	İlyas b. Hızır	Serbölük	Milava	1.500	
124	Yusuf Server	Serbölük	Milava	1.500	
124	Hüsrev b. Abdullah		Milava	1.400	
124	İbrahim b. Murad		Milava	1.400	
125	Yusuf b. Şaban		Milava	1.400	

125	Mustafa b. Hamza		Milava	1.400	
125	Mehmed b. Davud		Milava	1.400	
125	Yahya b. Mustafa		Milava	1.400	
125	Hüdaverdi b. Yovan		Milava	1.400	
125	Ali b. İlyas		Milava	1.400	
126	Abdi b. Hacı Ali		Milava	1.400	
126	Derviş b. İlyas		Milava	1.400	
126	Veli b. Ali		Milava	1.400	
126	Durmuş b. Mehmed		Milava	1.400	
126	Yusuf b. Hızır		Milava	1.400	
126	Piri b. Mustafa		Milava	1.400	
127	Hasan	Serbölük	Milava	1.500	
127	Sak v.		Milava	1.414	GM
127	Süleyman b. Hızır		Milava	1.400	
127	Behram Kul		Milava	1.400	
127	Hasan birader-i Ömer		Milava	1.400	
128	Pir Ahmed	Kethüda	İpek	2.279	
128	Hüseyin Vidin	Serbölük	İpek	1.500	
128	Nebi birader-i Kul		İpek	1.545	
128	Ali		İpek	1.440	
128	Derviş b. İbrahim		İpek	1.400	
129	Seydi b. Mahmud		İpek	1.400	
129	Hamza Karagöz	Serbölük	İpek	1.500	
129	Rum Ahmed		İpek	1.400	
129	Evrenos b. İlyas		İpek	1.400	
129	Hasan b. Evrenos		İpek	1.400	
129	Hasan b. Mustafa		İpek	1.400	
130	Mustafa b. Halil		İpek	1.400	
130	Mustafa b. Hasan		İpek	1.400	
130	Ali b. İlyas		İpek	1.400	
130	İbrahim b. Hasan		İpek	1.400	

					Abdullah Hatib ve'l- imâm-ı câmi'-i şerîf-i kal'a-i Hram
130	Abdullah	İmam ve Hatib	İpek	2.550	
130	Yahya b. Durali		İpek	1.400	
131	Rıdvan		İpek	1.400	
131	Ali b. Nasuh		İpek	1.400	
131	İbrahim b. Üveys		İpek	1.400	
131	Bayram b. İlyas		İpek	1.400	
131	Ali b. Hüseyin		İpek	1.400	
131	Veli b. Mehmed		İpek	1.400	
132	Derviş		İpek	1.400	
132	Salih b. Ömer		İpek	1.400	
132	Mustafa b. Ali		İpek	1.400	
132	Ali b. Hızır		İpek	1.400	
132	Mustafa b. Eynehan		İpek	1.400	
132	Mustafa b. Hızır		İpek	1.400	
133	Ramazân b. Hızır		İpek	1.400	
133	Mehmed b. Ferruh		İpek	1.400	
133	Hüseyin b. Hızır		İpek	1.400	
133	Hasan b. Hızır		İpek	1.400	
133	Ali b. Hızır	Serbölük	Topolovnik	1.517	
134	Yusuf b. Mehmed		Topolovnik	1.400	
134	Mehmed b. Hızır		Topolovnik	1.400	
134	Üveys b. İlyas		Topolovnik	1.400	
134	Hasan	Neccar	Topolovnik	1.400	
134	Hasan b. Ömer		Resava	1.414	
135	Mehmed b. Ali		Resava	1.400	
135	İskender b. Mustafa		Resava	1.400	
135	Ahmed Neccar	Neccar	Resava	1.400	
135	İstopan v. İlye		Resava	1.400	GM
135	Mihail	Haddad	Resava	1.400	GM
136	Bali b. Hasan	Sertopçuyan	İjdrel	1.500	

136	Hamza Karagöz	Serbölük	İjdrel	1.400	
136	Ali b. Bali		İjdrel	1.400	
136	Mustafa b. İbrahim		İjdrel	1.400	
136	Mehmed		İjdrel	1.437	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ GÜĞERCİNLİK

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
137	Süleyman b. Abdullah	Dizdar	İpek	5.021	
137	Divane Mehmed	Kethüda	İpek	2.075	
137	Cafer b. Mustafa	Serbölük	İpek	1.550	
137	Mehmed b. İlyas		İpek	1.400	
137	Mevlana Hayreddin	İmam ve Hatib	İpek	2.700	
138	İbrahim birader-i Kethüdâ		İpek	1.400	
138	Yusuf		İpek	1.400	
138	Nasuh b. Mustafa		İpek	1.400	
138	Ali b. Hamza		İpek	1.400	
138	Mehmed b. Yusuf	Serbölük	İpek	1.500	
138	Ali b. Hamza	Serbölük	İpek	1.500	
139	Yusuf b. İbrahim		İpek	1.400	
139	Piri b. Hızır		İpek	1.400	
139	Piri b. Şahin		İpek	1.400	
139	Mehmed b. İlyas		İpek	1.420	
139	Ahmed b. Ali		İpek	1.420	
139	Mehmed b. Mustafa	Serbölük	İpek	1.500	
140	Veli b. Ali		İpek	1.400	
140	Mustafa b. Piri		İpek	1.400	
140	Derviş b. Hacı Veli		İpek	1.400	
140	Hasan b. Mustafa		İpek	1.400	
140	Hüseyin b. Hasan		İpek	1.400	
140	Hasan b. Hüseyin		İpek	1.400	
141	Ali		İpek	1.400	
141	Abdi b. Dursun		İpek	1.400	
141	Ali b. Mehmed Kone?		İpek	1.400	
141	Ahmed b. Mehmed		İpek	1.400	
141	Ömer		İpek	1.400	
141	Mehmed b. Şirmerd		İpek	1.400	
142	Mustafa b. Şirmerd		İpek	1.400	
142	Veli b. Ali		İpek	1.400	
142	Hüseyin b. Ramazan		İpek	1.400	
142	Musa	Serbölük	İpek	1.500	

142	Hasan b. Yusuf		İpek	1.400	
142	Hasan b. Ali		İpek	1.410	
143	Mehmed b. Ahmed		İpek	1.400	
143	İsa Karaca		İpek	1.400	
143	Yusuf b. Nasuh		İpek	1.400	
143	Veli b. Yahya		İpek	1.400	
143	Mustafa b. Yahya		İpek	1.400	
143	Ali b. Yahya	Serbölük	İpek	1.500	
144	Ali b. Veli		İpek	1.400	
144	Ahmed b. Şaban		İpek	1.400	
144	Hüseyin Kul	Serbölük	İpek	1.500	Kul
144	Hasan b. Mehmed		İpek	1.400	
144	Mehmed b. Ali		İpek	1.400	
144	Halil b. Mehmed		İpek	1.400	
145	Mustafa b. Ferhad		İpek	1.400	
145	Ali b. Mehmed		İpek	1.400	
145	Mehmed b. İlyas		İpek	1.400	
145	Ali b. Burak		İpek	1.400	
145	Şaban b. Hamza		Poraçin?	1.400	
146	Mustafa		Poraçin?	1.400	
146	Hasan birader-i Ali		Poraçin?	1.400	
146	Ahmed b. Mehmed		Poraçin?	1.400	
146	Ali b. Hasan		Poraçin?	1.400	
146	Behram Kul		Poraçin?	1.400	Kul
147	Receb b. Mehmed		Poraçin?	1.400	
147	Hürrem Kul		Poraçin?	1.400	Kul
147	Veli b. Hızır		Poraçin?	1.400	
147	Mustafa b. Mehmed		Poraçin?	1.400	
147	Mehmed b. Ali		Poraçin?	1.400	
147	Korozik v. İstopan		Poraçin?	1.400	GM
148	Ali b. Hızır		Poraçin?	1.400	
148	Mustafa b. Mehmed		Poraçin?	1.442	
148	İsa birader-i Mustafa		Poraçin?	1.400	
148	Kapan Hamza		Poraçin?	1.400	
148	Ali b. İsa		Poraçin?	1.400	
149	Ali b. Mehmed		Poraçin?	1.400	
149	Hüseyin b. Ali		Poraçin?	1.400	
149	Mehmed b. Bayram		Poraçin?	1.400	
149	Ali b. İsmail		Poraçin?	1.400	
149	Hüseyin b. Mustafa		Poraçin?	1.400	
149	Mustafa b. Hamza		Poraçin?	1.400	
150	Mustafa b. Ahmed		Poraçin?	1.400	
150	Veli b. Mehmed		Poraçin?	1.400	
150	Hasan b. Ali		Poraçin?	1.400	

150	Seydi b. Hamza		Milava	1.400	
150	Mehmed b. Hamza		Milava	1.400	
151	Hüseyin b. Ali		Milava	1.400	
151	Hızır b. İlyas		Milava	1.400	
151	Cafer b. Yusuf		Milava	1.400	

MÜSTAHFİZÂN-I PARKAN-I KUÇAYNA

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
152	Kurd	Dizdar	Resava	3.790	
152	Hüsrev		Resava	1.400	
152	Ali		Resava	1.400	
152	Pavel	Topi	Resava	1.400	
152	Abdülmecid		Resava	1.400	
153	İshak b. Abbas		Resava	1.400	
153	Ali b. Kasım		Resava	1.400	
153	Mehmed b. Abdullah		Resava	1.400	
153	Mustafa		Resava	1.400	
153	Yusuf		Resava	1.400	
153	İbrahim b. Hızır		Resava	1.400	
154	İbrahim b. Hasan		Resava	1.400	
154	Bali b. Abdullah		Resava	1.400	
154	Ali b. Hasan		Resava	1.400	
154	Hasan b. Kasım		Resava	1.400	
154	Bayram b. Kurd		Resava	1.400	
154	Timur		Resava	1.400	
155	Süleyman Kul		Resava	1.400	Kul
155	Hüseyin birader-i Kul		Resava	1.400	
155	Beşir b. Mehmed		Resava	1.400	
155	Hasan Kul		Resava	1.400	Kul
155	Behram Pervane		Resava	1.400	
155	Mustafa Kul		Resava	1.400	Kul
156	Ferid		Resava	1.400	
156	Mustafa Kul		Resava	1.400	Kul
156	Yahya	Serbölük	İpek	1.500	
156	Mustafa	Serbölük	İpek	1.400	
156	Nasuh b. Bayezid		İpek	1.400	
157	Ali		İpek	1.400	
157	Komlen?	Topi	İpek	1.400	GM
157	Hüseyin	Kethüda	İpek	2.800	
157	Yusuf b. Abdullah		Lepaniçe	1.400	
158	Ferhad b. Kul		Lepaniçe	1.400	
158	Mustafa b. Hacı İbrahim		Lepaniçe	1.400	

MÜSTAHFIZAN-I KAL'A-İ RESEVA

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
159	Hüseyin	Dizdar	Resava	3.184	
159	Zülfikar		Resava	1.400	
159	Ahmed b. Ramazan		Resava	1.400	
159	Abdullatif b. Mehmed		Resava	1.400	
159	Miladin	Topî	Resava	1.400	Gm
160	Ali	Kethüda	Resava	2.375	
160	Mehmed		Resava	1.400	
160	Mustafa b. Hasan		Resava	1.400	
160	Mehmed b. Ali		Resava	1.400	
160	Hızır b. Veli		Resava	1.400	
160	Behçet b. Oruç		Resava	1.400	
161	Ali b. Musa		Resava	1.400	
161	Hızır b. Murad		Resava	1.400	
161	Mehmed b. Mustafa	Serbölük	Resava	1.500	
161	Hasan b. Ali		Resava	1.400	
161	Musa b. Mehmed		Resava	1.700	
161	Ali b. Sadi		Resava	1.400	
162	Zülfikar b. Hüseyin		Resava	1.400	
162	Üveys b. Veli		Resava	1.400	
162	Ali	Serbölük	Resava	1.500	
162	Said b. Ali	Serbölük	Resava	1.500	
162	Hasan b. Abdullah		Resava	1.400	
162	İsmail b. Ferhad		Resava	1.400	
163	Hüdaverdi b. Ali		Resava	1.400	
163	Hüseyin b. Abdullah4		Resava	1.400	
163	Said b. Ömer		Resava	1.415	
163	Ahmed b. Mehmed		Resava	1.400	
163	Mehmed b. Mustafa		Resava	1.400	
163	Mustafa b. Ahmed		Resava	1.400	
164	Musa b. Mustafa		Resava	1.400	
164	Hızır	Topî	Resava	1.400	
164	Davud b. Ömer		Resava	1.400	
164	Musa b. Yusuf		Resava	1.400	
164	Ali b. Rüstem		Resava	1.437	
164	Behram		Resava	1.400	
165	Kurd b. İlyas		Resava	1.400	
165	İdris b. Hamza		Resava	1.400	
165	Mehmed b. Hasan		Resava	1.400	
165	Mustafa Yaren?		Resava	1.400	

165	Murad	İmam ve Hatib	Resava	1.653	İmam ve hatib-i camii şerif
165	Ömer b. İlyas	Müezzin	Resava	1.760	
166	Mustafa b. Ali		Resava	1.441	
166	İbrahim b. Mehmed		Resava	1.400	
166	Groyo		Resava	1.400	GM

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ UJIÇE

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun
167	Gazi Şirmerd	Dizdar	Ujiçe	4.320
167	Mehmed b. Hasan	Kethüda	Ujiçe	2.500
167	Halim b. Yusuf		Ujiçe	1.400
167	Mehmed b. Halim		Ujiçe	1.400
167	Hüdaverdi b. Hüseyin		Ujiçe	1.400
168	Mehmed Gazi		Ujiçe	1.400
168	Lütfi b. Yusuf		Ujiçe	1.400
168	Lütfü Paşa Yeğen?		Ujiçe	1.400
168	Murtaza b. Cihan		Ujiçe	1.400
168	Hasan b. Mustafa	Neccar	Ujiçe	1.400
168	Ahmed b. Mahmud	Müezzin	Ujiçe	1.700
169	Musa b. Ali		Ujiçe	1.400
169	Osman b. Oruç		Ujiçe	1.400
169	Mustafa b. Ali		Ujiçe	1.400
169	Taceddin	Hatib	Ujiçe	1.600
169	İnehan b. Ahmed	Serbölük	Ujiçe	1.500
169	Yusuf b. Ahmed		Ujiçe	1.400
170	Nasuh b. Kurd		Ujiçe	1.400
170	Kurd b. Ahmed		Ujiçe	1.400
170	Mustafa Niş		Ujiçe	1.400
170	Cafer b. Mustafa		Ujiçe	1.400
170	Halil b. Kurd		Ujiçe	1.400
170	Timur	İmam	Ujiçe	1.550
171	Bekir b. Salih		Ujiçe	700
171	Ali b. Salih		Valyeva	700
171	Osman b. Yahya	Serbölük	Valyeva	1.500
171	Vali b. Hızır		Valyeva	1.429
171	Mustafa b. Kurd		Valyeva	1.400
172	Ali b. Ahmed		Valyeva	1.500
172	İsa b. Eynehan		Valyeva	1.400
172	Hasan b. Ali		Valyeva	1.400
172	Mustafa	Serbölük	Lepaniçe	1.400

172	Hızır b. Eynehan		Lepaniçe	1.400
173	İlyas b. İbrahim		Lepaniçe	1.400

MÜSTAHFIZAN-I KAL'A-İ SİVRİCE

sayfa	Timar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
174	Cafer b. Mustafa	Dizdar	Lepaniçe	3.139	
174	Turhan b. Mehmed	Kethüda	Lepaniçe	2.000	
174	Mevlana Hüseyin	İmam	Lepaniçe	1.503	
174	Hüseyin b. Bayezid		Lepaniçe	1.401	
174	Hızır b. Mehmed	Serbölük	Lepaniçe	1.500	
175	Cafer b. İnebeyi		Morava-i Rudnik	1.400	
175	Davud		Morava-i Rudnik	1.400	
175	Mustafa İvranya		Morava-i Rudnik	1.400	
175	Boska Hüseyin		Morava-i Rudnik	1.400	Kul
175	Hızır		Morava-i Rudnik	1.400	
176	Abdi b. Hasan		Morava-i Rudnik	1.400	
176	Ahmed		Morava-i Rudnik	1.400	
176	Hüseyin b. Abdullah		Morava-i Rudnik	1.400	
176	Said		Morava-i Rudnik	1.400	
176	Mustafa b. Süleyman		Morava-i Rudnik	1.400	
176	Yusuf b. Halil		Morava-i Rudnik	1.400	
177	Mehmed b. Halil		Morava-i Rudnik	1.420	
177	Behram		Morava-i Rudnik	1.420	
177	Mustafa b. Bektaş		Morava-i Rudnik	1.429	
177	Mehmed	Serbölük	Morava-i Rudnik	1.500	
177	Said b. Mehmed Kul		Morava-i Rudnik	1.421	Kul
177	Süleyman b. Mehmed		Morava-i Rudnik	1.420	
178	İbrahim		Morava-i Rudnik	700	
178	Mustafa b. Mehmed		Morava-i Rudnik	1.400	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ SOKOL

sayfa	Timar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
179	Saru	Dizdar	Valyeva maa Osad	3.699	
179	Hüseyin			1.400	
179	Ali	Kethüda		1.421	
179	Emin b. Mehmed			726	
179	Yusuf b. Halil			746	
180	Hüseyin	Serbölük		1.500	
180	Hüseyin			1.400	
180	Mehmed Kul			1.400	Kul
180	Mustafa Kul			1.400	Kul
180	Kurd			720	
180	Cafer			720	
181	Yusuf b. İnebey			1.413	
181	Dursun			1.400	
181	Feruuh b. Yusuf			1.400	
181	Musa b. Yusuf		Ujiçe	1.400	
181	Cafer el-İmam	İmam		1.400	
182	Ahmed b. Oruc			1.400	
182	Ali b. Yusuf			1.400	
182	Ali b. Bahadır			1.400	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ MAGLIÇ

sayfa	Timar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun
183	Mehmed	Kethüda	Pojega	1.638
183	Turhan b. İnebey		Pojega	1.400
183	Mustafa b. Hamza		Pojega	1.400
183	İbrahim birader-i Ali		Pojega	1.400
183	Durak b. Mehmed		Pojega	744
184	Murad b. Mehmed		Pojega	743
184	Elbaki? Yusuf		Pojega	1532
184	Hüdaverdi c. Yakub		Pojega	1520
184	Burak b. Yusuf		Pojega	1479
184	Latif b. Mehmed		Pojega	1400

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ İSLANİKAMEN (SİREM SANCAĞI)

sayfa	Timar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
185	Nurullah	Dizdar	Lefçe	5.000	
185	Şaban b. Mustafa	Kethüda	Lefçe	3.011	
185	Hüseyin b. Hızır	Serbölük	Lefçe	1.500	
185	Ali b. Mustafa		Lefçe	1.400	
185	Rüstem b. Mehmd	Serbölük	Lefçe	1.500	
186	Malkoç b. Cafer		Lefçe	1.400	
186	Yusuf b. Hüseyin		Lefçe	1.450	
186	Malkoç b. Murad		Lefçe	1.400	
186	Durak b. Timur		Lefçe	1.400	
186	Behram Hersek		Lefçe	1.400	
186	Hasan		Lefçe	1.400	
187	Hasan b. Hüseyin		Lefçe	1.400	
187	Mahmud Bosna		Lefçe	1.400	
187	Mehmed b. Ahmed		Lefçe	1.400	
187	Mustafa		Lefçe	1.400	
187	Mehmed b. Mustafa		Lefçe	1.400	
187	Pervane Abdullah		Lefçe	1.450	
188	Mustafa Bosna		Lefçe	1.400	
188	Gilman Yahya		Lefçe	1.400	
188	Ahmed b. Şirmerd		Lefçe	1.400	
188	Mehmed b. Nasuh	Serbölük	Lefçe	1.500	
188	Hüseyin b. Abdullah		Lefçe	1.400	
188	Timur b. İlyas		Lefçe	1.400	
189	Mehmed b. Ali		Lefçe	1.450	
189	Mehmed b. Mustafa		Lefçe	1.450	
189	Mustafa b. Hamza		Lefçe	1.450	
189	Beşir b. Ali		Lefçe	1.400	
189	Ali b. Hamza		Lefçe	1.450	
189	Hüseyin b. Mehmed		Lefçe	1.450	
190	Aydın		Lefçe	1.400	
190	Mahmud b. Abdullah		Lefçe	1.400	
190	İbrahim b. Yakub		Lefçe	1.450	
190	İlyas		Lefçe	1.450	
190	İsa Bali b. Hüseyin		Lefçe	1.400	
190	Murad b. Hüseyin		Lefçe	1.450	
191	Mehmed b. Nasuh		Lefçe	1.400	
191	Memi		Resava	1.400	
191	Mustafa b. İskender		Resava	1.450	
191	Yusuf		Resava	1.450	
191	Yusuf ? Ali		Resava	1.450	
192	İsmail b. Mahmud		Resava	1.450	
192	Timur b. Ahmed		Resava	1.450	
192	Osman b. Ali		Resava	1.405	

192	Sefer b. Hüseyin		Resava	1.450	
192	Mahmud b. Mustafa		Resava	1.450	
192	Ahmed b. Mustafa	Serbölük	Resava	1.450	
193	Bilal Zurnayi	Zurnayî	Resava	1.500	
193	Yusuf b. Mustafa		Resava	1.400	
193	Mehmed Bosna	Nakkare	Resava	1.450	
193	Mehmed b. İskender		Resava	1.450	
193	Ali b. Hasan		Resava	1.400	
193	Vukas birader-i Radovan		Resava	1.400	GM
194	Radosav Neccar	Naccar	Resava	1.400	GM
194	Mehmed b. Ali		Resava	1.450	
194	Arslan b. Mahmud		Resava	1.450	
194	Ali b. Mustafa		Resava	1.450	
194	İsa b. Mehmed		Resava	1.450	
194	Ali b. Hamza		Resava	1.450	
195	Murtaza b. Mehmed		Resava	1.450	
195	Cafer b. Mehmed		Resava	1.450	
195	Hüdaverdi b. Abdullah		Resava	1.450	
195	Mahmud Bosna		Resava	1.450	
195	Mehmed	Serbölük	Resava	1.500	
195	Yusuf b. Nasuh	Serbölük	Resava	1.500	
196	Mehmed b. Nasuh		Resava	1.400	
196	Piri b. Hasan		Resava	1.450	
196	Hüseyin Mora		Resava	1.450	
196	Bevvab	Serbölük	Lepaniçe	1.500	
196	Pervane Hersek		Lepaniçe	1.450	
197	Arslan		Lepaniçe	1.450	
197	Hüseyin		Lepaniçe	1.400	
197	Sefer b. Abdullah		Lepaniçe	1.400	
197	Kadri b. Cafer		Lepaniçe	1.400	
197	Mustafa Bosna		Lepaniçe	1.400	
197	Ferhad Bosna		Lepaniçe		
198	Hüseyin b. İlyas		Lepaniçe	1.400	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ VARADİN (SİREM SANCAĞI)

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
199	Üveys b. Karagöz	Serbölük	İpek	1.600	
199	Piri b. Hüseyin		İpek	1.400	
199	Hamza b. Ali		İpek	1.400	
199	Ali b. Yusuf		İpek	1.400	
199	Yusuf b. Nasuh		İpek	1.400	
200	Korkud		İpek	1.400	

200	Mehmed		İpek	1.400	
200	Ahmed b. İlyas		İpek	1.400	
200	Hüseyin b. Zülfikar		İpek	1.400	
200	Hüseyin b. Receb		İpek	1.400	
200	Ferhad		İpek	1.400	
201	Mahmud b. Hasan		İpek	1.400	
201	Ali b. Abdullah		İpek	1.400	
201	Hüseyin birader-i Kul		İpek	1.400	
201	Ali		İpek	1.400	
201	Hasan b. Ahmed		İpek	1.400	
201	Süleyman b. Ömer		İpek	1.400	
202	Abdullah b. Ahmed		İpek	1.400	
202	Oruç b. Yahya		İpek	1.400	
202	Piri b. Abdullah		İpek	1.400	
202	Hasan b. Abdullah		Topolovnik	1.400	
202	Turgud b. Ahmed		Topolovnik	1.400	
203	Hasan Hersek		Topolovnik	1600	
203	Mehmed b. Mustafa		Topolovnik	1400	
203	Şaban b. Nasuh		Topolovnik	1400	
203	İbrahim b. Hüseyin		Topolovnik	1400	
203	Mehmed b. Ak	Serbölük	Topolovnik	1600	
203	Ali b. Mahmud		Topolovnik	1400	
204	İbrahim b. Şirmerd		Topolovnik	1400	
204	Mehmed		Topolovnik	1400	
204	Mustafa		Topolovnik	1400	
204	Murad b. Ahmed		Topolovnik	1400	
204	Ahmed b. Cafer		Topolovnik	1400	
204	Kasım Hersek		Topolovnik	1400	
205	Kasım birader-i Kul		Topolovnik	1400	
205	Şaban b. Cafer		Topolovnik	1400	
205	Mahmud b. Abdullah		Topolovnik	1400	
205	Ali	Serbölük	Topolovnik	1600	
205	Mehmed b. Mustafa		Topolovnik	1400	
205	İlyas b. Hamza		Topolovnik	1400	
206	Şaban b. Kurd		Topolovnik	1400	
206	Mehmed b. İsmail		Topolovnik	1400	
206	Mustafa b. Hüseyin		Topolovnik	1400	
206	Davud b. Ali		Topolovnik	1400	
206	Bayezid b. İskender		Topolovnik	1400	
206	Ali b. Mahmud		Topolovnik	1400	
207	Hüseyin Draç		Topolovnik	1400	
207	İbrahim b. Nasuh	Neccar	Topolovnik	1400	

207	Veli b. Mustafa		Topolovnik	1456	
207	Hızır b. İlyas		Topolovnik	1450	
207	Kurd b. Ali	Serbölük	Luçiçe	1600	
208	Mümin Mustafa		Luçiçe	1400	
208	Mehmed b. Mustafa		Luçiçe	1400	
208	Ali b. İlyas		Luçiçe	1400	
208	Mehmed b. Bedir		Luçiçe	1400	
208	Mehmed b. Süleyman		Luçiçe	1400	
208	Musa b. Davud		Luçiçe	1400	
209	Kurd b. Mustafa		Luçiçe	1400	
209	Hüseyin b. Mehmed		Luçiçe	1400	
209	Ferhad b. Abdullah		Luçiçe	1400	
209	Mahmud b. Yusuf		Luçiçe	1400	
209	Hüseyin b. Abdullah		Milava	1400	
210	Mustafa	Dizdar?	Milava	1600	
210	Hasan Bosna		Milava	1500	
210	Osman b. Bayezid		Milava	1450	
210	Sefer b. Hüseyin		Milava	1450	
210	Emin		Milava	1400	
211	Hüseyin b. Yusuf		Milava	1400	
211	Mehmed Bosna		Milava	1400	
211	Mustafa b. Mehmed		Milava	1400	
211	Kurd b. Ahmed		Milava	1400	
211	ine Beyi b. İlyas		Milava	1400	
211	Muhtar? b. Mustafa	Serbölük	Milava	1600	
212	Mustafa b. Hasan		Milava	1450	
212	Mehmed b. Murad		Milava	1450	
212	Hızır Trabzon		Milava	1450	
212	Hasan b. Hüseyin		Milava	1500	
212	Halil b. İsa		Milava	1400	
212	Mustafa b. Hüseyin		Milava	1400	
213	Mehmed b. Hasan		Milava	1400	
213	Ömer Kul		Milava	1400	Kul
213	Hasan b. Abdullah		Milava	1400	
213	Abdi b. Mehmed	Serbölük	Resava	1600	
213	Mustafa b. Abdullah		Resava	1500	
214	Hüseyin b. Ali		Resava	1450	
214	Turgud		Resava	1400	
214	Umur		Resava	1400	
214	Sefer b. Hasan		Resava	1400	
214	Mehmed b. Mustafa		Resava	1400	
214	Halil b. İdris		Resava	1400	
215	Ali b. Hüseyin		Resava	1400	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ İLÖK (SİREM SANCAĞI)

sayfa	Tımar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
216	Gazi Mustafa		Milava	4.500	
216	Salih b. Yunus	Kethüda	Milava	4.500	
216	Madiket? İlyas	Serbölük	Milava	1.600	
216	Hüseyin b. Mustafa		Milava	1.400	
216	Mehmed b. Hızır		Milava	1.400	
217	Mehmed		Milava	1.400	
217	Durmuş Ali		Milava	1.400	
217	İbrahim b. Mehmed		Milava	1.400	
217	Musa birader-i Kul		Milava	1.400	
217	Hüseyin b. Yusuf		Milava	1.400	
217	İskender b. İbrahim		Milava	1.400	
218	Hüseyin b. Ali		Milava	1.400	
218	Yusuf Bosna	Serbölük	Milava	1.600	
218	Ali b. Hasan		Milava	1.400	
218	Mustafa b. Salih		Milava	1.400	
218	Mehmed b. Ahmed		Milava	1.400	
218	Hüseyin Hersek		Milava	1.500	
219	Rıza b. Sefer		Milava	1.400	
219	Hasan b. Ali		Milava	1.450	
219	İbrahim b. Hasan		Milava	1.400	
219	Durali b. İlyas		Milava	1.400	
219	Hasan b. Ali		Milava	1.400	
219	Nasuh b. İsmail		Milava	1.400	
220	Mustafa b. Kasım		Milava	1.400	
220	Sefer b. Yusuf		Milava	1.400	
220	Musa b. Hüseyin		Milava	1.400	
220	Kurd b. Nasuh		Milava	1.400	
220	Mustafa b. Ahmed		Milava	1.400	
220	Hüseyin		Milava	1.400	
221	İbrahim b. Kurd		Milava	1.400	
221	Mustafa b. Hızır		Milava	1.400	
221	Mehmed b. Mustafa	Serbölük	Milava	1.600	
221	Kurd b. Bayezid		Milava	1.400	
221	Hasan b. Mehmed		Milava	1.400	
221	Mustafa b. İvaz		Milava	1.400	
222	Memi b. Ali		Milava	1.400	
222	Mustafa		Milava	1.400	
222	Şaban b. Kasım		Milava	1.400	
222	Piri Yusuf		Milava	1.400	
222	Mehmed b. Yusuf		Milava	1.400	

222	Bayezid b. Ali		Milava	1.400	
223	Bali b. Hüseyin	Serbölük	Milava	1.600	
223	Mehmed b. Pervane		Milava	1.400	
223	Mustafa b. Davud		Milava	1.400	
223	Üveys b. Hasan		Milava	1.400	
223	Gazi Yusuf		Milava	1.400	
223	Ali b. Ahmed		Milava	1.400	
224	İbrahim b. Divane Ali		Milava	1.400	
224	Bali b. Hasan		Milava	1.400	
224	Pervane Bosna		Milava	1.400	
224	Mustafa b. Mahmud	Serbölük	Milava	1.600	
224	Korkud b. Ali		Milava	1.400	
224	Kurd b. Mehmed		Milava	1.400	
225	Mehmed birader-i Mustafa		Milava	1.400	
225	Ali b. Timur		Milava	1.400	
225	İnehan b. Şirmerd		Milava	1.400	
225	Haydar		Milava	1.400	
225	Seydi Ali b. Behram		Milava	1.400	
225	Hasan b. Yusuf		Milava	1.400	
226	Mehmed Bosna		Milava	1.400	
226	Sefer b. Mehmed		Milava	1.400	
226	Sefer b. Nasuh		Milava	1.400	
226	Mahmud b. İlyas	Serbölük	Milava	1.600	
226	İbrahim b. Mahmud		Milava	1.400	
226	Hasan b. Ali		Milava	1.400	
227	İlyas birader-i Kul		Milava	1.400	
227	Hüseyin birader-i Kul		Milava	1.400	
227	Hüseyin Kul		Milava	1.400	Kul
227	Mehmed b. Üveys	Serbölük	Milava	1.500	
227	Ali İştib	Serbölük	Milava	1.600	
227	Mehmed b. Mustafa		Milava	1.400	
228	Pervane Yusuf		Milava	1.400	
228	Ahmed b. İlyas		Milava	1.400	
228	Mehmed b. Mustafa		Milava	1.400	
228	Osman b. Mustafa		Milava	1.400	
228	Ferhad birader-i Mustafa		Milava	1.400	
228	Nasuh b. İskender		Milava	1.500	
229	Hasan b. Bektaş		Milava	1.400	
229	Hasan b. Osman		Milava	1.400	
229	Veli		Milava	1.400	
229	Hasan b. Hasan		Milava	1.400	
229	Mustafa b. Hasan		Milava	1.400	
229	İnehanb. Hüseyin		Milava	1.400	

230	Turgud b. İne Beyi		Milava	1.400	
230	Turgud	Serbölük	Milava	1.600	
230	Hayrullah b. Hakkı		Milava	1.400	
230	Hüseyin b. Şirmerd		Milava	1.400	
230	Mehmed b. Abdullah		Milava	1.400	
230	Hasan b. Latif		Milava	1.400	
231	Cafer b. Kúpeli		Milava	1.400	
231	İsa b. Mahmud		Milava	1.400	
231	Mustafa b. Hamza		Milava	1.400	
231	İlyas b. Ali		Milava	1.400	
231	Mustafa		Milava	1.400	
231	Hasan Bosna		Milava	1.400	
232	Mustafa b. İlyas	Serbölük	Milava	1.600	
232	Bali b. Hüseyin		Milava	1.400	
232	Abdi b. Hüseyin		Milava	1.500	
232	Ömer b. Badiket?		Milava	1.400	
232	Ali b. Mahmud	Serbölük	İpek	1.600	
233	Mustafa b. Hüseyin		İpek	1.400	
233	Durak b. Hüseyin		İpek	1.400	
233	Mustafa b. Hamza		İpek	1.400	
233	Ali b. Kasım		İpek	1.400	
233	Murad b. Ali		İpek	1.400	
233	Piri Davud		İpek	1.400	
234	Hüdaverdi b. Süleyman		İpek	1.400	
234	Nasuh b. Hasan		İpek	1.400	
234	Mustafa Nurkob?		İpek	1.500	
234	Yusuf b. Murad		İpek	1.450	
234	Ali b. Musa	Serbölük	Lefçe	1.600	
235	Hüseyin b. Mahmud	Serbölük	Lefçe	1.600	
235	Üveys		Lefçe	1.400	
235	Kurd b. Hüseyin		Lefçe	1.400	
235	İbrahim b. Ali		Lefçe	1.400	
235	Umur b. Mustafa		Lefçe	1.400	
235	Davud birader-i Kul		Lefçe	1.400	
236	Kurd b. Timur		Lefçe	1.400	
236	Ramazan b. Murad		Lefçe	1.400	
236	İbrahim b. Hızır		Lefçe	1.400	
236	Hasan b. Hüseyin		Lefçe	1.400	
236	Bayezid b. Nasuh		Lefçe	1.400	
236	? Radman		Lefçe	1.400	GM
237	Domliç v. İvan		Lefçe	1.400	
237	Pavel v. Yovan		Lefçe	1.400	
237	Vovin v. Radosav		Lefçe	1.400	
237	Radosav v. Raško		Lefçe	1.400	

237	İskender b. Hasan		Lefçe	1.400	
237	Piri b. Ferhad		Lefçe	1.400	
238	Hızır b. Ali		Lefçe	1.400	
238	Evrenos Bosna	Serbölük	Lefçe	1.400	
238	Mehmed b. Ali		Lefçe	1.400	
238	Mustafa b. Kurd		Lefçe	1.400	
238	İlyas		Lefçe	1.400	
238	Ali b. Ahmed		Lefçe	1.400	
239	Mustafa b. Yusuf		Lefçe	1.500	
239	Ali b. Hızır		Lefçe	1.450	
239	İskender Nevas		Lefçe	1.500	
239	Receb b. Mehmed		Lefçe	1.500	
239	Halil b. Hamza		Lefçe	1.500	
239	Hamza Bayezid		Lefçe	1.500	
240	Gazi Davud		Lefçe	1.400	
240	Mustafa		Lefçe	1.450	
240	Cafer b. Abdullah	Serbölük	Lefçe	1.600	
240	Şaban b. Mehmed		Lefçe	1.500	
240	Hızır b. Hamza	Serbölük	Lefçe	1.600	
240	Osman Serger		Lefçe	1.400	
241	Ali b. Ahmed		Lefçe	1.400	
241	Hızır b. Ahmed		Lefçe	1.400	
241	Hasan b. İskender		Lefçe	1.400	
241	Ferid b. Ali		Lefçe	1.400	
241	Ali Hersek		Lefçe	1.400	
241	Sefer b. Hasan		Lefçe	1.400	
242	Sefer birader-i Kul		Lefçe	1.650	
242	Bekir		Lefçe	1.400	
242	Hüseyin birader-i Kul		Lefçe	1.510	
242	Timur b. Mehmed		Lefçe	1.400	
242	Kasab ? İlyas		Lefçe	1.400	
242	Hasan b. Hüseyin	Serbölük	Lefçe	1.600	
243	Mehmed b. Hasan		Lefçe	1.500	
243	Hasan Hersek		Lefçe	1.400	
243	İbrahim b. İskender		Lefçe	1.400	

MÜSTAHFİZÂN-I KAL'A-İ MORAVİK (SİREM SANCAĞI)

sayfa	Timar sahibi	Görevi	Nahiye	Yekun	Açıklama
244	Hürrem b. Yusuf		Valyeva	1.400	
244	Hamza		Valyeva	1.400	
244	Behram b. Hasan		Valyeva	1.400	
244	Kevvah? Abdullah		Valyeva	1.400	
244	İbrahim		Valyeva	1.400	
245	Gazi Yahya		Valyeva	1.400	

245	İdris b. Mehmed	Serbölük	Valyeva	1.500	
245	Hüseyin	Serbölük	Valyeva	1.500	
245	Ali b. Hüseyin		Valyeva	1.400	
245	Durak b. Kurd		Valyeva	1.400	
246	Bayezid		Valyeva	1.400	
246	Ali		Valyeva	1.400	
246	Hüseyin		Valyeva	1.400	
246	İbrahim b. Hızır		Valyeva	1.400	
246	Bali b. Yusuf		Valyeva	1.400	
247	Mustafa b. Cafer		Valyeva	1.400	
247	Yusuf b. Abdullah		Valyeva	1.400	
247	Durak b. Turhan		Valyeva	1.400	
247	İnehan b. Hüseyin		Valyeva	1.400	
247	Ahmed Bosna		Valyeva	1.400	
247	Kurd b. Mustafa		Valyeva	1.400	
248	Mustfa		Ujiçe	1.400	
248	İnehan		Ujiçe	1.400	
248	Hüseyin b. Mustafa		Ujiçe	1.400	
248	Bali b. Abdullah		Ujiçe	1.400	
248	Bali b. İskender	cebe	Ujiçe	1.400	
249	Timur		Ujiçe	1.400	
249	Mehmed b. Hüseyin		Ujiçe	1.400	
249	Mustafa		Ujiçe	1.400	
249	Oruç b. Mehmed		Morava-i Rudnik	1.400	
249	Süleyman b. Mustafa		Morava-i Rudnik	1.400	
250	Musa b. İbrahim		Morava-i Rudnik	1.400	
250	Ferhad b. Abdullah		Morava-i Rudnik	1.400	
250	Hüseyin Hersek	Serbölük	Morava-i Rudnik	1.500	
250	Mahmud		Morava-i Rudnik	1.400	
250	Hasan b. Hüseyin		Morava-i Rudnik	1.400	
250	Mustafa b. Durali	Serbölük	Morava-i Rudnik	1.500	
251	Mustafa Bosna		Morava-i Rudnik	1.400	
251	Memi b. Ali		Morava-i Rudnik	1.400	
251	Mehmed b. Mustafa		Morava-i Rudnik	1.400	
251	Ömer b. Atmaca		Morava-i Rudnik	1.400	

251	Yusuf		Morava-i Rudnik	1.400	
251	Hasan el-Mora		Morava-i Rudnik	1.400	
252	Cafer b. Hüseyin		Morava-i Rudnik	1.400	
252	Mustafa b. Hasan		Morava-i Rudnik	1.400	
252	Oruç b. Mehmed		Morava-i Rudnik	1.400	
252	Musa	Neccar	Morava-i Rudnik	1.400	
252	Yahya	Neccar	Morava-i Rudnik	1.400	
253	Mehmed	Kethüda	Lepaniçe	3.000	
253	Kurd Bosna	Serbölük	Lepaniçe	1.500	

EK-8 1476 Yılı Tahririnde Yer Alan Voynukların Listesi

COA, TT 16

s.nu	Kaza	Nahiye	Karye	Tâbi	Voynuk	Yamak
571	Semendire	Semendire	Bratişeva	Mirlivâ	İstapan v. Bragil	2
571	Semendire	Semendire	Prodoziç	Mirlivâ	Dimitri v. Yonkov	4
571	Semendire	Semendire	Gorna-Çeroviçe	Mirlivâ	Boğdan v. İstoya	3
571	Semendire	Semendire	Gorna-Lomniçe	Mirlivâ	Pirin v. Radovan	4
571	Semendire	Semendire	Bratolofça	Mirlivâ	Nikos v. Radosal	4
572	Semendire	Semendire	Koynin nâm-ı diğer Koyniva	Mirlivâ	Milot Varajnik	4
572	Semendire	Semendire	Ulahovik	Mirlivâ	Dimitri Brazok	4
572	Semendire	Semendire	Ulahovik	Mirlivâ	Radiç Oçavik	4
572	Semendire	Semendire	Turnaviçe	Mirlivâ	Radiç birader-i Mihâl	3
572	Semendire	Semendire	Gornani	Mirlivâ	Todor brâder-i Miloş	4
572	Semendire	Semendire	Dolna-Kamaniçe	Mirlivâ	Radiç v. Radovan	4
572	Semendire	Semendire	Bonkova	Mirlivâ	Dalta Gorgovik	3
573	Semendire	Semendire	Gorna-Çeroviçe	Mirlivâ	Uladsav v. Petkov	4
574	Semendire	Semendire	Vitinçe	Mirlivâ	Radot v. Radonkov	4
574	Semendire	Semendire	Sinodolçe	Mirlivâ	Nikola v. Radohine	4
574	Semendire	Semendire	Gradiçe	Mirlivâ	Radosav v. Ulaykov	4
574	Semendire	Semendire	Brestiye	Mirlivâ	Pavel v. Draga	4
574	Semendire	Semendire	Kostikluka	Mirlivâ	Uladsav v. Radiçovik	3
575	Semendire	Semendire	Jirnovan	Mirlivâ	Prebek v. Boğdan	4
575	Semendire	Semendire	Kırnova	Mirlivâ	Radovan v. Radovine	4
575	Semendire	Semendire	Butona	Mirlivâ	Nikola v. Begot	4
575	Semendire	Nikodim	Bratişeva	Mirlivâ	Anderye v. Atordişe	4
575	Semendire	Yagodine	Biyaç	Mirlivâ	Yuvan v. Markov	4
575	Semendire	Yagodine	Boşaniçe	Mirlivâ	İstapan v. Dobraşin	4
576	Semendire	Kuçeva	Plana	Mirlivâ	Radiç birader-i Radovan	4
576	Semendire	Kuçeva	Desmak?	Mirlivâ	Boğdan v. Rayan	4
576	Semendire	Kuçeva	Gorna-Bresniçe(Sonra Hamza yazmış)	Mirlivâ	Milaşin	4
576	Sivrice Hisar	Sivrice Hisar	Plaşkova	Mirlivâ	Radovan v. Radiç	5
577	Semendire	Kuçeva	Çrebofça	İvaz Bey (Ser'askeri Semendire)	Kuzma v. Petri	3
577	Semendire	Kuçeva	Çrebofça	İvaz Bey (Ser'askeri Semendire)	İvşe v. Pop	3
577	Semendire	Kuçeva	Çrebofça	İvaz Bey (Ser'askeri Semendire)	Olivir v.	
577	Semendire	Kuçeva	Dragoçohine	İvaz Bey (Ser'askeri Semendire)	Radohine v. Pirsal	3
577	Semendire	Kuçeva	Dragoçohine	İvaz Bey (Ser'askeri Semendire)	Dimitri v. Olivir	3
577	Semendire	Lepaniçe	Vodevake	İvaz Bey (Ser'askeri Semendire)	Radoş v. İsterlar Miçay? Vuk	3

577	Semendire	Lepaniçe	Vodevake	İvaz Bey (Ser'asker-i Semendire)	Lukaç Oliçik	4
577	Semendire	Lepaniçe	Vodevake	İvaz Bey (Ser'asker-i Semendire)	Dimitri v. Gorak	4
577	Semendire	Lepaniçe	Vodevake	İvaz Bey (Ser'asker-i Semendire)	İstapan v. Radovine	4
577	Semendire	Lepaniçe	Solkofça	İvaz Bey (Ser'asker-i Semendire)	Radovine v. Markov	4
578	Semendire	Lepaniçe	Brestine	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	İvkov v. Gorak Micas-? İstapan	4
578	Semendire	Lepaniçe	Vinişte	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radaşin v	4
578	Semendire	Lepaniçe	Vinişte	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radivi v. Behovik	4
578	Semendire	Nikodim	Akçeva nâm-ı diğer Ulahovik	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radohinev. Radman	4
578	Semendire	Nikodim	Gorna-Ulyar	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radivi v. Radohine	4
578	Semendire	Nikodim	Gorna-Ulyar	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radosav v. Grnak?	3
578	Semendire	Nikodim	Gorna-Ulyar	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Brankov v. Boğdan	3
578	Semendire	Nikodim	Gorna-Ulyar	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Ulaykov v. Brankov Micas-ı İstope	3
579	Semendire	Nikodim	Gorna-Ulyar	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radosav v. Radiç	3
579	Semendire	Nikodim	Mikrok?	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	İstopa v. Pojdar	3
579	Semendire	Nikodim	Grobaca	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radiç v. Radovan	3
579	Semendire	Nikodim	İskırapoş	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Olivir v. Titiviçine?	3
579	Semendire	Nikodim	Brestovaç	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Petri v. Miloy	4
579	Semendire	Nikodim	Brestovaç	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Pop Gorak v. Radovine	3
579	Semendire	Nikodim	Blaşnik	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	İstaniçe v. Miloca	3
580	Semendire	Nikodim	Makoya	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radosav v. Petre	4
580	Semendire	Nikodim	Makoya	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	İstapanin v. Raçıç	3
580	Semendire	Nikodim	Makoya	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radohine v. Şarye	3
580	Semendire	Nikodim	Dukoviş	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radovan v. Radosal	4

580	Semendire	Nikodim	Nisiç	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radivi v. Pop	2
580	Semendire	Nikodim	Nisiç	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Mahokat v. Goraş	3
580	Semendire	Nikodim	Nisiç	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radosav v. Yuvaniş	3
580	Semendire	Nikodim	Radoykofça	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Rasyan? V. Mihal	3
580	Semendire	Nikodim	Radoykofça	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	İstepan v. İvkov	3
580	Semendire	Nikodim	Blaşniçe	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Nikomiv v. İstanişe	3
580	Semendire	Nikodim	Blaşniçe	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Radosav v. Yabnik	4
581	Semendire	Nikodim	Blaşniçe	Ahmed Buzcu (Ser'asker-i Lepaniçe)	Vovin v. Radoş	2
581	Semendire	Yagodine	İsfiyokofça	Yusuf (Ser'asker-i Yagodine)	Radovan v. Baviçik	2
581	Semendire	Yagodine	Çerniçe	Yusuf (Ser'asker-i Yagodine)	Radosav v. Branaş	2
581	Semendire	Yagodine	Divostin	Yusuf (Ser'asker-i Yagodine)	Kragovi v. Konil	4
581	Semendire	Yagodine	Boşaniçe	Yusuf (Ser'asker-i Yagodine)	Todor Dubovnik?	2

BRANIÇEVA KAZASI

s.nu	Kaza	Nahiye	Karye	Tâbi'	Hane	Mücerred
590	Braniçeva	İpek	Draga-Ofça	Ser'asker-i Braniçeva	8	
590	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Ser'asker-i Braniçeva	2	
590	Braniçeva	İpek	Bogçik	Ser'asker-i Braniçeva	3	
590	Braniçeva	İpek	Masiloça	Ser'asker-i Braniçeva	5	
590	Braniçeva	İpek	Bogiçik	Ser'asker-i Braniçeva	7	1
591	Braniçeva	İpek	Dolna-Pireseniç	Ser'asker-i Braniçeva	6	2
591	Braniçeva	İpek	Grabova	Ser'asker-i Braniçeva	4	2
591	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Ser'asker-i Braniçeva	15	3
591	Braniçeva	İpek	Mişelin-Ofça	Ser'asker-i Braniçeva	1	
591	Braniçeva	İpek	İsmolinçe	Ser'asker-i Braniçeva	5	
591	Braniçeva	İpek	İsvetigora	Ser'asker-i Braniçeva	1	
591	Braniçeva	İpek	Prodar	Ser'asker-i Braniçeva	2	
592	Braniçeva	İpek	Tirman	Ser'asker-i Braniçeva	1	
593	Braniçeva	İpek	Dragoloça	Ser'asker-i Braniçeva	2	
591	Braniçeva	İpek	Stabine	Ser'asker-i Braniçeva	18	4
591	Braniçeva	İpek	Tudoniçe	Ser'asker-i Braniçeva	1	
591	Braniçeva	İpek	Raşaniçe	Ser'asker-i Braniçeva	1	
592	Braniçeva	İpek	Bobrine	Ser'asker-i Braniçeva	1	

592	Braniçeva	İpek	Trnaviçe	Ser'asker-i Braniçeva	1	
592	Braniçeva	İpek	Porloziye	Ser'asker-i Braniçeva	2	1
592	Braniçeva	İpek	Zabırdiye	Ser'asker-i Braniçeva	1	
592	Braniçeva	İpek	Boyiste	Ser'asker-i Braniçeva	1	
592	Braniçeva	İjdiril	Popobovaç	Ser'asker-i Braniçeva	2	
592	Braniçeva	İjdiril	Dorosaliçe	Ser'asker-i Braniçeva	4	4
592	Braniçeva	İjdiril	Presniçe	Ser'asker-i Braniçeva	3	
592	Braniçeva	İjdiril	Virbe	Ser'asker-i Braniçeva	4	
592	Braniçeva	Omol	Presniçe	Ser'asker-i Braniçeva	2	
592	Braniçeva	Reseva	Gorna-Bresteva	Ser'asker-i Braniçeva	1	
592	Braniçeva	Reseva	Gorna-Sırnak	Ser'asker-i Braniçeva	1	
592	Braniçeva	Reseva	Olivır-Ofça	Ser'asker-i Braniçeva	11	
592	Braniçeva	Reseva	Kokoke	Ser'asker-i Braniçeva	8	
592	Braniçeva	Reseva	İsvitar	Ser'asker-i Braniçeva	3	
592	Braniçeva	Reseva	Batoci	Ser'asker-i Braniçeva	2	
593	Braniçeva	Reseva	Gorna-Bresteva	Ser'asker-i Braniçeva	3	
593	Braniçeva	Omol	Suhodol	Ser'asker-i Braniçeva	1	
593	Braniçeva	Omol	İzvarçe	Ser'asker-i Braniçeva	1	
593	Braniçeva	Omol	Kostiniçe	Ser'asker-i Braniçeva	1	
593	Braniçeva	Omol	Breslob	Ser'asker-i Braniçeva	2	
593	Braniçeva	Omol	Topol	Ser'asker-i Braniçeva	3	
593	Braniçeva	Omol	Halapo	Ser'asker-i Braniçeva	4	
593	Braniçeva	Omol	Dragnik-Ofça	Ser'asker-i Braniçeva	1	
				YEKÛN	145	17
				İспенçe	3625	
				Bâd-ı Heva	1000	
					4625	

BRANIÇEVA KAZASI DEVAMI

s.nu	Kaza	Nahiye	Karye	Voynuk	Yamak
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Nikola v. Kuzma	6
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Radivi v. Miloç	2
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Uladkov v. Boğdan	2
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Minoş v. İstapan	2
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Milik v. Dobraşin	2
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Radinkov v. Radivi	2
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Goraş v. Radosal	2
730	Braniçeva	İpek	Sitiniçe	Gorak v. Brankov	2
730	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Vitomir v. Vuk	2
730	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Brayan v. Milaşin	2
730	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Pojdar v. Radovan	2
730	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Radiç v. Radosav	2
731	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Dimitri v. Uladsav	2

731	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Boğdan v. Vukaşin	2
731	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Olivir v. Milat	2
731	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Mabiziv v. Radovan	2
731	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Mihayl v. Vukoşe	2
731	Braniçeva	İpek	Dragoş-Ofça	Nikola v. Miliç	2
731	Braniçeva	İpek	Voylova	Mati v. İstobe	2
731	Braniçeva	İpek	Voylova	Malkov v. İvaniş	2
731	Braniçeva	İpek	Masloca	Nikola v. Hrila	3
731	Braniçeva	İpek	Masloca	Raya v. Yahışe?	3
731	Braniçeva	İpek	Masloca	Mati v. Anderye	2
731	Braniçeva	İpek	Masloca	Yuvan v. Radohna	2
731	Braniçeva	İpek	Masloca	Pribe v. Viçine?	2
731	Braniçeva	İpek	Masloca	Rahovi v. Branovi	2
732	Braniçeva	İpek	Gradişte	Minoş v. Dobrikov	2
732	Braniçeva	İpek	Bogçik	Radiç v. Matha?	2
732	Braniçeva	İpek	Bogçik	Gorak v. İstapan	3
732	Braniçeva	İpek	Bogçik	Mitiç v. İstaniç	2
732	Braniçeva	İpek	Bogçik	Yuvan v. İvladkov	2
732	Braniçeva	İpek	Bogçik	Boykarin v. Raykov	2
732	Braniçeva	İpek	Dolna-Bresniçe	Yuvan v. Radiç	3
732	Braniçeva	İpek	Dolna-Bresniçe	Markov v. Dobril	3
732	Braniçeva	İpek	Dolna-Bresniçe	Dubin v. Koviç	2
732	Braniçeva	İpek	Dolna-Bresniçe	Todor v. Uladsal	2
732	Braniçeva	İpek	Dolna-Bresniçe	Dobrosal v. Radaşin	2
733	Braniçeva	İpek	Grabova	Radovan v. Yonoş	2
733	Braniçeva	İpek	Grabova	Goraş v. Yonoş	2
733	Braniçeva	İpek	Meşitofça?	Radivi v. Dobrovi	2
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Marko v. Radovan	3
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Boğdan v. Ogleş	2
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Brebil? V. Radovine	2
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Gora v. Radovan	2
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Niko v. Uladsav	2
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Radovan v. Obrad	3
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	İstevişe v. İzorhika	2
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Doyka v. Krasav	3
733	Braniçeva	İpek	Gizdavça	Momçik v. Miloş	2
734	Braniçeva	Luçiçe	İsmolinçe	Mayiziv v. İstoyak	2
734	Braniçeva	Luçiçe	İsmolinçe	Raya v. Brata	2
734	Braniçeva	Luçiçe	İsmolinçe	Boğdan v. Radişe	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Radosav v. Radovan	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Radosav v. Branoş	2

734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Dimitri v. Nikola	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Manihol v. Radosal	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Yuvan v. Vraç	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Dobraşin v. Radohine	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Prodar	Raçiç birâder-i Nikaşin	2
734	Braniçeva	Der-kenâr-1 âb-1 Milava	Tırnan	Rahovi v. Niko	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Radiç v. Radon	4
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Radaşin v. Gora	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Radohine v. Bojdar	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Uladsav v. Radovan	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Niko v. İstoyak	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Rahovi v. Brayan	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Radovan v. Tanara	2
735	Braniçeva	Kula	Şayna	Kraymir v. Radohine	3
735	Braniçeva	İpek	Dragolovaç	Kilisa v. Dobrosal	2
735	Braniçeva	İpek	Dragolovaç	Olivir v. İvankov	2
736	Braniçeva	İpek	İsveti-Gora	Todor v. Niko	2
736	Braniçeva	İpek	İsveti-Gora	Radovine v. Bugosal	2
736	Braniçeva	İpek	İsveti-Gora	Bugosav v. Hozkov	2
736	Braniçeva	İpek	Raşaniçe	Branho v. Britkov	2
736	Braniçeva	Kula	Boberna?	Pojdar v. Dobril	2
736	Braniçeva	İpek	Boberna?	Radohine v. Boğdan	2
736	Braniçeva	İpek	Boberna?	Milar v. Diyan	2
736	Braniçeva	İpek	Duboka	Rahovi v. Radovine	2
736	Braniçeva	İpek	Duboka	Boğdan v. Radovan	3
737	Braniçeva	İjdiril	Tırnavaç	Yuvan v. Misiç	4
737	Braniçeva	İjdiril	Podlojye	Radovan v. Bogaçiç	2
737	Braniçeva	İjdiril	Podlojye	Malko vç Rayat	2
737	Braniçeva	İjdiril	Zabırdiye	Radiç v. Miloş	2
737	Braniçeva	İjdiril	Lubiniste	Nikola v. Vukaç	2
737	Braniçeva	İjdiril	Dobrosaliçe	Dobrovi v. Prebred?	2
737	Braniçeva	İjdiril	Dobrosaliçe	Morega v. Milon	2
737	Braniçeva	İjdiril	Zagoşniçe	Radoykov v. Dobraşin	2
737	Braniçeva	İjdiril	Zagoşniçe	Radovan v. Yahne	2
738	Braniçeva	İjdiril	Zagoşniçe	Radosav v. Radivi	2
738	Braniçeva	İjdiril	Zagoşniçe	Nikola v. Yokovi	2
738	Braniçeva	İjdiril	Zagoşniçe	Dimitri v. Dobrovi	2
738	Braniçeva	İjdiril	Rahanofça	Koşlarin v. Bukovaniç	2
738	Braniçeva	İjdiril	Virbe	İstoya v. Vitomir	2
738	Braniçeva	İjdiril	Virbe	İstepan v. Radovan	2
738	Braniçeva	İjdiril	Virbe	Vukaşin v. Duşiç	2

738	Braniçeva	İjdiril	Virbe	Uladsav v. Gora	2
738	Braniçeva	İjdiril	Virbe	Boğdan v. Uladkov	2
738	Braniçeva	İjdiril	Virbe	Marko v. Radohine	2
738	Braniçeva	İjdiril	Bozarofça	Gora v. Radman	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Radi Raynik	3
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Dimitri v. Radan	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Şayni v. Miladko	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Radovan v. Miladko	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Radovan v. Dragoş	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Maziv v. Radiç	3
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Radovan v. Provişe	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Yuvan v. Vitomir	2
739	Braniçeva	İzvizd	Tresniçe	Vika v. Miloy	1
739	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Radohinev. İsterope	2
739	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Dimitri v. İsterope	2
739	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Radko v. Vitomir	2
739	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Nikola v. Boyko	2
740	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Radosav v. Petko	2
740	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Radohine v. Porsal	2
740	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Radivi birâder-i Radohine	2
740	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Radivi v. Raykol	2
740	Braniçeva	İzvizd	Zabırye	Yapaça v. Pojdar	3
740	Braniçeva	Resava	Gorna-Sirnak	Yuvan v. Radiç	6
740	Braniçeva	Resava	Gorna-Sirnak	Mayhol v. Radohine	2
740	Braniçeva	Resava	Gorna-Sirnak	Petkov v. Bransav	2
740	Braniçeva	Resava	Gorna-Sirnak	Radosav v. Grobarin	2
740	Braniçeva	Resava	Gorna-Sirnak	Dimitri v. İvlaş	2
740	Braniçeva	Resava	Gorna-Sirnak	Radovan v. Boğdan	2
741	Braniçeva	Resava	Olivirofça	Petri v. Dobromir	3
741	Braniçeva	Resava	Olivirofça	Yuvan v. Nikola	2
741	Braniçeva	Resava	Olivirofça	Radiç v. Radovan	2
741	Braniçeva	Resava	Olivirofça	Minoş v. Miloş	3
741	Braniçeva	Resava	Olivirofça	Radivi v. Boğdan	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Radovan v. Raykov	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Todor v. Radiç	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Radinkov v. Radivi	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Radohine v. Radovan	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Olivir v. Milaş	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Radovan v. Bubek(Za'if)	3
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Nikola v. İvaniş	2
741	Braniçeva	Resava	Dukoge	Yuvan v. Babek	2
741	Braniçeva	Resava	İsvetiyar	Obradaviç	3
741	Braniçeva	Resava	İsvetiyar	İstepan v. Mayiziv	2

742	Braniçeva	Resava	İsvetiyar	İstepan v. Rayka	2
742	Braniçeva	Resava	Pabuci nâm-1 diğer İstiniçe	Dobri v. Babin	2
742	Braniçeva	Resava	Pabuci nâm-1 diğer İstiniçe	Nikşe v. Boğdan	3
742	Braniçeva	Resava	Pabuci nâm-1 diğer İstiniçe	Branoš v. Radiç	2
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Brana v. Radivi	4
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Radovan v. Goraşin	3
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Gorak v. Radaşin	2
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Skov v. Vitomir	2
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Radman v. Miloç	2
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Dobraşin v. Vitomir	3
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Boğdan v. Nikola	2
742	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Yuvan v. Radivi	3
743	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Radosav v. Novak	2
743	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Todor v. Uladkov	2
743	Braniçeva	Resava	Gorna- Brasteva	Yuvan v. Hale	2
743	Braniçeva	Resava	İskalanıçe	Dimitri v. Bocik	3
743	Braniçeva	Resava	Previşinci	İstepan v. Radosav	2
743	Braniçeva	Resava	Previşinci	Radovan v. Bodaçıç	2
743	Braniçeva	Resava	Milatkoviçe	Nikşe v. Radosav	2
743	Braniçeva	Resava	Milatkoviçe	Brayan v. Bransav	2
743	Braniçeva	Resava	Milatkoviçe	Radişe v. Radivi	0
743	Braniçeva	Resava	Grabovaç	Yuvan v. Radovan	2
744	Braniçeva	Omol	Suhodol	Brankov v. Blankov	5
744	Braniçeva	Omol	Suhodol	Bugovaç v. Vuk	2
744	Braniçeva	Omol	Suhodol	Yoyka v. Radosav	2
744	Braniçeva	Omol	Suhodol	Radiç v. Prise	2
744	Braniçeva	Omol	Suhodol	Yuvan v. Gora	2
744	Braniçeva	Omol	Suhodol	Radovine v. Groba	2
744	Braniçeva	Omol	İzvariç	Radkov v. Pop	2
744	Braniçeva	Omol	İzvariç	Dragosav v. Vuk	2
744	Braniçeva	Omol	İzvariç	Bugoy v. Markovine	2
744	Braniçeva	Omol	İzvariç	Dobrovi v. Kramir	2
744	Braniçeva	Omol	Kamaniçe	Hriyale? V. Konat	2
744	Braniçeva	Omol	Kamaniçe	Vasilin v. Radol	2
745	Braniçeva	Omol	Gositiniçe	Mihayl v. Gorak	2
745	Braniçeva	Omol	Gositiniçe	Todor v. Dobrovi	2
745	Braniçeva	Omol	Gositiniçe	Boğdan v. Mihayl	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Laziçe	Radivi v. Raykol	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Laziçe	Todor v. Boğdan	2

745	Braniçeva	Omol	Gorna-Laziçe	Radovan v. Radosav	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Laziçe	Radovan v. Yuvan	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Laziçe	Yuvan v. Britan	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Laziçe	Hrine v. Novis	2
745	Braniçeva	Omol	Dolna-Zabukoviçe	Dobrovi v. Yuvan	2
745	Braniçeva	Omol	Dolna-Zabukoviçe	Radovan v. Boyka	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Zabukoviçe	Kuzma	2
745	Braniçeva	Omol	Gorna-Zabukoviçe	Boğdan v. Dobrovi	2
746	Braniçeva	Omol	Gorna-Zabukoviçe	Radosav v. Vuça	2
746	Braniçeva	Omol	Gorna-Zabukoviçe	Radovan v. Radosav	2
746	Braniçeva	Omol	Gorna-Zabukoviçe	Radosav v. Ulaykov	2
746	Braniçeva	Omol	Topola	Doğan v. Radivi	2
746	Braniçeva	Omol	Topola	Pojdar v. Radoş	2
746	Braniçeva	Omol	Topola	Lala v. Miloy	2
746	Braniçeva	Omol	Topola	Dobrovi v. Radovan	2
746	Braniçeva	Omol	Vukoça	Rada v. Boya	1
746	Braniçeva	Omol	Vukoça	Radivi v. Miloç	1
746	Braniçeva	Omol	Vukoça	Radosav v. Kaline	2
746	Braniçeva	Omol	Vukoça	Radosav v. Milin	5
746	Braniçeva	Omol	İzvar	Gora v. Marko	2
746	Braniçeva	Omol	İzvar	Rihe v. Pop	2
747	Braniçeva	Omol	İzvar	Obrad v. Magoca	2
747	Braniçeva	Omol	İzvar	Babçov v. Zoran	2
747	Braniçeva	Omol	İzvar	Rihe v. Lala	2
747	Braniçeva	Omol	Ribar	Doğan v. Miladin	3
747	Braniçeva	Omol	Ribar	Radovine v. Boğdan	2
747	Braniçeva	Omol	Haldoyev	Uladsav v. Radon	2
747	Braniçeva	Omol	Haldoyev	Miloy v. Miloş	2
747	Braniçeva	Omol	Osaniçe	Dimitri v. Bovin	2
747	Braniçeva	Omol	Osaniçe	Roman v. Ogrin	2
747	Braniçeva	Omol	Dolna Laziçe	Damyam v. Raçiç	2
748	Braniçeva	Omol	Dolna-Peşçaniçe	Nikov v. Dobreş	2
748	Braniçeva	Omol	Dolna-Peşçaniçe	Bukraniç v. Radovan	2
748	Braniçeva	Omol	Dolna-Peşçaniçe	Gorak v. Raya	2
748	Braniçeva	Omol	Dragilofça	Todor birâder-i Boğdan	2
748	Braniçeva	Omol	Dragilofça	Momçik v. Yuvan	2
748	Braniçeva	Omol	Dragilofça	Radohine v. Milik	2
					466
	Yekûn	Voynuk	Lagator	Serbölük	Yamak
		207	5	2	466

EK-9 1516 Yılı Tahririnde Yer Alan Voynukların Listesi

COA, TT 1007

VOYNUGÂN-I LİVÂ-İ SEMENDİRE					
s.nu	Kaza	Nahiye	Karye	Voynuk	Yamak
254-255-256	Semendire	Nikodim	Gorna Ulyar	17	68
256-257	Semendire	Nikodim	Bratilofço	7	28
257	Semendire	Nikodim	Maskari	3	12
258	Semendire	Nikodim	İflahovik	5	20
258-259	Semendire	Nikodim	Çerabovaç	3	12
259	Semendire	Nikodim	Dranovaç	4	16
259-260-261	Semendire	Nikodim	Bradişeva	17	67
261	Semendire	Kuçeva	Raguta	1	4
261	Semendire	Kuçeva	Seloyovaç	1	4
262	Semendire	Kuçeva	Çerye	1	4
262	Semendire	Kuçeva	Jelejne	2	8
262	Semendire	Kuçeva	Virbovaç	2	8
262	Semendire	Nikodim	Kalogirofça	1	4
263	Semendire	Nikodim	Bukoviçe	10	40
264	Semendire	Nikodim	Jelejne	1	4
264-265	Semendire	Nikodim	Başine	11	44
265-266	Semendire	Kuçeva	Polatine	3	12
266	Semendire	Kuçeva	Tırnavaç	4	16
267	Semendire	Kuçeva	Gorna Vitinci	1	4
267-268	Semendire	Kuçeva	Plana	9	36
268-269	Semendire		İstoçnik	9	36
269-270	Semendire	Nikodim	Prestiye	6	24
270-271	Semendire	Nikodim	İskrapuş	7	28
271	Semendire	Kuçeva	Çeremoşnik	6	23
272	Semendire	Kuçeva	Gorna Jirnovan	1	4
272	Semendire	Kuçeva	Miloşevaç	1	4
272-273	Semendire	Nikodim	Dubrokinov	10	40
273-274	Semendire	Nikodim	Hagor	5	17
274-275	Semendire	Nikodim	Markoviçe	8	32
275-276	Semendire	Nikodim	Ozarofça	17	68
277	Semendire	Nikodim	Kırneva	6	24
278	Semendire	Kuçeva	Konik	1	3
278-279	Semendire	Kuçeva	Poloçi	10	40
279	Semendire		Brankofça	3	11
280	Semendire	Nikodim	Kovine Peid	3	12

280	Semendire	Sivrice Hisar	Kudraç	2	8
281	Semendire	Nikodim	Gorna Seloyovaç 'an karye-i İskobal	1	4
282	Semendire	Nikodim	Miramoriçe	11	44
282	Semendire	Kuçeva	Dolna İgnigotin	1	4
282	Semendire	Kuçeva	Gorna İgnigotin	2	8
283	Semendire	Kuçeva	Leskoviçe	3	11
283	Semendire		Dolna Grabovaç	1	4
283	Semendire	Nikodim	İçebkofça	1	4
284	Semendire	Nikodim	Metohye	9	35
285	Semendire	Kuçeva	Pridvoriçe	1	4
285-286	Semendire	Nikodim	Radoykofça	9	36
286-287	Semendire	Nikodim	Hlabova	7	28
287-288	Semendire	Lepaniçe	Vodevake	9	38
288-289	Semendire	Nikodim	Kipaviçe	7	27
289	Semendire	Nikodim	Kuruşeva	4	16
289-290	Semendire	Nikodim	Ruyište	10	39
290-291	Semendire	Nikodim	Miroge	3	12
291	Semendire	Nikodim	Predoyofça	1	5
291	Semendire	Nikodim	Koşarna	4	16
291	Semendire	Nikodim	Graçaç	2	8
292	Semendire	Nikodim	Gorna Binovaç	3	12
292	Semendire	Nikodim	Radovanya	4	16
293	Semendire	Nikodim	Mumate	2	8
293	Semendire	Nikodim	Mokroş	1	4
293-294	Semendire	Nikodim	Grabovaç	8	32
294	Semendire	Nikodim	Dolna Vitilinci	2	8
295	Semendire	Nikodim	Yablanovaç	1	4
295	Semendire	Kuçeva	Preseçine	1	4
295	Semendire	Kuçeva	Vidiçe	1	3
295	Semendire	Kuçeva	Bela çirkva	1	4
295	Semendire	Kuçeva	Krima	1	3
296	Semendire	Yagodine	Çerniçe	2	4
296	Semendire	Yagodine	İsvikofça	5	20
297	Semendire	Yagodine	Boşaniçe	4	16
297	Semendire	Yagodine	Beliçe	2	8
TOPLAM	Semendire			322	1274

SEMENDİRE KAZASI DEVAM

s.nu	Kaza	Karye	Voy.hane
298	Semendire	Kırnova	8

298	Semendire	Graçaç	4
299	Semendire	Mokroş	1
299	Semendire	Predrofça	1
299	Semendire	Gorna Jirnovan	2
299	Semendire	Çerabovaç	5
299	Semendire	Leskofça	3
299	Semendire	Oşişkovaç	1
299	Semendire	Dolna Nikotin	1
299	Semendire	Virbovaç	2
299	Semendire	Çerye	1
299	Semendire	Seloyovaç	1
299	Semendire	Polatine	5
299	Semendire	Mişici	1
299	Semendire	Dranovaç	3
299	Semendire	Tırnovaç	5
299	Semendire	Komarovaç	2
299	Semendire	Kudraç	3
300	Semendire	Kruşeva	5
300	Semendire	Plana	9
300	Semendire	Metohye	10
300	Semendire	Gorna Vitinci	1
300	Semendire	İçebkofça	1
300	Semendire	Dolna Jirnovan	1
300	Semendire	Gorna Binovaç	6
300	Semendire	İgnigotin	2
300	Semendire	Mumay	2
300	Semendire	Çeremoşnik	6
301	Semendire	Bukoviç	11
301	Semendire	Dolna Vitinci	3
301	Semendire	Radovan	4
301	Semendire	Kovine Pedi	4
301	Semendire	Vodevake	12
301	Semendire	Kipaviç	8
301-302	Semendire	İstoçnik	13
302	Semendire	Grabovaç	14
302	Semendire	İskrapoş	11
302	Semendire	Radoykofça	15
302	Semendire	Kalugriç	2
302-303	Semendire	Poloçi	9
303	Semendire	Bradişeva	25
303	Semendire	Hlabova	8
303	Semendire	Hagor	7

303	Semendire	İflahovik	8
304	Semendire	Gorna Grabovaç	1
304	Semendire	Markofça	10
304	Semendire	Başine	9
304	Semendire	Maskari	3
304	Semendire	Jelejne	2
304	Semendire	İjikofça	4
304	Semendire	Duşine	14
305	Semendire	Ozarofça	10
305	Semendire	Dobratin	11
305	Semendire	Brestiyе	8
305	Semendire	Gorna Ulyar	29
305	Semendire	Preşeçine	2
306	Semendire	Vidiç	1
306	Semendire	Bratilofça	8
306	Semendire	Koşarna	3
306	Semendire	Predoyofça	1
306	Semendire	Miroge	3
306	Semendire	Miramoraç	8
307	Semendire	Çerņiçe	2
307	Semendire	Soykofça	8
307	Semendire	Beliçe	2
307	Semendire	Boşaniçe	3
Toplam	Semendire		388

BRANIÇEVA KAZASI VOYNUKLARI

s.nu	Kaza	Nahiye	Karye	Voynuk	Yamak	Lagator	Zevayid hane
388	Braniçeva	Omol	İzvarçi	4	16		20
388-389	Braniçeva	Omol	Suhodol	7	28		20
389-390	Braniçeva	Omol	Gorna Jabukofça	6	24	1	11
390	Braniçeva	Omol	İzvar	6	24		10
391	Braniçeva	Omol	Dragikovaç	4	12		16
391	Braniçeva	Omol	Zagradçi	2	8		14
392	Braniçeva	Omol	Preslon	4	16		18
392	Braniçeva	Omol	Gorna Lazinci	4	16		20
393	Braniçeva	Omol	Malo-Lazniçe	2	8		
393	Braniçeva	Omol	Vukoçi	4	16		10
393-394	Braniçeva	Omol	Topola	4	16		5
394	Braniçeva	Omol	Ribar	4	16		5
394	Braniçeva	Omol	Kameniçe	2	8		
395	Braniçeva	Omol	Osaniçe	4	16		10

395	Braniçeva	Omol	Gospodniçe	4	16		10
396	Braniçeva	Omol	Hadoyeva	2	8		20
396	Braniçeva	Omol	Milatofça	3	12		15
396	Braniçeva	Omol	Peşçaniçe	2	8		
397	Braniçeva	Omol	Dolna Peşçaniçe	1	4		5
	Braniçeva	Omol	Dolna Miloyeva				25
	Braniçeva	Omol	Zabırda				18
	Braniçeva	Omol	Boşaniçe				10
	Braniçeva	Omol	Ponikova				18
403	Braniçeva	Resava	Gorna Sırnak	1	4		
403	Braniçeva	Resava	Çariçine	3	12		2
403	Braniçeva	Resava	Virbovaç	2	8		2
404	Braniçeva	Resava	Dukoge	3	12		1
404	Braniçeva	Resava	Gorna Brestova	1	4		3
405	Braniçeva	Resava	Hrastik	1	4		
405	Braniçeva	Resava	Gorna Bukoviçe	1	4		
405	Braniçeva	Resava	Palhani	1	4		
406	Braniçeva	Resava	İvankofça	2	10		
406	Braniçeva	Resava	İsvinareva?	2	8		
			toplam	86	342	1	288